

Laissez-faire, systemkritik eller reformism?

ABSTRACT

Title: Laissez-faire, system-criticism or reformism? A study of the Swedish opinion-making discourse on globalization in daily press, 1992-2001

Written in Swedish, summary in English

Author: Mats Pellbring

Doctoral Dissertation at the Department of Sociology, Göteborg University

Box 720, SE-405 30 GÖTEBORG, Sweden

ISBN: 978-91-975405-1-3

ISSN: 1650-4313

Göteborg 2008

This thesis is an empirical study investigating the establishing and normative structure of the Swedish opinion-making globalization discourse in the years 1992-2001. The main purpose is to map and analyze the normative structure of this discourse, and a secondary purpose is to examine whether globalization caused a 'convergence' in political standpoints in the Swedish debate or not. Two lines of thought are discerned in relation to the secondary purpose: a 'convergence' perspective and a perspective of 'new political divisions'. The following questions are asked: How was the discourse normatively structured? Which themes were contested and uncontested? Which were the main positions in the discourse? Did globalization cause a 'convergence' between political standpoints along the left-right dimension? These questions are raised due to (1) a lack of empirical studies on *discourses* of globalization (as opposed to studies of globalization as a historical and social phenomenon), and (2) common but sometimes unsubstantiated assertions of globalization leading to a decline in, or a transformation of, left-right conflicts.

The theoretical elements are mainly drawn from studies which have examined the normative standpoints in globalization debates, and these studies are used for a comparison with the findings in the dissertation. The analysis draws inspiration from the discourse theory of Laclau and Mouffe. The main focus is on the *discursive field* of globalization debate with 'globalization' as the nodal point/floating signifier of the discourse. The empirical material is collected from electronic databases and consists of newspaper articles from four major Swedish newspapers taken from their respective editorial, debate and culture sections, and also includes one parliamentary debate.

The conclusions regarding the normative structure of the discourse are that in the specific Swedish context, dimensions which were largely uncontested were the desirability of free trade, internationalism, political reformism and modernism. Contested dimensions revolved around the question of political regulation of globalization as a main issue, and around differing perceptions of general concepts such as 'democracy', 'freedom', 'economic utility' and 'justice'. Three relatively distinct positions are discerned: neoliberal, global-reformist, and radical/statist. Although previous studies have implied a dualistic conflict structure in globalization debates, and others in general terms have assumed dissolution of left-right conflict, it is argued that the discourse was structured largely around a left-right continuum. The idea of 'convergence' is therefore questioned. However, some concessions are given to the discourse of 'new conflict dimensions' asserted by, among others, Giddens and Beck.

Keywords: Globalization, discourse analysis, political sociology, Swedish politics

Göteborg Studies in Sociology No 36

Department of Sociology, Göteborg University

Laissez-faire, systemkritik eller reformism?

En studie av den svenska opinionsbildande
globaliseringsdiskursen i dagspress,
1992-2001

Mats Pellbring

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Laissez-faire, systemkritik eller reformism?

© 2008 Mats Pellbring

Tryck: Intellecta DocuSys Göteborg 2008

Göteborg Studies in Sociology No 36

Department of Sociology

Göteborg University

ISSN: 1650-4313

ISBN: 978-91-975405-1-3

Distribution: Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet
Box 720, SE-40530 Göteborg

Förord

Skrivandet av denna avhandling har varit ett projekt som genomgått flera faser. Vissa delar av avhandlingen var relativt klara för länge sedan, medan andra delar har genomgått flera revideringar. Här vill jag framföra min stora tacksamhet till de personer som hjälpt mig att se till att det verkligen blev en färdig produkt av det hela.

För det första, min handledare Håkan Thörn, som med sin aldrig sinande entusiasm, sina omfattande kunskaper och sin uthållighet drev på mig att skriva färdigt och på ett viktigt sätt för avhandlingens slutliga utformning kommenterade både struktur, innehåll och språk. Även i slutfasen tog du dig tid med teoretiska och metodologiska diskussioner. Tack Håkan för din handledning och för att du så generöst delade med dig av din tid och ditt engagemang!

För det andra vill jag tacka mina granskare Per Månson och Abby Peterson. Per kommenterade språkliga aspekter på ett grundligt sätt och ställde frågor som gjorde att jag tvingades förtydliga framförallt de metodologiska aspekterna av avhandlingen. Abby gav också avhandlingen en tydligare riktning där dess empiriska fokus kunde omvandlas till en mer övergripande teoretisk diskussion av undersökningens resultat. Mina kommentatorer vid doktorandseminarierna, Mirzet Tursunovic, Marita Flisbäck och Per Gustafson, gav också viktiga kommentarer vid forskarutbildningens inledning.

För hjälp med olika aspekter av administrativa och tekniska frågor vid min tid på institutionen och i anslutning till avhandlingens slutfas vill jag tacka institutionens tekniska och administrativa personal som helhet och särskilt Daniel Engström, Birgit Jörn, Eva Börjesson och Sofie Carlsson.

I slutskedet korrekturläste Sven Malmberg manuset i dess helhet på ett förtjänstfullt sätt. Jon van Leuven språkgranskade abstract och summary och Peter Gustafsson gjorde layout och sättning på avhandlingen.

För vänskap, kollegialitet och diskussioner vill jag rikta ett tack till hela det nuvarande och förutvarande doktorandkollektivet på institutionen och särskilt till Sofia Persson, Daniel Seldén, Anna-Maria Szczepanska och Mirzet Tursunovic. För stöd, uppmuntran och diskussioner under min doktorandtid vill jag rikta ett stort tack till min kära Åsa Malmberg (som i likhet med andra i min närhet visat stort tålamod) och hennes familj: Eva, Sven, Per och Karl. Det samma gäller min mamma Kerstin och mina syskon Lena och Björn samt deras familjer. Samt vänner, särskilt Torbjörn, Elias och Mats.

Delar av avhandlingsskrivandet kunde finansieras med hjälp av ett stipendium från Helge Ax:son Johnsons stiftelse. Återigen, stort tack till er alla!

Linköping, juli 2008

Mats Pellbring

Innehåll

DEL I: INTRODUKTION: NO GLOBALIZATION WITHOUT REPRESENTATION! 1

Kapitel 1

Introduktion: Globalisering i belysning	2
1.1. Inledning.....	2
1.2. Skilda perspektiv på globalisering	4
1.3. ”Konvergens” mot likformig politik?.....	6
1.4. Nya politiska konfliktlinjer?	9
1.5. Nyliberalismen.....	12
1.6. ”Den globaliseringskritiska rörelsen”.....	14
1.7. Aktörerna i undersökningen.....	18
1.8. Avhandlingens syfte och frågeställningar	21
1.9. Avhandlingens disposition.....	21

Kapitel 2

Att studera globaliseringsdebatten: analysredskap och empiriskt material ...	24
2.1. Inledning.....	24
2.2. Avhandlingens diskursbegrepp	25
2.3. Politisk kamp: hegemoni och antagonism	28
2.4. Undersökningen i kapitel 3	30
2.5. Undersökningen i kapitel 4-6.....	30
2.6. Pressmaterial och samhälleliga diskurser	32
2.7. Politisk färg och institutionell hemvist.....	35

DEL II: GLOBALISERINGSDISKURSENS FRAMVÄXT 37

Kapitel 3

Globaliseringsdiskursens framväxt, etablerande och utveckling.....	38
3.1. Inledning.....	38
3.2. Globaliseringsdiskursens genealogi	39
3.3. 1992-1996: Anpassning, konkurrens, förnyelse.....	43
3.4. 1997: ”Demokratins kris” och intensifierad polemik	49

3.5. 1998-1999: En framväxande konsensus?	57
3.6. 2000-2001: Förnyad polemik, global rättvisa, globaliseringen ”hotad”	67
3.7. Sammanfattning	75
DEL III: GLOBALISERINGSDEBATTENS INTENSIFIERING.....	76
Kapitel 4	
MAI-debatten i Sverige och protesterna i Seattle	77
4.1. MAI-debatten.....	77
4.1.1. MAI-avtalets bakgrund och syfte.....	78
4.1.2. Globaliseringen och demokratin	81
4.1.3. Konsekvenser för Syd.....	88
4.2. Protesterna i Seattle, november-december 1999.....	92
4.2.1. Protektionism, rimliga krav eller kooptering?	93
4.3. Konklusion.....	98
Kapitel 5	
Protesterna under år 2000: från Bangkok till Nice	102
5.1. Våren 2000: internationella protester	102
5.1.1. Efterdyningarna från Seattle	103
5.1.2. Attacs framträdande	109
5.2. Protesterna i Prag	113
5.2.1. Vem representerar vem?	116
5.2.2. Demokrati, frihet och äganderätt.....	123
5.2.3. Ett reformistiskt ”svar”	132
5.3. Konklusion.....	133
Kapitel 6	
Attac Sverige och globaliseringsdebatten år 2001.....	137
6.1. Attac Sverige	137
6.1.1. Politikens vitalisering eller hot mot demokratin?.....	138
6.1.2. ”Frihandel nu!”	143
6.1.3. Tobinskatten, Lundin Oil-skandalen	150

6.1.4. Inför Göteborgstoppmötet.....	152
6.2. Från Göteborgskravallerna till 11 september.....	154
6.2.1. Våld, systemkritik och politisk analys.....	154
6.2.2. Storföretagen och globaliseringen.....	160
6.2.3. En reversibel globalisering?.....	162
6.3. Konklusion.....	168
DEL IV: LAISSEZ-FAIRE, SYSTEMKRITIK ELLER REFORMISM? SLUTSATSER OCH DISKUSSION.....	172
Kapitel 7	
Den svenska globaliseringsdiskursens normativa struktur.....	173
7.1. Diskursens ”gränser”: permanens	173
7.2. Diskursens skiljelinjer: kontingens	177
7.3. Diskursens positioner: en sammanfattning och diskussion	181
7.3.1. En nyliberal position	181
7.3.2. En globalreformistisk position	183
7.3.3. En radikal/etatistisk position.....	185
7.4. Diskussion	187
Kapitel 8	
Ett nytt politiskt landskap framträder?.....	189
8.1. Slutsatser om vänster-högerdikotomin från de empiriska studierna	189
8.2. Bortom eller inom vänster-högerskalan?.....	191
Summary in English	194
REFERENSER.....	199
Övriga källor.....	206

I

**DEL I: INTRODUKTION:
NO GLOBALIZATION WITHOUT
REPRESENTATION!**

Kapitel 1

Introduktion: Globalisering i belysning

Politics is not a science, it is an art of orienting oneself among conflicting groups. – Paul Ricoeur.¹

1.1. Inledning

”No globalization without representation!” Så löd ett av många slagord vid millennieskiftets protester mot globaliseringens ekonomiska och sociala konsekvenser. Slagordet åsyftade ett krav på politisk representation i de internationella församlingar som menades styra och påverka samhällsutvecklingen på global nivå. Det kan dock tolkas på ett annat sätt: vi kan inte förstå eller tala om globaliseringen annat än som en representation. Den diskursiva konstruktionen av ”globalisering” är med andra ord en oundgänglig del av fenomenet, när det skall conceptualiseras i tanke, skrift och tal. Avhandlingens studieobjekt är den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen, dess framväxt och etablering under perioden 1992-2001.² Denna diskurs studeras och kartläggs på mediernas opinionsbildande arenor, vilka ses som ”a site on which various social groups, institutions, and ideologies struggle over the definition and construction of social reality”.³

Den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen kan ses som ett *nationellt fall* av en debatt som förts i större delen av världen under sent 1990-tal och tidigt 2000-tal (på nationell liksom global nivå, t.ex. i de globala affärstidningarna, inom de internationella institutionerna och forskarsamhället), men med ståndpunkter och en ”sakfrågekultur”⁴ specifik för Sverige som land. Från att ha använts som ett samtidsbegrepp som skapade mening kring förändringar i den globala ekonomin, informationsteknologin och världsordningen efter Berlinmurens fall, blev

---

¹ Ricoeur 1986:179.

² Med den svenska opinionsbildande diskursen avser jag fortsättningsvis den diskurs som bildas om fenomenet globalisering på dagspressens opinionsbildande arenor, vilket betyder dessa tidningars ledarsidor, debattsidor samt opinionsbildande material på kultursidorna.

³ Gurevitch och Levy 1985, citerade i Gamson och Modigliani 1989:3.

⁴ Gamson och Modigliani 1989.

globaliseringsfrågan i allt högre grad omdebatterad och omstridd i svensk och internationell debatt vid 2000-talets början.

Olika händelser och skeenden motiverade mitt intresse för att studera och kartlägga de normativa dragen i denna diskurs. Under hösten 2000 arbetade jag inom ett projekt kallat ”Global Processes of (In)Equality”, vilket hade en inriktning mot globala processer och utfallet av dessa i förhållande till inkomstfördelning, välstånd och fattigdom i världen.⁵ Projektets tema var formulerat kring en fråga som vid tidpunkten var föremål för stor kontrovers: har ojämlikheten ökat eller minskat i världen på grund av en intensifiering av världshandeln, fria kapitalflöden och produktionens globalisering?

På grund av fenomenets mångfasetterade karaktär och på grund av den stora mängden delvis motstridiga data har globaliseringen i hög grad varit föremål för ett substantiellt tolkningsarbete från olika läger i debatten,⁶ och globaliseringsdebattens motstridiga ståndpunkter har ibland karakteriserats som ”en debatt mellan döva”.⁷ De motstridiga bilderna av globaliseringen motiverade mig att till skillnad från en stor del av forskningen som behandlat fenomenet som en social och historisk process, studera globaliseringen som en *diskursiv konstruktion*. Empiriska studier av konfliktlinjer inom globaliseringsdebatten har i relativt liten grad gjorts i sociologi och statsvetenskap, och påståenden om globaliseringens konsekvenser för det politiska livet har gjorts i ganska generella termer. Avhandlingen är därmed avsedd att fylla en lucka i detta

---

⁵ Projektet pågick under tre månader och leddes av professor Göran Therborn. Det resulterade i en forskningskonferens med namnet ”Global Processes of (In)Equality” i Saltsjöbaden, oktober 27-29, 2000 samt ett paper med titeln ”Questions about Global Processes of (In)equality” (Therborn 2000).

⁶ Hirsch och Fiss 2005:32.

⁷ Amartya Sen, citerad i Collste 2002.

forskningsfält genom en systematisk empirisk studie av globaliseringsdebatten i Sverige.⁸

1.2. Skilda perspektiv på globalisering

Globaliseringen kan påstås ha gett upphov till en ny sociologisk forskningsdiskurs med ett gemensamt grundläggande forskningsobjekt, samtidigt som man ”i polemik med varandra formulerar motsatta ståndpunkter med avseende på vissa problemställningar”.⁹ Själva frågan om *existensen* av en ”globalisering” på det politiska, ekonomiska och kulturella området har varit omstridd. Tre olika ståndpunkter har kunnat urskiljas i 1990-talets debatt om globalisering. Den *skeptiska* ståndpunkten hävdar att föreställningen om en globalisering, särskilt på det ekonomiska området, är starkt överdriven och jämför dagens flöden av investeringar, handel, produktion och kapitalflöden med den ”första” globaliseringen vid 1800-talets slut och hävdar att talet om globalisering till stor del är en retorisk figur för att vinna stöd för en nyliberal ekonomisk politik. Den *globalistiska* ståndpunkten hävdar att dagens ekonomiska flöden av investeringar, handel och kapitalrörelser saknar motstycke i historien och beskriver stater huvudsakligen som ”reläer” för det transnationella kapitalet. Denna ståndpunkt delas av såväl marxistiska som nyliberala

---

8 Den enda svenska undersökning jag har funnit som på ett systematiskt sätt analyserat globaliseringsdebattens normativitet är Göran Collstes bok *Globalisering och global rättvisa* (Collste 2004). Collstes material överlappar i vissa avseenden med mitt eget. Dock täcker han ett mindre material och analyserar det med utgångspunkt i filosofisk etik. De amerikanska sociologerna Paul M. Hirsch och Peer C. Fiss (2005) har i *American Sociological Review* gjort en kartläggning av framväxten av en amerikansk globaliseringsdiskurs under perioden 1984-1998. Roland Robertson (1998) diskuterar i en artikel med titeln ”Discourses of Globalization” globaliseringens relation till vänster- högerskalan. Han diskuterar bland annat hur både ”kritiker” och ”bejakare” av globalisering kunde hittas både till höger och vänster i politiken. Mark Rupert (2000) kartlägger i boken *Ideologies of Globalization* globaliseringsdebatten i en amerikansk kontext. Magnus Wennerhag gör i sin avhandling (2008, kapitel 11) en mediastudie av representationen av den globaliseringskritiska rörelsen i svenska pressmedier och på den parlamentariska arenan under perioden 1999-2006. Hans fokus ligger dock på representationen, namngivandet och värderingen av rörelsen som sådan, medan min studie håller fokus på globaliseringstemat. En annan avhandling, som rör den globaliseringskritiska rörelsen ur ett folkbildningsperspektiv, är Nordvall (2008). En jämförande studie av mediebilderna av World Social Forum i ett internationellt perspektiv har också gjorts av Ekecrantz (2004). Dock har ingen av dessa, förutom Göran Collstes studie i Sverige och Hirsch och Fiss studie i USA, haft explicit fokus på pressdebatter om globaliseringen som fråga.

9 Thörn 1999:78

debattörer, och är en ståndpunkt som i globaliseringsdebatten ibland knyts till föreställningen om ”konvergens”, något som kommer att diskuteras nedan. Den *transformistiska* ståndpunkten ser slutligen globaliseringen som en viktig och reell förändring i villkoren för politiken, ekonomin och kulturen men betonar globaliseringens styrbarhet, formbarhet och kontingens vad gäller beroendet av politiska beslut för dess fortlevnad.¹⁰

Sociologen Mario Guillén menar dock att en konsensus vuxit fram i forskningen kring ett perspektiv som liknar det ”transformistiska”, med en växande acceptans kring föreställningen att globaliseringen verkligen existerar. Enligt Guillén började globaliseringen diskuteras i sociologiska tidskrifter från 1960-talets slut och har årligen figurerat i *Sociological Abstracts* från 1965 med ett par träffar till en topp med över 1300 träffar år 1999.¹¹ Guillén menar att det i den breda globaliseringsforskningen i samhällsvetenskaplig litteratur kan urskiljas fem ”nyckeldebatter”, som diskuterar följande huvudsakliga aspekter av globaliseringen:

- Sker den verkligen?
- Skapar den konvergens?
- Underminerar den nationalstaternas suveränitet?
- Är globalitet något annat än modernitet?
- Är en global kultur på väg att skapas?¹²

Min studie av den svenska globaliseringsdebatten anknyter i första hand till frågan om *konvergens*, vilket Guillén beskriver som ett likformigt mönster av ekonomisk, politisk och kulturell organisation bland världens länder, med tonvikt på frågan om debattens konsekvenser för en konvergens i den politiska vänster-högerskalan.¹³

---

¹⁰ Held m. fl. 1999; Held och McGrew 2003.

¹¹ Guillén 2001:241.

¹² Ibid:242-243.

¹³ Ibid.:244.

Det går att urskilja två tankelinjer bland debattörer som påstår att globaliseringen gör traditionella politiska skiljelinjer mellan vänster och höger mindre relevanta: *antingen* har argumentet framförts att en konvergens äger rum då den globala ekonomins ”krav” framtvingar likformig ”investeringsvänlig” ekonomisk politik i de länder som är indragna i den globala ekonomin, *eller* så betraktas globaliseringen som en bland flera processer som tillsammans utmanar hur vi traditionellt tänker kring vänster-högerskalan och därmed leder till nya skiljelinjer i politiken. Den förra tesen har företrätts av en rad olika forskare och debattörer, både nyliberalt orienterade som Kenichi Ohmae¹⁴ och vänsterforskare som hävdar att ett ”race to the bottom”, där alla länder tvingas ner mot en lägsta gemensamma nämnare för investeringsvillkor, äger rum på grund av globaliseringen.¹⁵ Den senare tesen har i högre grad företrätts av sociologer.¹⁶

1.3. ”Konvergens” mot likformig politik?

Inom sociologin formulerades relativt tidigt en föreställning om politikens attribut och arbetssätt som mer och mer närmande sig ett rationellt administrerande där politiken reduceras till tekniska frågor (och där således även de politiska ideologierna får mindre spelrum och där ideologins respektive religionens roller i samhället minskas) av Weber och Mannheim, med begrepp som ”byråkratisering” och ”rationalitetens järnbur”¹⁷ respektive ”administration”¹⁸ och ”saklighet” [*Sachlichkeit*].¹⁹ Den sociologiska diskussionen om ”konvergens” i moderniseringssociologin sammanföll med det relativa politiska lugn som rådde under efterkrigstiden, och det fanns ett nyvaknat intresse för hur de

---

¹⁴ Ohmae 1990.

¹⁵ T.ex. Cox 1997:50.

¹⁶ Giddens 1994; Beck 1996. Även forskare som David Held och Anthony McGrew hävdar att globaliseringsbegreppet tycks ”spränga sönder hävdvunna paradig och politiska trossatser och samtidigt skapa nya politiska frontlinjer” (Held och McGrew 2003:12-13) och att ”Det är alldeles uppenbart att ’globaliseringen’, långt ifrån att medföra politikens död, som en del fruktar, istället håller på att kasta nytt ljus över det politiska landskapet”. (ibid.:121)

¹⁷ Boglind, Eliaeson och Månson 1993:177-180.

¹⁸ Mannheim 1936:100.

¹⁹ Ibid.:230.

nyligen avkoloniserade länderna skulle ”utvecklas” till moderniserade industrikapitalistiska länder.²⁰ Samtidigt framfördes tesen att både industrialiserade demokratier och socialistiska länder närmade sig ett blandekonomiskt system på grund av behovet av att hitta rationella kompromisser mellan arbete och kapital för att skapa en stabil ekonomisk och politisk utveckling. Den gradvis minskande klasspolariseringen i moderniserande samhällen skulle också göra att auktoritära politiska system ersattes med icke-ideologiska masspartier.²¹

Föreställningen om konvergens har sitt ursprung i klassisk moderniseringsteori, som bl.a. företrädades av Talcott Parsons och Clark Kerr, vilken hävdade att en konvergens ledde till att ideologins betydelse i de moderniserande samhällena minskade, liksom att ojämlikhet mellan världens samhällen skulle minska genom världshandeln. Denna tes kunde t.ex. i *Annual Review of Sociology* 1979 formuleras på följande sätt:

They [modernization theorists, min anm.] predicted that local cultures would adjust rapidly to industry, workers would become rapidly committed to industrial life, worker protests and class conflict would rapidly decline, *ideology would fade* [min kurs.] and, as world trade increases, international discrepancies in wealth would diminish.²²

Efter Berlinmurens fall framfördes en liknande tes, med den amerikanske diplomaten och statsvetaren Francis Fukuyama som främsta lansbärare, om att de västliga liberala demokratierna blev alltmer lika varandra på grund av att liberalismen som ideologi genom kommunismens fall segrat över världen. Liksom i Webers och Mannheims argumentation hävdades att politiken mer och mer skulle bli en fråga om en rationell administration av tekniska problem, medan de stora ideologiska konfrontationerna skulle falla i glömska. Liksom Tingsten i Sverige på 1960-talet²³ beskrev Fukuyama detta samhälle som lyckligt och relativt problemfritt, men samtidigt som ”tråkigt”.²⁴

---

²⁰ Eisenstadt 1974:225.

²¹ Marshall 1998:310.

²² Form 1979:4.

²³ Tingsten 1966.

²⁴ Jfr Held 1996:344.

I globaliseringsdebatten har frågan om huruvida en konvergens äger rum ställts på ett liknande sätt. Den har dels diskuterats i relation till i vilken grad globaliseringen leder till *ojämlikhet eller utjämning* av levnadsstandard i världen, och dels i relation till i vilken grad den internationella konkurrensen framtvingar en *liksformig ekonomisk, politisk och kulturell organisatorisk struktur* i de länder som är delaktiga i den globala ekonomin.²⁵ IR-forskaren Daniel W. Drezner²⁶ skriver att fyra teoretiska perspektiv på ”konvergens” i relation till globaliseringen kan urskiljas. *För det första* en ”race to the bottom”-tes framförallt omfattad av marxister, där den globala ekonomin hävdas leda till att länderna konvergerar mot de lägsta kraven på miljö- och arbetsrättsregler. *För det andra* en ”nyliberal institutionalism” som menar att samarbetet i internationella institutioner leder till en konvergens vad gäller regleringar, med en tendens till att de mäktigare staterna styr inriktningen på regleringarna. *För det tredje* en ”world society approach” där länderna i den globala ekonomin konvergerar mot mer reglering på grund av spridningen, och den ökande acceptansen av ett ideal om en modern och rationaliserad byråkratisk stat. Länderna i periferin antas också kopiera den politik som förs av länderna i kärnan, vilka antas vara mer framgångsrika ekonomiskt, och etableringen av IGO:s²⁷ som hjälper mindre ”utvecklade” länder att implementera denna politik, förstärker ytterligare tendensen till konvergens. Den omfattande respekten för vetenskapens principer hävdas också leda till en policykonvergens mellan världens länder, särskilt när ett sakområde antar en ”vetenskaplig” skepnad. *För det fjärde* diskuteras konvergens ur ett ”elitkonsensusperspektiv” där regeringar i stor utsträckning förväntas följa experternas (t.ex. ekonomers) rekommendationer vilket, när experterna agerar som transnationella expertgemenskaper, leder till en ”policykonvergens” mellan världens regeringar. Den här grenen av tänkande gör inga förutsägelser om vilka utfall konvergens får i termer av mer eller mindre reglering, något som beror på vilka expertgemenskapers rekommendationer som följs.²⁸

Konvergensbegreppet ger i globaliseringsdebatten, liksom inom moderniseringsteori, inte mycket ledning när det gäller till *vilken* politik

---

²⁵ Guillén 2001:244-247.

²⁶ Drezner 2000.

²⁷ Intergovernmental Organizations.

²⁸ Drezner 2000:57-63.

länderna påstås konvergera, även om de flesta teoretiker verkar vara överens om att det är de ”moderna” ländernas teknik och institutioner som leder den globala utvecklingen. Det viktiga för avhandlingen är dock föreställningen att politiken blir mer likformig mellan världens länder och att det politiska handlingsutrymmet därigenom blir mer kringskuret på den nationella nivån, vilket minskar utrymmet för och relevansen av ideologiska konflikter. Detta sker antingen på grund av ett upplevt tvång att konvergera för att överleva i den globala konkurrensen (”race to the bottom”), på grund av bindningar till avtal som upprättas i internationella institutioner, på grund av en framväxande ideologisk konsensus som uppstår i det internationella samarbetet eller på grund av ett ökat inflytande för internationella expertsamfund.

Begreppet ”konvergens” har dock ifrågasatts i forskningen, både i debatten om ”modernisering” och nu senast i frågan om globalisering. Mario Guillén menar att en forskarkonsensus vuxit fram inom samhällsvetenskaperna där man ifrågasätter konvergensidén.²⁹ Statsvetaren Geoffrey Garrett har genom sina empiriska undersökningar av OECD-ländernas offentliga utlägg och makroekonomiska framgångar understrukit att stater har åtminstone två vägar att gå i den globala ekonomin: socialdemokratisk korporativism eller nyliberal laissez-fairepolitik, och hävdar att högre välfärdsutgifter inte är korrelerade med en försämrad tillväxt eller sämre ”macroeconomic performance”.³⁰ I en svensk kontext hävdade Kristina Boréus i sin avhandling om högervägen att trots att en nyliberal högerväg kunde konstateras i svensk debatt under perioden 1969-1989 (med tonvikt på 1980-talet) kunde nyliberalismen inte sägas ha blivit *hegemonisk* i Sverige.³¹

1.4. Nya politiska konfliktlinjer?³²

Trots föreställningar om dess upplösning har debatten om vänsterhögerskalans fortsatta relevans i världen fortsatt. Statsvetaren Norberto

---

²⁹ Guillén 2001:247, 254.

³⁰ Garrett 1998; jfr. Guillén 2001:250.

³¹ Boréus 1994:306.

³² Jag refererar i detta avsnitt, förutom de svenska statsvetenskapliga studier från 1990-talets slut som presenteras nedan, till den sociologiska diskussionen i ämnet vänster-högerdebatten.

Bobbio gjorde ett uppmärksammat inlägg i debatten 1994 med boken *Vänster och höger. En essä om en politisk distinktion*.³³ Han företrädde där tesen att vänster-högerskalan äger fortsatt relevans för att strukturera den politiska debatten. Sociologer som Ulrich Beck och Anthony Giddens hävdar istället att även om vänster-högerskalans relevans inte försvinner i det politiska livet så ökar andelen frågor som *transcenderar* denna grundläggande politiska dikotomi i den reflexiva moderniseringen/senmoderniteten.³⁴ Anthony Giddens håller med Norberto Bobbio om att skiljelinjen mellan vänster och höger handlar om i vilken grad man accepterar ojämlikhet liksom att skiljelinjen fortfarande är relevant, men understryker också betydelsen av statens centrala roll i att främja jämlikhet som ett särskiljande kriterium mellan vänster och höger.³⁵ Giddens ståndpunkt i vänster-högerfrågan är dock att den ”emancipatoriska politik”, som han relaterar till de klassiska fördelningsfrågorna mellan vänster och höger, har kompletterats med en dimension av ”livspolitik” som innefattar *ekologi*, frågor som har att göra med *familiens* förändrade roll, synen på *arbete* och på personlig och kulturell *identitet*. Vidare skriver han att svaren på globaliseringen, på vetenskaplig och teknologisk förändring, samt på vår relation till naturen inte, eller bara delvis, ryms inom ramarna för socialdemokratins traditionella ”emancipatoriska politik”.³⁶

Statsvetenskaplig forskning har också diskuterat framväxten av nya politiska skiljelinjer jämsides med den traditionella polariseringen i vänster-höger och arbete-kapital. Ett stöd till en fortsatt relevans för indelningen i det traditionella politiska kontinuumet vänster-höger bland väljarna ges i Henrik Oscarssons avhandling, med utgångspunkt i SOM-institutets mätningar:

---

³³ Bobbio 1994.

³⁴ Beck (1996:142) skriver t.ex. att ”...det uppstår ett motsägelsefullt och mångsidigt engagemang, som blandar och kombinerar de klassiska polerna i det politiska spektret, så att *var och en* – när det kommer till kritan – tänker och handlar *både höger och vänster, både radikalt och konservativt, både demokratiskt och odemokratiskt, både ekologiskt och antiekologiskt, både politiskt och opolitiskt*. *Var och en* är pessimist, passivist [sic], idealist, aktivist med delasppekter av sitt existentiella jag. Vilket emellertid betyder att de gängse politiska koordinaterna – höger och vänster, konservativ och socialistisk, reträtt och delaktighet – inte längre stämmer och därmed har förlorat sin kraft”.

³⁵ Giddens 1998:41.

³⁶ Ibid.:67.

... vänster-högerdimensionen skänker fortfarande stor stabilitet åt det svenska partisystemet... Även om vänster-högerdimensionens betydelse tveklöst har minskat något under perioden [1956-1996] behåller den alltså sin helt dominerande ställning i förhållande till konkurrerande konfliktdimensioner.³⁷

Oscarsson menar vidare att man med sannolikhet kan dra slutsatsen att Sverige som land utmärker sig genom denna stabilitet över tid jämfört med många andra västerländska demokratier.³⁸ Dessa slutsatser tyder på att vänster-högerskalan spelat en relativt framträdande roll för väljarna och därmed kan det också tänkas att de politiska aktörerna haft anledning att anspela på dessa välbekanta skiljelinjer för att maximera sina möjligheter att bli omvalda. Sören Holmberg och Henrik Oscarsson talar i sin studie *Väljare* från 2004 om en *långsam* erodering av kopplingen mellan socioekonomisk struktur och röstning³⁹ och menar att:

Sambanden mellan individers sociala position och röstningsbeteende är historiskt mycket starka i industrialiserade västdemokratier. Sverige är inget undantag. I själva verket tillhör Sverige ett av de länder där röstningsbeteendet är starkast kopplat till socioekonomisk struktur. Av tradition beror detta på vår internationellt sett starka klassröstning. Men även andra sociala stratifieringar än klass – däribland religion och region – uppvisar starka samband med röstning i Sverige.⁴⁰

Samtidigt pekar Holmberg och Oscarsson på att det är relativt välbelagt i statsvetenskaplig forskning att i de västliga demokratierna har nya politiska dimensioner intagit en framträdande plats, vilket gjort vänster-högerskalan mindre dominerande än tidigare.⁴¹ Denna slutsats ligger också i linje med de analyser som gjorts av Beck och Giddens när de hävdar att vänster-högerskalan nu får konkurrera med en större uppsättning skiljelinjer i politiken. Forskningen om ”nya sociala rörelser” pekar också på liknande konfliktlinjer kring andra typer av frågor än de

---

³⁷ Oscarsson 1998:291/298.

³⁸ Ibid.:298.

³⁹ Holmberg och Oscarsson 2004:82.

⁴⁰ Ibid.:45-46.

⁴¹ Ibid.:46.

som traditionellt rört sig kring axeln arbete/kapital.⁴² Den sammansatta bilden i litteraturen av situationen för vänster-högerskalan i Sverige visar alltså att denna indelning både fortfarande kan anses relevant och är relativt starkt strukturerande i väljaropinionen, samtidigt som andra konfliktlinjer har fått ett större spelrum sedan 1970-talets slut.

Gemensamt för de teser som presenterats i ovanstående avsnitt är alltså att globaliseringen anses utgöra en *förändring* i de politiska villkoren. Antingen genom att globaliseringen ger upphov till nya problem som inte lika enkelt som tidigare inordnas i ett kontinuum mellan ”vänster” och ”höger”, eller genom att länderna av olika anledningar antas inta en likartad hållning till ekonomisk politik och till den globala ekonomins ”krav”. Det går samtidigt att utläsa en annan slutsats av forskare som har kommenterat den internationella⁴³ och svenska⁴⁴ globaliseringsdebatten. I dessa studier visas på en relativt polariserad struktur i debatten som i många avseenden följer traditionella konfliktmönster mellan vänster och höger, vilket skulle innebära att denna ideologiska konflikt kanske till och med skärpts på grund av globaliseringen. Detta är också en tankegång som kommer att utforskas i avhandlingen.

1.5. Nyliberalismen

Boréus hävdade alltså i sin avhandling att nyliberalismen inte kunde sägas ha blivit *hegemonisk* i Sverige under perioden 1969-1989 i betydelsen att vara en ideologi som stod oemotsagd i samhällsdebatten. Samtidigt hävdar en forskare som David Harvey i en bok från 2005 att

---

⁴² Jfr t.ex. Touraine 1981; Melucci 1992; Della Porta och Diani 2006.

⁴³ Kanbur 2001.

⁴⁴ Collste 2004.

Almost all states, from those newly minted after the collapse of the Soviet Union to old-style social democracies and welfare states such as New Zealand and Sweden, have embraced, sometimes voluntarily and in other instances in response to coercive pressures, some version of neoliberal theory and adjusted at least some policies and practices accordingly.⁴⁵

Detta är naturligtvis inte samma sak som att påstå att nyliberalismen som ideologi har blivit hegemonisk eller oomstridd, men jag vill här kortfattat diskutera nyliberalismen som ideologi på grund av dess centrala relation till den debatt jag studerar. Harvey betonar, liksom flera andra forskare,⁴⁶ reaktionerna mot löntagarfondsförslaget som en viktig orsak till näringslivets opinionsbildande mobiliseringar från 1970-talet och framåt i Sverige. Han beskriver också näringslivets reträtt från centrala förhandlingar på 1980-talet som ett led i en kamp från näringslivet mot fackföreningarnas makt.⁴⁷

Liksom Kristina Boréus beskriver Harvey näringslivets diskursiva kamp om den ekonomiska politiken genom bl.a. påverkan av utnämningen till Nobelpriset i ekonomi, liksom den ökade betydelsen för institut som Studieförbundet för Näringsliv och Samhälle (SNS), som orsaker till och konsekvenser av nyliberalismens genomslag. Harvey diskuterar Sveriges medlemskapsansökan i EU som ett sätt att genom europeisk policykonvergens uppnå vad som var svårt att uppnå i den inhemska politiken för den borgerliga regeringen, en politik som sedan den socialdemokratiska regeringen, som åter vann regeringsmakten 1994, i många avseenden fortsatte och även var bunden till.⁴⁸ Boréus diskuterar de ekonomiska kriserna på 1970-talet, det internationella genombrottet för nyliberal ekonomisk teori under andra hälften av 70-talet och internationaliseringen av ekonomin under 1980-talet som orsaker till den nyliberala ideologins genomslag i bland annat Sverige.⁴⁹ Hon lägger också tonvikt på den aktiva opinionsbildningen från institut och opinionsbildande organisationer som inrättades för att ge (ny)liberalismen genomslag i Sverige.⁵⁰

---

⁴⁵ Harvey 2005:3.

⁴⁶ Jfr. Stråth 1998.

⁴⁷ Ibid.:112-113.

⁴⁸ Ibid.:114.

⁴⁹ Boréus 1994:66.

⁵⁰ Ibid. kap 3.

Det allmänna ideologiska klimatet i Sverige var under 1990-talet i relativt hög grad präglad av frågor som knöts till globaliseringen, och då särskilt i ljuset av den ekonomiska krissituationen. Betydelsefulla händelser i svensk politik var bland annat bankkrisen under 1990-talets början,⁵¹ den ekonomiska krisen och de därpå följande valutakriserna under 1990 och 1992.⁵² Med dessa frågor följde också diskussioner om inriktningen på den ekonomiska politiken, den ökande arbetslösheten och övergivande av målet om full sysselsättning, kostnadsläget för de svenska företagen i ljuset av den hårdnande globala konkurrensen, diskussionerna och ansökan om EU-medlemskap⁵³ (och efter medlemskapets förverkligande hösten 1994 en fördjupning av detsamma genom deltagande i EMU), som lösning på de ekonomiska problemen. Dessa frågor syns också i mitt material, och de återkommer särskilt i kapitel 3.

Som ideologi beskriver Boréus nyliberalismen på följande sätt: det statliga inflytandet över samhället bör minimeras; marknaden bör verka fritt; en individualistisk frihetsidé ("negativa friheter" eftersträvas och dessa bör stärkas); människor antas göra rationella och egennyttiga val; äganderätt ses som en okränkbar rättighet; det finns en grundläggande harmoni i kapitalismen; historisk rättvisa bör eftersträvas (en given fördelning är alltid rättvis så länge den inte har uppstått genom stöld eller annat illegitimt förvärv); en nyliberal demokratisyn som är kopplad till de individuella rättigheterna (de negativa friheterna).⁵⁴ Det är i huvudsak dessa idéer, och föreställningen om deras genomslag hos de nationella regeringarna och i de internationella ekonomiska institutionerna, som den globaliseringskritiska rörelsen protesterat mot.

1.6. "Den globaliseringskritiska rörelsen"

En stor del av avhandlingens empiriska kapitel fokuserar debatter som förts i relation till vad jag har valt att benämna *den globaliseringskritiska*

---

⁵¹ Larsson 2001.

⁵² Elmbrant 1993.

⁵³ Jfr. Jacobsson 1997.

⁵⁴ Boréus 1994:93-95.

rörelsens första uppmärksammade mobiliseringar, då denna också kom att erkännas och definieras (och konstituerade sig själv som rörelse) i medierna. Magnus Wennerhag påpekar i sin avhandling om globala sociala rörelser att sådana protester inte är något specifikt nytt som etablerats sedan protesterna mot WTO:s möte i Seattle 1999: demonstrationer mot IMF och Världsbanken hölls i Berlin 1988, mot forrådet av WTO i Bryssel 1990 och massdemonstrationer mot IMF har ägt rum i flera länder i Syd under 1980-talet. Andra föregångare som nämnts till rörelsen är det möte mot nyliberalismen som zapatistgerillan sammankallade i Mexiko 1996, kampanjen mot MAI-avtalet⁵⁵ under 1997-1998 och kyrkornas världsomfattande skuldavskrivningskampanj Jubel 2000.⁵⁶ Medan flera av de tidigare protesterna dock varit regionalt eller nationellt begränsade var t.ex. zapatisternas upprop och kampanjen mot MAI-avtalet riktade mot vad man uppfattade som en *global* nyliberalism, och 1990-talets medialt mest uppmärksammade protester mot nyliberalismen var alltså protesterna i Seattle.

I flera redogörelser kring den globaliseringskritiska rörelsen har det påpekats att det man mobiliserat mot har varit nyliberalismen som praktik och ideologi. Statsvetaren Tomas Olesen hävdar att kritiken riktat sig mot det upplevda demokratiska underskottet i de internationella ekonomiska institutionerna, och dels mot den ekonomiska politik som dessa institutioner förespråkar, vilken getts benämningen ”nyliberalism”.⁵⁷ Wennerhag påpekar likaså i sin avhandling att den kritik som riktats mot brister i de internationella ekonomiska institutionernas (IMF, Världsbanken, WTO) demokratiska kvaliteter har existerat jämsides med en kritik av den nyliberala ekonomiska politiken som förespråkats av dessa institutioner och förkroppsligats genom de beslut som tagits inom dem.⁵⁸ I analyser av debatterna mellan den existerande globaliseringens förespråkare har kommentatorer visat att debatten haft en relativt polariserad struktur,⁵⁹ och på det internationella planet visar t.ex. Ravi Kanbur hur debatterna om utveckling i Syd vid 1990-talets slut präglats av en intensifiering av konflikten mellan grupperna som han kallar ”Civil

---

⁵⁵ Multilateral Agreement on Investments.

⁵⁶ Wennerhag 2008:164-166; jfr. Thörn 2002; Nordvall 2008.

⁵⁷ Olesen 2002:17.

⁵⁸ Wennerhag 2008:167.

⁵⁹ Exempelvis Rupert, 2000; se även t.ex. Ayres 2004.

Society” respektive ”Finance Ministry”.⁶⁰ En allt större dominans för nyliberala ekonomiska perspektiv i världen sedan 1990-talet har konstaterats, även om, som O’Brien m.fl. påpekat, framväxten av globaliseringskritiken och dess genomslag i de internationella institutionerna vid 1990-talets slut också underlättades av tillkomsten av fler mitten-vänsterregeringar, särskilt med Bill Clinton och Tony Blair i USA respektive Storbritannien.⁶¹

Wennerhag m.fl. visar i en undersökning från tre ”Sociala Forum” i Sverige att förtroendet för den globaliseringskritiska rörelsen i Sverige är något lägre än i andra EU-länder. I SOM-undersökningen 2003 var andelen bland svenska befolkningen som hade stort förtroende för ”globala protesterörelser” 11 procent, medan andelen som hade samma förtroende för miljörörelsen var 57 procent.⁶² Författarna demonstrerar med utgångspunkt i Eurobarometern att Sverige skiljer sig från flera andra europeiska länder vad gäller synen på den globaliseringskritiska rörelsen: ”anti-eller alterglobalistiska rörelser” ansågs av 26 procent av tillfrågade svenskar ha för lite inflytande över globaliseringen och bland de dåvarande 15 EU-länderna var den genomsnittliga siffran 49 procent.⁶³ Wennerhag m.fl. drar därav slutsatsen att ”för den globala rättviserörelsen torde detta peka på att förutsättningarna att få genomslag i en svensk kontext är något sämre än i andra EU-länder”,⁶⁴ en slutsats som kommer att diskuteras kortfattat i de sista kapitlen.

Det finns flera olika benämningar på rörelsen. Enligt Wennerhag ansåg de flesta av deltagarna i Sociala Forum att ”globala rättviserörelsen/rörelsen för global rättvisa” var att föredra: därefter ”antiglobaliseringsrörelsen”; ”globaliseringsrörelsen”; ”antikapitalistiska rörelsen”; ”globalisering underifrån”; ”globaliseringskritiska rörelsen”; och slutligen ”en rörelse av rörelser”.⁶⁵ I svenska medier var begreppet ”antiglobaliseringsrörelsen” i inledningsskedet av protesterna (WTO-mötet i Seattle) ett vanligt begrepp. Enligt Wennerhag var det också den dominerande beteckningen i svenska pressmedier fram till 2005⁶⁶ även

---

⁶⁰ Kanbur 2001.

⁶¹ O’Brien m.fl. 2000.

⁶² Wennerhag m.fl. 2006:159.

⁶³ Ibid.:162.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Wennerhag 2008:225.

⁶⁶ Ibid.:223.

om det hela tiden varit ett omstritt begrepp, med en strid om rörelsens namn som ett led i den diskursiva kampen om globaliseringen. Enligt aktivisterna själva vore alltså ”globala rättviserörelsen” att föredra, men efter överväganden har jag stannat vid ”den globaliseringskritiska rörelsen”.

Eftersom jag studerar en starkt ideologiserad debatt⁶⁷ där man strider om betydelsen av centrala politiska begrepp och där de sakargument som förs fram inte sällan har ett ursprung i på förhand bestämda åsikter som är sprungna ur en ideologisk och institutionell hemvist, har jag ansett att en beteckning som ”den globala rättviserörelsen” kan ge ett något problematiskt intryck av debatten, där en part hävdas argumentera för rättvisa och andra parter argumenterar ”emot” eller försöker förhindra förverkligandet av denna rättvisa.⁶⁸ Begrepp som ”rättvisa” och ”solidaritet” har istället varit föremål för diskursiv strid i globaliseringsdebatten. Begreppet ”globaliseringskritisk rörelse” anser jag fångar den *kritiska* och utmanande aspekten av rörelsens etablering i debatten och på det politiska fältet. Vad gäller uttrycket ”globaliseringsrörelsen” anser jag att det semantiskt ligger för nära globaliseringsbegreppet och därmed blir nästan innehållslöst, medan termen ”en rörelse av rörelser” är språkligt otympligare och liksom termen ”antikapitalistiska rörelsen” förlorar anknytningen till globaliseringstemat.

Eftersom mycken möda och tid lagts på att visa att denna rörelse inte motsätter sig ”globalisering” *per se* vill jag här påpeka att min användning av ”den globaliseringskritiska rörelsen” *inte* innebär att rörelsen motsätter sig globaliseringen som sådan, utan snarare den samtida globaliseringens maktförhållanden och ojämlikheter. Däremot vill jag framhålla att min analys bygger på en ibland ganska intensiv pressdebatt där en särskild bild av rörelsen framträder. Eftersom min strävan inte är att analysera bilden av rörelsen i media (vilket t.ex. gjorts

---

⁶⁷ Jag använder ”ideologi” här i bemärkelsen ”politisk ideologi”, alltså inte i enlighet med t.ex. ett marxistiskt, nymarxistiskt eller Mannheimskt ideologibegrepp utan i enlighet med det som betecknar och kännetecknar de sedan franska revolutionen dominerande *politiska ideologierna* och deras perspektiv på centrala begrepp som ”frihet”, ”rättvisa” ”demokrati” etc. Denna betydelse av begreppet ideologi används genomgående i avhandlingen om inget annat anges.

⁶⁸ Wennerhag (2008:177-178) argumenterar för användningen av begreppet ”globala rättviserörelsen” då han anser att rörelsens ”självskattning” är betydelsefull och då namnet är gängse inom internationell forskning.

av Magnus Wennerhag) kan det finnas en risk för att medias bild av rörelsen blir den allenarådande i avhandlingen. Men mitt fokus ligger inte på rörelsen som sådan, utan på den diskursiva konstruktionen av globalisering och den normativa strukturen i denna debatt, där frågan om själva rörelsen har en mer undanskymd roll.

1.7. Aktörerna i undersökningen

Här skall jag ge en kort beskrivning av och introduktion till de kollektiva aktörer och institutioner som deltagit i debatten om globaliseringen. De aktörer som ingår i min undersökning representerar i många avseenden de dominerande intressena i svenskt politiskt liv, från näringslivets och arbetarrörelsens organisationer till de etablerade politiska partierna och deras ledare, de största dagstidningarnas ledarsidor, samt vissa folkrörelser och NGO:er.⁶⁹ Aktörerna från de politiska partierna grupperade sig också i huvudsak kring sin motsvarande pol hos näringslivs-, löntagar-, respektive frivilligorganisationerna. Debatten om globalisering tilldrog sig alltså intresse från samhällets centrala politiska debattörer och kan således i ganska stor utsträckning ses som en *elitdebatt*.⁷⁰

Från näringslivet representerades dessa intressen huvudsakligen av organisationer som Svenskt Näringsliv, Timbro och nu nedlagda institut, som Cityuniversitetet. Som Kristina Boréus beskriver i sin avhandling etablerades många av dessa organisationer på 1970- och 1980-talen i ett uttryckligt syfte att påverka den allmänna opinionen i en mer ”näringslivsvänlig” riktning efter den vänstervåg som uppstod i kölvattnet av 1960-talets vänsterrörelser och radikaliseringen av det svenska facket, som också fick återverkningar inom socialdemokratien.⁷¹ Jag vill framhålla att dessa opinionsbildande organisationer tillsammans med de borgerliga ledarsidorna (särskilt *Svenska Dagbladets* ledarsida) var centrala aktörer även i försöken att skapa en liberal/nyliberal hegemoni i

---

⁶⁹ Non-Governmental Organizations.

⁷⁰ Jfr. Jacobsson 1997:324, 327. Globaliseringen som ”fråga” väckte också viss debatt på insändarsidorna, särskilt vid de uppmärksammade demonstrationerna i Prag 2000 och Göteborg 2001, men jag har valt att inte ta med dessa inlägg på grund av de avgränsningar i materialsökningen som jag tvingats göra. Detta diskuteras vidare i Metodkapitlet.

⁷¹ Boréus 1994 kap.3.

globaliseringsfrågan. Dessa organisationer fortsatte alltså att vara viktiga aktörer i samhällsdebatten även efter det att huvudsyftet med många av opinionsbildningsorganisationerna, att bekämpa löntagarfondsfrågan och skapa förståelse för ”näringslivets” betydelse och existensvillkor i det svenska samhället, kan betraktas som ett i många avseenden vunnet slag. Den politiska högern i Sverige hade, som Boréus visar, i stor utsträckning lämnat sitt konservativa arv i och med valet av Gösta Bohman som partiledare för moderaterna i slutet av 1970-talet och närmast sig en ideologisk nyliberalism.⁷²

Många företrädare för moderaterna och folkpartiet delade ståndpunkter med näringslivets organisationer och *Svenska Dagbladets* ledarsida. Här kan också moderata och liberala ungdomsförbunden nämnas som aktörer som syntes i debatten. Även enskilda företagsledare, ofta för stora koncerner, uttalade sig som talespersoner för ”näringslivet” i globaliseringsdebatten. På *Dagens Nyheter* och *Expressens* ledarsidor fanns dock en större spänning mellan socialliberalism och nyliberalism, medan *Svenska Dagbladets* ledarsida och näringslivets organisationer intog en tydligare nyliberal position.

Aftonbladets ledarsida intog en särställning bland *arbetarrörelsens* debattörer och var också den mest tydligt ideologiskt resonerande parten inom denna grupp av aktörer. *Aftonbladet* är en av de få tidningar där arbetarrörelsen (LO) fortfarande innehar en majoritet i ägandet. De politiker som kom till tals från SAP var mestadels framträdande ministrar inklusive statsministern. Från fackföreningsrörelsen var LO den klart dominerande aktören i debatten. En annan betydande aktör (som bildades år 2000) var Arena, en vänsterorganisation med opinionsbildande syfte, något som saknats i den svenska debatten sedan A-presskoncernen gick i konkurs i början av 1990-talet, och då flera socialdemokratiska tidningar antingen har sålts eller gått samman med borgerliga konkurrenter.⁷³ Inom socialdemokratien pågick också under 1990-talet en ideologisk debatt mellan ”förnyare” och ”traditionalister” vad gällde synen på ekonomisk politik och välfärdspolitiken. ”Förnyarna” knöts vid tidpunkten till en ”högerfalang” inom socialdemokratien, men som bl.a. Anthony Giddens diskuterar var socialdemokratins förnyelse

---

⁷² Boréus 1994:104-106.

⁷³ Hadenius och Weibull 2003:89.

inte bara knuten till en acceptans för marknadsekonomins principer utan också till rättighetstänkande, med anknytning till kön, sexualitet och etnicitet.⁷⁴

I den svenska debatten kom diskussionen mellan förnyare och traditionalister alltså, åtminstone till en början, att utspelas som en konflikt mellan en ”vänsterfalang” och en ”högerfalang” inom partiet. Frågor som framtvingade en ideologisk debatt inom socialdemokratin var t.ex. den ekonomiska krisen, EU-medlemskapets betydelse och inriktning, invandring och mångkulturalism, och frågor om kön och sexualitet. Klyvningen mellan förnyare och traditionalister inom den svenska socialdemokratin, där också globaliseringsfrågan (som kom att koncentreras kring flera av dessa konfliktfrågor), var en del av konfliktfältet är värd att notera då den är relativt framträdande i materialet. Bland framträdande förespråkare för ”förnyelse” inom socialdemokratin under denna tidsperiod brukar bland annat räknas Widar Andersson och Mona Sahlin.

På vänsterkanten i debatten fanns framförallt miljö- och vänsterpartiet. Mer ideologiskt svårbestämda var Svenska Kyrkan, och NGO:er som Svenska Naturskyddsföreningen. Attac Sverige gjorde ett första uppmärksammat medialt framträdande sommaren 2000 och bildades formellt i Sverige i januari 2001. Något som inte är så tydligt i de empiriska kapitlen, men som tidvis kommenterades i debatten, var att många etablerade frivilligorganisationer som Amnesty, Fältbiologerna, Greenpeace och Svenska Freds, tillsammans med nybildade organisationer som Jubel 2000 och Attac, tog ställning i globaliseringsfrågan och särskilt fattigdomsproblematiken. De kritiserades av delar av den politiska högern för sin ”vänsterideologiska” orientering i globaliseringsfrågan.

Efter denna genomgång av avhandlingens teman skall jag närmare presentera syfte och frågeställningar samt avhandlingens disposition.

---

⁷⁴ Giddens 1994.

1.8. Avhandlingens syfte och frågeställningar

Avhandlingen studerar och kartlägger framväxten av en diskurs om globalisering i Sverige under dess etableringsfas 1992-2002. Huvudsyftet är att undersöka, kartlägga och analysera den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursens *normativa struktur*. Ett delsyfte är att söka svar på frågan om globaliseringen ledde till en konvergens mellan ”vänster” och ”höger” i politiken. Den normativa strukturen i globaliseringsdiskursen analyseras huvudsakligen utifrån ett närstudium av ett empiriskt material av debatter om globalisering som förts vid intensifierade konfliktperioder, vilket avgränsats till debatter som väckts av den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar. Jag ämnar besvara följande frågeställningar:

Hur var den svenska globaliseringsdiskursen normativt strukturerad? Vilka var de omstridda och oomstridda ståndpunkterna i debatten?

Vilka positioner artikulades i debatten? Vilka ståndpunkter och omvärldsuppfattningar inbegreps i dessa positioner?

Ledde globaliseringen till en ”konvergens” i politiska/ideologiska ståndpunkter med avseende på vänster-högerskalan?

1.9. Avhandlingens disposition

I detta inledande kapitel har jag diskuterat den svenska globaliseringsdebatten som ett studieobjekt som är relevant att undersöka med hänsyn till bristen på systematisk empirisk forskning om globaliseringsdebatter internationellt och i Sverige, och med hänsyn till diskussionen om vänster-högerskalans relevans i ljuset av globaliseringen.

I kapitel 2 kommer en framställning av diskursanalys som metod och samhällsteori att ges, med särskilt fokus på Laclau och Mouffes diskursteori, samt tillämpningen av diskursanalys i avhandlingen. Jag betraktar ”diskurs” som ett fält inom vilket olika ståndpunkter och aktörer kämpar om utrymme för att knäsetta olika bilder av verkligheten. I kapitlets sista del redovisar jag hur de två delstudierna i kapitel 3 respektive 4-6 har lagts upp och presenterar det empiriska materialet.

I kapitel 3 ges en översikt över etablerandet av globaliseringsdiskursen i Sverige 1992-2001. Ett övergripande syfte med kapitlet är att studera bredare förändringsmönster i globaliseringsdebatten och att kartlägga *framväxten* av en globaliseringsdiskurs i Sverige. Denna översikt görs främst för att visa på allmänna drag i globaliseringsdebatten i dess helhet, t.ex. vilka teman och debatter som förts fram under åren, innebörden av den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar i diskursen, samt för att ge en mer allmän beskrivning av den gradvisa framväxten av en globaliseringsdiskurs i svensk pressdebatt.

I kapitel 4-6 görs en närstudie av debatterna som förts i relation till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar. I kapitel 4 studeras debatterna om MAI-avtalet och om WTO:s tredje ministermöte i Seattle. Kapitel 5 analyserar globaliseringsdebatten från våren 2000 fram till protesterna i Prag och Nice. I kapitel 6 studeras slutligen debatterna i relation till Attacs bildande i Sverige samt den övriga globaliseringsdebatten under 2001, fram till det andra ”World Social Forum” i februari 2002. Fokus i dessa kapitel ligger förutom på den innehållsliga nivån även på det politiska spelet och den kamp för tolkningsdominans (kamp om hegemoni) som kan utläsas i texterna. Varje empiriskt kapitel avslutas med en konklusion där de viktigaste resultaten från analysen sammanfattas.

I kapitel 7 genomförs, med utgångspunkt de föregående kapitlen, en övergripande analys av den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursens normativa strukturering. Diskursens normativa strukturering rekonstrueras främst genom en diskussion om kontingens och permanens, d.v.s. vilka de omstridda och oomstridda dimensionerna var i debatten. Detta för att så långt det empiriska materialet medger beskriva och förklara de olika perspektiv som drev den svenska opinionsbildande globaliseringsdebatten, samt vilka möjliga ståndpunkter som gick att inta i denna. Slutligen diskuteras de mer övergripande positioner som existerade i debatten utifrån främst Held och McGrews⁷⁵ schema över positioner i den politiska globaliseringsdebatten.

I kapitel 8, som innehåller avhandlingens slutdiskussion, summeras avhandlingens resultat och diskuteras huruvida globaliseringsdebatten ledde till en ”konvergens” i ideologiska positioner

---

⁷⁵ Held och McGrew 2003.

eller inte, och resultatens konsekvenser för vad som kan sägas om vänster-högerskalan i globaliseringsdebatten.

Kapitel 2

Att studera globaliseringsdebatten: analysredskap och empiriskt material

2.1. Inledning

Avhandlingens metod är en tillämpning av diskursanalys. Olika varianter av diskursanalys har tillämpats i en rad forskningsinriktningar: inom lingvistik, som ”inramningar” (”frames” eller ”strategier”) inom forskning om sociala rörelser, i kritisk realism (”kritisk diskursanalys”), inom marxism (”kritisk ideologianalys”) liksom inom poststrukturalism och postmarxism.⁷⁶ Avhandlingen anknyter till den sistnämnda traditionen då jag lånar begrepp och synsätt främst från Laclau och Mouffes diskursteori.⁷⁷

Bergström och Boréus gör en åtskillnad mellan diskursanalys och ideologianalys genom att betona att diskursanalysen inte syftar till att spåra förekomsten av specifika ideologier eller på förhand konstruerade idémässiga strukturer i materialet. Den studerar snarare regler för talet, vilka normer som framträder, och vilka konsekvenser som ett ”bestämt sätt att tala” får för konkreta praktiker. Diskursanalytiska undersökningar kan således sägas ha en mer *explorativ* karaktär än t.ex. ideologianalys eller kvantitativ innehållsanalys.⁷⁸ Enligt Winter Jørgensen och Phillips kan begreppet diskurs förstås som ”... ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)”.⁷⁹ Ett vanligt sätt att beskriva diskursanalys är också att den till skillnad från lingvistikens inkluderar en

---

⁷⁶ Howarth 2000:3-5.

⁷⁷ Perspektivet i avhandlingen är att begreppet globalisering refererar till en reell process men att ”globalisering” är ett komplext fenomen som alltså är öppet för ett substantiellt tolkningsarbete. Jag menar inte att globalisering som fenomen enbart är en kulturell eller språklig konstruktion. Jag har dock lagt mindre vikt vid de ontologiska grundvalarna kring Laclau och Mouffes diskursbegrepp, och deras teori används på ett relativt pragmatiskt sätt. Överhuvudtaget diskuteras inte i nämnvärd grad de ontologiska antaganden som ligger till grund för olika diskursanalytiska inriktningar (huruvida diskursen ”konstituerar” de objekt det talas om, relationen mellan realism respektive idealism, synen på subjektet eller en extradiskursiv verklighet o.s.v.), då jag anser det möjligt att kartlägga diskursen i dess egen rätt utan längre diskussion om relationen mellan diskursen och det objekt det talas om.

⁷⁸ Boréus och Bergström 2001:237.

⁷⁹ Winther Jørgensen och Phillips 2000:7.

social och kulturell kontext i analysen.⁸⁰ Sven-Åke Lindgren beskriver diskursen som ett fenomen som inte heller bör reduceras till individuella uppfattningar eller intressen:

[Diskursen] ska inte reduceras till subjektiva uppfattningar och intressen, eller omvandlas till en fråga om materiella förhållanden, vilket inte betyder att dessa förhållanden skulle vara oviktiga för förståelse och förklaring. En diskurs är något mer än de individer som deltar i den, och följaktligen är den relevanta analysnivån social.⁸¹

2.2. Avhandlingens diskursbegrepp

Snarare än att ses som en renodlad ”tillämpning” av en ”metod” används diskursbegreppet i denna avhandling huvudsakligen som en teoretisk ram, utifrån vilken globaliseringsdebatten kan förstås i termer av kamp mellan konkurrerande perspektiv och försök att etablera dominans för ståndpunkter och synsätt – och därmed fixera en ”mening” i globaliseringsfrågan, som jag dragit inspiration från i min analys. Perspektivet bygger huvudsakligen på Laclau och Mouffes teori, som betonar diskursernas instabilitet och kamp mellan konkurrerande perspektiv och i lägre grad fokuserar det sammanhållna och gemensamma.⁸² Deras diskursteori är i högre grad inriktad på *politisk kamp* om mening än på mer stabila diskurser.⁸³

Laclau och Mouffes diskursbegrepp utgår huvudsakligen från begreppet ”artikulation” och definierar diskurser som resultatet av interventioner vilka syftar till att stabilisera ”elementen” (tecken, eller centrala begrepp för diskursen, vars betydelse inte fixerats) i en diskurs och göra dem till fixerade moment (tecken med ”etablerad” betydelse) som organiseras kring en ”*nodalpunkt*”, som är det centrala, organiserande

---

⁸⁰ Howarth 2000.

⁸¹ Lindgren 1997:35.

⁸² Bergström och Boréus 2001:228.

⁸³ Ibid.

tecknet i diskursen. Artikulationens struktur (som organiserar tecknens betydelse samt relationer till varandra) är alltså diskursen.⁸⁴

I avhandlingen betraktas ”globalisering” som en nodalpunkt. Den utgör navet i en ”ny” diskurs om sociala processer, vilken samtidigt är knuten till en vidare uppsättning idéer och representationer.⁸⁵ När flera aktörer med motstridiga uppfattningar kämpar om att definiera en sådan nodalpunkt blir begreppet till en *flytande signifikant* (en flytande betecknare) och begreppet får därmed skilda betydelser i olika diskurser.⁸⁶ Det är i relation till ”globalisering” som flytande signifikant som jag menar att det uppkommer ett delvis konfliktfyllt *fält* i globaliseringsdiskursen, där vissa premisser delas av aktörerna medan det råder strid om andra. På grund av att ”globalisering” inte är ett entydigt begrepp, och då det funnits olika perspektiv på dess innebörd, har jag valt att tala om ”den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen” i betydelsen av ett diskursivt fält som består av en uppsättning ståndpunkter och positioner.⁸⁷ Diskursen kan alltså ses som ett strukturerat fält av gemensamma föreställningar *och* motsatta ståndpunkter. Snarare än att försöka rekonstruera enskilda ”diskurser” har de sammanhängande uppsättningar av ståndpunkter som finns i debatten istället benämnts ”*positioner*”.

Globaliseringsdiskursens grad av strukturering och fixering analyseras utifrån begreppen ”*kontingens*” och ”*permanens*”, d.v.s. de olika fält i diskursen där det råder konsensus respektive konflikt, de områden som är omstridda respektive oomstridda.⁸⁸ En förutsättning för möjligheten att tala om *en* ”diskurs” i avhandlingens fall är alltså att det finns vissa gemensamma föreställningar som delas av alla, d.v.s. att det finns några gemensamma referensramar för ”talet”: i annat fall kan vi tala om två diskurser, en diskurs och en motdiskurs.

---

⁸⁴ Laclau och Mouffe 1985:111.

⁸⁵ Ett sådant begrepp kan också ses som ett ”klusterbegrepp” (Connolly 1993, citerad i Jacobsson 1997:37) som knyter en rad föreställningar och begrepp till sig och på så sätt organiserar en eller flera diskurser.

⁸⁶ Winther Jørgensen och Phillips 2000:35.

⁸⁷ Winther Jørgensen och Phillips (ibid.:64) tolkar Laclau och Mouffes begrepp ”det diskursiva fältet” som all den betydelse som en enskild diskurs utestänger, och föredrar begreppet ”diskursordning” för att beskriva en situation där olika diskurser strider om tolkningen av en flytande signifikant. De påpekar dock att Laclau och Mouffes begrepp ”diskursivt fält” inkluderar *både* betydelser som finns i konkurrerande diskurser, *och* betydelser som alla diskurser utestänger. (ibid.:34)

⁸⁸ Ibid.:135.

Det är den samtidiga förekomsten av antagonistiska krafter, och en instabilitet i gränserna mellan dessa krafter, som möjliggör *hegemoniska interventioner*.⁸⁹ Hegemoniska interventioner förutsätter alltså att det finns något som kan erövrats och därmed även ett motstånd att övervinna,⁹⁰ alltså att det dels finns delade föreställningar, en gemensam grund att tala utifrån och att gränserna mellan antagonisterna inte är absolut utan flytande; i en ”ren” antagonism finns inget utrymme för hegemoniska interventioner utan resultatet blir istället ett evigt ställningskrig. Syftet med sådana interventioner är alltså att reducera mångtydigheten på fältet och få antagonismen att upphöra. De hegemoniska interventionerna syftar dels till en betydelsefixering av diskursens element och dels till ett knäsettande av värden och ståndpunkter som skall dominera och definiera diskursen. Med detta menas att man försöker etablera en betydelse hos begrepp och fixera denna betydelse, som t.ex. ”demokrati” och ”demokratis” relation till andra tecken som t.ex. ”marknadsekonomi”. Man söker därmed skapa en struktur där olika begrepp ställs i en bestämd relation till varandra efter bestämda principer. Sättet att skapa dessa relationer mellan begreppen är bland annat att etablera *ekvivalenskedjor*, d.v.s. att fixera elementens relation till varandra för att skapa och fixera mening och försöka utesluta andra tolkningar. Laclau och Mouffe ser diskurser som relativt instabila konfigurationer, vars struktur kan förskjutas över tid och vars mening hotas både ”inifrån” av glidningar och förskjutningar, och samtidigt ”utifrån” av det som förskjuts från diskursen.

Då jag fokuserar ”talet” om globalisering har jag valt att avgränsa diskursen utifrån begreppet ”globalisering” som sökord i pressdatabaserna. Begreppet ”globalisering” betraktar jag alltså som den nodalpunkt/flytande signifikant som håller samman diskursen och det är konnotationerna kring detta begrepp, tillsammans med de ståndpunkter som förs fram om globalisering som fråga, som är avhandlingens studieobjekt.

---

⁸⁹ Howarth 2000:110.

⁹⁰ Laclau och Mouffe 1985:135.

2.3. Politisk kamp: hegemoni och antagonism

Ett centralt element i Laclau och Mouffes diskursteori, och som jag också hållit fokus på i det empiriska materialet, är strävan efter *hegemoni* över diskursen och de strategier som används för att uppnå detta. Antonio Gramsci skilde i sin syn på hegemoni mellan aktivt och passivt samtycke till samhällsordningen, liksom mellan organiskt och mekaniskt styre i en stat. En styrande klass måste uppnå ”intellektuellt och moraliskt ledarskap” och inte bara ”politiskt ledarskap” om denna vill uppnå ett effektivt styre och skapa en ”kollektiv vilja” för samhället som helhet.⁹¹ Kulturens centrala roll betonas av Gramsci då han hävdar att ”samtycke” huvudsakligen etableras i ”civilsamhället” vilket består av ”privata” sammanslutningar och organisationer som skolor, kyrkor, familjer liksom i kulturens domän på en mer generell nivå, i motsats till det ”politiska samhället” eller ”staten” i en snävare bemärkelse.⁹² Detta ger en förståelse till varför en kamp om hegemoni äger rum: kampen om hegemoni utgörs av försök att vinna över allmänheten till de egna ståndpunkterna genom att konstruera sammanfallande intressen mellan samhällets grupper. Ett ”positionskrig” äger därmed rum varigenom man försöker vinna över allmänheten till den egna positionen:

”... politics ceases to be a zero-sum game conducted by classes with fixed identities and interests, and becomes more of a process of constructing relationships and agreements amongst divergent groups and classes. Moreover, it occurs largely in the realm of civil society and consists of 'winning over' agents to certain ideological and political positions. Gramsci calls this strategy of winning hegemony in civil society before the attainment of state power a 'war of position' and he distinguishes this approach from a 'war of movement' or 'war of manoeuvre' in which the aim of politics is a direct and rapid confrontation between opposed forces.”⁹³

Strävan att etablera hegemoni i en diskurs kan alltså ses som ett uttryck för att vilja etablera intressen för samhället i dess helhet. Oavsett hur man ställer sig till frågan om huruvida intressen är ”objektiva” och på förhand

---

⁹¹ Howarth 2000:90.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

givna eller givna enbart i en konstruktionsprocess, innebär deras betoning av artikulationen ett analytiskt fokus på *strävan att konstruera intressen för samhället som helhet*, något som även jag intresserar mig för i den empiriska analysen och som är ett element i de debatter jag studerar. Strävan efter hegemoni kan beskrivas på följande sätt:

”... skapandet av hegemoni innebär också att man uppnår beslutsauktoritet genom konstruktionen av ett allmänintresse med postulerad giltighet för samhället. Men samtidigt är ett hegemoniskt intresse också antagonistiskt grundat, vilket gör att det baseras på den samtidiga och medvetna utestängningen av konkurrerande intressen... Antagonismer, dvs. politiska motsättningsförhållanden, innehåller avgörande strukturella effekter: en antagonistisk kamp handlar just om vilka värden som ska knäslättas som styrande för strukturernas konkreta utformning...”⁹⁴

I en kamp om hegemoni kan existensen av en antagonist antingen leda till försök till inkorporering av motståndaren i den egna diskursiva formationen eller försök till utstötning (logic of difference respektive logic of equivalence). David Howarth skriver följande om skillnaden mellan dessa strategier: ”Whereas a project principally employing a logic of equivalence seeks to divide social space by condensing meaning around two antagonistic poles, a project mainly employing a logic of difference attempts to displace and weaken antagonisms, while endeavouring to relegate division to the margins of society”.⁹⁵ I en ”logic of difference” försöker man alltså bryta existerande kedjor i en allians i en politisk motståndargrupp, och inkorporera dem som ”moment” i den egna diskursen och inordna dem i den egna formationen. I en ”logic of equivalence” skapar man istället ekvivalenskedjor som tydliggör motsättningarna mellan den egna gruppen och ”motståndarna” och skapar inre enhet genom att definiera motståndaren som ”det onda”, som inkarnerande det som man bekämpar. Medan den förra strategin ofta tillämpas av grupper i maktställning för att splittra och minska motståndet mot samhällsordningen, tillämpas den senare strategin ofta av grupper som utmanar den för tillfället rådande samhällsordningen.

---

⁹⁴ Frølund Thomsen i Andersen och Kaspersen 1995:197.

⁹⁵ Howarth 2000:106-107.

De begrepp från Laclau och Mouffes diskursteori som kommer att användas i kapitel 7 och 8 är ”ekvivalenskedja”, ”kontingens” och ”permanens”, och ”logic of equivalence” respektive ”logic of difference”. Vidare använder jag mig, som nämnts ovan, av begreppet ”position” för att beteckna den uppsättning ståndpunkter, ekvivalenskedjor etc. som konstituerar en större grupp i diskursen. Avhandlingen har dock två empiriska delar och då dessa har något olika fokus kommer jag att redogöra för de mer empirinära analysansatserna som använts i de kapitlen nedan (i motsats till den mer ”teoretiska” rekonstruktion av diskursen som görs i kapitel 7 och 8).

2.4. Undersökningen i kapitel 3

I kapitel 3 ställs frågan om hur globaliseringen etablerats som diskursivt objekt och som en särskild *fråga* i svensk debatt under perioden 1992-2001. Ett sätt att betrakta uppkomsten av en diskurs om ett fenomen ur en historisk eller diakron synvinkel är genom Foucaults genealogiska perspektiv. Enligt Foucault fokuserar en genealogisk undersökning diskursernas (maktrelaterade) uppkomst och deras utveckling; det rör sig om den ”positiva” konstitueringen av ett diskursivt objekt om vilket man kan beskriva påståenden som sanna eller falska.⁹⁶ I kapitlet studeras således ”begynnelsen” och etableringen av en diskurs om globalisering på de opinionsbildande arenorna genom en mer översiktlig genomgång av opinionsbildande pressmaterial innehållande ordet ”globalisering” under perioden 1992-2001.

2.5. Undersökningen i kapitel 4-6

I kapitel 4-6 koncentreras analysen till ett närmare studium av ett utsnitt av debatten om globalisering. Jag har här valt att fokusera ”critical discourse moments” i form av pressdebatter som väckts av den

---

⁹⁶ Foucault 1993:46.

globaliseringskritiska rörelsens första uppmärksammade mobiliseringar. Enligt Gamson och Modigliani är ”critical discourse moments” ett metodologiskt begrepp där perioder och tillfällen (ofta i form av dramatiska händelser eller kriser då argumentationen kring en fråga blir ”förtätad”) studeras som gör sakfrågekulturen (”the issue culture”) kring en fråga synlig.⁹⁷ För min del handlar det om att studera intensifierade debattfaser för att därigenom fånga globaliseringsdiskursens normativa struktur där denna struktur förväntas framträda särskilt tydligt.

De empiriska kapitlen 4-6 inleds med bakgrundsinformation om de händelser som gav upphov till debatterna samt själva debatternas förlopp. Därefter följer en mer renodlad beskrivning och analys av inläggen i debatterna. Framställningen har en narrativ karaktär trots att de ståndpunkter som redovisas är relativt stabila över tid på grund av att jag velat ge en känsla för debatternas förlopp och ge en ”thick description”⁹⁸ av debatterna. Denna mer narrativa framställning ger en beskrivning av debatterna och den process varigenom ståndpunkter och argument framträder i debatterna. Framställningsformen ger förhoppningsvis en tydligare bild av debatten än en summering med enstaka citat, och läsaren får därmed även större möjlighet att ta ställning till de slutsatser som dras. I detta följer jag Michael Pattons⁹⁹ rekommendation att först göra en relativt utförlig deskription för att sedan dra slutsatser av materialet. Fokus har i relativt hög grad legat på argument i diskursen. Enligt den amerikanske sociologen Stephen Ellingson är ”argument” diskursernas byggstenar, och argumenten kan både ses som bärare av normer och som ”strategier” för att vinna stöd för den egna positionen: ”Arguments are both the *means* by which speakers create and justify their diagnoses and solutions, and the *carriers* of economic, political or moral goals that motivate public debate.”¹⁰⁰

De verktyg som jag använt i analysen i dessa kapitel för att nå fram till globaliseringsdiskursens normativa struktur har varit 1) en undersökning av skilda betydelser av ”globalisering” som flytande signifikant. 2) En undersökning av ståndpunkter som uttrycks i debatterna, med särskilt fokus på ståndpunkter som relateras till

---

⁹⁷ Gamson och Modigliani 1989:11; jfr. Chilton 1987.

⁹⁸ Geertz 1993.

⁹⁹ Patton 2002.

¹⁰⁰ Ellingson 1995:108.

”globalisering”. Fokus har också hållits på (3) övriga element som knutits till globaliseringsbegreppet och som därmed befinner sig i den semantiska kontexten,¹⁰¹ med betoning på begreppet ”demokrati” (på grund av att detta begrepp kan antas vara privilegierat i en diskussion om globalisering som en utmaning mot suveränitet och autonomi). Slutligen har jag också haft fokus på och försökt dokumentera (4) aktörernas försök att konstruera allmänintressen på ett ”hegemoniskt” sätt i debatterna, och deras strävan att vinna gehör för den egna positionen.

Undersökningen stannar vid årsskiftet 2001. Den tidsmässiga slutpunkten har valts på grund av att jag funnit att en ”etableringsfas” i globaliseringsdebatten tog slut vid denna tidpunkt. Jag menar att en slags ”summering” av positionerna gällande globaliseringen och rörelsen ägde rum på ledarsidorna tiden efter terrorattacken den 11 september 2001, och att globaliseringsdebatten i viss mån planade ut efter en längre tids mer intensiv diskussion. Argumentet är att denna undersökningsperiod är bunden och avgränsad i tid kring en mer eller mindre ”naturlig” slutpunkt när det gäller konstitueringen av ståndpunkter och positioner i den svenska diskursen om globalisering. Globalisering som ”fråga” har fortsatt att kommenteras och debatteras i många artiklar efter denna period, och ses uppenbarligen som ett centralt omvärldsvillkor i den politiska debatten på ledar- och debattsidor, men den mest intensiva debattfasen kan härledas till denna undersökningsperiods avgränsningar, d.v.s. 1992-2001.

2.6. Pressmaterial och samhällsliga diskurser

Det empiriska materialet har samlats in genom fritextsökningar på begreppet ”globalisering*”¹⁰² i de digitala pressarkiven *Mediearkivet* och *Presstext* under 1992-2001. Fritextsökningen gjordes utifrån tanken att globalisering som fråga innehåller många olika teman vilket kan göra det problematiskt att söka efter artiklar som behandlar ”frågan” i mikrofilmsarkiv. Istället ansåg jag att en fritextsökning var ett mer rationellt sätt att snäva in materialinsamlingen och samtidigt underlätta

---

¹⁰¹ Jacobsson 1997:38.

¹⁰² Trunkering med ”*” innebär att artiklar innehållande även olika ändelseformer på ordet följer med i sökningen, t.ex. ”globaliseringens”, ”globaliseringsmotståndare” eller ”globaliseringsdebatt”.

behandlingen av empirin. Det resulterande antalet artiklar från *ledarsidor*, *debattsidor* samt *debattartiklar från kultursidor* blev då 1113 artiklar.¹⁰³ Det är således detta material som jag benämner ”den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen”.¹⁰⁴ Jag har valt att inte studera artiklar som nås genom sökordet ”global*”, vilket hade kunnat ge träffar på t.ex. ”global ekonomi” eller ”global rättvisa”. Anledningen till detta är att en sådan sökstrategi hade gett ett alltför stort och i princip ohanterligt material.¹⁰⁵

Jag har valt att inte studera propositioner eller policy-dokument, vilka skulle ha belyst en politisk ”backstage-uppfattning” i frågan.¹⁰⁶ En farhåga som fanns från början var att de åsikter som publiceras på debattsidor i en så ideologiskt laddad och mångtydig fråga som globalisering lätt får karaktären av ”högtidstal”, och innehåller en retorik som i mindre grad förpliktar till handling eller beslut av mer kontroversiell karaktär som innebär en avvägning av intressekonflikter. Min upplevelse av materialet har dock ändå varit att debatterna innehåller tillräckligt med konkreta ställningstaganden i sakfrågor vilka kräver att intressen balanseras mot varandra för att demonstrera en normativ struktur som manifesterar reella skiljelinjer i debatten om globalisering, snarare än retoriska ”taktiker”.

Opinionsbildande arenor i pressen inbegriper ett relativt stort spektrum av debattörer från skilda sammanhang. Detta har också varit skälet till varför press valts som arena för diskursanalysen. Jag har inte bara velat fånga partipolitiska skiljelinjer i globaliseringsfrågan utan nå ett bredare spektrum av ståndpunkter och åsikter. Artiklar på ledarsidorna

---

¹⁰³ I anslutning till de empiriska kapitlen 4-6, som fokuserar debatter som förts i anslutning till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar, gjordes dessutom en extra sökning i fritext i Mediearkivet och Presstext på ”MAI” (kampanjen mot MAI-avtalet 1998-980101-990601); ”Seattle” (Seattlehändelserna 1999-990601-000601); ”Prag” (protestaktionen i Prag hösten 2000-000601-001231); och ”Attac” (Attac-rörelsens etablering i Sverige 000701-011231). Efter en gallring av artiklar som enbart behandlar rörelsen och protesterna men inte innehåller ståndpunkter i globaliseringsfrågan, utökades materialet till kapitel 4-6 med ca. 50 artiklar.

¹⁰⁴ Journalisten Mikael Löfgren (*Aftonbladet* 080611) hävdar att en relativt stor andel material från frilansjournalister saknas i *DN:s* arkiv i Presstext, på grund av en konflikt om upphovsrättigheter mellan frilansjournalisterna och *DN*. Det eventuella bortfallet för denna avhandling gäller främst kultursidan, men däremot inte *DN Debatt* (eftersom skribenterna där i allmänhet inte är frilansjournalister). I mitt material är också antalet debattartiklar på kultursidorna färre från *Aftonbladet* än från *DN*, det är dock svårt att uppskatta hur stort det eventuella bortfallet är.

¹⁰⁵ En sökning på enbart *Dagens Nyheter* och *Expressen* i samma avdelningar, d.v.s. Ledare, Debatt och debattartiklar på kultursidorna med sökordet ”global*” gav över 1400 träffar. En inklusion av *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* hade med sannolikhet gett det dubbla antalet texter.

¹⁰⁶ Jfr. Jacobsson, 1997:326.

dominerar dock materialet då dessa mest frekvent kommenterar globaliseringsfrågan. En stor del av debatten om globalisering förs på och mellan dessa, och detta gäller också i hög grad de debatter som förts i relation till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar. I sammanhanget press och opinionsbildning kan sägas att ledarsidorna har en mer uttalad *aktörsroll* medan debattsidorna (och kultursidorna, när det gäller debattartiklar) i högre grad fungerar som *arenor*.¹⁰⁷

Vad gäller materialets relevans för den allmänna opinionen har Hadenius och Weibull visat att ledaravdelningarna och (dock i mindre grad) debattsidorna tillhör de mindre lästa avdelningarna i både morgon- och kvällspress.¹⁰⁸ Ledare riktar sig dock inte bara till allmänheten utan i lika hög grad till makthavare och politiska aktörer och påverkar således även debatten i den politiska sfären, framtvingar genmälen från dessa och kan påverka agendan i t.ex. riksdagen. Enligt medieforskaren Lars Nord riktar sig ledarsidornas texter inte minst till en politiskt initierad ”sekundärpublik” bestående av bl.a. politiker och höga tjänstemän¹⁰⁹ och bidrar på så sätt till debatten på den parlamentariska arenan. Jag fokuserar inte ”effekter” på den allmänna opinionen utan tvärtom håller mig kvar på diskursens egen nivå. Den opinionsbildande mediediskursen tillhandahåller en uppsättning ståndpunkter och föreställningar och påverkar på så sätt den allmänna opinionen; däremot är inte dessa arenor nödvändigtvis determinerande vad gäller allmänhetens eller flertalets uppfattningar i frågan.

Samtidigt är det i relativt hög grad en elitdebatt som studeras. Vad gäller debattarenorna har bl.a. Wahlgren¹¹⁰ och Lindström¹¹¹ pekat på den starka betydelsen av organisatorisk anknytning för publicering av debattartiklar, inte minst gällande *DN Debatt*, liksom sidans betydelse för formandet av den övergripande politiska debatten genom ”spridningar” av debatten till andra arenor. Det är alltså huvudsakligen organisatoriskt anknutna aktörer som kommer till tals i pressdebatten om globalisering genom en studie av de opinionsbildande arenorna i tidningarna. På kultursidorna, som också inkluderas i avhandlingen, kommer slutligen

---

¹⁰⁷ Larsson 2001:21.

¹⁰⁸ Hadenius och Weibull 2005:409.

¹⁰⁹ Nord 2001:25-26.

¹¹⁰ Wahlgren 1998.

¹¹¹ Lindström 1998.

andra typer av aktörer till tals, ofta kritiker som sällan ges samma utrymme på debattsidorna.

2.7. Politisk färg och institutionell hemvist

Materialet är av avgränsningsskäl begränsat till rikstidningarna *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Svenska Dagbladet*. Urvalet har en borgerlig slagsida då två av tidningarna beskriver sig som liberala och en som moderat, medan *Aftonbladet* beskriver sig som ”oberoende socialdemokratisk”. Framförallt ledarsidorna får således en slagsida åt höger, även om det finns en gradskillnad mellan vänster- och högerståndpunkter från *Aftonbladet* via *Expressen*, *Dagens Nyheter* till *Svenska Dagbladet*. Detta återspeglar dock traditionella styrkeförhållanden mellan vänster- och högerpress i Sverige. Traditionellt har den socialdemokratiska pressen alltid varit liten i förhållande till partiets väljarbas, medan den folkpartistiska pressen alltid varit större än folkpartiet.¹¹²

Mina källor utgörs dock av rikstidningar i Sverige vilka ofta befinner sig i dialog med varandra och chansen att finna en homogen debatt som följer ett eget mönster kan därmed öka. Täckningen av rikspress innebär också att fyra av de mest lästa dagstidningarna i Sverige studeras. Kultursidornas perspektiv kompletterar också bilden med ett tydligare vänsterperspektiv och på debattarenorna förekommer debattörer av annan politisk hemvist än på ledarsidorna. Syftet med valet av tidningarna har varit att få ett tillräckligt stort spektrum av ståndpunkter för att kunna diskutera den dominerande svenska globaliseringsdiskursens normativa struktur. Andra storstadstidningar eller landsortstidningar har huvudsakligen exkluderats av avgränsningsskäl, d.v.s. för att hålla nere materialets omfattning. Inklusionen av en dags- eller veckotidning med tydligare vänsterprägel hade kunnat göra urvalet av ståndpunkter bredare, men eftersom jag intresserade mig för den dominerande globaliseringsdiskursen har valet fallit på de mest lästa rikstidningarna.

---

¹¹² Nord 2001:5.

Det kunde tänkas att ett urval av tidningar som är ägnat att täcka in ett politiskt spektrum från vänster till höger *genom själva urvalsprocessen* bekräftar förekomsten av en vänster-högerskala i globaliseringsdebatten. Ledarsidornas politiska beteckningar är tydligt politiserade efter en traditionell vänster-högerskala. Men samtidigt kan det ses som extra relevant att studera om ledarsidorna, som traditionellt varit språkrör för politiska ideologier, och i varierande grad för partierna (dock i särskilt hög grad när riksdagsvalen närmat sig), har påverkats av globaliseringens eventuella ”konvergerande” effekter. Ledarsidorna har i uppdrag att i sitt skrivande kunna anpassa sig till nya villkor och förhållanden med en bibehållen ideologisk kontinuitet. Lars Nord skriver:

Ledaren uttrycker nämligen åsikter baserade på en tidnings mer eller mindre klart manifesterade politiska linje... Det centrala är således inte stabiliteten i själva åsikten, utan stabiliteten i de förutsättningar utifrån vilka åsikten intas. Därmed erhålls i de flesta fall en kontinuitet och konsekvens i opinionsbildningen, som knappast har någon motsvarighet i annat material i tidningen, där det snarare anses vara en fördel för objektivitet och trovärdighet att många olika åsikter i en fråga bryts.¹¹³

Sociologen Bengt Larsson använder begreppet ”*institutionell hemvist*” för att förklara aktörernas inlägg som ”strategier” i en debatt.¹¹⁴ Han menar att inläggen i en debatt kan ses som motiverade av såväl institutionell tillhörighet och position, materiella intressen som uttryck för ideologisk övertygelse. Aktörens institutionella hemvist skapar vissa begränsningar för vad som kan sägas, men samtidigt finns alltid en viss frihet för aktörerna och därmed även en oförutsägbarhet i inläggen. Även om en aktörs institutionella hemvist sätter begränsningar på vad som kan sägas *determinerar* hemvisten inte nödvändigtvis utsagorna. Ledarsidornas politiska färg, eller övriga former av institutionell anknytning hos debattörerna, behöver således inte ses som helt bestämmande för inläggens karaktär.

---

¹¹³ Nord 2001:55.

¹¹⁴ Larsson 2001:77-78.

II

DEL II: GLOBALISERINGSDISKURSENS FRAMVÄXT

Kapitel 3

Globaliseringsdiskursens framväxt, etablerande och utveckling

3.1. Inledning

I detta kapitel avser jag att kartlägga *framväxten* och *etablerandet* av en svensk opinionsbildande globaliseringsdiskurs utifrån ett diakront perspektiv, beskriva faser och vändpunkter, framväxten av övergripande skiljelinjer i denna diskurs, samt ge en bakgrund till de följande empiriska kapitlen.¹¹⁵ Kapitlet utgör en återgivning av dominerande teman, debatter och övergripande skiljelinjer i debatten om globalisering under perioden 1992-2001. Debatterna som fördes i relation till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar berörs dock mer knapphändigt, då de studeras närmare i följande kapitel.

Framställningen i detta kapitel är huvudsakligen ordnad efter en periodisering under åren 1992-2001. Genomgången utgörs av nedslag i texterna och innefattar inte materialet i dess helhet. Jag har istället fokuserat på citat som uttrycker tydliga och tolkningsbara ståndpunkter i globalisering som ”fråga”. I en rad artiklar kommenteras globaliseringen som en beteckning för ”världen vi lever i” eller betecknar en mer allmän spridningsprocess, t.ex. ”miljöförstörelsen globalisering”. Jag har valt att fokusera nedslag där begreppet på ett tydligt sätt är inbegripet i ett debatterande sammanhang, medan citat där begreppet varit svårtolkat, bara uttrycker något allmänt om tidsandan men inte i övrigt visar på några tydliga konnotationer om ”globalisering” och inte heller visar på några tolkningsbara ståndpunkter i frågan har lämnats åt sidan. Utifrån denna genomgång har jag rekonstruerat en rad debatter under perioden

---

¹¹⁵ Tillvägagångssättet i detta kapitel för rekonstruktionen av diskursens framväxt och etablering har varit genom en inledande genomläsning av alla artiklar, som i dess helhet omfattade 1113 artiklar (jfr. Tabell 1 och 2), på dator. Därefter skapades en ”citatlista” där 1-2 hela textstycken som innehöll globaliseringsbegreppet från samtliga artiklar kopierades och klistrades in i ett nytt tomt dokument i ordbehandlingsprogrammet Word och skrevs ut. En förteckning av artiklar skapades också för att rekontextualisera inläggen och knyta dem till specifika debattörer och vilka arenor de publicerats i. Fokus i denna rekonstruktion av diskursens etablering och förändring har legat på globaliseringsbegreppets användning, med andra ord vilka konnotationer som omgett själva begreppet, samt vilka ståndpunkter och debatter som framträtt i frågan över tid och som kunnat knytas till de citat som analysen har baserat sig på.

1992-2001 samt allmänna förändringsmönster och framträdande teman i materialet.

3.2. Globaliseringsdiskursens genealogi

En sökning i de digitala pressarkiven visar att på ledarsidorna har globaliseringen på olika sätt kommenterats och debatterats under en längre period och vuxit i betydelse som begrepp:

Tabell 1. Fördelning över år, ledarsidor.

	Aftonbladet	DN	Expressen	SvD	S:a
1992	i.u.116	3	0	i.u.	3
1993	i.u.	2	0	i.u.	2
1994	0	1	0	i.u.	1
1995	1	0	0	7	8
1996	8	5	2	9	24
1997	35	28	12	36	111
1998	24	27	15	30	96
1999	17	17	18	26	78
2000	40	48	34	83	205
2001	36	66	41	56	199
S:a	161	197	122	247	727

På debattsidorna och i debattartiklar på kultursidorna visar materialet en liknande tillväxt över åren:

---

¹¹⁶ i.u.= ingen uppgift. I Mediearkivet finns *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* enbart tillgängligt från och med 1994 respektive 1995. Artiklar från *Expressen* finns arkiverade sedan 1990 men inga texter om ”globalisering” återfinns i arkivet förrän 1996.

Tabell 2. Fördelning över år, debattsidor och kultur:

	Aftonbladet Debatt	DN Debatt	Tredje Sid./ Sidan Fyra (Expressen) ¹¹⁷	Brännpunkt (SvD)	Debatt, kultursidor (Aftonbladet, DN, Expressen) ¹¹⁸	S:a
1992	i.u.	2	i.u.	i.u.	0	2
1993	i.u.	1	i.u.	i.u.	1	2
1994	i.u.	4	i.u.	i.u.	1	5
1995	1	2	i.u.	4	4	11
1996	1	2	i.u.	9	6	18
1997	0	13	i.u.	10	7	30
1998	5	10	i.u.	18	10	43
1999	3	20	i.u.	18	18	59
2000	17	26	5	26	17	91
2001	24	33	18	14	36	125
S:a	51	113	23	99	100	386

Det kan noteras att globalisering som fråga i högre grad varit föremål för kommentarer på ledarplats än på debattplats. *Svenska Dagbladets* ledarsida dominerar kommenterandet av globaliseringen, vilket indikerar ett intresse för, och fokus på, ekonomiska processer och den internationella ekonomiska utvecklingen, samt senare en opinionsbildning gentemot globaliseringens kritiker. Dessutom kan noteras att *Aftonbladet* på ledarplats kommenterar globaliseringen i nästan samma utsträckning som den utrymmesmässigt större tidningen *Dagens Nyheter* (vad avser antal artiklar, kolumner, ledarstick o.s.v.), vilket visar att globaliseringen i dess olika former vid periodens början uppfattas som ett centralt omvärldsvillkor även av socialdemokratien.

¹¹⁷ I Presstext finns enbart *Expressens* debattartiklar (på Tredje Sidan och Sidan Fyra) från 2000 och 2001.

¹¹⁸ Inga träffar på "Artikeltyp: Debatt" och "Avdelning: Kultur" kunde finnas för *Svenska Dagbladet* i Mediearkivet. På grund av att artiklarna på Svenska Dagbladets kultursida inte klassificeras som debattartiklar av Mediearkivet har jag valt att utelämna dem då jag sökt material som är *uttryckligen* opinionsbildande.

Debatt- och kultursidor präglas däremot av en gradvis jämn och stadig ökning av texter om globalisering. I svensk debatt växer materialet om globalisering markant under 1997 och framåt. En ytterligare vändpunkt gäller åren 2000 och 2001 då antalet artiklar om globalisering också ökar. Tillväxten av texter under dessa år har huvudsakligen att göra med intensifierade debattfaser i globaliseringsfrågan.

Ett begrepp som är närbesläktat med ”globalisering” är ”internationalisering”. En artikel i *Statsvetenskaplig Tidskrift* från 1980 med titeln ”Internationalisering och autonomi” visar hur den offentliga debatten om ”internationalisering” i Sverige centrerades kring temana ”suveränitet” och ”autonomi” på ett liknande sätt som i den samtida globaliseringsdebatten.¹¹⁹ Artiklar om ”internationalisering” finns registrerade sedan 1979 i Bibliotekstjänsts digitala databas *Artikelsök*, vilket också är det år som arkivet sträcker sig bakåt till tidsmässigt. En läsning av artikelrubrikerna visar att de under 1980-talets slut behandlade den ”ekonomiska internationaliseringen” och bl.a. relaterades till svenska företags etablering och flytt utomlands samt uppköp av svenska företag, den europeiska marknadens möjligheter för svenska företag samt den finansiella globaliseringen. ”Affärsbankernas internationalisering” behandlades i en ekonomisk tidskrift 1980. I mitten av 1980-talet nämndes även ”aktiehandeln över gränserna” som en aspekt av internationaliseringen. ”Företagens internationalisering” nämndes i ekonomiska tidskrifter under bl.a. år 1986. År 1988 löd en rubrik ”Storbolagen behöver inte Sverige”. ”Internationalisering” användes även i utbildningssammanhang, t.ex. internationella forskarutbyten och utomlandsarbetande svenskers levnadsvillkor.

Nationalencyklopedin knyter internationaliseringsbegreppet främst till europeiseringen och anger att ”internationalisering” har ”... i svensk samhällsdebatt... ofta givits en politisk innebörd och då kommit att syfta på de nya förutsättningar för den offentliga politiken som följt av den europeiska integrationsprocessen och Sveriges inträde i EU.”¹²⁰ ”Globalisering” sägs å andra sidan ha använts för att beskriva ekonomins internationella utveckling mot en allt större integration:

---

¹¹⁹ Lane och Engberg 1980.

¹²⁰ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=212474, sidan besökt 27 mars 2008.

I allmänt språkbruk har termen... i första hand kommit att syfta på ekonomiska förhållanden. Med globalisering avses då den senaste fasen i kapitalismens utveckling, under vilken företagens transnationella aktiviteter anses ha lett till att de nationella ekonomierna har blivit allt mer integrerade.¹²¹

Ett liknande synsätt fanns i Demokratiutredningens slutrapport, som utifrån en definition av OECD såg globaliseringen som en specifik fas i kapitalismens utveckling.¹²² I båda dessa synsätt knyts globaliseringen främst till storföretagens ekonomiska aktiviteter, och betraktas som en gradvis stegrande ekonomisk integration som pågått sedan 1970-talet och kulminerade på 1990-talet. De amerikanska sociologerna Hirsch och Fiss visar att i den amerikanska globaliseringsdiskursen knöts globaliseringsbegreppet under 1984-1988 till ”globaliseringen av finansmarknaderna”. Under 1988-1994 började aktörerna i diskursen fokusera på storföretagens internationella strategier och globaliseringsbegreppet började omfatta fler industriella områden än det finansiella. Under perioden 1994-1998 breddades slutligen ”globalisering” i betydelse till att omfatta allt fler områden av det sociala och kulturella livet.¹²³

Enligt de digitala pressarkiven har alltså globaliseringsbegreppet använts på opinionsbildande plats i svensk press sedan början av 1990-talet. Materialurvalet är delvis begränsat av tidningarnas tillgänglighet (1990 för *Expressen*, 1992 för *Dagens Nyheter*, 1994 för *Aftonbladet* och 1995 för *Svenska Dagbladet*), men den första registrerade artikeln är från 1992. En sökning i *Artikelsök*, som innehåller ett större urval dagstidningar, daterar de två första artiklarna som klassificeras under *ämnet* ”globalisering” till 1991, publicerade i *Sydsvenska Dagbladet*. Dessa resultat antyder att globaliseringen blivit en debatterad fråga först i början av 1990-talet i Sverige eller åtminstone börjat spridas som begrepp först under denna period. Enligt uppgifterna förefaller det alltså troligt att ”globalisering” som begrepp letade sig in i svensk debatt vid 1990-talets början och kompletterade och samexisterade med talet om

---

¹²¹ http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=183301, sidan besökt 27 mars 2008.

¹²² SOU 2001:1:64.

¹²³ Hirsch och Fiss 2005:42.

”internationalisering”, för att bland annat beskriva den internationella ekonomins utveckling.

3.3. 1992-1996: Anpassning, konkurrens, förnyelse.¹²⁴

Under perioden 1992-1996 var centrala teman i globaliseringsdebatten ”global konkurrens” och villkoren för företagande i Sverige, liksom globaliseringen som villkor för den ekonomiska politiken. Globaliseringen beskrevs i vissa artiklar som ett radikalt nytt omvärldsvillkor och den internationella konkurrensen samt globaliseringen av finansmarknaderna beskrevs som ”den helt förändrade ekonomiska situationen”¹²⁵ och som ”den snabba informationsteknologiska utvecklingen och den totala globaliseringen av marknaden”.¹²⁶

I denna inledande fas beskrevs den internationella konkurrensen som ett krav på de svenska företagen att upprätthålla sin konkurrenskraft vilket menades ge upphov till behov av därtill anpassade politiska beslut. Globaliseringen sågs även i vissa artiklar som något som ledde till ”konvergens” mot likformig ekonomisk politik i de länder som var involverade i den globala ekonomin och som gjorde de partipolitiska skiljelinjerna mindre betydelsefulla genom kraven på nationell konkurrenskraft. *Dagens Nyheter*s ledarsida betonade, i sin bedömning av partiernas agerande i anslutning till valutakrisen hösten 1992, att globaliseringen ”upphäver inte behovet av politisk handling, men ändrar handlingens inriktning”.¹²⁷ Ledarsidan hävdade också att ”globaliseringen av ekonomin...[har] kraftigt höjt priset för att ha kvar dåliga system”¹²⁸

---

¹²⁴ Artiklarna kodas i noterna på följande sätt: AB= Aftonbladet, DN= Dagens Nyheter, EX= Expressen, SvD= Svenska Dagbladet. Om inget annat anges är artikeln publicerad på ledarplats och artikeln är osignerad om författare inte anges. De övriga arenorna i tidningarna som artiklarna publicerats på kodas på följande sätt: D= Debattartikel och K= Debattartikel på kultursidorna.

¹²⁵ Mats Hellström, DN D 920919.

¹²⁶ Widar Andersson, SvD D 951106.

¹²⁷ DN 920920.

¹²⁸ DN 920128.

och att ”den suveräna nationalstaten... inte längre [är] möjlig”.¹²⁹ DN:s ledarskribent Hans Bergström refererade till en intervju med en företagsledare som ”inte...[tror] på Sveriges möjligheter – tyvärr”. Bergström menade att de politiska partiernas agerande visade att ”politik och institutioner inte förmår anpassa sig till de omställningar som globaliseringen av storföretagen kräver” (bl.a. låg inflation, satsning på företagande och konkurrens, omläggning av socialförsäkringarna, kontroll över statsfinanserna).¹³⁰ I en debattartikel menade två konsulter, med hänvisning till en Sifo-undersökning som diskuterade företagsledares syn på Sverige som politisk och ekonomisk ”risk”, att misstron hos svenskt näringsliv inte bara gällde en socialdemokratisk regering utan i varierande grad även hystes gentemot de borgerliga partierna.¹³¹ Ett liknande synsätt på en minskad betydelse för inrikespolitiska konflikter i ljuset av de ”anpassningskrav” den globala konkurrensen ställde på svensk politik uttrycktes av företagsledaren Peter Wallenberg:

Globaliseringen, i betydelsen att produktionsresurser organiseras för att arbeta på hela världsmarknaden, skärper ytterligare kraven på omvandling av det svenska samhället, i syfte att stärka svensk konkurrenskraft. Svenskar har under de senaste hundra åren klarat av att etablera världsomspännande marknadsandelar för många av våra internationella företag, och om förståelsen på hemmaplan finns för villkor och förutsättningar skall vi än en gång kunna anta denna moderna tidens största utmaning. Detta borde vara utgångspunkten för alla diskussioner om hur tillväxten skall kunna öka i vårt land, en debatt som annars riskerar att förlora sig i detaljer och tappa perspektiv.¹³²

Frågan om en ideologisk ”konvergens” som ett resultat av globalisering diskuterades också i en debattartikel: ”Kanske har de skillnader i ideologisk syn som alltid utgjort drivkraften i den representativa demokratin för alltid förlorat i värde” i spåren av ”globaliseringen av marknaderna och informationsflödet”.¹³³

---

¹²⁹ DN 920308.

¹³⁰ Hans Bergström, DN 930406.

¹³¹ Bo Ekman och Bert Levin, DN D 941009.

¹³² Peter Wallenberg, DN D 960707.

¹³³ Nic Grönwall, DN D 940514.

Gällande Sveriges anpassning till ”internationella villkor” försvarade Hans Bergström den höga lönen till Astras Håkan Mogren men låga löner till de anställda med hänvisning till globaliseringen och uppmanade socialdemokratin att ”tänka marxistiskt” vad gällde ekonomins utveckling.¹³⁴ Moderater betonade att inte bara svenska företag utan också svensk politik och institutioner var ”konkurrensutsatta” när det gällde etablering av investeringar.¹³⁵ Gunnar Hökmark (m) menade att en ”statisk trygghet” inte kunde överleva i en tid av ”globalisering, internationalisering och individualisering” och att ”globaliseringen innebär ett ständigt konkurrenstryck på våra jobb och våra företag”.¹³⁶ *Svenska Dagbladet* frågade: ”Om kapital och de högutbildade väljer Bryssel, Toulouse eller Barcelona i framtiden, vem skall då betala Göran Greiders välfärdssamhälle?”.¹³⁷ Ledarsidan kritiserade socialdemokratin för att vilja ”stänga ute konkurrensen, avskärma sig från de utländska exemplen, kort sagt få marknadsekonomin att stanna söder om Öresundsbron”¹³⁸ samt förespråkade att Sverige skulle dra nytta av och delta i ”den sociala process [som] världshandeln är”.¹³⁹

”Förnyelse” var ett centralt begrepp i den politiska debatten, särskilt i den partiinterna debatten inom socialdemokratin. Widar Andersson, som var en central förespråkare för ”förnyelsen” inom (s), menade att socialdemokratin undvikit den förnyelse som borde ha inletts redan vid 70-talets början när globaliseringen tog fart, men att man inte kunde ”blunda längre”.¹⁴⁰ Synen på globaliseringen som ett ”förändrat villkor” för politiken och som något som krävde ”anpassning” utgjorde i viss utsträckning ett samförstånd och delades över blockgränserna mellan såväl socialdemokraterna, deras dåvarande samarbetspartner centern¹⁴¹ som moderater,¹⁴² om än utifrån olika ideologiska utgångspunkter. ”Förnyelse”-begreppet knöts i hög grad till en uppfattning om verklighetsomdömen och en acceptans av ”globalisering” som ett reellt

---

¹³⁴ Hans Bergström, DN 960915.

¹³⁵ Per Westerberg, SvD D 950612.

¹³⁶ Gunnar Hökmark, SvD D 951212.

¹³⁷ Johan Myhrman, SvD 951220.

¹³⁸ Mats Johansson, SvD 951106.

¹³⁹ SvD 960415.

¹⁴⁰ Widar Andersson, SvD D 951114; även SvD D 951106.

¹⁴¹ Olof Johansson och Helena Nilsson, AB D 960521.

¹⁴² Gunnar Hökmark, SvD D 951218.

villkor för det fortsatta politiska arbetet. Även *Aftonbladet* började i viss utsträckning diskutera ”förnyelsen” av politiken, och även här knöts begreppet till ”globaliseringen”.¹⁴³ EU som en lösning på globaliseringens problem diskuterades av socialdemokraten Mats Hellström, som menade att valutaunionen och ekonomisk-politiskt samarbete var ett sätt att åter göra nationell ekonomisk politik meningsfull.¹⁴⁴ EMU som lösning på den finansiella globaliseringens problem samt det ”antikapitalistiska” draget i EMU diskuterades av Björn von Sydow.¹⁴⁵ EU som ett ”svar” på globaliseringen lyftes även fram av Gerd Walter, minister för bl.a. Europafrågor i Schleswig-Holstein, gällande överlevnaden av den välfärdsmodell som existerade i Europa.¹⁴⁶

Negativa välfärdseffekter som kopplades till globaliseringen gällde bland annat ungdomsarbetslösheten och exklusion och polarisering på arbetsmarknaden samt den växande segregationen i förorter. Globaliseringen debatterades som en del av ”våldsamma strukturomvandlingar” som pågick i det svenska samhället och som hävdades få ”de svaga” ungdomarna att ”kippa efter andan” medan de starkare kunde ”segla in i framtiden med varandra”,¹⁴⁷ respektive som en process som ledde till en ”social utförlöpa” i de europeiska länderna och som ”vrider politiska styrinstrument ur händerna på politikerna”.¹⁴⁸ Den svenska och europeiska arbetslösheten diskuterades också och relaterades till globaliseringen i debattartikelserien ”Ung och arbetslös” i *Dagens Nyheter*,¹⁴⁹ och lösningar på arbetslöshetsproblemet diskuterades även av Metalls Göran Johnsson m.fl.¹⁵⁰ Moderater föreslog lösningar såsom förändringar i arbetsrätten, och ställde krav på ”omtänkande” från socialdemokratin och ”systemskifte” mot en mer liberal ekonomisk politik och arbetsmarknadspolitik.¹⁵¹

En kritik mot regeringens ekonomiska politik artikulerades av vänstersocialdemokratiska debattörer som Göran Greider, som ifrågasatte budgetsaneringens inriktning samt menade att man borde återanställa i

---

¹⁴³ Helle Klein, AB 960111.

¹⁴⁴ Mats Hellström, DN D 930118.

¹⁴⁵ Björn von Sydow, SvD D 961103.

¹⁴⁶ Gerd Walter, SvD D 961216.

¹⁴⁷ Gunilla Thorgren, AB D 950516.

¹⁴⁸ Margareta Grape, DN D 950705.

¹⁴⁹ Jan Lapidot jr., DN D 940125; Torkel Nyberg, DN D 940214.

¹⁵⁰ Göran Johnsson, Lennart Levi och Karl-Petter Thorwaldsson, DN D 941117.

¹⁵¹ Per Unckel och Sven-Otto Littorin SvD D 960409; Johan Hakelius, SvD 960731.

den offentliga sektorn snarare än avskeda på grund av de samhällsekonomiska förlusterna av att ha människor på A-kassa än i arbete i det offentliga.¹⁵² Artikeln bemöttes av Staffan Hultén (docent vid Handelshögskolan i Stockholm) med att vid högre välfärdsutgifter skulle Sverige bestraffas med sämre lånevillkor på kapitalmarknaden.¹⁵³

Aftonbladets ledarskribent Olle Svenning diskuterade på tidningens kultursida framväxten av ett ”elitens språk” som menades innehålla begrepp som ”globalisering”, ”ny teknik” och ”slut på den svenska modellen”.¹⁵⁴ Svenning ställde också ”röd-grön kvinnlig ideologi” mot en manlig ”tro på liberal globalisering” och menade att dessa ideologiska konflikter återspeglats i den svenska EU-omröstningen.¹⁵⁵ Globaliseringens konsekvenser för demokratin diskuterades också som ett problem under 1996 i ett par artiklar på *Dagens Nyheter*s ledarsida. Det handlade då om en ökande misstro mot politikerna från medborgarnas sida som en konsekvens av politikens maktlöshet gentemot de ekonomiska krafterna.¹⁵⁶

Den europeiska arbetslösheten och protesterna i Frankrike under 1995 och 1996 mot nedskärningar i välfärden och otrygghet vad gällde arbetstillfällena riktade sig också mot EU och kommenterades i en artikel på *Dagens Nyheter*s ledarsida som menade att Europas ledare behövde förklara det europeiska projektets mål och syfte tydligare för medborgarna. Annars fanns risken att ”Europabygget råkar ut för ett svårt bakslag hos en förvirrad allmänhet”.¹⁵⁷

De negativa konsekvenserna av globalisering diskuterades i övrigt huvudsakligen på kultursidorna i artiklar skrivna av utländska debattörer som den franske journalisten Ignacio Ramonet. Kritiken gällde bland annat mediekoncentration, den ekonomiska politiken som påverkades av EU-beslut (främst EMU:s ”konvergenskrav”), och den nationella suveränitetsförlust som uppstått genom avskaffandet av

---

¹⁵² Göran Greider, DN K 961213.

¹⁵³ Staffan Hultén, DN K 961213.

¹⁵⁴ Olle Svenning, DN K 951030.

¹⁵⁵ Olle Svenning, AB 960611.

¹⁵⁶ Johannes Åman, DN 960526, Johannes Åman, DN 961011.

¹⁵⁷ André Fontaine, DN 961009.

valutaregleringar.¹⁵⁸ I en artikel av den egyptiske utvecklingsekonomen Samir Amin diskuterades också ”global socialism” som en lösning på globaliseringens problem. Denne beskrev ekonomins globalisering som ett ”nytt” villkor och som en radikal förändring i relationen mellan arbete och kapital.¹⁵⁹

Konsekvenser för utvecklingsländerna debatterades i ett inlägg av ekonomen Örjan Appelqvist som i anslutning till en rapport från FN:s toppmöte om social utveckling i Köpenhamn 1995 skrev om en ”globalisering av västvärldens mest grymma klassklyftor” snarare än välstånd.¹⁶⁰ Dåvarande biståndsminister Pierre Schori gav ett mer dubbelt perspektiv:

Biståndspolitikens förutsättningar styrs alltmer av globaliseringen och dess ofta socialt förödande effekter. Å ena sidan demokratisering och ekonomisk utveckling. Å andra sidan ökande klyftor, mellan länder men också mellan människor.¹⁶¹

Svenska Dagbladet argumenterade för frihandels positiva effekter för ”utvecklingsländerna” som genom globaliseringen ansågs gavs möjlighet att höja sitt välstånd. Den ökade konkurrenskraften från de fattiga länderna ansåg *SvD* inte skulle betraktas som ett ”hot” utan som en lösning på biståndsproblemen på grund u-ländernas deras växande välstånd. Deras ökande exportförmåga hävdades också i längden göra dem till ”dynamiska importörer” av västerländska varor.¹⁶²

Perioden 1992-1996 präglades av en relativt stark fokusering på en rad *problem* orsakade av globaliseringen vilka ansågs kräva ”förändring” alternativt ”anpassning”. Den ekonomiska situationen beskrevs tidvis som ett radikalt förändrat omvärldsvillkor, som ”de helt nya villkoren” för politik och ekonomi. Lösningarna på globaliseringens problem beskrevs antingen i termer av ”anpassning” till de ekonomiska villkoren

---

¹⁵⁸ Ignacio Ramonet, AB K 961013; 960813; 960615; 950527. Ramonets artikel ”Disarming the markets” i december 1997 i tidningen *Le Monde Diplomatique* var ett upprop för bildandet av en folkrörelse för beskattning av kapitalrörelser och blev ”startskottet” för Attac.

¹⁵⁹ Samir Amin, DN K 930713.

¹⁶⁰ Örjan Appelqvist, AB K 950312.

¹⁶¹ Pierre Schori, SvD D 960705.

¹⁶² SvD 960415; SvD 960512.

för att lösa arbetslöshetsproblemen, locka investeringar till landet o.s.v., eller i termer av ”problemhantering”. Synen på globaliseringen som en radikal omvärldsförändring i Sverige knöts till den ekonomiska krisen, arbetslösheten och valutakrisen 1992 samt debatten om medlemskap i EU. Internationellt återspeglades pågående konflikter om globaliseringen bl.a. i den s.k. ”Decemberrörelsens” stora fackliga protester mot nedskärningar i välfärden i Frankrike.¹⁶³

I vissa artiklar uttrycktes också en tanke om en ”konvergens” i det inhemska politiska livet, framkallade av globaliseringen, som i strävan efter ekonomisk och politisk stabilitet och konkurrenskraft gjorde traditionella politiska skiljelinjer mindre relevanta. *Ett gemensamt drag i flera artiklar var dock att globaliseringen uppfattades som ett villkor eller ett problem man tvingades förhålla sig till men inte kunde göra särskilt mycket åt, mer än att anpassa sig till eller försöka hantera negativa konsekvenser på den nationella nivån.* En mer positiv värdering av globaliseringen gjordes av *Svenska Dagbladets* ledarsida, som var den aktör som i störst utsträckning beskrev globaliseringen som en ”möjlighet” för fattiga länder och frihandel som ett uttryck för internationell solidaritet med dessa länder. Fokus i debatten låg dock i hög grad på globaliseringens konsekvenser för OECD-länderna och speciellt för Sverige och EU.

3.4. 1997: ”Demokratins kris” och intensifierad polemik

Under 1997 kom debatten om globalisering i högre grad att präglas av och avspegla en polemik mellan samhällsdebattens aktörer. Överlag blev tonläget mer högröstat under året, speciellt på och mellan ledarsidorna. En rad händelser och omvärldsfaktorer bidrog till detta. I början av året hade *Aftonbladet* med stöd av journalisten Björn Elmbrant argumenterat i en rad artiklar för tillsättningen av en Demokratiutredning som bland annat skulle belysa ”relationen globalisering-demokrati”.¹⁶⁴ Här beskrevs globaliseringen som något som orsakade en ”suveränitetsförlust” och samtidigt minskade tilltron till politikerna och partierna samt hade

---

¹⁶³ Jfr. Clinell 2000:33-36.

¹⁶⁴ AB 970624, AB 970319.

”försämrat demokratin”.¹⁶⁵ Utredningens uppdrag, relevans och problemformulering ifrågasattes dock på *Svenska Dagbladets* ledarsida, som menade att ”Problemen kommer inifrån, inte utifrån”.¹⁶⁶

Frågan om ”demokratis” utmaningar knöts också till temat ”politikens kris” – problemen med minskat antal partimedlemmar, politikermisstro och utanförskap.¹⁶⁷ En debatt fördes mellan socialdemokrater och moderater om ”demokratis räckvidd”, där moderaterna i en partimotion, som behandlade den pågående debatten om femtiotalets ”tvångssteriliseringar”, hade argumenterat för en ”liberal, västerländsk” demokratisyn i motsats till vad som sågs som socialdemokratins ”kollektivistiska” demokratisyn. *Aftonbladets* ledarsida beskrev moderaternas vilja att ”minska politikens utrymme”, i en tid när ”demokratin” menades redan vara tillbakaträngd som ”cynisk” och beskrev apokalyptiskt den utmaning globaliseringen ansågs utgöra för demokrati och välfärd:

Ekonomins globalisering utmanar på många sätt de parlamentariska strukturer för vilka nationalstaten är en grundförutsättning. Politikens makt är kraftigt kringskuren av marknadens aktörer som sekundsnabbt gör sina penningklipp. Samtidigt gungar välfärdssystemen, och massarbetslösheten breder ut sig med social oro, våld och rasism till följd. Att i detta läge föreslå mindre makt för den politiska demokratin är cyniskt. Högerens vurmande för ökad medborgarmakt är i själva verket ett försvar för ojämlikhet.¹⁶⁸

Även Carl Tham menade att debatten handlade om demokratis räckvidd. Denne såg talet om globalisering som en beskrivning av verkligheten men också som ett politiskt recept:

---

¹⁶⁵ AB 970223.

¹⁶⁶ Johan Hakelius, SvD 970320; jfr. SvD 971018; Mats Johansson SvD 971027.

¹⁶⁷ AB 970706.

¹⁶⁸ AB 970107. Ett liknande resonemang fördes även i en ledare 970928.

Receptet går ut på att marknaden bör styra och att politiken, det vill säga demokratin, bör pressas tillbaka. Om detta handlar också den politiska kraftmätningen i vårt eget samhälle. Alla bekänner sig självklart till folkstyret - men vilken räckvidd ska det ha?¹⁶⁹

På s-kongressen i september 1997 hade både Göran Persson och Pierre Schori enligt borgerliga ledarartiklar omtalat globaliseringen som ”ett hot mot demokratin”. Detta ifrågasattes av *Dagens Nybeters* ”Sander” som menade att ”det vore intressant” att se en förteckning över ”vilka länder som på grund av internationell handel förvandlats till diktaturer”. Resonemanget ifrågasattes med argumentet att ”internationaliseringen är ett hot mot demokratin’ endast i så motto att regeringen inte kan vägra betala ränta på sina utlandslån eller reglera de ’egna’ företag som ligger i utlandet”.¹⁷⁰ ”Sander” betonade att ”marknadernas internationalisering” inte var något nytt, att ”den internationella marknaden var ett huvudvillkor för den svenska industrialiseringen” och gjorde en parallell mellan Sveriges väg till ekonomiskt välstånd och de asiatiska ländernas ekonomiska framgångar.¹⁷¹

Boken *Globaliseringsfällan*,¹⁷² som beskrev globaliseringen som ”ett angrepp mot demokrati och välfärd” och bland annat argumenterade för reglering av kapital- och valutaflödena, samt av världshandeln genom ”socialklausuler”, ifrågasattes på de borgerliga ledarsidorna som ”protektionistisk” och ”eurocentrisk” och som uttryck för en missriktad ängslan och pessimism för utländsk konkurrens. Den problematiserades också med hänvisning till Sverige som ett land som exporterat sig ur fattigdom.¹⁷³

Frågan om u-ländernas situation i världsekonomin diskuterades av *Expressens* ledarsida. Det hävdades att handel och investeringar var lösningar på biståndsproblemen: ”den uppgift, som industriländerna försökt lösa i årtal, många gånger förgäves, är alltså på väg att lösas tack vare den globala ekonomin”.¹⁷⁴ *Aftonbladet* ifrågasatte dock synen på

---

¹⁶⁹ Carl Tham, DN D 971024.

¹⁷⁰ Sander, DN 970914.

¹⁷¹ Sander, DN 971109.

¹⁷² Martin och Schumann 1997.

¹⁷³ Niklas Ekdahl, EX 970415; Nils-Eric Sandberg, DN 970507; Kjell-Olof Feldt, DN 970518; Sander, DN 970928; Sander, DN 971109.

¹⁷⁴ Svend Dahl, EX 970710; även Tomas Gür, SvD 970922.

handel och investeringar som lösningar på biståndsproblemen som ett uttryck för en ”likgiltighetens bekväma rationalisering för tillståndet i världen”.¹⁷⁵ Tidningen påpekade att de flesta av utvecklingsländerna var exkluderade från den välståndbringande handeln och investeringarna och att ”hundra länder har blivit fattigare de senaste 15 åren”.¹⁷⁶ Därför ”duger... [det] inte att vänta på att gynnsamma effekter av expanderande ekonomier ska ’sippra igenom’ till fattiga människor”.¹⁷⁷ *Svenska Dagbladet* ifrågasatte den växande globaliseringskritiken liksom att fackföreningsrörelsen inte försvarade ”frihandelsprincipen” starkare trots att man ”alltid varit beroende av frihandel”. Likaså hävdades att globaliseringens omfattning ”överdrevs” medan man beklagade rädslan för ”all utveckling som inte styrs av en politisk elit”, att ”så liten glädje visas över demokratins spridning” och att välståndsutvecklingen världen de senaste 20 åren ”förtegs” av fackföreningsrörelsen, socialdemokratin och ”vänstern” i allmänhet.¹⁷⁸

Diskussionen om u-länder och ojämlikhet fick bränsle genom den finansiella Asienkrisen som fick sin start i Thailand i juli 1997, vilket också ledde till ökade krav på kontroll av kapitalrörelserna.¹⁷⁹ Kritiken fick både *Dagens Nyheter*s Hans Bergström och *Svenska Dagbladets* ledarsida att gå i svaromål och ifrågasätta förslagen. De ville också hålla isär kritiken mot kapitalrörelserna, som man menade hotade leda till en mer allmän kritik mot hela den ekonomiska globaliseringen, från ”den reella handelns” framgångar.¹⁸⁰ I flera artiklar hävdades att krisen inte härrörde från de fria kapitalrörelserna utan från ländernas egen politik.¹⁸¹ Ekonomen Jeffrey Sachs försvarade med utgångspunkt i egen forskning frihandeln på *Dagens Nyheter*s ledarsida och varnade för ”protektionism” i ljuset av krisen.¹⁸² På *Expressens* ledarsida ifrågasatte Niklas Ekdal dock bilden av de asiatiska ländernas framgångar. Han hävdade att krisen hade visat att det inte fanns några ”asiatiska värden” såsom elitstyre och frånvaro av fackföreningar som garanterade evig ekonomisk framgång, och att ”ekonomisk framgång vänds i sin motsats om den inte åtföljs av

---

¹⁷⁵ AB 970713.

¹⁷⁶ AB 970401.

¹⁷⁷ AB 970622.

¹⁷⁸ SvD 971031.

¹⁷⁹ AB 971030.

¹⁸⁰ SvD 971031; Hans Bergström, DN 971008.

¹⁸¹ T.ex. Sander, DN 970914; DN 971029.

¹⁸² Jeffrey Sachs, DN 971110.

demokratisering, debatt, fri information, avregleringar, rättssäkerhet och kamp mot korruption”.¹⁸³

Den retoriska konflikten mellan ”arbete” och ”kapital” skärptes under 1997, bl.a. i anslutning till Ericssons beslut att flytta en del av sin produktion från Norrköping till Skottland. *Aftonbladet* såg visserligen företagets argumentation om den globala konkurrensens krav på vinster och sänkta produktionskostnader som ”rimlig”, men menade samtidigt att företagets perspektiv och jakt på billig arbetskraft var ”kortsiktigt”. Ledarsidan uppmanade till mobilisering gentemot vad som ansågs vara globaliseringens konsekvenser för löntagarna, och argumenterade för att facket borde samverka internationellt och politiker enas ”åtminstone inom EU, för att hävda folkliga krav och sociala behov mot det allt mäktigare och arrogantere internationella kapitalet”.¹⁸⁴ *Aftonbladet* menade att näringslivets krav och övertag i maktrelationerna på grund av globaliseringen visade att ”nu är vi tillbaka i den klassiska situationen – den som äger bestämmer”.¹⁸⁵

En tilltagande mobilisering av arbetarrörelsen skedde i anslutning till allt fler regeringar inom Europa blev socialdemokratiska vilket ledde till tal om ett ”Rött Europa”. Detta skedde fr.a. anslutning till socialistpartiernas ”segerkongress” i Malmö i juli. *Aftonbladet* talade om en ”nyvunnen socialistisk öppenhet” gällande ”nya frågor” som globalisering, IT och miljö, möjligheten att bygga ett mer ”socialt EU” som motvikt till ”den dominerande liberala ekonomin”, teman som knöts till diskussionen om den socialdemokratiska ”förnyelsen”.¹⁸⁶ Efter ”saneringen” av statsfinanserna, som ansågs vara avklarade under hösten menade *Aftonbladet* i anslutning till socialdemokratins ”Framtidskongress” att partiet visserligen borde restaurera välfärden, men också sträva efter att, i motsats till högern, kombinera jämlikhetsidén med ”en omvärldsanalys som ser globalisering, ny teknik, miljö, kunskap och multikultur inte bara som hot mot det bestående utan också som verktyg för förändring”.¹⁸⁷ Ingela Thalén (s) menade under samma period att Sverige inte hade samma ekonomiska handlingsfrihet som tidigare på

---

¹⁸³ Niklas Ekdahl, EX 971023.

¹⁸⁴ AB 970504.

¹⁸⁵ Lena Askling, AB 970929.

¹⁸⁶ AB 970606.

¹⁸⁷ AB 970914.

grund av globaliseringen av ekonomin, vilket gjorde det ”viktigare än någonsin” med en stark ekonomi, medan EU sågs som ett medel för att bekämpa arbetslösheten.¹⁸⁸ Ett mer kritiskt perspektiv formulerades av Olle Svenning som riktade kritik mot en ”totalitär kapitalism” och EMU-anpassning, som han menade styrde EU-politiken och lämnade stora delar av löntagarna utanför arbetsmarknaden.¹⁸⁹

Från (fp) kommenterades Sveriges ekonomiska situation i termer av att ”Sverige har rasat i välståndsligan”.¹⁹⁰ Krav uttrycktes också mot regeringen för ”anpassning” av den ekonomiska politiken för svensk konkurrenskraft. Företrädare för Industriförbundet hävdade att ”Globaliseringen har... lett till att det kostar allt mer för ett land i termer av svag tillväxt, hög arbetslöshet och sämre välstånd, att ha ett dåligt företagsklimat och svaga incitament för välutbildade att stanna i landet”.¹⁹¹ *Svenska Dagbladet* ifrågasatte facket kritiska syn på globaliseringen på den nationella nivån och argumenterade att det fanns gemensamma intressen mellan arbete och kapital i frågan.¹⁹² *SvD* menade också att det i arbetarrörelsen fanns ”en stark skepsis mot globaliseringen som ser den som ett hot mot välfärden” och menade sig se en splittring mellan en frihandelsvänlig handelsminister och en mer kritisk fackföreningsrörelse. Diskussionen om ”skatteharmonisering” inom EU för att begränsa skattekonkurrens sågs som ett sätt att konservera icke-fungerande strukturer i de europeiska välfärdsstaterna och ledaren avslutades: ”Det är dags att välja sida – öppenhet eller isolationism”.¹⁹³

Slutligen blev tal om ökade sociala problem och en möjlig motreaktion i kölvattnet av globaliseringen mer frekvent. På *Expressens* ledarsida refererades internationella varningar för en ”backlash” mot den ekonomiska utvecklingen, och sociala problem såsom ojämlikhet, arbetslöshet och utslagning diskuterades. Debatten relaterades till vad som uppfattades som en omvandling i arbetslivet, t.ex. i referenser till kommande arbetslöshet för lågutbildade, ett ”Bladerunner-proletariat” och nya stratifieringsprinciper i samhället som organiserades efter utbildningsnivå. *Expressen* intog en ambivalent ståndpunkt där

---

¹⁸⁸ Ingela Thalén, SvD D 970908.

¹⁸⁹ Olle Svenning, AB 970407.

¹⁹⁰ Torbjörn Petterson, SvD D 971201.

¹⁹¹ Per Olofsson, SvD D 970915.

¹⁹² Mats Linder, SvD 971026.

¹⁹³ SvD 971005.

globaliseringen å ena sidan menades minska ”utrymmet för klassisk välfärdspolitik” men å andra sidan leda till att ”friheten stärks när staten måste retirera”.¹⁹⁴

Andra typer av ”motreaktioner” i förhållande till globalisering debatterades i termer av en återkomst för ”radikalkonservatismen” i en debattserie på *Dagens Nybeters* kultursida,¹⁹⁵ och med hänvisning till framgångarna för det franska högerpopulistiska partiet Nationella Fronten.¹⁹⁶ *Aftonbladets* ledarsida varnade likaså för motreaktioner mot globalisering och gränslöshet som manifesterades i radikalkonservativa strömningar.¹⁹⁷ En ståndpunkt som uttrycktes på *Dagens Nybeters* ledarsida var att det skapades en splittring mellan ”territoriella partier” och ”globaliseringspartier” i Europa och att en fara som det inte verkade finnas någon lösning på var möjligheter för vänsterväljare att ansluta sig till de förra på grund av globaliseringens utmaningar.¹⁹⁸

Två längre inlägg om risken med en skenande finansiell marknadsekonomi av finansmannen George Soros publicerades på *DN Debatt*. Soros skrev om risker för ”bakslag” mot globaliseringen och hävdade att en motreaktion liknande trettioalets kunde väntas i länderna om inte den finansiella situationen stabiliserades och ojämlikheten hanterades:

Om social service skärs ner för mycket medan instabiliteten ökar, kan den folkliga reaktionen leda till vågor av protektionism, särskilt om den nuvarande högkonjunkturen följs av en allvarlig nedgång. Detta kan i sin tur leda till ett sammanbrott, som på 30-talet.¹⁹⁹

”Skeptiska” ståndpunkter som ifrågasatte globaliseringens existens²⁰⁰ blev mer framträdande i debatten under 1997. Detta ser delvis ut att ha varit ett resultat av utgivningen av böckerna *Globaliseringsfällan*²⁰¹ och *Myten om*

---

¹⁹⁴ Niklas Ekdahl, EX 971016. En liknande, något mer negativt färgad problembeskrivning fanns i EX 970305.

¹⁹⁵ Håkan Thörn, DN K 970527; Svante Nycander, DN K 970612; Per Landin, DN K 970613.

¹⁹⁶ DN 970404.

¹⁹⁷ Helle Klein, AB 970626.

¹⁹⁸ Charles S Maier, DN 970710.

¹⁹⁹ George Soros, DN D 971223; även DN D 971224.

²⁰⁰ Se kapitel 1.

²⁰¹ Martin och Schumann 1997.

den globala ekonomin,²⁰² vilket också var en katalysator för den stegrade internationella debatten om globalisering under året. Per Gahrton (mp), och Carl Tham (s) ifrågasatte på olika sätt den dominerande globaliseringstesen. Gahrton kritiserade undertecknandet av EU:s Amsterdamfördrag. Han hävdade att det ”internationella finanskapitalet” tillsammans med EU hade ”avlövat” den svenska riksdagens makt. Gahrton beskrev avregleringen av valutamarknaden på 80-talet, samt EU-anpassningen, som ett politiskt ”självord” av riksdagen och frågade vad riksdagen egentligen ville med sig själv.²⁰³ I och med statsministerns uttryckta tvekan inför EMU och ekologiska inriktning (efter lanseringen av idén om ”det gröna folkhemmet”) hoppades dock Gahrton på ett ”kursskifte” från regeringen. Han hoppades att den socialdemokratiska regeringen därmed skulle sluta ”att med ’globalisering’ som svepskäl och EU som slavdrivare stegvis anpassa sig till Marknadens krav i alla avseenden”.²⁰⁴ Carl Tham och Sandro Scocco (LO-ekonom) skrev en artikel med rubriken ”Nationalstaten kan tygla ’globalisering’”. De ifrågasatte inte det ökade internationella beroendet men refererade till internationell forskning som de menade visade på statens fortsatta betydelse för ekonomiska prestationer och för omfördelning: ”processen som sådan går att påverka och styra... varje land [har] trots det ökade beroendet en mängd alternativa handlingsmöjligheter”.²⁰⁵

År 1997 utmärktes således av att flera problemområden debatterades mer intensivt och blev föremål för en starkare polemik. *Aftonbladet* lyfte fram ”demokratin” som ett problem under året. En ökad retorisk konflikt mellan arbete och kapital, samt en vilja från socialdemokratin att göra globaliseringen till sin ”egen” fråga blev tydlig. Samtidigt förstärktes även skiljelinjerna i synen på ”utvecklingsländerna” och den globala fattigdomen, dess orsaker och lösningar. Frågan om globaliseringens konsekvenser för ”u-länderna” blev också mer häftigt omdebatterad i anslutning till den s.k. Asienkrisen och sammanföll åtminstone i tid med en ökad kritik av konsekvenser för välfärd och demokrati i OECD-länderna. Varningar för ”bakslag” mot utvecklingen

---

²⁰² Hirst och Thompson 1996.

²⁰³ Per Gahrton, DN D 971110.

²⁰⁴ Per Gahrton, DN D 970330.

²⁰⁵ Carl Tham och Sandro Scocco, SvD D 970801.

artikulerades mer frekvent under 1997 i en mer socialliberal²⁰⁶ hållning på bland annat *Expressens* ledarsida, men också i varningar för ”bakslag” mot marknadens upplösande tendenser från internationellt välkända debattörer, som nådde svensk debatt.

Ett större genomslag för tanken om en ”förnyelse” eller ideologisk omprövning inom socialdemokratien var också tydlig, även om temat lyfts upp redan tidigt i debatten. Argumentationen för den ekonomiska globaliseringen fick också en tydligare defensiv karaktär på de borgerliga ledarsidorna, vilket visade hur vänstern, eller åtminstone kritiken mot globaliseringen, i viss mån tog initiativet i debatten under året. Samtidigt fördes vissa ”skeptiska” argument fram som ifrågasatte globaliseringens existens. Ett tydligare och mer sammanhållet stöd för den internationella ekonomiska ordningen artikulerades dock från socialdemokratien och dess opinionsbildare under de följande åren.

3.5. 1998-1999: En framväxande konsensus?

Under februari 1998 inleddes en kampanj mot det planerade multilaterala investeringsavtalet MAI inom OECD, vilket ledde till en debatt i Sverige som pågick under hela året och som huvudsakligen utspelade sig på *Aftonbladets* kultursida. Kampanjen mot MAI var den globaliseringskritiska rörelsens första synliga mobilisering. Här formulerades en mer grundläggande kritik mot globaliseringen och dess konsekvenser för utvecklingsländer och för ”demokratien” i Sverige, samt mot regeringens ”globaliseringspolitik”. Biståndsorganisationer och andra folkrörelser inträdde i debatten och artikulerade en mer uttalad kritik mot globaliseringens konsekvenser.

Aftonbladet riktade under 1998-1999 en stundtals skarpt formulerad kritik mot globaliseringen och mot storföretagens agerande i

---

²⁰⁶ Med socialliberalism menar jag en ståndpunkt där både arbete och kapitalintressen anses ha likaberättigande intressen och krav men där vissa krav ställs på omfördelning för att begränsa marknadens negativa effekter. Detta kan skiljas från en nyliberal ekonomisk syn som avvisar fördelningsingrepp i mycket större utsträckning. Enligt statsvetaren Reidar Larsson (1997:24) accepterar socialliberalismen progressiv beskattning, fackföreningar och offentliga socialförsäkringar och accepterar därmed ingrepp i marknaden och inkomstfördelning, samtidigt som den fria marknadsekonomin bejaktas och försvaras, i opposition mot den reformistiska socialismen. Enligt Boréus (1994:315) betonar socialliberalismen en harmonisk relation mellan arbete och kapital, samtidigt som båda parterna har likaberättigade intressen.

Sverige, samtidigt som man betonade vikten av skattesänkningar på arbete, satsningar på utbildning och samarbete med näringslivet. Kritik riktades mot ”kapitalets makt”, ökad ojämlikhet och ”orimliga belöningar” till företagsledare.²⁰⁷ Ledarsidan kommenterade och stödde LO-förslaget att styra pensionsfonderna för att påverka de globala företagen och löntagarnas arbetsvillkor. Temat ”den andra demokratistriden” mellan arbete och kapital (i en analogi med striden mellan arbete och kapital vid sekelskiftet 1800/1900), denna gång på den globala nivån, kommenterades i samband med LO:s 100-årsjubileum i augusti 1999.²⁰⁸ LO:s Bertil Jonsson skrev en artikel på detta tema och föreslog att mer aktivt styra pensionspengarna för att påverka arbetstagarnas villkor i de globala företagen, samt konsumentbojkotter som möjliga motvikt till näringslivets övertag.²⁰⁹ *Aftonbladet* bemötte och ifrågasatte också en växande kritik mot facket från det opinionsbildande näringslivet och borgerligheten.²¹⁰

Samtidigt argumenterade *Aftonbladet* för vikten av samarbete och kompromisser mellan näringsliv och fackföreningsrörelse för att åstadkomma svensk konkurrenskraft i en tid av globalisering och ökad konkurrens, och för ”hållbara skattesystem” i ljuset av de undflyende skatteintäkterna.²¹¹ Därmed uttrycktes en viss ambivalens där vikten av svensk konkurrenskraft beskrevs som ett ”nationellt intresse” samtidigt som globaliseringens maktförskjutning till näringslivets fördel, de ökade kraven på löntagarna och direktörernas agerande, kritiserades. Det kan dock noteras att i jämförelse med föregående års ideologiserade debatt blev diskussionen åter mer ”pragmatisk” och samsarbetsinriktad. Viljan att dra nytta av globaliseringen men styra den på ett ”annorlunda sätt” visades i följande citat, där både informationsteknologins emancipatoriska potential, liksom möjligheten till en produktivitetsökning som ett resultat av globaliseringen, framhölls i en efterkommentar till ”Asienkrisen” i början av 1998:

---

²⁰⁷ AB 990307; AB 990308; AB 990829.

²⁰⁸ AB 980808; även AB 980220; AB 991006.

²⁰⁹ Bertil Jonsson, SvD D 991104.

²¹⁰ AB 980208; AB 980411; AB 980814.

²¹¹ AB 980715; AB 980709; jfr. AB 981117.

Den nya IT-teknologin och avregleringen av finansmarknaderna skapade globaliseringen. Världen krympte, på gott och ont. Möjligheterna till kommunikation är nu oändliga och teknikens förutsättningar som produktionsfaktor och mänsklighetens tjänare ofattbara. Människor kan komma varandra nära världen över och solidariteten växa med ökad förståelse och kunskap. Men vad vi hittills sett är hur penninghandlare och storföretag tagit över makten på demokratins och nationernas bekostnad.²¹²

På de borgerliga ledarsidorna diskuterades temat ”flyende skattebaser” och svårigheter att finansiera välfärden som en konsekvens av globaliseringen, vilket utgjorde ett led i en argumentation för sänkta skatter och för ”reformer” av välfärdsstaten (även om det var ett tema som följt med i materialet sedan periodens början).²¹³ Förslaget om ”skatteharmonisering” hade lyfts upp inom EU som ett sätt att förhindra att de nationella skattebaserna urholkades genom konkurrensen om investeringar i EU-länderna av bl.a. tyske finansministern Oscar Lafontaine och Tomas Östros (s) i Sverige. Förslaget ifrågasattes av *Svenska Dagbladet* som ”tillväxt- och välfärdshämmande” och menade att det skadade konkurrenskraften hos de rikare europeiska länderna samtidigt som det sågs som ett utslag av europeisk egoism gentemot de fattigare europeiska ländernas möjligheter att konkurrera på lika villkor. *Svenska Dagbladet* beskrev den tyske finansministern Oskar Lafontaine som ”Europas farligaste man” utifrån diskussionerna inom EU om skattepolitiskt samarbete.²¹⁴ Vidare diskuterades (mp):s hållning till risken för utflyttande ”skattebaser” med språkröret Marianne Samuelssons utrop ”låt dem [de välutbildade, min anm.] flytta då!”, vilket sågs som ett symptom på ointresset att göra något åt problemen.²¹⁵ Frågan om välfärdens skattefinansiering diskuterades också mer allmänt i en artikel där de höga skatterna sågs som ett ”hot mot demokratin”.²¹⁶ *Expressen* intog en något ambivalent hållning till globaliseringen där å ena sidan socialdemokratins skepsis mot globalisering och EU sågs som ”folkhemsnationalism”.²¹⁷ Å andra sidan ansåg ledarsidan det nödvändigt

---

²¹² AB 980116.

²¹³ Ulf Kristersson, SvD 981214; Ulf Jacobsson, DN 980301; även Nils-Eric Sandberg, DN 981001; DN 980830; DN 980407.

²¹⁴ SvD 981229.

²¹⁵ Nils-Eric Sandberg, DN 981001.

²¹⁶ Bertil Wöllner, SvD 980505.

²¹⁷ Barbro Hedvall, EX 980428.

eller önskvärt med motvikter till kapitalet, vilket förespråkades i en argumentation för EMU i löntagarnas intresse, för att balansera kapitalets makt på den europeiska nivån.²¹⁸

I ett svar på en växande internationell globaliseringskritisk litteratur som *Globaliseringsfällan*²¹⁹ och *Den ekonomiska terrorn*²²⁰ ifrågasattes påståendet att arbetslösheten skulle öka som ett resultat av globalisering och internationell konkurrens, med argumentet att arbetena skulle komma tillbaka men att deras karaktär förändrades.²²¹ På ledarsidorna skedde påtryckningar gentemot socialdemokratin att acceptera ”förnyelsen” inom partiet och ”förklara” de nya villkoren för medlemmarna, snarare än att påskina att det gick att återgå till äldre tiders välfärdspolitik.²²² Socialdemokratis arbete med det egna partiprogrammet kritiserades av både *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladets* ledarsidor som ”dystopiskt” och som uttryck för en överdriven vilja att reglera globaliseringen internationellt.²²³

Under slutet av 1998 och under 1999 manifesterades på olika områden ett tydligare retoriskt ”bejakande” av globalisering som ekonomisk ordning av ledande socialdemokrater. Globaliseringen av svenskt näringsliv och inkommande och utgående investeringar diskuterades av handelsminister Leif Pagrotsky, som försvarade den svenska näringspolitiken gentemot kritiken mot utflyttningar av produktion och huvudkontor. Handelsministern menade att utflyttningen av svenska företag inte behövde ses som negativt om inkommande investeringar stod i paritet till dessa och därmed att ”Svenska företagsledare oroar sig i onödan”. Han refererade också till statistik som visade att Sverige var ett av toppländerna för utländska investeringar i OECD-området. Pagrotsky menade att larmen om flykt av företag saknade grund, och att många företag såg de nordiska länderna som attraktiva att investera i.²²⁴ *Aftonbladet* menade likaså att det handlade om att ”öka flödena i alla fyra fält” av inkommande och utgående svenska

---

²¹⁸ EX 980326.

²¹⁹ Martin och Schumann 1997.

²²⁰ Forrester 1997.

²²¹ SvD 980525; även DN 980509; EX 980602. Resonemangen byggde delvis på en rapport skriven av ekonomihistorikern Mauricio Rojas med titeln *Valsen om arbetets slut*, utgiven på Timbro.

²²² T.ex. DN 981002; Hans Bergström, DN 980504.

²²³ Mats Linder, SvD 981108; DN 981108.

²²⁴ Leif Pagrotsky, SvD D 990303.

respektive utländska investeringar.²²⁵ Näringslivsdebattörer riktade kritik mot s-regeringen och de pågående fusionerna inom industrivärlden, som ansågs riskera att drabba Sverige på ett negativt sätt genom utflyttning och få inkommande investeringar,²²⁶ även om en kritik också riktades av andra debattörer mot fixeringen vid företagens kvartalsrapporter, hoten om utflyttningar,²²⁷ och mot den negativa beskrivningen av Sveriges situation i konkurrensen om investeringar.²²⁸

Statsminister Göran Persson skrev om Asienkrisen som ett nederlag för de nyliberala ekonomiska idéerna i en artikel med rubriken ”Ytterlighetspolitikens dagar är förbi”. Han menade samtidigt att spekulatör och ökade krav på protektionism var ett problem för den öppna världsekonomin och att det var omöjligt att ”gå tillbaka till de gamla regleringarnas tid. Det är varken möjligt eller önskvärt”. Persson formulerade socialdemokratins projekt och hållning inför globaliseringen som att ”föreina socialt ansvar med en vital utveckling för både människor och företag”.²²⁹ Utbildningsminister Thomas Östros (s) menade att socialdemokrater har genom historien aktivt ”kämpat för frihandel, mot tullar och mot protektionism”. Han betonade också kontinuiteten med tidigare förd socialdemokratisk politik genom att hävda att partiet ”alltid” verkat för frihandel. Frihandelsordningen och den internationella arbetsdelningen bejakades fullt ut:

---

²²⁵ AB 990624.

²²⁶ Sten Trolle, Lars-Erik Forsgårdh, DN D 981223; Stefan Fölster, DN D 990516.

²²⁷ Christian Berggren, SvD D 981221; Christian Berggren och Göran Brulin, SvD D 990420.

²²⁸ Anders Malmberg och Örjan Sölvell, DN D 990511.

²²⁹ Göran Persson, SvD D 981231.

Frågan om globaliseringen ska ses som ett hot eller en möjlighet är inte ny. Socialdemokrater har genom historien aktivt kämpat för frihandel, mot tullar och protektionism. Den 7 februari 1886 genomförde socialdemokraterna sin första större demonstration, som samlade 10 000 deltagare i Stockholm. Den var en protest mot förslag om tull på livsmedel, de s k svälttullarna. Motivet är lika självklart nu som det var då: fri handel gynnar folket både genom att konsumtionsvaror blir billiga och genom att de svenska företagen kan dra in exportinkomster och skapa jobb. I det internationella handelsutbytet finns på kort sikt vinnare och förlorare, men på lång sikt finns ingen tvekan om att världens välfärd vinner på öppna marknader. Utbildning blir i detta nya sammanhang den dominerande fördelningspolitiska kraften.²³⁰

EU och EMU-frågorna blev mer framträdande under perioden. Sveriges anpassning till EMU:s andra steg kritiserades av miljöpartisten Yvonne Ruwaida: ”avdemokratiseringen” av penningpolitiken ifrågasattes liksom ”uppgivenheten inför kapitalets globalisering”.²³¹

Pierre Schori betonade å andra sidan att globaliseringen aktualiserade ”klassiska socialdemokratiska teman” som ”demokrati, rättvis fördelning, solidaritet och internationalism” men beklagade å andra sidan att det inom socialdemokratien fanns en skepsis gentemot EU. Schori menade att händelser år 1998, såsom efterdningarna av Asienkrisen och kriget i Bosnien, tydligt hade demonstrerat Sveriges ”omvärldsberoende” och att ”En fortsatt integration av Europas ekonomier är därför ett måste i dagens turbulenta värld”. Nej-partierna i EU-valet ifrågasattes utifrån omvärldshändelserna och ”turbokapitalismen” som menades framtvinga ett europeiskt samarbete för hantering av kapitalismen och globaliseringens krav på övernationell nivå. Schori skrev att dessa partier hade ”kapitulerat” inför marknaden. Han menade att internationalismen traditionellt sett hade varit socialdemokratins ”livsluft” men att det ”paradoxalt nog” fanns en skepsis mot EU-projektet inom arbetarrörelsen.²³²

I anslutning till EU-debatten och i det tydligare bejakandet av globalisering kan det också påpekas att socialdemokrater började tala om sin egen ”internationalism” som ett arv från arbetarrörelsens historia

---

²³⁰ Tomas Östros, SvD D 990212.

²³¹ Yvonne Ruwaida, AB D 981125.

²³² Pierre Schori, AB D 981002.

(vilket kan tolkas som ett sätt att skapa legitimitet för synen på EU genom anknyta till en idémässig kontinuitet). I anslutning till EU-parlamentsvalet under våren fortsatte debatten om EU/EMU där de debattörer som argumenterade för europeiskt samarbete också använde ”globalisering” som argument, antingen i termer av förverkligande av den inre marknaden,²³³ eller i termer av EU och EMU som en motvikt till den globala kapitalismen.²³⁴ Det senare argumentet framfördes även av *Expressens* ledarsida, som hävdade att EMU låg i löntagarnas intresse.²³⁵

En mycket bred uppslutning för EU som politisk arena, liksom för EMU, manifesterades under 1999, från näringslivet, moderaterna och (kd), till tongivande socialdemokrater, fackföreningar (Metall, LO) och *Aftonbladets* ledarsida, samt i viss grad även avvikare inom miljöpartiet och centerpartiet. I artiklar av socialdemokratiska politiker betonades också behovet av EU som ”politisk nivå” och eventuellt EMU-medlemskap i relation till globaliseringen i en argumentation som riktade sig till socialdemokratiska väljare och medlemmar. De menade att globaliseringen hade inskränkt det politiska utrymmet men att detta kompenseras av ”nya sätt för politiken att arbeta över nationsgränserna”. Att kunna avstå från ett närmare EU-samarbete, eller träda ur detsamma, sågs som mer och mer ohållbart på grund av omvärldsberoendet. Anders Wijkman (kd) beskrev de EU-kritiska partiernas ”analys” på följande sätt:

Nej-partierna i EU-valet tycks tro att det går att rulla tillbaka globaliseringen. På annat sätt kan man inte tolka deras argumentation. De förfäktar en blandning av röd-grön protektionism mot problem och företeelser som inte längre kan tacklas inom nationalstatens ram. De säger sig bl a vilja verka för ett ekologiskt Europa. Samtidigt vill de ta Sverige ut ur EU. Hur detta skall gå att förena är en gåta!... Det talas ofta om ett demokratiskt underskott i EU. Men vi har också motsvarade underskott i Sverige, vad gäller politikernas underlåtenhet att tydligt förklara för allmänheten de förändrade förutsättningarna för ekonomi och politik som är ett resultat av globaliseringen.²³⁶

---

²³³ Klas Eklund, DN D 990617; Jan Bröms, Jan Herin och Jan-Erik Nyberg, DN D 990620.

²³⁴ Pierre Schori, SvD D 990407; Pierre Schori, AB D 981002; Niklas Nordström och Bertil Johnsson, AB D 990508; Anna Lindh och Pierre Schori DN D 990509; Pierre Schori, DN D 991130.

²³⁵ EX 980326; Eric Erfors, EX 990131.

²³⁶ Anders Wijkman, SvD D 990609.

Storbritanniens premiärminister Tony Blair publicerades också på *DN Debatt* med ett manifest för ”tredje vägen” med titeln ”Ny väg för Europas vänster” som argumenterade för en medelväg mellan socialism och nyliberalism.²³⁷ *Aftonbladet* bejakade ”den tredje vägen” som ideologiskt projekt och som en väg till förnyelse av socialdemokratin, och menade att socialdemokratin skulle engagera sig i områden som varit ”försummade av den traditionella vänstern” som individualism, feminism och ekologi.²³⁸ Olle Svenning sökte förknippa socialdemokratiens förnyelse med globaliseringen och det ”moderna”, och etablera en socialdemokratisk förnyelseposition gentemot ”högern”:

Den europeiska socialdemokratin har övertagit den gamla, nu avsmnade, socialliberalismen, återknutit till ett slags frihetlig tradition och är på väg att acceptera modernismen med globalisering och högteknologi. Samtidigt har den europeiska borgerligheten närmat sig det högerpopulistiska fältet med nationalism, smygrasism och ledarkult. I EU går nu skiljelinjen, som allt fler statsvetare påpekar, mellan en liberalt orienterad socialreformism och en nyauktoritär högernationalism.²³⁹

Frågan om globalisering och nationell suveränitet diskuterades i viss utsträckning i termer av ”kosmopolitism” under 1999, ett förhållningssätt som framfördes av både *Aftonbladet* och borgerliga ledarsidor. På *Dagens Nyheters* ledarsida sågs globaliseringen som något som hindrade skadliga politiska beslut genom ländernas beroende av världsmarknaden och kreditvärderingsinstitutet enligt en tankefigur som formulerats av den amerikanske journalisten Thomas Friedman.²⁴⁰ Indiens kärnvapensprängning hade fått kreditvärderingsinstitutet att gradera Indien som ”riskabelt”: ”Läxan? Priset att isolera sig i globaliseringens tidevarv är högt”, skrev *Dagens Nyheters* Mats Wiklund.²⁴¹ *Aftonbladets* Olle Svenning tog i en ledarartikel ställning för ett ”kosmopolitiskt” synsätt på globaliseringen, med vilket menades att den nationella suveräniteten var

---

²³⁷ Tony Blair, DN D 980407.

²³⁸ Jesper Bengtsson, AB 991220.

²³⁹ Olle Svenning, AB 990408.

²⁴⁰ Friedman 2000.

²⁴¹ Mats Wiklund, DN 990717.

tvungen att åsidosättas för frågor om mänskliga rättigheter i anslutning till den ”humanitära interventionen” i Bosnien. Han kritiserade den ”reaktionära vänster” som motsatte sig interventionen för att bry sig mer om nationell suveränitet än mänskliga fri- och rättigheter.²⁴²

Talet om ”globalisering” och ”kosmopolitism” (t.ex. i talet om ”humanitära interventioner”) ifrågasattes dock starkt av journalisten John Pilger, som på *Aftonbladets* kultursida mycket kritiskt diskuterade globaliseringen, frihandeln och stormakternas politik i bl.a. Bosnien, liksom EU:s flyktingpolitik. Pilger menade att globaliseringen utgjorde ”ett slags världsdiktatur”,²⁴³ ett ”rikas krig mot de fattiga” genom u-länders skuldberoende och kraven på privatiseringar.²⁴⁴ Han hävdade också att New Labours tal om ”internationalism” istället var en del i det ”globala kriget mot demokratin” och ett led i ”attackerna” mot ”den nationella suveränitetsprincipen”,²⁴⁵ och såg interventionen i Bosnien som en täckmantel för att vilja expandera Nato till att ”bli ’globaliseringens’ USA-ledda militära övervakningsstyrka”.²⁴⁶

År 1999 behandlades dessutom två av Demokratiutredningens utgivna publikationer, *Bör demokratin avnationaliseras?* och *Globaliseringen och demokratin*. *Dagens Nyheters* ledarskribent Hanne Kjöllér ifrågasatte att man alltför ofta satte målen ”effektivitet” kontra ”inflytande” i motsats till ”demokrati” i t.ex. EU-debatten, och frågade om motsättningen var så absolut.²⁴⁷ Talet om en ”kris för demokratin” ifrågasattes också på *DN:s* ledarsida av Hans Zetterberg, som hävdade att Demokratiutredningens ambitioner var uttryck för en vilja från politikerna att ”ha ett styrande budskap för samhällets alla delar”, något han såg som ”helig enfald”.²⁴⁸ Talet om ”demokratins kris” ifrågasattes även av *Expressens* ledarskribent Barbro Hedvall, som menade att minskat partimedlemskap inte handlade om att medborgarna blivit ”oengagerade”.²⁴⁹ En liknande tes uttrycktes i en debattartikel på *Dagens Nyheters* kultursida där förändringarna inte enbart ansågs vara resultatet av ”globaliseringen och den trolösa eliten”

---

²⁴² Olle Svenning, AB 990530.

²⁴³ John Pilger, AB K 991229.

²⁴⁴ John Pilger, AB K 991104.

²⁴⁵ John Pilger, AB K 990802.

²⁴⁶ John Pilger, AB K 990517.

²⁴⁷ Hanne Kjöllér, DN 990521.

²⁴⁸ Hans L. Zetterberg, DN 990516.

²⁴⁹ Babro Hedvall, EX 990321.

utan av att det politiska engagemanget delvis hade ändrat form men inte försvunnit.²⁵⁰

Frågan om identitet och tillhörighet återkom också i debatten. *Aftonbladets* ledarsida, och särskilt skribenten Helle Klein, betonade ”behovet” av tillhörighet i globaliseringens tidevarv, med ökad osäkerhet på arbetsmarknaden och hyllandet av risktagande,²⁵¹ upplösningen av traditionella gemenskaper och det internationella kapitalets kortsiktiga och aggressiva agerande.²⁵² *Svenska Dagbladets* perspektiv (Susanna Popova) var däremot att ”Nomader skippar nationen” och att det ökade internationella utbytet minskade ”behovet” av nationell tillhörighet, vilket visades av vissa ungdomsgruppers minskade lojalitet med nationen och platsen, den ökade rörligheten i världen samt IT-utvecklingen.²⁵³

Gällande globalisering och fattigdomsfrågor blev UNDP:s²⁵⁴ årsrapport 1999 föremål för kritik från *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladets* ledarsidor. Rapporten, som kritiserade de fördelningsmässiga konsekvenserna av globaliseringen, ansågs ge uttryck för ett synsätt där ”varje observerbar skillnad blir till en orättvisa”.²⁵⁵ *Svenska Dagbladet* ifrågasatte betoningen på bistånd och omfördelning och menade att de fattiga länderna skulle vara mer behjälpta av en ”småborgerlig kapitalism” än av ytterligare ”storpolitisk expansion” från FN eller andra internationella organ.²⁵⁶ *Aftonbladet* menade i samband med efterdyningarna av Asienkrisen att ”Kakan växer fortfarande i världen. Det är fördelningen det är fel på”.²⁵⁷ Under slutet av året ägde de stora demonstrationerna mot WTO:s tredje handelsministermöte i Seattle rum, vilket kommenterades i ett par artiklar på ledarsidorna.

Globaliseringsdebatten 1998-1999 präglades tydligare av en samsyn om det positiva i det öppna internationella ekonomiska systemet hos ett brett spektrum aktörer inom näringsliv, fack och de politiska partierna än under föregående period. Ett ställningstagande för globalisering som ekonomisk ordning, uttrycktes av ledande

---

²⁵⁰ Richard Murray, DN K 990721.

²⁵¹ Helle Klein, AB 991106.

²⁵² Helle Klein, AB 990905; jfr. även AB 980619.

²⁵³ Susanna Popova, SvD 990606.

²⁵⁴ United Nations Development Programme.

²⁵⁵ Nils-Eric Sandberg, DN 990713.

²⁵⁶ SvD 990713.

²⁵⁷ Sören Eriksson, AB 981128.

socialdemokrater som Göran Persson, Pierre Schori, Tomas Östros och Leif Pagrotsky. Dessutom uttrycktes från ledande socialdemokrater och fackföreningsledare ett relativt tydligt stöd till ett fördjupat EU-samarbete samt för EMU. Från ledande socialdemokratiska och fackliga skikt socialdemokratien kan vi tala om en *hegemonisk intervention*, vilken riktades både till de EU-kritiska partierna och till allmänheten, för att övertyga om behovet av ett utökat EU-samarbete i anslutning till EU-parlamentsvalet 1999. Även borgerliga debattörer menade att globaliseringen som omvärldsvillkor förnekades av de EU-kritiska partierna. Den tydligaste polemiken i debatten i övrigt fanns i diskussionen om näringslivsklimatet och frågan om utflyttning av svenska företag.

Det fanns ett visst genomslag för ett stöd till den ”tredje vägens” socialdemokrati och samtidigt blev ”kosmopolitism” ett mer framträdande tema än tidigare. ”Förnyelse” och ”kosmopolitism” formulerades också som förhållningssätt till internationella relationer och nationell suveränitet inom socialdemokratien, särskilt av *Aftonbladet*. Detta tema blev dock starkare under nästföljande period.

3.6. 2000-2001: Förnyad polemik, global rättvisa, globaliseringen ”hotad”

Efter en något ”lugnare” period under 1998-1999 dominerades debatten om globalisering under år 2000 i stor utsträckning av den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar och de sakfrågor den satte på agendan. Debatten om globalisering var tematiskt spretigare under den första halvan av år 2000, medan den under sommaren och hösten i högre grad koncentrerades till den globaliseringskritiska rörelsens protester och frågor som frihandel och internationell solidaritet. Huvudsakligen intensifierades dessa debatter under hösten 2000 i anslutning till IMF/Världsbanksmötet i Prag den 26-27 september. Den globaliseringskritiska rörelsens protester mot dessa institutioner började dock kommenteras redan under våren 2000, och senare i anslutning till organisationen Attacs framträdande vid ”politikerveckan” i Almedalen i Visby i augusti. Även under 2001 fokuserade debatten om globalisering starkt på den globaliseringskritiska rörelsen och behandlade då främst organisationen Attac och dess bildande i Sverige samt de mer våldsamma

demonstrationerna i Göteborg och Genua under sommaren. Den globaliseringskritiska rörelsens frågor debatterades även under hösten i anslutning till frihandelsmötet i Doha, Qatar och i anslutning till terrorattacken den 11 september 2001.

Övriga frågor som behandlades under denna period var den nyutkomna Demokratiutredningens slutrapport, vilken *Svenska Dagbladets* ledarsida ansåg beskrev globaliseringen alltför negativt. Ledarskribenten Per Ericsson kritiserade att positiva effekter av globaliseringen, såsom demokratins spridning över världen, liksom de mänskliga rättigheternas status, som ansågs stiga i världen, inte kommenterades:

Globaliseringen handlar inte om att jorden har blivit rundare utan om att gränsdikena har blivit grundare... Femörestyranner från Harare till Pyongyang beklagar sig, men vi andra gläder oss över att de mänskliga rättigheterna åtnjuter större respekt än på länge. Därför är det med viss spänning jag kastar mig över Demokratiutredningens slutrapport för att se hur globaliseringen kommenteras. Men redan i pressmeddelandet heter det att medborgare från olika delar av världen allt oftare bjuder en socialt ansvarslös kapitalism motstånd i dess försök att exploatera barnen, fattigdomen och råvarorna för snöda vinstintressen.²⁵⁸

En intern s-kritik formulerades av en ledamot i socialutskottet, Susanne Eberstein, som menade att både LO och (s) i allt för hög grad fokuserade på frågor som globalisering, tillväxt och bredband men i lägre grad diskuterade socialpolitiken och de fattiga i Sverige, ”LO-folkets barn”.²⁵⁹ En liknande kritik mot socialdemokratin uttrycktes av Carl Tham, som skrev att ”Frihet förutsätter solidaritet”: ”Det är en gammal tanke, men den har inte blivit omodern på grund av ’globaliseringen’”.²⁶⁰ Kritik riktades även mot partiets hållning till ojämlikhet och utslagning av Olle Svenning, som inför stundande kongress kritiserade socialdemokratin för att i alltför liten grad fokusera på utestängning och fattigdom. Han ansåg att ”också ett reformistiskt parti skulle kunna ifrågasätta den nuvarande globaliseringens logik, ställa sig skeptisk till den tomma EU-retoriken och söka utrymme för sådant som social rättvisa, förstärkt demokrati och

---

²⁵⁸ Per Ericsson, SvD 000217.

²⁵⁹ Susanne Eberstein, AB D 000619.

²⁶⁰ Carl Tham, SvD D 990928.

internationell solidaritet”. Svenning försvarade delvis ”traditionalisterna” mot de ”nyprogressiva” inom partiet och skrev att ”socialister behöver sina illusioner, som fiskarna behöver vatten”.²⁶¹

Flera politiska toppmöten hölls under året 2000, där ledare för den europeiska socialdemokratiska ”nya mitten” formulerade sin syn på globalisering. Statsminister Göran Persson menade tillsammans med andra s-ledare att den internationella socialdemokratin var för ”marknadsekonomi” men inte för ett ”marknadssamhälle där resurser fördelas ojämnt eller där människor ställs utanför”. De menade också att den internationella socialdemokratin bejakade globaliseringen och dess möjligheter, men betonade problem med ekonomiska klyftor och kriminalitet som en konsekvens av globalisering samt viljan att begränsa ”klyftorna” som något som skilde socialdemokratin från ”högern”.²⁶² Vidare formulerades den europeiska socialdemokratins position på följande sätt: ”Vi välkomnar alla de möjligheter som kommer ur globaliseringen... Men vi är också ständigt beredda att motverka de problem som följer i globaliseringens kölvatten”.²⁶³ I en annan artikel hävdade man att ”En global ekonomi och globala problem behöver en global politik”.²⁶⁴

”Den nya ekonomin” blev ett tema på de borgerliga ledarsidorna under 2000 och diskuterades huvudsakligen av den f.d. socialdemokraten och ekonomen Klas Eklund på *Svenska Dagbladets* ledarsida. Här diskuterades också inkomstojämlikhet och ”den nya ekonomins krav”, som, menade man, satte en ”tvångströja” på den ekonomiska politiken och skulle leda till ökat välstånd men också ställde krav på minskad inflation och små budgetunderskott.²⁶⁵ I artiklar från den borgerliga oppositionen betonades att ”Globaliseringen erbjuder enastående möjligheter”, men att den också ”ställer krav” på den ekonomiska politiken. Här framställdes globaliseringens möjligheter som dåligt tillvaratagna av den socialdemokratiska regeringen.²⁶⁶

---

²⁶¹ Olle Svenning, AB K 000309.

²⁶² Göran Persson och Antonio Guterres, AB D 000122.

²⁶³ Göran Persson m.fl., AB D 000602.

²⁶⁴ Tony Blair m.fl., DN D 000906.

²⁶⁵ Eric Erfors, EX 000225; Eric Erfors EX 001019; Klas Eklund, SvD 000606; Klas Eklund, SvD 000419; Klas Eklund, SvD 000331.

²⁶⁶ Bo Lundgren m.fl., DN 000921; Bo Lundgren m.fl., 010417.

Aftonbladets hållning var att den ideologiska konflikten mellan socialdemokratin och högern visade att vänster-högerskalan fortfarande gällde i synen på välfärden.²⁶⁷ ”Den nya ekonomin är inte så ny, den nya kapitalismen är den gamla lik”, var *Aftonbladets* hållning och man menade att välfärdsstaten fortfarande skulle ses som en motvikt till globaliseringen.²⁶⁸ Här förespråkades således åter en starkare politisering och en mer framträdande betoning på skillnaden mellan vänster och höger i politiken. Ledarsidan uppmanade partiet att verka för att EU skulle bli en tydligare motvikt till globaliseringen. Detta skulle göras genom att koppla samman EU-debatten med hur globaliseringen påverkade löntagarna och välfärden²⁶⁹ och fördjupa miljöarbetet inom EU.²⁷⁰ Särskilt ledarskribenten Jesper Bengtsson diskuterade olika sätt att ge EU-projektet ökad legitimitet genom att se det som ett försvar för välfärden och som en motvikt till den ekonomiska globaliseringen, stundtals i polemik mot de EU-kritiska krafterna inom vänstern.²⁷¹ *Aftonbladets* ledarsida tryckte också på socialdemokratin för att sträva efter att se diskriminering på grund av kön, etnicitet och sexuell läggning, som lika viktigt som ”arbetarkampen”, liksom att ge miljöfrågan en central betydelse i sin politik.²⁷²

Kosmopolitism och ”gränslöshet” blev tydligare teman under år 2000, och ett brett gemensamt synsätt i såväl ledar- som debattartiklar under perioden var ett hyllande av gränslöshet och mångfald i olika bemärkelser. Under våren skrevs en rad ledarartiklar som kommenterade globaliseringen i anslutning till millennieskiftet i stilen ”För Sverige i tiden”, där värden som ansågs angelägna och aktuella på 2000-talet proklamerades. I dessa innefattades framförallt tolerans för olikheter (etnicitet, kön, sexualitet) (*Expressen*, *Aftonbladet*), universella mänskliga rättigheter (*Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet*) samt förhoppningen om ett utdöende av ”nationalism” (*Svenska Dagbladet*), teman som artikulerades som förväntningar på globaliseringen.

---

²⁶⁷ AB 010118.

²⁶⁸ AB 010107.

²⁶⁹ AB 010901.

²⁷⁰ AB 010304.

²⁷¹ Jesper Bengtsson, AB 011215; Jesper Bengtsson, AB 011016; AB 010322; AB 000928; Jesper Bengtsson, AB 000309; Jesper Bengtsson, AB 000306; Jesper Bengtsson, AB 000114.

²⁷² Åsa Petersen, AB 010807; även Åsa Petersen, AB 000502; Lena Askling, AB 000502; Helle Klein, AB 000307.

Även *Expressens* ledarsida betonade frihet från olika former av begränsande identiteter och förtryck, särskilt vad gällde kön och etnicitet,²⁷³ och argumenterade för att ”legalisera människosmugglingen” genom friare invandring.²⁷⁴ *Svenska Dagbladets* och *Dagens Nybeters* ledarsidor betonade i högre grad spridningen av ”mänskliga rättigheter” som en konsekvens av globaliseringen,²⁷⁵ en minskad betydelse för ”nationalism” samt en förväntning om ”den eviga freden” som en följd av nationalstatens och nationalismens minskade relevans.²⁷⁶ *SvD* artikulerade ett samband mellan globalisering, frihandel och ekonomisk och politisk öppenhet.²⁷⁷ *DN* menade att bundenheten till globala institutioner (EMU:s konvergenskrav) gjorde det svårare för ett land som Italien att fatta orimliga beslut om ofinansierade skattesänkningar.²⁷⁸ Ledarsidan formulerade också ett samband mellan mänskliga rättigheter och informationsteknologin.²⁷⁹

Aftonbladet hade en artikelserie med rubriken ”Vänstern och det nationella” som bland annat förespråkade en ”kosmopolitisk” vänsterposition och argumenterade för EMU som ett sätt att reglera globaliseringen. Man såg en kontinuitet med arbetarrörelsens tidigare ”internationalism” som borde följas även i globaliseringens tid.²⁸⁰ Artikelserien avslutades med utropet ”Mätte vänstern hålla kosmopolitismens fana högt”.²⁸¹ Samtidigt argumenterades liksom tidigare för att politikens maktlöshet gentemot den ekonomiska makten ledde till misstro, och Helle Klein diskuterade globaliseringens ”gränslöshet” även i termer av kulturell ”hemlöshet” och behovet av tillhörighet i en föränderlig värld.²⁸² Klein diskuterade frågor om tillhörighet och identitet i globaliseringens tidevarv med snabba förändringar på arbetsmarknaden, krav på flexibilitet och distans till den politiska makten.²⁸³ Hon knöt där an till ett resonemang om samma tema

---

²⁷³ EX 000102.

²⁷⁴ PM Nilsson, EX 000709.

²⁷⁵ DN 000528.

²⁷⁶ Mats Johansson, SvD 000110.

²⁷⁷ T.ex. SvD 000704.

²⁷⁸ DN 010515.

²⁷⁹ DN 010528.

²⁸⁰ Jesper Bengtsson, AB 000306; Helle Klein, AB 000307.

²⁸¹ Jesper Bengtsson, AB 000309.

²⁸² Helle Klein, AB 000916; AB 000807; Helle Klein, AB 000126.

²⁸³ Helle Klein, AB 010623; se även AB 000422; AB 000903. För en diskussion om platsbundenhet som en stratifieringsaspekt av globalisering, se Bauman (1998).

som fördes av Manuel Castells, vars trilogi *Informationsåldern* nyligen utkommit på svenska.²⁸⁴ *Aftonbladet* diskuterade i ett antal artiklar temat ”politikens kris” som ett problem för demokratin på grund av väljarnas påstådda ointresse för politik och politikernas ”impotens” och kringskurna handlingsutrymme som ett resultat av globaliseringen. Negativa effekter av globalisering beskrevs på *Expressens* ledarsida i termer av att den ”otrygghet” som följde i spåren av ekonomiska klyftor och nedskärningar projicerades på brottslingar.²⁸⁵

Svenska Dagbladets ledarsida menade istället att ”statens höst” kunde bli ”medborgarnas och lokalsamhällets vår” och såg följaktligen politikens påstått minskade utrymme som en möjlighet för demokratin, för individuell frihet från statsmakten och en seger för ”frivilligmodellen” över ”tvångsmodellen”.²⁸⁶ Högerens övergivande av konservatismen kommenterades även i debatten.²⁸⁷ DN:s Mats Wiklund skrev om moderaternas partiprogram att ”Öppenheten och den fria rörligheten av människor och kapital bejakas reservationslöst” medan anknytningen till konservatismen och till en ”nationellt sinnad höger” var svagare.²⁸⁸ I motsats till detta såg ledande centerpartister i högre grad ”lokalsamhället” som både en ”motpol” och som en ”medspelare” till globaliseringens gränslöshet.²⁸⁹

Den europeiska högerpopulismen debatterades också på grund av framgångarna för Jörg Haider's Frihetsparti i det österrikiska valet. Orsakerna till denna högerpopulistiska framgång beskrevs olika av ledarsidorna. *Aftonbladet* menade att partiets framgång kunde förstås i termer av dess stöd hos arbetarklassen och som en reaktion mot globaliseringen.²⁹⁰ Göran Rosenberg menade dock på *Dagens Nybeters* ledarsida att framgångarna kunde förstås i termer av rotlöshet och en kulturkonkurrens ”inifrån” genom globaliseringen snarare än som konsekvens av arbetslöshet eller invandring.²⁹¹ Borgerliga debattörer menade att vänsterpolitiker som Gudrun Schyman delade en

---

²⁸⁴ Helle Klein, AB 000916.

²⁸⁵ Anna Dahlberg, EX 000426.

²⁸⁶ SvD 000620.

²⁸⁷ Erik Åsard DN D 000522.

²⁸⁸ Mats Wiklund, DN 010801.

²⁸⁹ Lena Ek, SvD D 010121; liknande inlägg kom från centerpartisten Andreas Carlgren, DN D 010127 och journalisten Magnus Karaveli, EX D 010105.

²⁹⁰ Jesper Bengtsson, AB 000527.

²⁹¹ Göran Rosenberg, DN 000323.

välfärdspopulism, en orealistisk bild av de ekonomiska villkoren för välfärds politik i globaliseringens tid, och krav på regleringar av näringslivet med högerpopulistiska partiledare som Danmarks Pia Kjaersgaard.²⁹² *Svenska Dagbladets* Tomas Gür menade att avvisandet av Jörg Haiders invandringspolitik från (s) var ett ”hyckleri” då man i praktiken bedrev samma politik vad gällde invandring.²⁹³

Associationer till globalisering som ”ömsesidigt beroende” och multilateralism blev mer framträdande teman under 2001. USA:s roll i världspolitikerna diskuterades efter valet av George W. Bush som president. Han karakteriserades som ”inåtvänd” och ”icke-global” med vilket avsågs att han inte erkände det ömsesidiga beroendet som följde av globaliseringen, utan istället agerade ”unilateralt”. Det amerikanska unilaterala agerandet ställdes mot gemensamma strävanden och multilateralism – FN snarare än unilateralism och våld. *Expressens* ledarsida menade att både terrorattacken och Bushs prioritering av amerikanska intressen mot ömsesidiga eller globala intressen, i relation till t.ex. oviljan att ratificera Kyotoprotokollet (en överenskommelse om minskning av koldioxidutsläpp), stod i motsats till ”globalisering” som ömsesidigt beroende och internationellt samarbete.²⁹⁴ Pierre Schori (s) skrev att ”ingen supermakt kan leva och utvecklas i isolering”.²⁹⁵

Terrorattacken den 11 september ansågs medföra en risk för klyvning av världen i ”vi” och ”dom” och därmed för söndring av den enighet som globaliseringen ansågs fördjupa.²⁹⁶ Naomi Klein skrev om USA efter terrorattacken att trots talet om globalisering ”har nationen aldrig varit så isolerad, så självtillräcklig”.²⁹⁷ Dessa argument (fr.a. från *Expressen*) underströk också en tidigare förväntan på globaliseringen som en världsordning dominerad av USA, men också på FN och internationellt samarbete, en förväntan som knöts till Bill Clintons utrikespolitiska perspektiv och den bipolära världsordningens fall efter det kalla krigets slut.

---

²⁹² Bo Lundgren, EX D 010506; jfr. EX 000602.

²⁹³ Tomas Gür, SvD 000211.

²⁹⁴ EX 010403.

²⁹⁵ Pierre Schori, AB D 001119.

²⁹⁶ Annika Åhnberg, DN 010920.

²⁹⁷ Naomi Klein, AB K 010915.

En diskussion om ”näringslivsklimatet” tog åter fart under senare delen av 2001 efter att debatten fokuserat global rättvisa och den globaliseringskritiska rörelsen som teman. Efter de intensifierade debatterna som väckts av den globaliseringskritiska rörelsen under 2000 och 2001 kom frågan om näringslivsklimatet och Sveriges konkurrenskraft som land för internationella investeringar att diskuteras mer frekvent under hösten 2001, även om det var ett tema som hade varit närvarande i debatten under hela perioden. *Dagens Nyheters* ledarsida kommenterade åter kritiskt den svenska näringslivspolitikerna för att den ledde till ett försämrat välbefinnande och utflyttade företag.²⁹⁸ *Aftonbladet* menade att avkastningen på pensionerna borde underordnas målet att behålla arbeten i landet och att ett nytt samförstånd gällande skatte- och investeringspolitik borde etableras i landet.²⁹⁹ Industriledare kritiserade regeringens politik för att missgynna ”basindustrin”³⁰⁰ och en oro för ekonomisk nedgång uttrycktes även på ledarsidorna i samband med terrorattacken den 11 september.³⁰¹

En central förändring i debatten som helhet var att globaliseringen efter terrorattacken den 11 september i hög grad betraktades som reversibel. Det betonades att ”globaliseringen fortsätter bara så länge vi vill det” och globaliseringens fortsatta beroende av politiska beslut och opinionsmässigt stöd betonades i högre grad.³⁰² Detta kan ställas mot synen på globalisering vid undersökningsperiodens början, då fenomenet betraktades som ett radikalt nytt villkor för politiken som krävde ”anpassning” och huvudsakligen var ett problem som krävde ”hantering”, men knappast kunde styras. Argumentationen för globalisering i utvecklingsländernas intresse artikulerades mot slutet tydligare i de debatter som väcktes av den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar, något som kommer att visas i följande kapitel.

---

²⁹⁸ Peter Wolodarski, DN 011028; DN 011203; även SvD 011126.

²⁹⁹ Lena Askling, AB 011211.

³⁰⁰ Inga-Lill Andersson m.fl., DN D 011010.

³⁰¹ Barbro Hedvall, DN 010930.

³⁰² SvD 011205; Isobel Hadley-Kamptz, DN 011206.

3.7. Sammanfattning

I detta kapitel har jag redogjort för framväxten av en diskurs om globalisering på de opinionsbildande arenorna i svensk rikspress, samt på olika teman i denna diskurs och vissa förändringar vad avser ståndpunkter över tid. Det "genealogiska" elementet har bestått i att visa en begynnelse för debatten och etablerandet av ett fält för konstruktionen av globalisering som diskursivt objekt.

Fokus har växlat i debatten. Vad som ansetts vara angelägna "problem" har delvis varit ett resultat av omvärldshändelser som motiverade debatterna, samtidigt som vissa ideologiska förväntningar också knöts till globaliseringsbegreppet. Globaliseringsdebatten i Sverige skiftade betoning från temana "konkurrenskraft", "anpassning" och "förnyelse" till frågor om "global rättvisa" under perioden 1992-2001, något som utförligare kommer att behandlas i de följande kapitlen. Frågan om "svensk konkurrenskraft" återkom dock under hösten 2001 som ett prioriterat "problem". Jag har visat att talet om globalisering förändrades från ett perspektiv som betraktade globaliseringen som en i princip opåverkbar process till att i anslutning till terrorattacken 11 september betona globaliseringens kontingens, dess reversibilitet samt dess beroende av politiskt stöd. Detta tema framträder också i kapitel 6, i anslutning till debatterna om den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar.

"Globalisering" etablerades således som en fråga i svensk samhällsdebatt under perioden 1992-2001. Det kan noteras att "globalisering" relativt snabbt kom att accepteras som en beskrivning på omvärldsförändringar och omvärldsvillkor för politiken. Det fanns ett fåtal ifrågasättande inlägg från en "skeptisk" utgångspunkt i debattens inledning. Denna snabba acceptans av globaliseringens realitet och därmed tillhörande föreställningar om vilka krav och villkor som ställdes på svensk politik, kan ha haft en utgångspunkt i en väl etablerad bild av Sverige som ett litet och handelsberoende land.

I följande kapitel beskrivs och analyseras den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen med utgångspunkt i debatter som förts i relation till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar.

III

DEL III: GLOBALISERINGSDEBATTENS INTENSIFIERING

Kapitel 4

MAI-debatten i Sverige och protesterna i Seattle

4.1. MAI-debatten

Med MAI-avtalet kom debatten om globalisering att handla om ett regelverk som skulle omgärda de transnationella företagens och investerarnas rättigheter och skyldigheter gentemot mottagande länder genom etableringen av ett multilateralt regelverk för investeringar.³⁰³ Kommentatorer har menat att MAI tydliggjorde centrala aspekter av globaliseringsprocessen vilka framkallat mobiliseringar och kritik. Management-forskaren Stephen Kobrin beskriver debatten om MAI-avtalet som ett uttryck för en ”Clash of Globalizations”, en parafras på historikern Samuel Huntingtons ”Clash of Civilizations”, med andra ord som en kollision av motsatta världsåskådningar. Kobrin menar att avtalet utgjorde en ”åskledare” och en ”samlingspunkt” för en, utifrån olika politiska läger och länder, uppdämd kritik mot den globala ekonomins funktionssätt och konsekvenser.³⁰⁴

Koalitionen mot MAI dominerades internationellt av rörelser från Nordamerika, Kanada och Europa, Malaysia, Nya Zeeland och Australien.³⁰⁵ Statsvetaren Jeffrey M. Ayres visar hur den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar haft en bakgrund i olika politiska formationer som kritiserat globaliseringen, t.ex. den europeiska fackföreningsrörelsen, EU-motståndet i Europa, Chiapas-upproret i Mexiko, kampanjen mot NAFTA-avtalet³⁰⁶ i USA och Kanada m.m.³⁰⁷ Som ett uttryck för vad kritikerna uppfattade som en ”företagsledd globalisering” kunde således MAI-kampanjen dels ses som ett uttryck för

---

³⁰³ Analyser av den svenska debatten om MAI har som tidigare nämnts gjorts av Collste (2002, 2004) samt Foller (2001) utifrån något olika utgångspunkter. Min analys ligger närmast Collstes, som studerar ”värden” som utgjorde grunden för argumentationen i globaliseringsdebatten, medan Follers analys behandlar de demokratiska aspekterna av relationen mellan regering, riksdag och folkrörelser i frågan, något som jag inte berör i någon större utsträckning.

³⁰⁴ Kobrin 1999:105.

³⁰⁵ Diebert 2000:265.

³⁰⁶ North American Free Trade Agreement.

³⁰⁷ Ayres 2004:15-16.

en längre tids missnöje med frihandelsordningen (uttryckt i Kanada och Nordamerika mot NAFTA och i Europa mot EU) och med politikernas roll i globaliseringens tid,³⁰⁸ men också som ett uttryck för att det var möjligt att mobilisera kring ett konkret regelverk som berörde globaliseringens utformning. Avtalstexten ansågs materialisera utvecklingstendenser som kritikerna opponerat sig mot, samt visade på relationen mellan politiska processer och globaliseringens utformning. Samtidigt menades rörelsernas mobiliseringar ha visat hur Internet ”is shaking up the world of negotiations”, som det uttrycktes i en rapport från den franska regeringen.³⁰⁹

MAI-avtalet behandlade en central aspekt av den ekonomiska globaliseringen, nämligen utländska direktinvesteringar, och därmed behandlades ett centralt ämne i globaliseringsdebatten, hur regeringar hanterade frågan om en ”race to the bottom” i dragkampen mellan länder om utländska investeringar. Storföretagens inflytande på den nationella politiken genom deras växande storlek och rörlighet vad gällde etablering och produktionslokalisering blev också ett tema för debatten.

4.1.1. MAI-avtalets bakgrund och syfte

Tanken på ett multilateralt investeringsavtal hade diskuterats inom västländernas ekonomiska samarbetsorganisation OECD sedan 1991.³¹⁰ Vid G7-mötet i Halifax 1995 omfattade slutkommunikén från mötet ett förslag till ett multilateralt investeringsavtal inom ramarna för OECD.³¹¹ MAI började således förhandlas fram inom ramen för OECD under våren 1995. Vid världshandelsorganisationen WTO:s första ministermöte i Singapore december 1996 var ett liknande förslag till ett multilateralt investeringsavtal, kallat MIA (Multilateral Investment Agreement), uppe

---

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Diebert 2000:257.

³¹⁰ OECD är västländernas ekonomiska samarbetsorganisation. Dess ursprungliga syfte var att administrera Marshallhjälpen och organisationen har idag 30 medlemmar (<http://www.oecd.org>, sidan besökt 11 maj 2008). Medlemsstaterna i organisationen producerar två tredjedelar av världens varor och tjänster och svarade 1997 för 85 procent av världens samlade utländska investeringar (Foller 2001:85).

³¹¹ Diebert 2000:258.

för diskussion. Förslagets utformning avvisades vid den tidpunkten av utvecklingsländerna, som istället ville föra in avtalet inom ramen för FN. Efter misslyckandet att föra in avtalet i WTO fortsatte förhandlingarna istället i OECD, då OECD-länderna var eniga om behovet av ett MAI-avtal. MAI blev därmed ett fristående avtal, där de övriga länder som önskade delta skulle få ansluta sig i efterhand.³¹²

Kampanjen mot MAI startade med att den amerikanska konsumentorganisationen Public Citizen i februari 1997 lade ut ett utkast till avtalstexten till MAI på Internet. Cirka 600 NGO:er skrev ett uppprop som ifrågasatte MAI och flera nationella kampanjer startade runtom i världen för att påvisa problem med avtalet, mer specifikt hur skrivelserna i avtalet skulle kunna tolkas av den skiljedomstol som upprättades för att se till avtalets efterlevnad. Efter detta blev det ”grus i förhandlingsmaskineriet” och flera länder började kräva många och omfattande reservationer i avtalet. I slutet av 1997 lade OECD på egen hand ut den senaste versionen av avtalstexten på Internet och inbjöd internationella NGO:er till konsultation i Paris. Förhandlingarna skulle ha slutförts av OECD i Paris den 28 april men sköts upp på grund av oenighet mellan länderna och för att man ville ge mer tid till offentlig debatt och konsekvensutredningar om avtalet. Förhandlingarna om MAI skulle ha återupptagits den 20 oktober. Samma månad meddelade dock Frankrikes premiärminister Lionel Jospin att Frankrike dragit sig ur det fortsatta arbetet med MAI inom ramen för OECD, med motiveringen att han måste förankra avtalet på nationell nivå innan förhandlingarna fortsatte.³¹³ Avtalet fördes dock vidare till WTO:s ministerkonferens i Seattle i november 1999. Att det fanns problem och motsättningar mellan förhandlingarna visades av att dokumentet var fullt av begäranden om nationella undantag från medlemsländerna och förslag på alternativa formuleringar som varje medlemsland fört in i texten.³¹⁴

Det uttalade syftet med MAI och en grundprincip för avtalet var att etablera likabehandling för utländska och inhemska investerare. Förhoppningen var att MAI skulle kunna ersätta de 1600 bilaterala avtal som fanns vid denna tidpunkt och att det skulle leda till minskad

---

³¹² Ibid.:259.

³¹³ Foller 2001:84.

³¹⁴ Preambeln (förordet) på 4 sidor innehöll t.ex. 17 fotnoter med förslag på alternativa formuleringar från olika medlemsländer. (OECD 1998)

osäkerhet vid etablering av investeringar och därmed en ökad investeringsvillighet för företag som kunde tänkas tveka i osäkrare klimat. Två principer som var vanliga i handelsavtal skulle även vägleda MAI. För det första likabehandlingsprincipen, som innebar att de deltagande länderna förband sig att inte ställa högre villkor på utländska företag som etablerade sig i värdlandet än de som ställdes på inhemska företag, t.ex. vad gällde tekniköverföring, hemtagande och beskattning av vinster samt miljökrav. För det andra mest gynnad nations-principen, som innebar att utländska investerare skulle behandlas lika, d.v.s. varken bättre eller sämre oavsett nationalitet.³¹⁵

Dessa principer har varit vanligt förekommande i tidigare handels- och investeringsavtal, men kritikerna menade att MAI gick utöver vanliga investeringsavtal i och med att det skulle ge långtgående rättigheter åt investerare gentemot stater och hade vidare definitioner av begrepp som ”investeringar”, ”expropriering” och ”tillgångar” än vad som var vanligt i investeringsavtal.³¹⁶ Frågan om avtalets potentiella konsekvenser för hur stater skulle kunna stämmas i den skiljedomstol som skulle lösa tvister mellan stater och investerare, var således föremål för ett stort ifrågasättande. Att utvecklingsländerna skulle få ansluta sig i efterhand kritiserades då man menade att de skulle känna sig tvungna att acceptera ett redan färdigförhandlat avtal utan att kunna påverka dess utformning. Ett citat av WTO:s generaldirektör, som skulle ha sagt ”We are writing the constitution of a single global economy”, kom också för de kritiska rörelserna att symbolisera behovet av en snabb mobilisering, där den nationella demokratin uppfattades ersättas av ”den globala ekonomins grundlag”.

Debatten om MAI var föremål för en rad motstridiga föreställningar om avtalets potentiella konsekvenser. Jag har därför valt att se ståndpunkterna i debatten som uttryck för grundläggande ideologiska positioner i diskursen om globalisering oavsett hur avtalets möjliga konsekvenser har kunnat tolkas. I debatten fokuserades dels avtalets konsekvenser för ”demokratin” och den nationella autonomin och de demokratiska aspekterna kring själva förhandlingsprocessen, och dels dess konsekvenser för de utvecklingsländer som var ”utestängda”

---

³¹⁵ Kobrin 1999:100.

³¹⁶ Foller 2001:83.

från förhandlingarna. Min redogörelse för MAI-debatten struktureras också kring dessa frågor. Vidare har jag valt att förutom att studera pressdebatten också inkludera en uppmärksammas riksdagsdebatt som hölls om MAI den 27 mars 1998, då den på ett tydligt sätt belyser de politiska partiernas syn på globalisering och internationella investeringar vid tidpunkten för MAI-förhandlingarna.

4.1.2. Globaliseringen och demokratin

Debatten om MAI-avtalet tydliggjorde en konflikt bland debattörerna i uppfattningen om globaliseringens drivkrafter och konsekvenser. Författaren Tomas Lappalainen (tillika kulturredaktör på LO-tidningen), som var den förste som framförde kritik mot avtalet i svensk press, ställde ”globaliseringen” och ”investeringarna” mot ”demokratin” och ”folkviljan” och ifrågasatte om den svenska regeringen hade ”mandat” att skriva under ett så vittgående avtal fyra månader före riksdagsvalet utan att ha informerat riksdag eller väljare. Lappalainen beskrev MAI som något som drev in nationerna i en ”tävling mot botten” vad gällde investeringsvillkor och företagsetableringar och hävdade att globaliseringen var en huvudorsak till en ökande ojämlikhet i världen:

Kritikerna menar att den ökade ojämlikhet som globaliseringen redan orsakat kommer att fördjupas i världen. MAI ses som ytterligare ett steg mot den marknadens diktatur där folkopinioner och folkvalda parlament förvandlas till hjälplösa åskådare till världsförloppet. Nationerna kommer att drivas in i en grym tävling om var miljölagstiftningen är mest ’liberal’, lönerna är lägsta, arbetarna är fogligast och har minst rättigheter – för att dra till sig de transnationella herrarnas uppmärksamhet och investeringsvilja.³¹⁷

Lappalainen refererade även till en internationell kritik från akademiker, såsom den amerikanske konservativa ekonomen Dani Rodrik, som uttryckte sig mer alarmistiskt om globaliseringens konsekvenser för välfärd i industriländer och de ekonomiska klyftorna mellan fattiga och

---

³¹⁷ Tomas Lappalainen, AB K 980228.

rika länder än den svenske socialdemokratiska handelsministern, vars världsbild beskrevs som ”nyliberal”.³¹⁸ Vidare refererades till oljebolaget Ethyl Corporations stämning av den kanadensiska staten under Naftaregelverket för dess förbud av en bensintillsats, där bolaget i stämmingsansökan hade gjort en juridisk poäng av att själva lagstiftningsdebatten skadat företagens rykte. Lappalainen menade att sådana fall utgjorde ”stormsvälor” för vad som kunde hända med MAI i Sverige.³¹⁹

Socialdemokratiens ideologiska orientering i ljuset av globaliseringen och MAI ifrågasattes även av en rad andra debattörer. EP-ledamoten Inger Schörling (mp) frågade: ”går nu en socialdemokratisk handelsminister i kapitalets ledband?”. Hon menade att avtalet framförhandlats ”i hemlighet” och kritiserade de vittgående definitionerna av begreppen ”investeringar” och ”tillgångar” i avtalstexten. Hon såg det vidare som ”ett led i den absoluta avregleringsideologin som följer de transnationella koncernernas intressen”, liksom hävdade att konsekvenserna av avtalet blev att ”regeringar och de folkvalda parlamenten kommer att få dansa efter de multinationella företagens pipa”.³²⁰

Miljöpartiets språkrör Annika Nordgren och Birger Schlaug såg MAI som en av sju ”pusselbitar” som lagts av socialdemokrater och moderater för att ”låta demokratin underställas ekonomismens mål och globaliseringens regelverk”. Övriga ”pusselbitar” som nämndes var valutaavregleringen, minerallagen, Riksbankens självständiga ställning, bolagiseringen, privatisering av miljöforskningen, och den ”fundamentalistiska frihandeln” inom EU. De menade också att storföretagens intressegrupper som Bilderberggruppen och Trilaterala Kommissionen hade del i en strategi för att ”slå sönder fragmenteringen” av investeringsvillkor (arbetsrätts- och miljöregler) och att regeringarna följde och genomdrev storföretagens intressen. De menade att socialdemokratin trots partipolitiska trätor på ytan stod för samma politik som moderaterna och att alternativen i svensk politik stod mellan dessa partiers ”ekonomism” å ena sidan och å andra sidan ”den gröna rörelsens stöd för överlevnad av det vi lärt känna som demokrati”:

---

³¹⁸ Tomas Lappalainen, AB K 980310.

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ Inger Schörling, SvD D 980311.

Det är därför vägvalet i svensk politik inte längre står mellan socialdemokrater och moderater. De är överens om de strukturer och system som innebär en stegvis slakt av demokratin. De har gemensamt anammat ekonomismen som sin ideologi och globaliseringen som sitt mål. Utifrån detta perspektiv känns det synnerligen magstarkt att prominenta socialdemokrater försöker sätta demokratistämpel på sig själva genom att angripa moderaterna. De sitter i samma båt och slåss om vem som ska ta roddet, men styr åt samma håll.³²¹

Aftonbladets kritik mot MAI var mer försiktig, men förstärktes av att svenska socialdemokratiska EU-parlamentariker röstat för en motion om att MAI inte skulle skrivas under. På grund av att stämmningsmöjligheterna för företaget var alltför stora kunde det leda till ”absurda konsekvenser”. Ledaren hävdade att MAI kunde hota ”staters demokratiska rätt att styra investeringar”, liksom att ”MAI liknar för mycket marknadens diktatur och abdikerad demokrati för att sväljas utan en bättre debatt”.³²² Kritiken mot handelsministerns och regeringens i frågan agerande var relativt stark och ledaren välkomnade rörelsernas kritik av MAI-processen och menade att de ”måste bevaka fortsättningen”.³²³ *Aftonbladet* diskuterade i en kommentar till ett seminarium i anslutning till LO:s 100-årsjubileum relationen mellan arbete och kapital i ljuset av globaliseringen och beskrev det amerikanska fackets kamp mot MAI som ett exempel på ”förhandlingsdemokrati mot bolagsövermakt”.³²⁴

Handelsminister Leif Pagrotsky försvarade dock avtalet med att det kunde användas för att bidra till att reglera den internationella konkurrensen om investeringar på ett positivt sätt för Sverige och andra små och frihandelsberoende länder:

---

³²¹ Annika Nordgren och Birger Schlaug, DN D 980321. Artikeln handlade om en pågående debatt mellan moderater och socialdemokrater om demokratins räckvidd av Ingvar Carlsson, Carl Tham och Margot Wallström (s) (se föregående kapitel om denna frågeställning i debatten).

³²² AB 980313.

³²³ AB 980429.

³²⁴ AB 980808.

I dag pågår en tävlan om internationella direktinvesteringar mellan många länder, där man bjuder under varandra i kortsiktiga subventioner för att locka till sig företagsetableringar. Det underliggande företagsklimatet hamnar då i skymundan och investeringar läggs på andra platser än de bäst lämpade. Det här vill jag ha slut på, och förbud mot såväl positiv som negativ diskriminering av utländska företag har varit och är ett svenskt krav i förhandlingarna.³²⁵

MAI-avtalet beskrevs av Pagrotsky i riksdagsdebatten som ett ”vänsterprojekt” och som ett sätt att ”styra globaliseringen politiskt” genom ”en begränsning av företags möjligheter att pressa fram eftergifter från regeringar vad gäller miljö- och arbetsrättskrav”,³²⁶ snarare än som en konsekvens av miljö- och skattemässiga eftergifter till företagen. Att skapa ”rättvisa spelregler” i konkurrensen om investeringar och att få investeringarna att av ”rationella skäl” läggas i länder där de var ”bäst lämpade”, snarare än som en konsekvens av miljö- och skattemässiga eftergifter, definierades alltså här som ett svenskt statsintresse. Dessutom ansågs att regelverk som främjade beslut som ”gäller lika för alla” och fasta spelregler var den bästa vän som små och frihandelsberoende länder som Sverige samt u-länder kunde tänka sig. Detta ställdes också mot alternativet en ”djungelns lag där den starkes rätt råder oinskränkt” där dominerande ekonomiska aktörer som USA ensamma satte villkoren.³²⁷

Miljörättsdocenten Jonas Ebbesson menade dock att globaliseringen drevs i storföretagens intressen och att utvecklingen gjorde dessa företag ännu starkare. Ebbesson menade att det var nödvändigt att kunna ställa krav på företagen vad gällde villkoren för utländska investeringar eller kunna ställa krav på teknologiöverföring. Han betonade också MAI:s potentiella konflikt med andra avtal såsom internationella miljöavtal. Perspektivet var att utländska investeringar skulle ses som *medel* för mer övergripande samhällliga mål:

---

³²⁵ Leif Pagrotsky, AB K 980309.

³²⁶ Interpellationsdebatt 980327, Anförande 1.

³²⁷ Leif Pagrotsky, AB K 980309.

Det som i stor utsträckning präglar den globalisering vi nu bevittnar, men som handelsminister Leif Pagrotsky inte berör i sitt försvar av MAI i Aftonbladet den 9 mars, är att flera multinationella företag seglar förbi små stater som viktiga och dominerande internationella aktörer. MAI-utkastet stärker dessa företags ställning ytterligare. Det är emellertid ingen självklarhet att globalisering måste vara synonymt med den rådande nyliberala utformningen. Utländska investeringar är inget mål i sig; de är medel för att förbättra social och ekonomisk utveckling. De kan också bidra till förbättrad miljövård. För detta fordras dock att investeringsintresset vägs mot andra samhällsintressen; miljöhänsyn, offentlighet, beslutsprocesser som främjar allmänhetens deltagande med mera.³²⁸

Debatten handlade även i viss utsträckning om tilltron till de internationella samarbetsorganisationerna och politikernas agerande i förhandlingarna. De mest långtgående kraven på ”demokratisering” och ”förankring” av avtalet ställdes av Birger Schlaug i riksdagsdebatten. Han krävde att regeringen skulle upprätta en skrivelse om förhandlingarna, att skrivelsen skulle föras ut på ”mycket bred remiss” till bl.a. folkrörelser och att offentliga utfrågningar anordnades kring frågeställningar om avtalet, att konsekvensutredningar skulle utarbetas i brett samförstånd, att den svenska positionen utarbetades efter denna debatt, att riksdagen blev involverad på ett tidigt stadium, och slutligen att tidtabellen för förhandlingarna skulle anpassas till dessa ”demokratiska krav”.³²⁹

Tomas Lappalainen beskrev förhandlingarna om MAI som att regeringarna hade blivit ”påhejade” av de transnationella företagen.³³⁰ Kritikernas syn på hur MAI hade hanterats av regeringarna sågs dock som överdrivet konspiratoriskt: handelsministern ansåg att det var ”befängt” att tro tjugonio demokratiskt valda regeringar skulle förhandla fram ett avtal där politikerna avskaffade sin rätt att fatta egna beslut av ”normal regleringsart” i parlamenten. Handelsministern ställde frågan om Sverige skulle ”vara med och påverka” eller om vi skulle ”ställa oss vid sidan om”.³³¹ Pagrotsky kommenterade frågeställningen med följande ord: ”för mig som vänsterpolitiker är det ett enkelt val”.³³²

---

³²⁸ Jonas Ebbesson, AB K 980321.

³²⁹ Interpellationsdebatt 980327, Anförande 2.

³³⁰ Tomas Lappalainen, AB K 981107.

³³¹ Ibid., Anförande 12.

³³² Leif Pagrotsky, AB K 980309.

Diskussionen om förhandlingarnas legitimitet kommenterades av Kommerskollegiums representant Per Altenberg, som menade att debatten om MAI förts i en atmosfär av ”myter och populism” och att ”Det är inte bara fel utan en absurd tanke att regeringar frivilligt skulle sitta och fränsäga sig sin makt vid förhandlingsborden”. Han menade att ett stabilt multilateralt regelverk för investeringar vore ett ”stöd i syftet att skapa ett starkt samhälle och därmed förhindra angrepp på demokratin”.³³³ MAI kunde bidra till att skapa ett mer förutsägbart investeringsklimat och öka långsiktigheten vid investeringsbeslut, vilket skulle leda till ekonomisk tillväxt, sysselsättning och en hållbar utveckling. Detta ställdes i motsats till ”godtycklig politisk behandling” av investeringar under nuvarande förhållanden.³³⁴

Lappalainen ifrågasatte Altenbergs resonemang genom att hävda att tanken att investeringsvilligheten ökade den ekonomiska tillväxten visserligen kunde ses som ett legitimt argument, men att det för den sakens skull inte kunde hävdas att avtalet inte aktualiserade något demokratiproblem. Han betonade att den nationella autonomin hotades och de tjugo år som diskuterats för bindningar till investeringsavtalen ställdes mot de åtta år som krävdes för att genomföra förändringar i den svenska grundlagen. Lappalainen refererade till kampen mellan ”arbete och kapital” vid sekelskiftet och kopplade detta till MAI-förhandlingarna, där samma kamp nu menades utspelas ”på den globala nivån”:

...också en konstitutionell monarki där medborgarna saknar rösträtt kan styras av rättsprinciper för kapital och investeringar, inte sant? Ungefär som i det 1800-tal då Kommerskollegium gjorde storverk för att olja marknaderna på ett nationellt plan. Demokratin kom först senare och då under stort motstånd från investerare som såg sina rättigheter hotade av folkviljan.³³⁵

I en artikel från en grupp riksdagsledamöter över hela partispektrat utom moderaterna krävdes att regeringen redovisade Sveriges

---

³³³ Per Altenberg, AB K 981107.

³³⁴ Per Altenberg, AB K 981012.

³³⁵ Tomas Lappalainen, AB K 981013.

förhandlingsposition liksom direktiv och tidsplaner inför riksdagen, eftersom förhandlingarna skulle återupptas i oktober.³³⁶

De oförenliga intressena mellan krav på ”förankring” och delaktighet från riksdagen, kontra framåtskridande förhandlingar, kom till uttryck i en debattartikel av Internationella Handelskammarens chef Helmut O. Maucher på *Svenska Dagbladets* debattsida samma dag. Maucher ifrågasatte förseningen av MAI och uppmanade regeringarna att ”skynda på” förhandlingarna samt beskrev strävnan att införa social- och miljöklausuler som ”protektionistiska tilltag”. Han framhöll att regeringarna hade beslutat om MAI ”i sitt eget intresse” för att öka investeringsflödena till de egna länderna och att de därmed inte borde ”förlora avtalets syfte ur sikte”. Han uttryckte också irritation över att avtalet inte skulle få väntade effekter i termer av ett säkrare investeringsklimat. MAI beskrevs som en ”högt värderad men svår vunnen vinst för världsekonomin” samt som ett avtal som borde utvecklas för att hålla ”jämna steg” med de pågående reella investeringarna i världen. Maucher menade att konsumenter vann på avtalet genom lägre priser, samt att fler arbetstillfällen skapades genom ökade investeringar. Ett multilateralt investeringsavtal ansågs vidare ha stärkande effekter på arbetsvillkor och miljö.³³⁷

Dagens Nyheters ledarskribent Nils-Eric Sandberg menade att ”tillväxten kräver ett MAI-avtal”. Även om kritikerna inte såg avtalet som en *tillräcklig* förutsättning för välstånd var det en *nödvändig* förutsättning för tillväxt. Här poängterades osäkerheten om företagets behandling som ett allvarligt hinder för internationella investeringar och att avtalet skulle ses utifrån det perspektivet.³³⁸ Kritiken mot MAI ifrågasattes av Sandberg som ett uttryck för ”globaphobia”, med vilket menades ”en allmän rädsla för internationalisering”. Sandberg menade att detta var ”Något att tänka på särskilt för det här landet som till stor del byggt sitt välstånd på att delta i internationaliseringen”.³³⁹

Svenska Dagbladets ledare ifrågasatte slutligen från en annan utgångspunkt behovet av ett reglerande investeringsavtal över huvudtaget och menade att länder som önskade investeringar ansträngde sig för att

---

³³⁶ Erik A. Egervärn m.fl., SvD D 980528.

³³⁷ Helmut O. Maucher, SvD 980528.

³³⁸ Nils-Eric Sandberg, DN 980407.

³³⁹ Nils-Eric Sandberg, DN 980420.

dra till sig dessa ändå. Frågan konstruerades därmed som ett frivilligt val för regeringar att vinna eller förlora i välstånd, en ståndpunkt som kan beskrivas som "laissez-faire":

Finns det något tungt vägande skäl för ett internationellt investeringsavtal av MAI:s typ? Det är tveksamt. Det är allmänt känt att utländska investeringar främjar tillväxt, sysselsättning och utveckling. De länder som behandlar utländska investerare illa, får också betala ett pris för detta i form av högre fattigdom. Utländska investerare som känner sig diskriminerade emot, kan placera sina pengar där de är mera välkomna.³⁴⁰

4.1.3. Konsekvenser för Syd

Frågan om utvecklingsländernas situation i avtalet, och i världsekonomin i stort, var den andra omstridda frågan vid sidan av konsekvenserna för "demokratin" i Sverige och OECD. Handelsministern betonade att den ökade handeln och liberaliseringen skett utifrån en växande insikt i Syd att frihandel ger en välståndsökning när man börjar "producera mer av det man är bra på och mindre av det man är dålig på" och att globalisering var del av frivilligt fattade beslut om liberalisering efter en ekonomisk rationalitet. Han menade att "globaliseringen handlar alltså mer om beslut fattade av Deng Xiaoping än av George Soros".³⁴¹ Globaliseringen framställdes således som resultatet av rationella val av regeringar som "insett" att de tjänar på internationell handel genom att de tagit till sig teorin om komparativa fördelar. *Dagens Nyheter*s Nils-Eric Sandberg menade att utlandsinvesteringar var en viktig faktor för teknologiöverföring och "därmed en motor för ekonomisk tillväxt i u-länder".³⁴² Folkrörelserna ansåg dock att MAI kunde komma att förhindra den möjligheten genom avtalets långtgående garantier för "ägenderätt" för företagen.³⁴³

---

³⁴⁰ SvD 980811.

³⁴¹ Leif Pagrotsky, AB K 980309.

³⁴² Nils-Eric Sandberg, DN 980407.

³⁴³ Nils-Eric Sandberg, DN 980420.

Debattörer från bl.a. biståndsorganisationen Forum Syd ifrågasatte handelsministrernas beskrivning av avtalets konsekvenser då även u-länder som Indien, som av handelsministern påstods ha ”insett” globaliseringens fördelar, hade protesterat mot MAI-avtalet 1996. En generalsekreterare för ett afrikanskt samarbetsorgan citerades. Denne menade att överföringen av MAI till OECD istället för gemensamma förhandlingar i FN var ”ett sätt att köra ner ett nytt system i halsen på oss”.³⁴⁴ Ett ifrågasättande av den ”exportledda industrialiseringen” som utvecklingsmodell för u-länder uttrycktes av en rad svenska folkrörelser i en debattartikel i oktober 1998. Man menade att den ekonomiska utvecklingen i de sydostasiatiska länderna hade varit beroende av ett visst mått av protektionism och ett ”balanserat” öppnande av marknader, något som skulle försvåras eller omöjliggöras av MAI. Man lyfte även fram att MAI skulle förhindra regleringar av valutaflödena, något som ifrågasattes på grundval av finanskrisen i Asien under 1997. Kritik mot att avtalet kunde förhindra gynnandet av ”svaga eller missgynnade gruppers ekonomiska utveckling, t ex kvinnor” eller ursprungsbefolkningars rätt till naturresurser framfördes också.³⁴⁵

Från Sveriges Kristna Råd krävdes att avtalet inte skulle stå i vägen för ansträngningar att hindra negativa effekter av finansiell spekulation, ge möjlighet att skydda inhemsk livsmedelsproduktion och möta behovet av tillgång till ny teknologi.³⁴⁶ Miljöpartisten Inger Schörling ifrågasatte också, liksom debattörerna från Forum Syd, handelsministrernas påstående om utvecklingsländernas syn på globalisering med frågan varför framgångsrika u-länder som Indien och Brasilien nu var ”tveksamma till att skriva under den globala ekonomins grundlag” och menade att det i realiteten skulle innebära en dominans för ”en enda utvecklingsmodell”. U-länderna skulle inte ha möjlighet att anpassa sin investeringspolitik till egna behov utan istället tvingas genomföra en ”orealistisk” grad av liberalisering.³⁴⁷

I riksdagsdebatten manifesterades relativt tydliga konfliktlinjer i uppfattningen om globalisering och utvecklingsländer. Den principiella synen på globalisering, handel och investeringar delade upp sig i den

---

³⁴⁴ Maud Johansson m.fl., AB 980316.

³⁴⁵ Bo Forsberg m.fl., SvD D 981020.

³⁴⁶ Thord-Ove Petterson m.fl., DN 980420.

³⁴⁷ Inger Schörling, SvD D 980311.

partipolitiska skalan från vänster till höger. Vänster- och miljöpartiets ledamöter var mest kritiska till avtalets konsekvenser för u-länder och menade att det borde vara tillåtet för u-länder att skydda egna industrier i ett uppbyggnadsskede. Här återfanns också den starkaste skepsisen mot storföretagens intentioner, mot potentiella miljökonsekvenser av MAI och mot MAI:s eventuella konflikt med andra internationella avtal,³⁴⁸ även om värdet av internationella investeringar eller handel i sig inte ifrågasattes i något anförande. Den mest kritiska synen på investeringar och globalisering kom från Bengt Hurtig (v), som menade att avtal som NAFTA hade gett högre arbetslöshet i både USA och Mexiko. Denne beskrev också organisationerna som drivit på avtalet som ”världskapitalismens spjutspetsar som agerar med starkt egenintresse och med en starkt nyliberal ideologi som drivkraft”.³⁴⁹ Annika Nordgren (mp) såg relationen mellan Nord och Syd, samt mellan medborgare och parlament kontra transnationella företag, som en maktrelation vars obalans globaliseringen ökade.³⁵⁰ Häri likställdes å ena sidan u-länders, medborgares och folkvaldas intressen med ”solidaritet” och ”demokrati” och ställdes å andra sidan mot storföretagens växande politiska inflytande.

Den närvarande socialdemokratiska riksdagsledamoten, Berndt Ekholm, menade att utvecklingen inom WTO/GATT varit ”våldigt positiv i sig” men att MAI borde föras in i WTO för att även omfatta utvecklingsländer och ta in deras synpunkter, samt att de internationella regelverken (miljö-, arbetsrätt o.s.v. samt t.ex. handelsavtal) behövde göras mer ”koherenta” med varandra.³⁵¹

Närvarande folkpartister och moderater menade slutligen att globaliseringen och dess konsekvenser (ökat välstånd, fallet för Berlinmuren, demokratisering i världen) skulle ses som något i stor utsträckning positivt, att man inte förstod kritiken och att globaliseringen skulle ”välkomnas”.³⁵² De kritiska frågor som formulerades handlade huvudsakligen om regeringens agerande gentemot riksdagen under förhandlingsprocessen.

---

³⁴⁸ Interpellationsdebatt 980327, Birger Schlaug, Anförande 2 och 23; Hanna Zetterberg, Anförande 4; Annika Nordgren, Anförande 10.

³⁴⁹ Ibid., Hanna Zetterberg, Anförande 4.

³⁵⁰ Ibid., Annika Nordgren, Anförande 10.

³⁵¹ Ibid., Berndt Ekholm, Anförande 7.

³⁵² Ibid., Karl-Göran Biörsmark, Anförande 8; Lars Hjertén, Anförande 11.

Kampanjen mot MAI kom av ledande socialdemokrater efter förhandlingsprocessens slut att ses som ett uttryck för det ”positiva” i globaliseringen i termer av att Internet hade möjliggjort en ”gräsrotsmobilisering” mot avtalet. Bl.a. välkomnade biståndsmister Pierre Schori (s) protesterna som en motvikt till den internationella kapitalismens inflytande. Schori positionerade också socialdemokratins inställning till globaliseringen i relation till ”högerns” i termer av att man alltid bejakat internationalism, att ”internationalismen är en del av vår rörelses natur och agenda” men att marknaden krävde ett ”socialt kitt”, vilket han ansåg att bland annat finanskrisen i Asien hade visat.³⁵³ I en artikel av handelsministern och två ledande vänster- och miljöpartister välkomnades engagemanget i världshandelsfrågorna som ett uttryck för en ökande globalitet³⁵⁴ i anslutning till en regeringsskrivelse om Sveriges position i WTO-förhandlingarna i Seattle påföljande höst:

De senaste åren har de globala handelspolitiska frågorna tagit steget ut från femtio år av anonymitet. Globaliseringen har fört med sig en ökad medvetenhet om förhållandena i andra delar av världen och om vikten av tydliga och rättvisa spelregler för den ökade handeln mellan länder.³⁵⁵

---

³⁵³ Pierre Schori, SvD 981112.

³⁵⁴ D.v.s. som uttryck för medvetenhet om ”världen som en plats” i Roland Robertsons mening. (Robertson 1992)

³⁵⁵ Leif Pagrotsky, Lars Ohly, Marianne Samuelsson, AB D 990310. Utvecklingen i Sverige följde härvidlag en internationell trend av ökad öppenhet från multilaterala institutioner gentemot ideella organisationer, bland annat som ett resultat av kampanjen mot MAI-förhandlingarna. Diebert (2000) beskriver hur bland annat Kanadas utrikes- och handelsdepartement förändrat sin attityd till medborgargruppernas deltagande i utformningen av handelspolitik som en direkt följd av erfarenheterna med MAI. En särskild sektion av WTO:s hemsida skapades för att helt ägnas åt ”NGO-frågor” och Diebert menar att ”a much greater emphasis has been placed on transparency” i liknande förhandlingar, även om det inte kan sägas att något fundamentalt omtänkande hade skett i sakfrågorna hos organisationen. (ibid.:267)

4.2. Protesterna i Seattle, november-december 1999

WTO-mötet i Seattle var den första större medialt uppmärksammade manifestationen mot globaliseringens konsekvenser. Demonstrationerna i Seattle nådde även svensk television, väckte internationell debatt och enligt journalisten Naomi Klein ska mobiliseringen ses som den globaliseringskritiska rörelsens ”debutantbal”.³⁵⁶ Framväxten av en globaliseringskritisk rörelse förknippades alltså initialt huvudsakligen med protesterna i Seattle, även om de också sattes i samband med den föregående MAI-kampanjen.

Som nämndes i det föregående kapitlet låg MAI-avtalet, trots svenska och internationella rörelsers försök att få det att behandlas i FN:s handelsorganisation UNCTAD,³⁵⁷ alltså på förhandlingsbordet vid WTO-mötet. Detta, tillsammans med en rad andra invändningar mot WTO:s funktionssätt och mot reglerna i världshandeln ledde till stora protester i anslutning till mötet. Totalt 1448 solidaritetsrörelser från 94 länder i både Nord och Syd skrev under ett upprop undertecknat ”det civila samhället” inför förhandlingarna med ett krav på moratorium för liberaliseringar inom WTO och en utvärdering av effekterna av hittillsvarande liberaliseringar.³⁵⁸

I debattmaterialet om Seattlehändelserna kom debattörer som var kritiska till handelsliberalisering under nuvarande villkor främst till tals på *Aftonbladets* kultursida. Även en artikel av Birgitta Hambræus (c) från ”Internationella Kvinnoförbundet för fred och frihet” och av Per Gahrton (mp) kan räknas dit. Debatten dominerades av de borgerliga ledarsidorna som riktade skarp kritik mot demonstranterna och mot de amerikanska fackföreningarna, men även mot de politiker som ansågs ha ”stjälpt” förhandlingarna. Debatten om globalisering i relation till protesterna handlade i stort om olika argument för (och i någon mån emot) handelsliberalisering och den internationella handelspolitikens konsekvenser och utformning, samt om handelsreglerande instrument som arbets- och miljövillkor i världshandeln. Till skillnad från vid MAI-debatten låg fokus starkare på demonstranterna.

---

³⁵⁶ Klein 2003:24.

³⁵⁷ United Nations Conference on Trade and Development.

³⁵⁸ Thörn 2002:22.

4.2.1. Protektionism, rimliga krav eller kooptering?

Reaktionerna på protesterna blev starka på de borgerliga ledarsidorna, där man bl.a. menade att de var ett uttryck för amerikansk protektionism och okunnighet om vinsterna med frihandel. *Svenska Dagbladet* jämställde i en efterkommentar protesterna i Seattle med nynazismen i Sverige och den etniska rensningen i Serbien som uttryck för ett gemensamt motstånd mot liberalismen och för ett ”hat mot internationalism och frihandel, allt som hör globaliseringen till och hotar de nationella maktmonopolen”. Motreaktionerna mot globaliseringen ansågs vara ett ”tidens mögel”:

... det är samma gamla tankemönster som lyser igenom tidens mögel; i Serbien, Seattle och Sverige. Ett har dessa olika extrema krafter gemensamt, oavsett om de baseras på art, ras, klass, religion, etnicitet eller kön: att förhindra rörlighet av människor, kapital, produktion och idéer över gränserna.³⁵⁹

Demonstranterna beskrevs av *Dagens Nyheter*s ledarsida som ”okunniga”³⁶⁰ och irrationella, som ”fiender till tillväxt och välfärd” samt som ”horder... som i desperation efter socialismens sammanbrott nu funnit en ny fiende i WTO”.³⁶¹ *Dagens Nyheter* menade att ”de kortsiktiga förlusterna”, såsom förlust av arbetstillfällen, märktes tydligare än de ”långsiktiga vinsterna”, en ståndpunkt som hävdades med utgångspunkt i Adam Smiths teori om specialisering och arbetsdelning som leder till en ökning av produktiviteten. *DN* menade att man istället för socialklausuler i handeln borde införa ”mer sofistikerade arbetslöshetsförsäkringar” för att hantera omställningar i de rika länderna.³⁶² Ledarsidan ifrågasatte politikernas beroende av nationella opinioner som ett hot mot en fortsatt liberalisering till gagn för konsumenter och fattiga länder (en ståndpunkt som även delades av *Expressen* och *Svenska Dagbladet*³⁶³) och välkomnade att det huvudsakligen var handelspolitiker som samlades vid mötet:

---

³⁵⁹ Mats Johansson, SvD 991207.

³⁶⁰ DN 991129.

³⁶¹ Nils-Eric Sandberg, DN 991214.

³⁶² DN 991203; DN 991101.

³⁶³ EX 991114; SvD 991129.

Till önskan att bevara jobb och levnadsformer har lagts en dos miljöaktivism och ett par doser antikapitalism och konspirationstänkande. Produkten är den antiglobaliseringsrörelse som nu agerar i Seattle. Den slår förvisso an strängar hos väljarna och hos politiker vars instinkter får dem att hellre se marginalgrupperna i nästa val än de större vinsterna för folkhushållen på sikt. Mot den bakgrunden är det nog bra att toppolitikerna inte reser till Seattle utan att där främst samlas handelspolitiker. De bör rimligen vara sitt område så hängivna att de vill fortsätta världshandelns liberalisering.³⁶⁴

”Politikerna” ansågs inte ”våga utmana inhemska särintressen”, vilket främst var en hänvisning till att USA:s president Clinton var ”bakbunden” av fackföreningarna (genom ett politiskt beroende av facket inför presidentvalet år 2000) och därför argumenterade för arbetsrättsregler i handelsavtalen. *DN* ställde ”viljan” att liberalisera (trots potentiellt motstånd) mot ”lusten” att bevara protektionism.³⁶⁵ *Svenska Dagbladets* skribent Tomas Gür såg det som positivt att huvudsakligen handelspolitiker samlades i Seattle. Dessa beskrevs som ”den breda ekonomiska utvecklingens ödmjuka tjänare”, medan demonstranterna sågs som ”fågelskådare och gitarrsångare”, som ”samhällets ängsligaste medborgare” och som en ”reaktion” som tillfälligt tagit överhanden mot den allmänna utvecklingen mot ekonomisk integration.³⁶⁶ ”Ängsliga” opinioners åsikter ansågs ge ett negativt inflytande på politiken och sågs som ett hot mot en utveckling som ledde till det allmänna bästa.

Expressen framhöll att majoriteten av demonstranterna var från OECD-området, vilket ledaren menade sade något om de intressen som låg bakom protesterna. Bildtexten till artikeln löd ”Den rika världens beskyddare” och i artikeln hävdades att demonstranterna hindrat de fattiga ländernas rätt till egen försörjning: ”Den som krossar rutur i protest mot frihandeln för också en kamp mot jordens allra fattigaste länder och deras rätt att försörja sig.”³⁶⁷ Vidare skrev man att:

---

³⁶⁴ DN 991129.

³⁶⁵ DN 991206.

³⁶⁶ Tomas Larsson, SvD 991222.

³⁶⁷ EX 991202

Ett omfattande ekonomiskt utbyte mellan länder förhindrar krig, något som historien lärt oss. Dagens krig sker dock inte mellan utan inom fattiga länder. Och genom att hindra jordens u-länder från att handla bidrar den rika världen till att destabilisera deras ekonomi och späder därmed på de interna konflikterna. Glaskrossare i Seattle och EU:s jordbrukslobby har bildat en allians mot jordens fattigaste.³⁶⁸

Svenska Dagbladet menade att frågan om socialklausuler drivits utifrån de amerikanska fackens egenintressen, ”bakom en mask av ädla motiv”, för att skydda sig mot vad de kallade ”dumpingimport”. Tidningen menade att frihandel utan långtgående skydd för arbetsrätt var det enda sättet att nå ekonomisk utveckling för de fattiga länderna, ”den väg dagens alla rika länder en gång vandrat”, inklusive Sverige. Den underliggande argumentationen var att de låga lönerna utgjorde de fattiga ländernas konkurrensfördel och att de enbart kunde bygga ett långsiktigt välstånd på egen produktion för försäljning, inte på bistånd. Att avreglera produktion på de områden där u-länderna hade komparativa fördelar beskrevs som solidaritet, som ”den mest effektiva u-hjälp vi kan ge” istället för bistånd.³⁶⁹

Aftonbladet beskrev däremot proteströrelsen som en ”medborgarmakt på frammarsch” och en ”folklig motmakt”,³⁷⁰ samt menade att ”efter Seattle kan man inte längre hävda att arbetsvillkor och miljö rättigheter inte ’hör hemma’ i handelsutbytet”.³⁷¹ Protesterna sågs som folkligt legitimerade och kravet på ”arbetarskydd” och miljöhänsyn som ”i grunden rimliga krav”, inte som uttryck för ”protektionism”. *Aftonbladet* bejakade också kraven på att öppna upp WTO för ”insyn” för att ge organisationen legitimitet.³⁷² I motsats till inläggen på de borgerliga ledarsidorna såg tidningen i handelsförhandlingarna i högre grad ett spel som involverade dominans och förluster.³⁷³ Tidningen menade att striden inte stod om frihandels idé som sådan utan om drag i den globaliserade kapitalismen som skapade orättvisor och en allmän kritik mot storföretagen hos löntagare och medborgare:

---

³⁶⁸ EX 991206

³⁶⁹ Sven Rydenfelt, SvD 000122.

³⁷⁰ AB 991128.

³⁷¹ AB 991204.

³⁷² AB 991128; AB 991202.

³⁷³ AB 991128.

Men nu handlar striden i Seattle inte om frihandeln som sådan. Vad striden står om är den perversa omtolkningen av frihandelsideologin, den politiskt förvanskade Adam Smith-liberalismen. Den nya kapitalismen kombinerar likgiltighet för de anställdas välfärd och samhällsintressen med belöningar till företagsledare och ägare som inte står i någon som helst proportion till de resultat de uppnår...³⁷⁴

Liksom tidigare manifesterades den starkaste kritiken på kultursidorna, där den brittiske journalisten John Pilger publicerades på *Aftonbladets* kultursida med följande synsätt kring den ”officiella retoriken” om globalisering:

Majoriteten av amerikaner, säger en nationell undersökning, ser globaliseringen som ett hot och betraktar sin omtalat kraftigt växande ekonomi som exploaterande; nästan tre fjärdedelar av den arbetande befolkningen säger att de inte tjänar tillräckligt för att överleva. Illusionen om en blomstrande global by, där vi alla har tillgång till moded, tv-såpor och en amerikaniserad livsstil, har skapats av medier som själva är den globala ekonomins banerförare. Det växande antalet fattiga ömkas med jämna mellanrum, men för det mesta betraktas de som icke-människor i medierna och orsakerna till deras fattigdom är i stort sett ett förbjudet ämne.³⁷⁵

En mer långtgående kritik mot frihandelsordningen liksom mot frånvaro av ”demokratisk kontroll av de internationella institutionerna” uttrycktes av Michel Chussodovsky, kanadensisk professor i ekonomi. Denne menade att ledande politiker inbjudit reformistiskt orienterade NGO:er till WTO-mötet för att fastställa en ”dold dagordning” där själva frihandelns centrala roll inte skulle ifrågasättas men rörelsen koopteras in i en ”reformistisk agenda”. Författaren menade att fackföreningarna genom att hörsamma kraven på handels- och investeringsregler som skyddar arbetarna inte satte själva WTO och frihandeln i fråga samt att länderna ”förslavas av en internationell institution som styrs av världens största bolag”. WTO beskrevs även som en institution som godkänts

---

³⁷⁴ AB 991204.

³⁷⁵ John Pilger, AB K 991213.

”utan att beslutet underställdes demokratisk prövning i de enskilda medlemsländerna” trots att den ”inskränker nationella lagar och författningar för att istället överföra växande makt till globala banker och multinationella bolag”.³⁷⁶

Den nationella suveräniteten vad gällde handelspolitiken försvarades även av svenska kritiker som såg Sveriges bindningar till EU i sammanhanget som ett problem. Per Gahrton (mp) menade att Sverige hade ”en delegation men inget medbestämmande” vid WTO-förhandlingarna och att ”EU-kommissionen ensam företräder EU-länderna när relationen mellan rika och fattiga i världen under 2000-talet skall fastläggas”.³⁷⁷ Birgitta Hambraeus (c), kritiserade att Sveriges anpassning till den europeiska handelspolitiken fjärmade landet från ”den tid då Olof Palme förde vår talan”. Hambraeus skrev också att regeringen (efter MAI-kampanjen) visserligen var tillmötesgående och lyssnade på folkrörelserna men att ”Sverige har ingen egen röst i WTO” på grund av regeringens bindningar till EU i handelsförhandlingarna. Hon menade att handelsförhandlingarna borde föras inom FN istället samt att beroendet av EU i handelspolitiken försvårade en ”solidarisk utrikespolitik”. Hon ifrågasatte varför en ny handelsrunda skulle ge ”ännu mer makt till TNF” (transnationella företag) och ifrågasatte den exportledda industrialiseringen:

På alla sätt ska en exportledd utveckling främjas utan att man diskuterar för- och nackdelar. Det kanske låter lockande för alla som vill ha en bredare marknad med lägre priser, men i praktiken kan följderna bli förödande. I många fall kan det vara bättre för ett land att använda egna naturtillgångar och att köpa från egna företag, även om importen är billigare. Varje land borde självklart få bestämma sådant enligt egna förutsättningar. Världshandeln måste bygga på ömsesidig nytta, inte på tvång.. Av dessa och andra skäl har över tusen folkrörelser skrivit under ett upprop som säger NEJ! till ytterligare makt åt TNF³⁷⁸

Ett annat slags EU-kritik kom från *Svenska Dagbladet* som kritiserade EU för ”protektionism” i fråga om arbetsregler och jordbruksområdet.

---

³⁷⁶ Michel Chussodovsky, AB K 991206.

³⁷⁷ Per Gahrton, AB D 991127.

³⁷⁸ Birgitta Hambraeus, SvD D 991206.

Svenska Dagbladet skrev att priset för goda relationer blev alltför högt om EU äventyrade Sveriges frihandelsorientering.³⁷⁹

4.3. Konklusion

En övergripande motsättning mellan debattens huvudsakliga antagonister i synen på den flytande signifikanten ”globalisering” var att den å ena sidan sågs som framdriven av regeringar i storföretagens intressen, å andra sidan som ett uttryck för ”frivilliga val” och som uttryck för en ekonomisk rationalitet från liberaliserande regeringar. Ett ”skeptiskt” perspektiv på globalisering som ett uttryck för en ”nyliberalism” som genomdrevs av de nationella regeringarna fanns hos vissa globaliseringskritiska debattörer. Anknytningen till en traditionell svensk ”internationalism” som innefattade ”solidaritet” med Syd blev också ett diskursivt vapen i kritiken mot regeringens globaliseringspolitik. Av borgerliga debattörer beskrevs kritikerna i högre grad som en ”antiglobaliseringsrörelse” eller som präglade av ”globaphobia”. Av ledande socialdemokrater kopplades de mot slutet av debatten på ett mer positivt sätt samman med ”globaliseringen”, då protesterna sågs som ett uttryck för ”det positiva med globaliseringen”. Debattörerna gjorde också vissa historiska kopplingar till den ”första globaliseringen”, antingen med referens till kampen mellan arbete och kapital vid sekelskiftet, eller med hänvisning till Sveriges traditionella beroende av den internationella ekonomin.

Göran Collstes slutsats att debatten om MAI-avtalet präglades av en kontrovers som hade utgångspunkt i olika *normativa prioriteringar* ges också ett stöd i min analys.³⁸⁰ MAI-kritikerna förespråkade att samhällsintressen och ”sociala mål” skulle sättas högre än den eventuella ekonomiska nyttan av fler inkommande investeringar. Av borgerliga debattörer hävdades istället att den tillväxt som MAI-avtalet skulle resultera i var en förutsättning för välbefinnande att fördela, liksom att ett stabilt samhälle med ekonomisk tillväxt var en förutsättning för att förhindra angrepp på demokratin. Kritikerna betonade värden som

---

³⁷⁹ SvD 991202.

³⁸⁰ Collste 2002.

”demokrati” och ”medinflytande” (på den nationella nivån) samt styrning av ekonomin i samhälleliga syften och ”rättvisa genom omfördelning”, medan MAI-avtalets försvarare förespråkade ekonomisk nytta (utilitarism) och hävdade ”äganderätt” som en förutsättning för det förra värdet. Däremot diskuterar inte Collste dimensionen av ”politisk reglering” eller reformism, som uttrycktes som en förhoppning från socialdemokratiskt håll (strävan att kunna förhindra social eller miljömässig ”dumpning” och förhindra en ”nedåtgående konkurrens” mellan OECD-länderna).³⁸¹

Elementet ”demokrati” artikulerades oftast av de globaliseringskritiska debattörerna, vilka i hög grad identifierade ”demokrati” med den *nationella demokratin* och ställde denna och ”folkviljan” mot ”investerarna” och ”storföretagens intressen”. En annan demokratiuppfattning visades av borgerliga ledarskribenter i debatten om WTO-mötet, där de ansåg politikernas bindning till ”särintressen”, och mer generellt deras beroende av ”kortsiktiga” väljaropinioner, utgöra ett problem för demokratin i bemärkelsen att det uppmuntrade till kortsiktiga beslut som skadade ”allmänintresset”. Kritikerna av globalisering beskrevs också som ”okunniga”, i motsats till de skolade tjänstemännen och förhandlarna. De borgerliga ledarsidornas resonemang kring politik och väljaropinioner liknar public choice-teorins, där politiker ses som bundna av kortsiktiga opinioner och därmed frestas att agera kortsiktigt t.ex. i den ekonomiska politiken.³⁸² Det fanns dessutom ett mer *laissez-faire*-betonat perspektiv, som överordnade företagens intressen och världshandelns liberalisering över politiska och diplomatiska relationer.

Debatten om MAI-avtalet var i hög grad ett *initiativ från den politiska vänstern* i globaliseringsdebatten. I MAI-debatten skapades en ekvivalenskedja av kritikerna där ”demokrati” ställdes i motsats till multilaterala investeringsavtal och ”investerarna” ställdes mot ”folkviljan”, samt ”den svenska grundlagen” mot ”den globala ekonomins grundlag”. Det var huvudsakligen vänsterpartiet och miljöpartiet som utmanade den dominerande beskrivningen av

---

³⁸¹ Frågan om huruvida detta skulle vara möjligt utifrån de formuleringar som existerade i den dåvarande MAI-texten var dock i stor utsträckning omstritt. Här har jag valt att ta fasta på denna ståndpunkt utifrån antagandet att den ändå utgjorde en *politisk strävan*, oavsett om uppfattningen var riktig i sak eller inte.

³⁸² Udéhn, 2002; Tullock 1982.

globaliseringens drivkrafter och konsekvenser och på det tydligaste sättet artikulerade ekvivalenskedjor mellan t.ex. ”de folkvalda”, ”u-länderna” och ”medborgarna” mot ”regeringen”, ”de rika länderna” och ”kapitalet”. En skillnad i hur demokratifrågan artikulerades mellan ”vänster” och ”höger” visades i synen på investeringar som en förutsättning för ett demokratiskt samhälle (ekonomisk nytta som förutsättning för demokrati och stabilitet) kontra demokratin som ”hotad” i ljuset av avtalsformuleringarnas möjliga begränsningar för politiskt handlingsutrymme och MAI som ”den globala ekonomins grundlag”.

Socialdemokrater använde sig i högre grad av en överbyggande strategi, och en mer harmonibetonad relation mellan arbete, demokrati och kapital formulerades av handelsministern och av borgerliga debattörer och näringslivet, som betonade de ekonomiska vinsterna samt ökade arbetstillfällena genom investeringar. Från en ledande socialdemokrat (handelsministern) bejakades globalisering, investeringar och frihandel samtidigt som han uttryckte en relativt stark tilltro till de internationella församlingarna och möjligheten att skapa ”internationella regelverk” vad gällde möjligheten att reglera globaliseringen politiskt eller skapa ”rättvisa spelregler”. ”Politisk styrning” av globaliseringen och politiken som ”motvikt” betonades även av Pierre Schori. Strävan att införa social- och miljöklausuler och olika nationella undantag sågs dock av näringslivet som ”protektionistiska tilltag” och missnöje uttrycktes med avtalets garantier för de internationella investeringarna.

Vid debatten om WTO-förhandlingarna knöts på de borgerliga ledarsidorna frihandel till utvecklingsländernas intressen och aktivisterna sågs antingen som okunniga eller som motiverade av protektionism. Olika ståndpunkter i frihandelsfrågan kunde spåras: antingen att unilateral liberalisering var att föredra för i princip alla inblandade parter oavsett vad motparten gör (*Svenska Dagbladet*), som ett uttryck för en internationell arbetsdelning baserad på komparativa fördelar där ”alla vinner i längden” (*Dagens Nyheter*), eller som ett uttryck för maktförhållanden som resulterar i förluster för de svagare parterna (*Aftonbladet*).

Sammanfattningsvis rörde sig synen på globalisering, frihandel och investeringar mellan ett marknadsliberalt ”laissez-faire”-perspektiv som bejakade fler investeringar och frihandel men ifrågasatte politiska regleringar av kapitalismen, ett socialdemokratiskt reglerande perspektiv

som bejakade frihandeln och investeringar men också ifrågasatte en ”oreglerad handel”, och slutligen ett mer radikalt perspektiv där värdet av liberalisering och storföretagens intentioner ifrågasattes. *Ingen aktör i debatten ifrågasatte dock nyttan av vare sig investeringar eller frihandel som sådana, d.v.s. de marknadsekonomiska principerna ifrågasattes inte i sig*, även om en starkare kritik mot kapitalismen kom från miljöpartiets språkrör och Bengt Hurtig (v). På den partipolitiska arenan såg vi ett mönster som relativt tydligt följde den traditionella vänster-högerskalan i frågan, där vänster- och miljöpartiet förhöll sig mest skeptiska till MAI-avtalet och företagens intressen. Den socialdemokratiske handelsministern och riksdagsledamoten intog en ”mellanposition”, där vikten av ökade investeringar och handel för Sverige och u-länder betonades, men där ”internationellt samarbete” skulle skapa regler för kapitalismen. Folkpartister och moderater slutligen ”välkomnade” globaliseringen med ökad handel som ett medel för välstånd och fred.

Härnäst skall globaliseringsdebatten studeras i relation till debatterna som fördes under mobiliseringarna under år 2000, vilka ägde rum från årets början till och med protesterna vid EU-toppmötet i Nice december år 2000. Som vi skall se återkommer ett antal av de här redovisade argumenten i de följande kapitlen.

Kapitel 5

Protesterna under år 2000: från Bangkok till Nice

5.1. Våren 2000: internationella protester

Efter Seattleprotesterna fortsatte diskussionerna om den globaliseringskritiska rörelsens fortsatta mobiliseringar. Internationellt uppmärksammade mobiliseringar som väckte debatt i Sverige var dels protesterna i Bangkok vid UNCTAD:s tionde möte i februari, dels protesterna i Washington DC mot Världsbanken och IMF i april. Fortsatta mobiliseringar ägde sedan rum under sommaren 2000 vid FN-mötet i Genève i juni, liksom mot G8-mötet i Melbourne, Australien, i augusti, vilka också kommenterades i svensk press.³⁸³

En annan händelse som gav upphov till kommentarer var Socialistungdomsinternationalens 100-årsfirande i Malmö, bland annat i en debattartikel av handelsminister Leif Pagrotsky och WTO-chefen Mike Moore som i anslutning till Moores besök vid firandet beskrev ”misslyckandet” med att ”ta befälet över globaliseringen” i Seattle och viljan att starta en ny förhandlingsrunda. I artikeln kommenterades också den växande globaliseringskritiken som manifesterats under våren och sommaren 2000. *Aftonbladet* beskrev också hur rörelser som Attac hade ”skickat in svallvågor” i SSU. Attacs framträdande i Sverige på ”politikerveckan” i Almedalen i Visby blev också föremål för många kommentarer. Den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar väckte en växande debatt under sommaren 2000 som stegrades under hösten samma år.

---

³⁸³ Jfr. Ayres 2004:23.

5.1.1. Efterdyningarna från Seattle

Debatten om globalisering i ljuset av protesterna fortsatte således i samband med UNCTAD-mötet i Bangkok i februari. *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* ställde sig i debatten om globalisering och protesterna på två motsatta positioner. En diametralt motsatt beskrivning av ”utvecklingsländernas intresse” av globalisering och deras situation i världsekonomin framträdde i inläggen. *Aftonbladet* fokuserade de fattigaste länderna, som inte drog till sig några investeringar, och menade att u-länderna slöt sig samman kring positionen att ”det blir inte någon ny stor förhandlingsrunda inom WTO så länge globaliseringen bara gynnar de rika länderna” och att begreppet globalisering bara var ”ett snitsigare namn på den gamla vanliga internationella kapitalismen”. *Aftonbladet* såg ökade ekonomiska klyftor i fattiga länder som en konsekvens av globaliseringen och betonade vikten av bistånd till u-länderna.³⁸⁴

Svenska Dagbladet fokuserade å sin sida på mer framgångsrika utvecklingsländer som Mexiko och Indien, vilka ledaren menade stod för ”en rakryggad frihandelslinje” i Seattle gentemot demonstranternas och rika regeringars krav. *SvD* lovprisade UNCTAD vars analyser man menade inte längre styrdes av ”leninistiskt tänkande” utan bejakade frihandelsordningen och ställde u-ländernas ”intressen” mot de rika ländernas regeringar och demonstranternas krav på social- och miljöklausuler. Ledaren beskrev liksom tidigare frihandeln som en vinst för alla inblandade parter:

Om bara en del av den tid och de resurser som i dag avsätts för biståndspolitik i stället lades på att liberalisera handeln skulle mycket vara vunnet. Globaliseringens riktigt stora vinnare är i många avseenden utvecklingsländerna... Det bästa med frihandel är att den skapar vinnare på alla sidor. Genom att röja undan gränshindren hjälper vi utvecklingsländerna samtidigt som vi berikar oss själva. Vi får tillgång till billiga varor och tjänster, de får bra betalt för sin produktion. Sådan är kapitalismen.³⁸⁵

---

³⁸⁴ Jesper Bengtsson, AB 000217.

³⁸⁵ SvD 000214.

SvD fortsatte att argumentera för att globaliseringen inte är ett "nollsummespel" utan en "god fördelningspolitik" och ett fenomen som ger "plats på vip-läktaren" åt deltagarna samt att demonstranterna, "godhetens missionärer", borde resa till "svältens Nordkorea" för att studera länder som inte tillämpade marknadsekonomi eller frihandel.³⁸⁶ I relation till SSU:s krav på "socialklausuler" i världshandeln ifrågasatte tidningen idén med samma argumentation som under Seattle-förhandlingarna: "En gemensam minimilön i världen skulle inte höja lönerna i de länder som i dag konkurrerar med låga löner, utan avskaffa de jobb som många i dag försörjer sig på". Samtidigt sades att demonstranterna inte förstätt att handel leder till fredligare relationer mellan länder: "Om inte varor korsar gränserna kommer soldater att göra det", citerades den franske liberale ekonomen Frédéric Bastiat.³⁸⁷

Expressens politiske redaktör PM Nilsson, som efter Seattleprotesterna intog en mer positiv hållning, menade att protesterna bl.a. var ett uttryck för att även utvecklingsländer önskade förbättrade villkor i arbetslivet och ville höja lönerna, vilket han såg som ett positivt uttryck för globaliseringens ekonomiska dynamik då sådana "allmänmänskliga" krav skulle resas efter en viss nivå av ekonomisk utveckling. Detta innebar enligt Nilsson att "västvärldens vänster behöver därför inte vara så rädd för globaliseringen".³⁸⁸

I samband med protesterna i Washington mot Världsbanken och IMF den 16-17 april ifrågasatte *Svenska Dagbladet* kritiken mot institutionerna. Ledaren förespråkade en mer restriktiv biståndspolitik, skuldavskrivningar kopplade till krav på reformer samt utökad frihandel med dessa länder snarare än fler interventioner av organisationerna:

Om demonstranterna i Washington verkligen brydde sig om den tredje världens problem borde de kräva friare handel, en mer restriktiv biståndspolitik och skuldavskrivningar kopplade till krav på reformer för att stärka demokrati och marknadsekonomi. Världsbanken och IMF är inte globaliseringens förtrupper, de är restposter av vänsterns visioner om frälsning via bistånd och upplyst planstyrning.³⁸⁹

---

³⁸⁶ Per Gahrton, SvD D 000606.

³⁸⁷ Mats Johansson, SvD 000722.

³⁸⁸ PM Nilsson, EX 000205.

³⁸⁹ SvD 000417.

I denna ståndpunkt delade man med demonstranterna en kritik mot institutionerna och deras legitimitet, men nu från ett nyliberalt, icke-interventionistiskt perspektiv. I motsats till detta formulerades en ståndpunkt som kan betecknas som *reformistisk* av *Dagens Nyheter* och *Expressen*, vilka menade att institutionerna var nödvändiga då de hanterade de problem som demonstranterna kritiserade. *Expressens* Tommy Hammarström höll med om att globaliseringen kunde "ödelägga svaga ekonomier" genom bland annat omfattande kapitalrörelser men att protesterna i Washington var missriktade då de riktade sig mot organisationer som kunde lösa problemen, vilket gjorde mobiliseringen till "en kamp mot väderkvarnar". Just eftersom det fanns ett internationellt kapital som kan "plundra fattiga länder" och att globaliseringen kunde "ödelägga svaga ekonomier" behövdes "organisationer som kan lägga tyglar på kapitalet och styra globaliseringen".³⁹⁰

DN:s Barbro Hedvall ifrågasatte "de fattigas vänner" genom att göra en åtskillnad mellan demonstranter med "mindre ädla skäl" (de amerikanska fackföreningarna) och de "uppriktigt förtvivalade", vilkas analys dock ansågs ha stannat vid en "känsloreaktion" utan eftertanke. Nyttan av skuldavskrivning som en lösning på fattigdomsproblemen ifrågasattes med frågan varför länderna inte lyckats använda pengarna på ett bättre sätt. Istället förespråkades ett ökat marknadstillträde.³⁹¹ *Aftonbladet* uttryckte en mer förbehållsam kritik och skrev att "Världsbanken är nog bra, men den mår inte bra av att lämnas ifred med sitt".³⁹²

I ljuset av de fortsatta globaliseringsprotesterna kommenterades en husockupation i Linköping som hade liknande ideologiska förtecken som de vid Seattle och Washington. *Aftonbladet* såg husockupationen som ett uttryck för en vidare "kris för demokratin", delvis skapad av att "globalisering och teknikdriven hyperkapitalism har trängt in politiken i ett krympande hörn med litet svängrum" och beskrev "demokratin kris" som följande:

---

³⁹⁰ Tommy Hammarström, EX 000418.

³⁹¹ Barbro Hedvall, DN 000417.

³⁹² AB 000417.

Så kan en ohelig allians bildas mellan den stormrika direktören, den unga husocupanten och den arbetslösa förortsbon. Det enda de har gemensamt är cynismen och föraktet för demokratin. Medan den övergivna misstror politiken på goda grunder skriker eliten sitt Korsfäst, korsfäst!³⁹³

Inför FN:s sociala toppmöte i Genève i juni 2000 skrev ärkebiskop KG Hammar och andra ledande personer inom Svenska Kyrkan inom ramen för den internationella kampanjen ”Jubel 2000” en kritisk artikel mot hur regeringens arbete med fattigdomsbekämpning fungerade och förespråkade skuldavskrivning för de fattigaste länderna. I artikeln beskrevs människors utanförskap och de ökade ekonomiska klyftorna som ett resultat av ”den globala ekonomin”. Artikelförfattarna beskrev fattigdomen i världen som ”en moralisk skandal och en växande säkerhetsrisk” och menade att ”utvecklingen kan slå tillbaka också mot dagens kortsiktiga vinnare” och att den ”föder... en välgrundad misstro mot de strukturer som främjar en sådan marginalisering”. De menade att ett ”överbryggande” av de ekonomiska klyftorna mellan fattiga och rika var nödvändigt för att återupprätta ”människans värde” och för att ”inkludera de exkluderade” och bidragsberoende (arbetslösa, fattiga länder). Debattörerna förespråkade istället ”en verklig globalisering”:

Globalisering och marknadsekonomi till trots ser det illa ut för de fattiga – utvecklingen går inte åt rätt håll. Ibland behövs en paus för att reflektera över vart utvecklingen är på väg. Förr behövdes människor som arbetskraft. I den globala ekonomin står en stor del av världens befolkning utanför skeendet. De verkar inte behövas. Det finns ingenting viktigare för att skapa en framtida verklig globalisering där alla räknas än att inleda förändringar som leder till ökad delaktighet, minskad fattigdom och utjämning.³⁹⁴

I anslutning till mobiliseringarna uttrycktes också olika beskrivningar av globaliseringens drivkrafter och konsekvenser under sommaren 2000 då ”efterkommentarer” skrevs till protesterna i Seattle. Handelsminister Leif

---

³⁹³ AB 000422.

³⁹⁴ KG Hammar m.fl., DN D 000613.

Pagrotsky och WTO-chefen Mike Moore beskrev globaliseringen som en process som bars upp av människor som konsumenter, till skillnad från kritikerna, som betonade företagets roll i att driva fram globalisering i sina egna intressen. Pagrotsky och Moore betonade alltså att globaliseringen var en process som var sprungen ur människors egna val i vardagen:

Globalisering och ökad handel har inte uppstått ur blotta intet. Tekniska framsteg och bättre transportmedel är en förutsättning, och människors val och intressen är drivkraften. Varje dag i mataffären för vi det som kallas globalisering framåt. Vi gör det genom att handla bananer från Ecuador, kiwi från Nya Zeeland och mobiltelefoner från Sverige. Vi gör det genom att resa utomlands på semestern, skicka studenter på internationellt utbyte och genom att handla varor på Internet.³⁹⁵

Författarna beklagade dock att medlemsländerna genom de havererade handelsförhandlingarna i Seattle hade ”misslyckats att ta befälet över globaliseringen” genom fortsatta liberaliseringar och utvecklingen av regelverk för världshandeln. De ifrågasatte demonstranternas påstående att globaliseringen bidrog till ökade klyftor mellan länderna, och beskrev handel som en nödvändig förutsättning för att välstånd skulle vara möjligt.

I en annan efterkommentar till Seattleprotesterna menade miljörettsdocenten Jonas Ebbesson att ”globalisering är så mycket mer” än fri handel och att WTO-mötet hade illustrerat globaliseringens många dimensioner och komplexitet. Ebbesson skrev att protesterna i Seattle var ett uttryck för en ”politikens seger över den snäva ekonomisering av internationella relationer som uttrycks genom WTO”. Han hävdade vidare att frihandeln borde integreras med krav på arbetarskydd och miljöskydd och att frihandelsavtal borde utgöra incitament för påtryckningar för införandet av mänskliga rättigheter, istället för ”den ensidiga internationella frihandelsregim vi har i dag”. Ebbesson betraktade också globalisering som något ”modern” som gjorde att det inte längre var möjligt att ignorera frågor om arbetsvillkor i världshandeln:

---

³⁹⁵ Leif Pagrotsky, Mike Moore, DN D 000724.

I en tid av globalisering bör länder som vill ha tillgång till världsmarknaden också uppfylla vissa grundläggande principer om arbetsskydd, mänskliga rättigheter och miljöskydd... ett land eller företag som inte ens tillåter lönearbetare att organisera sig fackligt har ingen anledning att klaga över att dess varor inte får tillgång till andra länders marknader – sen må det vara ett i- eller u-land.³⁹⁶

Från miljöpartistiskt håll kommenterades också de fortlöpande globaliseringsprotesterna, bland annat under sommaren 2000. En kritik av de fördelningsmässiga konsekvenserna av globaliseringen uttrycktes av Per Gahrton som menade att frihandeln inte bara skapade välstånd utan framförallt ”djupare klyftor” mellan den rika minoriteten och den fattiga majoriteten. Han menade att handelsförhandlingarna i Seattle hade visat att globaliseringen inte bara handlade om ”godhjärtad internationalism” utan om de rika ländernas egoism och ovilja att öppna sina marknader för de fattiga ländernas produkter. Gahrton menade att protesterna mot den globala kapitalismen var ett uttryck för samma process som skedde på nationell nivå i Nord i ”kapitalismens ungdom”, en revolt mot den ”råa och anarkistiska kapitalismen och dess styre” som nu upprepades på den globala nivån.³⁹⁷

Tillsammans med andra EP-ledamöter argumenterade Gahrton också mot mer federalism och överstatlighet inom EU, något som gröna europeiska politiker (Joshka Fischer) hade pläderat för. EP-ledamöterna ifrågasatte de europeiska vänster- och gröna partiernas syn på EU som ”svar” på globaliseringen och en ”genuint världsomspännande internationalism” med att de förväxlat ”sina drömmar med verkligheten”. De menade att ett ensidigt stärkande av unionen skulle vara ”helt kontraproduktivt ur grön och internationalistisk synvinkel” och skrev att ”i praktiska handelsrelationer gentemot partners i andra delar av världen agerar EU oftare som Världsbanken eller IMF... än som representant för en ny världsordning” samt att kraven som ställdes på de länder som önskade inträde i unionen liknade de krav som ställdes av Världsbanken och IMF i strukturanpassningsprogrammen.³⁹⁸

---

³⁹⁶ Jonas Ebbesson, AB K 000517.

³⁹⁷ Per Gahrton, SvD D 000604.

³⁹⁸ Per Gahrton m.fl., AB D 000727.

5.1.2. Attacs framträdande

Organisationen Attac väckte uppmärksamhet i Sverige efter att dess franske ordförande Bernard Cassen hade framträtt vid ”politikerveckan” i Almedalen i Visby vid ett seminarium anordnat av Arenagruppen. *Svenska Dagbladets* ledarsida uttryckte återigen ett samband mellan de olika typerna av motstånd mot globaliseringen. Den serbiske ledaren Milosevics fru Mira Markovic’ kamp mot globaliseringen jämfördes av Mats Johansson med den globaliseringskritiska rörelsens protester. De olika protesterna mot frihandel och globalisering beskrevs som en ny gemensam ”ideologisk frontlinje”. Johansson menade att ”Sammantaget upplever protektionismen nu en renässans som inte har skådats sedan realsocialismen delade världen bakom murar och järnridåer”.³⁹⁹ I anslutning till bondeledaren José Bovés demolering av en McDonaldsrestaurang skrevs följande:

...kampen mot globaliseringen... förenar det rödgröna med svartbrunt i en ny häxbrygd. I den grumliga bottensatsen syns en nationalism som är exkluderande, som ställer den av annat blod och annan mark utanför gemenskapen. Till skillnad från den inkluderande, som gör det möjligt för alla att glädjas över en främmandes lycka.⁴⁰⁰

I anslutning till Attacs kritik mot globalisering hävdade Johansson att de olika motrörelserna mot globalisering förenades i en ”nynationalism” och ett ”Blut-und-Boden”-tänkande som i slutändan utmynnade i en kamp mot ”demokratin”. Han slog i uttrycket ”antiglobalism” samman en rad ståndpunkter som en del av ”nynationalismen”: ”I antiglobalismen kan höger och vänster förenas i nynationalism – mot Amerika, EU, EMU, Nato, frihandeln, migrationen, marknadsekonomin och, slutligen, demokratin”. Attac beskrevs också kritiskt som en motkraft mot ”tredje vägens” regeringar och som en ”frontorganisation mot socialdemokratiens modernisering”. Johansson befarade att rörelsen kunde vinna anhängare på grund av ”splittringen” inom svensk socialdemokrati, med vilket åsyftades kluvenheten till ”förnyelsen” inom partiet.⁴⁰¹

---

³⁹⁹ Mats Johansson, SvD 000723.

⁴⁰⁰ Mats Johansson, SvD 000704.

⁴⁰¹ Mats Johansson, SvD 000813.

DN:s ledarskribent Sofia Nerbrand (Liberala Ungdomsförbundet) frågade kritikerna vad som var ett fullgott alternativ till frihandel och marknadsekonomi och menade att ”man kan inte bara leva på fraser om jämlikhet och rättvisa”.⁴⁰² Nerbrand menade att ”globaliseringen springer inifrån” ur människors egna val och att det var ett utslag av elitism att sätta sig över människors marknadsval (som att välja att äta McDonalds-mat), som t.ex. skedde genom den franske bonden José Bovés aktion.⁴⁰³ Samtidigt beskrevs globaliseringen som frihetsskapande då den bemäktigar medborgaren och får makten att ”decentraliseras”:

Globaliseringen är inte påtvingad utifrån, utan den springer ur människors vilja att handla, resa och upptäcka. Friheten ökar för den enskilde då makten decentraliseras i en allt mer komplex värld. För marknaden är ju du och jag. Det är tusenfalt mer konstruktivt och kraftfullt om konsumenter väljer roquefort, i stället för att Jose Bové vandaliserar en McDonald's-restaurang för att rikta uppmärksamheten på 'den amerikanska kulturimperialismen'. Människor är kloka nog att köpa det de tycker är bäst. Det är snarast ett uttryck för elitism om gräsrotterna gör revolt mot folks fria val.⁴⁰⁴

Attac beskrevs som ett uttryck för att ”merkantilismen spirar åter”, och socialdemokrater och liberaler sades ”stå upp” för frihandel medan gröna, kommunister och konservativa var ”emot”. Rörelsens ”idégoods” ansågs vara ”nygammalt” och medlemmarna beskrevs som ”reaktionärer” som organiserade sig mot kapitalism.⁴⁰⁵

”Sander” ifrågasatte demonstranternas och kyrkans frihandelskritik med statistiska argument från forskarna Jeffrey Sachs och Andrew Warner som visade att ”öppna ekonomier” vuxit fem gånger så mycket som ”slutna” och att de länder som mottagit minst bistånd också haft den bästa ekonomiska utvecklingen, medan de biståndsberoende riskerade att inte få igång någon utveckling av sina ekonomier över huvud

---

⁴⁰² Sofia Nerbrand, DN 000919.

⁴⁰³ Bové, medlem i den franska bondeorganisationen Confédération Paysanne och en av de framträdande personerna inom franska Attac, hade demolerat den pågående byggnaden av en McDonalds-restaurang i den franska staden Millau i protest mot småböndernas villkor och mot ”skräpmatens” etablering. (Clinell 2000:48-52)

⁴⁰⁴ Sofia Nerbrand, DN 000719.

⁴⁰⁵ Ibid.

taget. ”Sander” menade att motståndet mot de förändringar som följde i globaliseringens spår var ”begripligt” då förändringens plågor föll olika på olika grupper, medan vinsterna kom på längre sikt, vilket gjorde det svårare för frihandelns försvarare att bevisa dess fördelar. Motståndet mot globalisering förklarades delvis med brist på ”förändringsbenägenhet” och oförmåga att hantera osäkerhet, och Karin Boyes dikt ”Visst gör det ont när knoppar brister” citerades. En annan förklaring var att motståndet berodde på att demonstranterna saknade ”historiska kunskaper” om frihandelns betydelse för t.ex. Sverige, och liksom tidigare hävdades också att den ekonomiska internationaliseringen var en del av Sveriges ekonomiska historia. Sander ställde det ”liberala samhällets” öppenhet mot kristna och marxistiska visioner som ansågs präglade av en önskan om ett ”statiskt samhälle... där inget ska förändras”.⁴⁰⁶

Beskrivningen av Attac som ”nationalistiskt” fortsatte på *Expressens* och *Dagens Nyheters* ledarsidor där man tog fasta på Attacordföranden Bernard Cassens uttalanden om självförsörjning och konsumtion av nationella produkter. Attacs kritik mot frihandel sågs som ett uttryck för motvilja mot kulturmöten och handel jämfördes med ”internationellt utbyte”. *Expressen* menade att Cassens uttalande i förlängningen låg ”vansktligt nära populistiska missnöjesrörelser”.⁴⁰⁷ På ledarsidan uttrycktes istället stöd till en ”reformerings” av internationella institutioner som en lösning på globaliseringens problem. Tommy Hammarström stödde handelsministerns förslag om reformering av WTO och ifrågasatte hur Attacs förslag på Tobinskatt skulle kunna genomföras när rörelsen ville ”stoppa globaliseringen” och ”avskaffa” de organisationer som skulle kunna administrera skatten, såsom WTO och Världsbanken. Budskapet underströks av bildtexten: ”Kamp mot globaliseringen eller globalisera kampen, det är frågan”.⁴⁰⁸

Dessa formuleringar gick dock inte förbi utan kritik. Inlägg på bl.a. den egna ledarsidan fick ledarskribenten Ann-Charlotte Martéus att på tidningens kultursida kritisera högerns ”globala utopi”. Hon menade att kritiken mot Attacs påstådda ”nationalism” var ett indirekt angrepp på demokratin genom att man angrep ”den förkättrade nationalstaten –

---

⁴⁰⁶ Sander, DN 000722.

⁴⁰⁷ Jens-Christian Brandt, EX 000713, 000717.

⁴⁰⁸ Tommy Hammarström, EX 000726.

demokratins hemvist” till förmån för en ”demokrati som döljer sig i en drömd framtid” snarare än ”den demokrati som existerar i sinnevärlden”. Hon konkluderade att ”den som saknar den rätta tron får finna sig i att liknas vid en skinnskalle”.⁴⁰⁹

Aftonbladet ställde sig inledningsvis tvekande i förhållande till rörelsens mer långtgående kritik mot bland annat WTO och frihandel, dess förslag på lösningar och mer allmänt sättet att se på globalisering. I en ledare betonades att ”globaliseringen är ett faktum” och att ”ökad öppenhet” mot omvärlden i grunden skulle ses som något ”gott”. Globaliseringen ansågs också föra med sig en ”gyllene tvångströja som tvingar länder att föra en strikt ekonomisk politik, avreglera marknaderna och öppna sina gränser”, vilket å ena sidan för de flesta skulle leda till något gott, men samtidigt ”öka fattigdomen hos några få, samt försvaga de demokratiska och politiska instrumenten”. Frågan som ställdes var i stället om ”uteslutande ekonomiska intressen eller även demokratiska processer” skulle ange riktningen för globaliseringen.⁴¹⁰ Jesper Bengtsson välkomnade vad han såg som den ”första civilt organiserade motståndsrörelsen som kan protestera mot globaliseringen” och var överlag positiv. Synen på globaliseringen ifrågasattes dock, liksom kritiken mot institutioner som EU som skulle kunna balansera den globala kapitalismen och utgöra en ”motmakt” till denna:

Man kan inte vara emot globaliseringen. Ny teknik har gjort den till ett reellt och irreversibelt faktum. Frågan är hur globaliseringen ska balanseras. Därför är jag också skeptisk till de grenar av motrörelsen som skyller globaliseringen på EU. Vad som behövs är fler politiska debatter och mer samordning, som inom EU. Inte mindre.⁴¹¹

Tre huvudargument i relation till den nymornade proteströrelsen artikulerades av *Aftonbladets* ledarsida: bejakande av EU som överstatlig arena, ifrågasättande av ”jordbruksprotektionismen” hos bonderörelserna och bejakande av kraven på ”socialklausuler” i världshandeln.

---

⁴⁰⁹ Ann-Charlotte Martéus, EX 000714.

⁴¹⁰ AB 000729.

⁴¹¹ Jesper Bengtsson, AB 000812.

Försvaret av EU som ett svar på globaliseringen uttrycktes av *Aftonbladets* ledarskribent Åsa Petersen som menade att "Attac ser nationalstaten som den enda rimliga beslutsarenan" men hade inte "insett" att globaliseringen behövde en "övernationell motmakt". Samtidigt välkomnades både "Queer"-rörelsen och Attac av Petersen, som menade att de nya politiska rörelserna snarare var "partipolitikens möjlighet än hot" och att de "utmanar politikerna att se nya möjligheter och människor".⁴¹² Hon såg de nya protesterna som en välkommen vitalisering av det politiska livet men inte som något som kunde "ersätta" partierna. Attac bemöttes dock med något större skepsis än Queer som i lägre grad behandlade de ekonomiska frågorna.

5.2. Protesterna i Prag

Demonstrationerna i Prag mot IMF/Världsbanken blev den andra stora uppmärksammade mobiliseringen från den globaliseringskritiska rörelsens sida. Det huvudsakliga kravet som lyftes fram i demonstrationerna gällde skuldlättnader för de fattigaste länderna, ett krav som också fördes fram under G8-mötet i Okinawa i augusti. Kravet på skuldavskrivning drevs främst av Jubilee 2000-rörelsen, en organisation bestående av kyrkliga och biståndsorganisationer med avskrivning av fattiga länders skulder som huvudsakligt krav. Rörelsen hade sitt ursprung i Storbritannien och organiserades i Sverige inte minst genom den svenska kyrkan. En mer allmän kritik av globaliseringen framkom även vid Pragmötet. Den innefattade både kritik mot effekterna av IMF:s och Världsbankens strukturanpassningsprogram, skuldfrågan och frihandelsordningen, liksom globaliseringens konsekvenser för länder som Sverige.

Kritiken mot IMF och Världsbanken förstärktes även av att två avgående höga tjänstemän på IMF respektive Världsbanken, Joseph Stiglitz och Ravi Kanbur, hade riktat kritik mot organisationernas krishantering. Speciellt hanteringen av finanskrisen i Asien, där samma recept för ekonomisk hantering som tidigare, bland annat att få bort alla budgetunderskott och skära i offentliga utgifter, hade väckt kritik eftersom dessa åtgärder ansågs ha förvärrat situationen för de

---

⁴¹² Åsa Petersen, AB 000713.

krisdrabbade länderna. Även Världsbankens chef James D. Wolfensohn medgav vid Pragmötet att man gjort misstag i utvecklingsarbetet och att han delade demonstranternas ”passion” för fattigdomsbekämpning. Organisationer som bland annat den amerikanska ”Fifty Years is Enough!”⁴¹³ menade att institutionerna var mogna för avsättning och kritiserade framförallt den ideologi som var grunden i den ekonomiska politik som institutionerna bidrog till att genomdriva och som gick under beteckningen ”The Washington Consensus”.⁴¹⁴ Denna kritik ser av materialet att döma ut att ha lett till en medvetenhet om att protesterna mot frihandel och globalisering var ett fenomen som inte försvann i och med Seattle-protesterna. Opinionsbildningen för frihandel och mot globaliseringskritiken växte därmed till ny styrka under hösten 2000 och tonläget i debatten skärptes.

En förklaring till debattens starka laddning i Sverige under denna höst kan ha varit Tjeckiens geografiska närhet och ”antiglobalismens” spridning till Sverige och Europa. Efter de återkommande protesterna ansåg de borgerliga politiska aktörerna att opinionsbildning för globalisering var nödvändig för att skapa legitimitet för frihandel och den internationella ekonomiska ordningen på ett generellt plan i Sverige. Rapporten *Från Lutherhjälpen till skyltfönsterkrossare*⁴¹⁵ var en kartläggning av ”globaliseringsmotståndet” internationellt och i Sverige som gjordes på uppdrag av Svensk Handel. Svensk Handel publicerade även undersökningen *Svenskarna och frihandeln* i ljuset av frågan om i vilken grad protesterna påverkat ”den allmänna opinionens” hållning till frihandel. *Dagens Nybeters* politiske redaktör Anders Johnson skrev att

---

⁴¹³ Organisationens namn åsyftar de 50 år som Världsbanken och IMF varit verksamma när den bildades.

⁴¹⁴ de Vylder 2002:35-36.

⁴¹⁵ Norberg och Röttorp 2000.

Politiker, näringsliv och fack i Sverige är sedan länge frihandelsorienterade. Enligt en undersökning som Svensk Handel presenterade förra veckan finns ett starkt stöd för globaliseringen i den svenska opinionen. Frihandelns vänner har därför inte behövt driva opinionsbildning för sin sak. Men de senaste årens framväxande antiglobalism gör denna passivitet omöjlig... Om inte frihandelns vänner tydligt driver sin sak kan opinionen glida över i protektionistisk riktning. Om det inte drivs folkbildning för frihandel kan det vara svårt för politiker att i kniviga lägen försvara globaliseringen.⁴¹⁶

Svenska Dagbladets ledarsida skrev likaledes i anslutning till rapporten *Svenskarna och frihandeln*:

I en exportberoende nation som Sverige kan frihandel tyckas vara en självklarhet. Välståndet bygger på generationers insatser och insikter i frihandeln. Globalisering är den logiska fortsättningen, men måste försvaras mot starka vänsterkrafter. Vad gör näringslivet mer för systemförsvaret?⁴¹⁷

Ett startskott för ”motrörelsen” ”Motattack” och för en intensifierad debatt var en debattartikel skriven av ekonomhistorikern Mauricio Rojas (som publicerades på *DN Debatt*) med uppmaningen ”Dags att stoppa huliganerna!”⁴¹⁸

Diskussionen om motståndet och kraven på regleringar gjorde att en tankefigur om globaliseringens historiska dimensioner (”den första globaliseringen”, ”den andra demokratistriden”) artikulerades i debatten. Aktörerna uppfattade debatten om globalisering utifrån tidigare historiska erfarenheter, av världskrigens ”stängning” av det ekonomiska systemet, kommunismens framväxt och senare fascism och nazism från borgerligheten, respektive kampen för allmän och lika rösträtt och ekonomisk jämlikhet vid 1900-talets sekelskifte från arbetarrörelsen.

---

⁴¹⁶ Anders Johnson, DN 000927.

⁴¹⁷ SvD 000920.

⁴¹⁸ Alf Svensson m.fl., DN D 000926.

5.2.1. Vem representerar vem?

*Dagens Nyheter*s politiske redaktör Anders Johnson skrev en rad artiklar inför mötet i Prag. Han menade bland annat att motståndet präglades av en rad motstridiga motiv och ståndpunkter, men att den enda gemensamma agendan blev att ”stoppa mötet!”, vilket sågs som kontraproduktivt i en tid av internationellt beroende. Han hävdade också att demonstranterna inte hade några ideologiska alternativ till marknadsekonomi och frihandel.⁴¹⁹

Inför protesterna kom David Eklind, en aktivist från ”Nätverket Krossa IMF”, till tals på *Aftonbladets* debattsida. Eklind menade att Världsbankens och IMF:s politik var ”designad” för att ”tillfredsställa intressena hos företag och stater i nord och ett fåtal eliter i syd – på bekostnad av de fattiga i syd.” Han ansåg att institutionerna var odemokratiska då röststyrkan inom dem inte stod i proportion till principen ”ett land – en röst” utan i proportion till de ekonomiska bidragen som gavs av varje land. Sveriges hållning till institutionerna beskrevs som att man hade godtagit denna ordning: ”med hjälp av smärre justeringar av svensk modell ska den fås att fungera”. Aktivisternas ”ansvar” att ställa institutionerna till svars för deras politik beskrevs på följande sätt:

När företag och länder i nord får mer pengar tas de någonstans ifrån. De tas från fattiga människor i syd. IMF:s och Världsbankens politik garanterar att det ska fortsätta vara så. Detta kan vi inte acceptera. Det är vårt ansvar – vår skyldighet – att säga ifrån och protestera mot den politik svensk stat och storföretag är med och bedriver!⁴²⁰

Även Jenny Lindahl Persson (Ung Vänster) och Peter Brune (Kristna Freds) uttryckte en liknande ståndpunkt och beskrev Sverige som delaktigt i en ordning som exploaterade de fattiga länderna:

---

⁴¹⁹ Anders Johnson, DN 000913, 000920.

⁴²⁰ David Eklind, AB D 000925.

Under 1900-talet har företagen sprängt nationsgränserna i sin jakt på nya marknader och råvarukällor. Detta understöds av statsapparaterna med ekonomiska, politiska och militära medel och även av internationella organisationer såsom WTO och Moody's. De multinationella företagen är så mäktiga att de kan utmana och dominera hela stater. Sverige är med sin ekonomiska struktur, sina multinationella företag och medlemskap i GATT/WTO, IMF och Världsbanken en del av denna globala exploatering.⁴²¹

Vid aktionsdagen i Prag publicerades den mycket uppmärksammade artikeln "Dags att stoppa huliganerna!" undertecknad av Alf Svensson, Mauricio Rojas m.fl. Andra som skrev på uppropet var opinionsbildare som Göran Skytte (*Svenska Dagbladet*), Johan Norberg (Timbro) och Stigbjörn Ljunggren (s), men även företrädare för politiska partier och ungdomsförbund som Tove Lifvendahl (m), Birgitta Olsson (fp), Lars Leijonborg (fp), och Gunnar Strömmer (m). I artikeln tillkännagavs bildandet av motrörelsen "Motattack" och artikeln redogjorde för det politiska landskap som mobiliserade mot frihandelskritiken. I artikeln manades till strid mot "det öppna samhällets fiender", där vänsterorganisationerna Attac, Reclaim the Streets liksom högerpopulisten Jörg Haider, alla utifrån olika bevekelsegrunder, aktionsmetoder och hatobjekt sades vilja

...bygga upp murar som hindrar människornas, teknikens eller kulturens fria rörlighet. Därför hatar de olika regionala eller globala överenskommelser och organisationer som underlättar ett friare flöde av resurser, individer eller idéer över nationsgränserna: WTO, Världsbanken, Nafta, EU, IMF, OECD, bilaterala handelsavtal och så vidare. Och de vill också hindra människorna från att välja fritt. De så kallade globaliseringsmotståndarna förfäktar många olika ideologier, men alla dessa ideologier bottnar i en djup misstro mot den individuella friheten och det öppna samhället som möjliggör denna frihet.⁴²²

Artikeln manade till strid mot det "inskränkta stamtänkandet", och ville göra dagen till ett "startskott" för ett "upplysningsarbete om öppenhetens värde och slutenhetens faror" med bildandet av deras nätverk. Missnöjet

---

⁴²¹ Jenny Lindahl Persson och Peter Brune, DN D 000926.

⁴²² Alf Svensson m.fl., DN D 000926.

med globaliseringen sågs som ett resultat av ”agitation” kring globaliseringens problem som hade berett väg för högerpopulistiska partiers frammarsch i Europa och skapat ”en bred marknad för allehanda domedagsprofeter, opportunister, missnöjesprofitörer och politiska huliganer”. Samtidigt uttrycktes också en viss förståelse för motstånd mot globaliseringens omvandlingar då ”övergången till det nya... sällan [är] smärtfri” liksom att ”alla hittar inte en väg in i framtiden” och då utanförskapet gav upphov till ”starkt motstridiga känslor inför den pågående globaliseringsprocessen”. Ett av huvudargumenten i artikeln var att det starka motståndet mot globalisering kunde leda till krav på stängda gränser och isolationism och ett ”totalitaristiskt genombrott” som efter första världskriget.⁴²³

Ett sätt att legitimera globaliseringens negativa effekter var genom metaforen ”kreativ förstörelse”. SEB:s chefekonom Klas Eklund menade att ”vissa grupper, företag och regioner [kommer] i kläm då nya produkter utvecklas och konkurrensen skärps”, medan fördelarna menades vara ”uppenbara i världsmåttstock”. Eklund menade att demonstranterna i Prag var ”reaktionärer” som tillhörde det ”förflutna” medan de som ville sprida globaliseringen – vilket i artikeln inkluderade medborgarna och regeringen i Tjeckien där IMF/ Världsbanksmötet hölls och som steg in i den moderna marknadsekonomin – ansågs tillhöra det ”nya” och ”moderna”. Här uttrycktes en tydligare tendens hos borgerliga debattörer än i föregående debatter att sammankoppla ”globalisering” och ”demokratisering”:

Politikerna skall vara lyhörda för opinioner, och de skall noga följa de faktiska resultaten av att öppna sina ekonomier. Men i detta fall är slutsatsen uppenbar – och rakt motsatt demonstranternas krav. Globaliseringen ger högre materiell standard för jordens fattiga och vidgar demokratin. Politikerna skall försvara frihandeln och globaliseringen. De skall inte vika undan, tvärtom skall de försvara den öppna ekonomin och ytterligare utveckla den. Det borde vara budskapet från Prag.⁴²⁴

---

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ Klas Eklund, SvD 000926.

Denna ”kosmopolitiska” och ”emanciperande” dimension av globalisering välkomnades även av debattörer från tankesmedjan Arena:

Globaliseringen har inneburit oerhört mycket positivt. Den nedbrytning av nationella barriärer som vi upplevt de senaste decennierna har berett vägen för en bred demokratisering runt om i världen. Den nya världen är mer öppen, mer fri från förtryck och mer demokratisk. Detta skapar förutsättningar för en i verklig mening kosmopolitisk hållning. Det kulturella utbytet och informationsspridningen bryter successivt ner de fördomar och vrågbilder människor kan skapa när isolering och gränser skiljer oss åt.⁴²⁵

Arenadebattörerna menade att globaliseringen hade medfört en välstandsökning men fördelningsproblem i den globala ekonomin påtalades också: ”Det är förvisso så att välståndet ökar totalt sett i hela världsekonomin, men lika uppenbart är att klyftorna ökar mellan olika grupper inom nationerna och i hela världen samtidigt ökar”. De menade att vad som saknades i den globala ekonomin var en ”balans mellan makt och ansvar” och att regeringen, fackföreningsrörelsen samt vänsterpartiet och miljöpartiet hade en skyldighet att ”formulera en global strategi bortom protektionism och nyliberalism”. Man menade vidare att den internationella kapitalismen måste ”bäddas in i ett socialt och demokratiskt sammanhang”. Demonstranterna och den debatt de väckt om världsordningen ansågs ha stärkt ”demokratien” i världen.⁴²⁶

Den intensifierade debatten i anslutning till Pragprotesterna innehöll också ett starkt ifrågasättande av demonstranternas förmåga att representera en större folkopinion. *Dagens Nyheter*s Sander ifrågasatte att demonstranterna skulle ses som mer ”demokratiska” än tjänstemännen i Världsbanken och IMF, som tillsatts av regeringar i sin tur tillsatta genom demokratiska val. Han menade att tankens förlängning var att tjänstemän som tillsatts av demokratiskt valda regeringar skulle ”ersättas av demonstranter med endast våld som sitt argument” och att man skulle ”ersätta riksdagsvalen med demonstrationer”.⁴²⁷

---

⁴²⁵ Håkan A. Bengtsson m.fl., SvD D 000928.

⁴²⁶ Ibid.

⁴²⁷ Sander, DN 000930.

Våldsanvändningen, strid med polis och krossade skyltfönster i Prag gjordes till argument mot protesterna av borgerliga debattörer.⁴²⁸ *Expressens* Tommy Hammarström beskrev Attac som en rörelse som ”utan tvivel driver mot terrorism”.⁴²⁹ Tove Lifvendahl (moderata ungdomsförbundet) menade att de som demonstrerade ”tillhör en politisk elit, självutnämnd och maktutövande”. Lifvendahl skrev att ett gemensamt drag hos vänstern och högern var att ”Rädslan för framtiden, globaliseringen och ökad frihet förenar”. Hon menade att det var oacceptabelt i relation till de tidvis våldsamma protesterna att ”enskilda medborgares frihet inskränks till förmån för ’högre’ syften” och att demonstranterna uttryckte en förvriden demokratisyn: ”Demokrati betyder att vi demonstrerar tills vi får som vi vill”.⁴³⁰ Från *Svenska Dagbladets* ledarsida ifrågasattes protesterna genom att våldsamheterna associerades till ”den förgångna tid då kommunisterna i Pragborgen tryckte till frihetslängtande ungdomar”.⁴³¹ En debatt uppstod också om kyrkans ”allians” med globaliseringskritikerna, som kritiserades av bl.a. Göran Skytte.⁴³² Johan Norberg (Timbro) menade att kyrkans medverkan i Prag hade gett ”huliganerna ännu mer legitimitet”.⁴³³

En vanlig diskursiv strategi var att beskriva motståndet mot globalisering både till vänster och höger som ”konservativt” och ställa det i motsats till en förändringsbejakande ”liberalism”. *Svenska Dagbladets* skribenten Per Ericson menade att vänstern och högern hade ställt sig på ”samma sida av kravallstaketet” i kritiken mot globaliseringen och att då ”vänstern” hade avvisat framstegstanken, teknik- och utvecklingsoptimism samt bejakade statsinterventioner hade man ställt sig på de ”konservativa krafternas” sida i globaliseringsdebatten.⁴³⁴

Synen på ”globaliseringsmotstånd” som ”nationalism” utmanades av Attac-medlemmen Aron Etzler, som skrev en artikel som markerade avstånd mellan Attacs ståndpunkter och den franske nationalistledaren Le Pens globaliseringskritik. Etzler menade att

---

⁴²⁸ SvD 000928; SvD 000929, Tove Lifvendahl SvD, 000929; SvD 001003.

⁴²⁹ Tommy Hammarström, EX 001120.

⁴³⁰ Tove Lifvendahl, SvD 000929.

⁴³¹ SvD 000928.

⁴³² Göran Skytte, SvD 001005; KG Hammar SvD 001006; Gunnar Hökmark SvD 001008; Bengt-Olof Dike, SvD 001020; Johan Norberg, SvD 001026; Tommy Hammarström, EX 001120.

⁴³³ Johan Norberg, SvD 001026.

⁴³⁴ Per Ericson, SvD 011031.

”ultrakonservatism” skulle ses som ”nyliberalismens naturliga arvtagare” snarare än dess motsats: en position som accepterar och bejakar en oreglerad ”hyperkapitalism” men vars enda svar på globaliseringen var att begränsa invandringen samt inta en protektionistisk och merkantilistisk försvarsattityd i världsekonomin.⁴³⁵

Från socialdemokratiskt håll framhölls att kritiken mot globaliseringens funktionssätt och konsekvenser hade officiellt stöd och beskrivningen av demonstranterna från borgerligt håll ifrågasattes.⁴³⁶ Maj-Inger Klingvall kritiserade högern för dess ifrågasättande av biståndet och länkade socialdemokratin till protesterörelsen på följande sätt:

Målet måste vara att ge alla människor möjlighet att växa på samma villkor – inte frihet för den starke att ta för sig på den svages bekostnad... där går skiljelinjen här hemma och där går skiljelinjen i svensk biståndspolitik.⁴³⁷

Aftonbladet skrev en artikel med titeln ”Rädslan för medborgarmakten i Prag”. Världsbankschefen James Wolfensohns stöd till kritiken och hans påstående att fattigdomen hade mer att göra med orättvis fördelning än med dålig ekonomisk tillväxt lyftes fram som ett försvar av demonstranterna: ”Om demonstranterna är huliganer får också världsbankschefen räknas till huliganerna”. *Aftonbladet* menade att de ”högerdebattörer” som skrivit artikeln ”Dags att stoppa huliganerna!” var rädda för ”kunskap och medborgarmakt”⁴³⁸ och att kraven stöddes av ”allt från internationellt erkända ekonomer till ärkebiskopar”.⁴³⁹

Samtidigt avvisades tendensen att betrakta protesterörelsen som ”antikapitalistisk” och ”antidemokratisk”. Historikern Lars Trägårdh anknöt också till Karl Polanyis tanke om ”den dubbla rörelsen”, med att protesterna visade en vilja att återskapa en balans mellan marknad och demokrati och beskrev den som ”en rörelse från Marx till Polanyi” snarare än som en renässans för en socialism av gammalt märke.⁴⁴⁰

---

⁴³⁵ Aron Etzler, AB K 001018.

⁴³⁶ Bosse Ringholm och Maj-Inger Klingvall, DN D 000928.

⁴³⁷ Maj-Inger Klingvall, AB D 001012.

⁴³⁸ AB 000927.

⁴³⁹ AB 000923.

⁴⁴⁰ Lars Trägårdh, DN K 001004.

Ärkebiskop KG Hammar med flera gick till försvar för demonstranterna och menade att globaliseringen skedde på de rika ländernas villkor ”medan verklig globalisering som vi ser det måste innebära tillträde för alla på de fattigare ländernas villkor”.⁴⁴¹ Även *Expressens* ledarsida poängterade att proteströrelsen inte hade ”marknadsekonomins avskaffande på sitt program” och välkomnade den ”politiska debattens” återkomst.⁴⁴² I motsats till den starkt ifrågasättande hållningen från den dominerande opinionsbildande borgerligheten särskilde sig *Expressens* politiske redaktör PM Nilsson medvetet genom en mer ”empatisk” position gentemot kritiken och motståndet mot globalisering:

Bakom positivt klingande marknadsekonomiska termer som omvandlingstryck och kreativ förstörelse finns personer som förlorar jobb och förtäste i tillvaron. Deras motstånd mot omvandlingstrycket, d.v.s. fabriksnedläggning, är självfallet legitimt och ska inte viftas bort som förändringsrädsla. Eller som USA:s ambassadör i Paris nyligen skrev i *Financial Times*: ”Globaliseringen skapar förlorare. Problemet är verkligt. Och vi kan aldrig lösa det genom att förlita oss på ekonomer som predikar den fria handelns välsignelser.” Därför blir jag alltmer misstänksam mot paniken hos globaliseringens ivrigaste förespråkare. Med en hetta som liknar kyrkans bannlysning försöker de brännmärka seriösa kritiker som avgrundsvänster.⁴⁴³

En splittring fanns hos de borgerliga ledarsidorna och debattörerna mellan ett mer aggressivt förhållningssätt till protesterna, som t.ex. manifesterades i uppropet från ”Motattack”, på *Svenska Dagbladets* ledarsida och från vissa företrädare för näringslivet, kontra ett tidvis mer inbjudande förhållningssätt från *Dagens Nyheter*s och *Expressens* ledarsidor och vissa borgerliga politiker som t.ex. Anders Wijkman.⁴⁴⁴ Det bör dock påpekas att aktörerna (politiker, ledarskribenter) kunde inta bägge dessa positioner vid olika tidpunkter i debatten.

---

⁴⁴¹ KG Hammar m.fl., DN 001001.

⁴⁴² EX 001001.

⁴⁴³ PM Nilsson, EX 001008.

⁴⁴⁴ Anders Wijkman, SvD D 001110.

5.2.2. Demokrati, frihet och äganderätt

Individuell frihet och äganderätt blev centrala argument mot demonstranternas globaliseringskritik. Muf-ordföranden Gunnar Strömmer förklarade muf:s devis ”jag älskar att äga” med att äganderätten ”bemäktigar” den enskilde individen. Strömmer ställde likaså ”konservativa krafter” och ”vänsterkrafter” mot ”äganderätt” och ”frihet” och menade att man ville skydda dessa värden mot ”den extrema vänster, som vill krossa – inte förbättra – den pågående globala utvecklingen och dess institutioner”.⁴⁴⁵ Tove Lifvendahl menade angående demonstranterna att deras krossande av skyltbutiksfonster visade en bristande respekt för äganderätten och för enskilda individer. Hon hävdade också att detta utgjorde en skymf mot medborgare i ett land som lämnat den socialistiska diktaturen.⁴⁴⁶

Från ett ekonomiskt-utilitaristiskt perspektiv ifrågasatte *Dagens Nyheter*s ledarskribent ”Sander” ärkebiskopens kritik mot marknadsekonomi och globaliseringen, och tanken på människan som ”förvaltare” av jordens tillgångar snarare än som skapare och ägare av sina produkter. ”Det var alltså inte Bill Gates som skapade Microsoft, utan Gud” ironiserade ”Sander” över ärkebiskopens kritik mot den globala ekonomin och det ”ojämlika” ägandet. Enligt Sander ledde äganderätten till incitament för teknologisk utveckling och ekonomisk tillväxt – i motsats till ”socialism”.⁴⁴⁷

Ett vanligt argument för globalisering under hösten 2000 var ”demokratisering” som en konsekvens av öppna marknader och frihandel. Bland annat refererades till ”Freedom House Surveys” årliga undersökning⁴⁴⁸ som visade ett statistiskt samband mellan politisk och ekonomisk frihet. ”Mycket talar alltså för att en globalisering av ekonomin underlättar demokratins utbredning”, skrev *Svenska Dagbladet* i en osignerad ledarartikel.⁴⁴⁹ *SvD* ifrågasatte beroendeskolans diskurs och

---

⁴⁴⁵ Gunnar Strömmer, EX D 001117.

⁴⁴⁶ Tove Lifvendahl, SvD 000928.

⁴⁴⁷ Nils-Eric Sandberg, DN 001226.

⁴⁴⁸ Freedom House är en amerikansk NGO som från början grundades för att ”bekämpa totalitära ideologier” som nazism och kommunism. Organisationen grundades 1941 och publicerar sedan 1973 årligen rapporten ”Freedom in the World” över ”globala politiska rättigheter och civila friheter” med hjälp av ett mått på indikatorer ”basic to freedom”. (www.freedomhouse.org, sidan besökt 20 april 2008).

⁴⁴⁹ SvD 011227.

importsubstitutionens strategi vilka ansågs leda till slutna samhällen, diktatorisk makt över invånarna och därmed leda till minskad frihet för befolkningen i fattiga länder.⁴⁵⁰ Mats Johansson hävdade att ”vänstern” bortsåg från marknadsekonomins framgångar för att kunna legitimera sin fortsatta existens.⁴⁵¹

En liknande ståndpunkt kom från Carl B Hamilton (fp) som hävdade att handel och utländska investeringar ger ökad öppenhet mot omvärlden och ”egenmakt” åt medborgare i fattiga länder. Kyrkans krav på att den industrialiserade världen skulle ”gå före” i öppnandet av marknader tycktes därmed vara missriktad: ”Kyrkan har en viktig uppgift i att företräda de fattiga i u-länderna mot deras egna herrar, snarare än att företräda dessa herrar på den internationella arenan”. Konsumenter i u-länderna ansågs förlora på att inte kunna handla billigare produkter, och kvinnor kunde inte komma bort från en traditionell kvinnoroll och få egen inkomst genom arbete i exportsektorn. Protektionism sades också gynna ett ineffektivt näringsliv genom korruption och mutor.⁴⁵²

Definitionen av vad som var ett ”hot mot demokratin” blev ett tema i debatten om demonstranternas kritik av globaliseringen. ”Sander” ifrågasatte utifrån en formell demokratisyn i anslutning till ett LO-seminarium om globalisering, tendensen att ställa ”marknad” och ”demokrati” i motsats till varandra:

Exakt vari ligger nu motsättningen mellan demokrati och öppna marknader? Bättre än att ifrågasätta internationaliseringen från demokratisk synpunkt, är att väga fördelar mot påfrestningar, och fråga hur de senare kan mildras.⁴⁵³

Dagens Nybeters Anders Johnson argumenterade också för att de internationella kapitalmarknaderna inte ”hotar demokratin” utan att problemen istället låg i hur lånen som regeringarna tog användes, ”till produktiva investeringar eller till utgifter som minskar arbete, sparande

---

⁴⁵⁰ SvD 001121.

⁴⁵¹ Mats Johansson, SvD 001001.

⁴⁵² Carl B. Hamilton, SvD D 001126.

⁴⁵³ Nils-Eric Sandberg, DN 001109.

och företagande”.⁴⁵⁴ En av de mest framträdande företrädarna för ett frihetsbegrepp som ställdes i motsats till ”kollektivism” och statsmakt var näringslivsorganisationen Svensk Handels chef Carl-Johan Westholm. Denne beskrev skillnaden mellan den liberala och globaliseringskritikernas syn på ”frihandel” och ”rättvisa” i termer av tron på politikens rimliga verksamhetsområden och den politiska maktens önskvärda omfattning. Det lyftes fram att det handlade om grader av ”politik” respektive ”ekonomi” – marknaden beskrevs som ”statslös”, ”pluralistisk” och ”frihetlig” och politiken som ”totalitär”:

Det som skiljer demonstranterna i Prag från tvättakta frihandelsvänner är alltså inte inställningen till internationella kontakter, utan tron på politiken... Politikens globalisering leder till risken för politikens totalisering – den totalitära världsstaten. Marknadsekonomins globalisering är däremot frihetens och mångfaldens värld. Där kan olika lösningar samtidigt förverkligas. Skattekonkurrens – istället för skatteharmonisering och bidragsjagande lobbyister. Medan marknadsekonomi till sin natur är icke-nationell och icke-statlig leder tilltron till politiken till antingen nationalistiska eller överstatliga lösningar. Den nationalistiska politiska lösningen är tullar, protektionism och isolationism. Den totala globala politiska lösningen är en värld, en politik, en regering⁴⁵⁵

Här sammankopplades alltså ”globalisering” med ”frihet från statsmakten” och ställdes i motsats till ”suveränitet” och ”diktatur”. Liberal demokrati, äganderätt och marknadsekonomi ansågs ge fattiga länder möjlighet till egenmakt och en självständig utveckling i motsats till ”socialism”, regleringar och protektionism.

Debattörerna från Arenagruppen menade ironiskt angående Kinas rätt till WTO-inträde och till normala handelsrelationer trots landets statsskick att ”diktaturer är tydligen enklare för högern att acceptera när det kokar ner till handel och ekonomi”. Arenagruppens skribenter argumenterade för ”demokratisering” av internationella institutioner som Världsbanken, WTO och IMF, bland annat genom att släppa in NGO:er och fackföreningar i deras arbete.⁴⁵⁶ Denna syn på

---

⁴⁵⁴ Anders Johnson, DN 001008.

⁴⁵⁵ Carl-Johan Westholm, SvD 001020.

⁴⁵⁶ Ursula Berge m.fl., SvD D 001013.

”demokratisering” av organisationerna ifrågasattes dock av företrädare för de liberala och moderata ungdomsförbunden som menade att det var ett uttryck för ”korporativism” och hävdade att ”IMF:s verksamhet grundar sig på den liberala demokratin och dess institutioner. Detta ger om något långsiktigt inflytande till människor.” Man menade att lösningen på den globala ojämlikheten inte var ”något slags globalt omfördelningsystem” utan att ”öppna västerländska marknader för tredje världens export”. Synen på globaliseringen som ett ”faktum” ifrågasattes också och man menade att denna istället var ”hotad” av protesterna och av bristen på officiellt stöd. Det varnades för att demonstranternas kritik och frånvaron av officiellt stöd kunde bidra till ett tillbakadragande av globaliseringen:

Arenagruppen säger sig varken vara för eller emot globaliseringen, den är blott ett faktum. Detta är en allvarlig felsyn. Globaliseringen kan förbytas i sin motsats och murar kan återigen resas mellan länderna. Det krävs en medveten och aktiv vilja för att driva den vidare mot den opposition frihandeln nu möter. För en stor del av världens befolkning är globaliseringen inte ett faktum. Att 80 procent av befolkningen bara konsumerar 20 procent av resurserna beror inte på att någon tar det de producerar ifrån dem, utan på att de förhindras från att producera mer, genom inskränkt politik och västerländska tullmurar.⁴⁵⁷

Johan Norberg (Timbro) menade att regeringen tydligt borde ta ställning för frihandel istället för att alliera sig med kritikerna. Han hävdade att protesterna riskerade bana väg för högerpopulistiska krafter och en stängning av det internationella ekonomiska systemet samt förvärra situationen på samma sätt som de kommunistiska och fascistiska motreaktionerna mot depressionen under mellankrigstiden:

---

⁴⁵⁷ Sofia Nerbrand m.fl., SvD D 001020.

Om opinionen får en nattsvart bild av internationalisering och utländsk konkurrens kommer de [sic] inte att låta sig lugnas av abstrakta idéer om Tobinskatte eller världsregeringar. De kommer att kräva sådant de kan uppnå omedelbart: slutna gränser, avbruten internationalisering. Det är ingen slump att de högerpopulistiska partier som erbjuder detta går framåt.⁴⁵⁸

Vad gällde relationen globalisering-demokrati kritiserade *Aftonbladets* ledarsida börskapitalismens konsekvenser i anslutning till utgivningen av journalisten Björn Elmbrants bok *Hyperkapitalismen*.⁴⁵⁹ *Aftonbladet* menade att det ”ligger både i demokratins och i marknadsekonomins intresse att sätta stopp för den skenande kapitalismen” när det gällde kraven på höga avkastningar från aktiemarknaden och menade att ”finansmarknaden är strikt taget lika okontrollerbar för företagen som för regeringarna”.⁴⁶⁰ Elmbrant hävdade också i en artikel att protesterna kunde ses som ett krav på politikerna att agera gentemot marknadskrafterna, och såg dem som ett uttryck för ett krav på mer ”politik” och ett behov av politiska debatter trots ”överhetens tal om att det inte längre finns något vänster eller höger inom politiken”. Protesterna beskrevs som ”en början till ett politikens come-back ur sin delvis självvalda exil”.⁴⁶¹

Argument som sökte en ”medelväg” i debatten genom att skapa stöd för den ekonomiska ordningen samtidigt som dess ”negativa effekter” skulle mildras kom huvudsakligen från socialdemokratiskt håll. Även dåvarande vice riksbankschefen Lars Heikensten menade att motståndet och protesterna mot globaliseringen i grunden inte var ”så förvånande” eftersom globaliseringens omställningar ställde krav på förändringar i t.ex. arbetslivet. Heikensten menade också att Sverige hade ett ansvar inför de fattiga länderna som var beroende av ett ”internationellt utbyte” och att ”vi får därför inte tveka om att försvara internationaliseringen”. De känslor som omställningar i produktion, ökad arbetslöshet och det tvivel på det rimliga med globaliseringen som kunde uppstå i strukturomvandlingens fotspår beskrevs på följande sätt:

---

⁴⁵⁸ Johan Norberg, DN K 001104.

⁴⁵⁹ Elmbrant 2000.

⁴⁶⁰ AB 000927.

⁴⁶¹ Björn Elmbrant, EX K 000927.

Handel och teknik skärper kraven på förändringar. När gamla näringar blir olönsamma rycks både arbetare i industriländer och utvecklingsländer upp från sina invanda miljöer. De tvingas lämna sina jobb och det kan ta tid innan de får en ny plats i tillvaron.⁴⁶²

Samtidigt hävdades att globalisering låg i både Sveriges och utvecklingsländernas intresse:

Också i dag är vårt välstånd i hög grad beroende av det ökande internationella ekonomiska utbytet. Ett exempel är vårt största företag, Ericsson, för vilket Kina i dag är den enskilt största marknaden. Minst lika viktigt är vad utvecklingen betyder för svenska hushåll och konsumenter. Tack vare skärpt importkonkurrens för t.ex. mat, kläder och hemelektronik räcker hushållskassan nu längre. Pensionssparare kan nu också dra nytta av investeringsmöjligheter i hela världen. Ändå har alltså globaliseringen mött motstånd på sina håll. I grunden tycker jag kanske inte att detta är så förvånande. Kraven på omställningar ökar i tider av stora förändringar.⁴⁶³

Leif Pagrotsky skrev efter en tids debatt en artikel med titeln ”Prags och Seattles demonstranter har rätt i sak”. Liksom tidigare ifrågasattes dock demonstranternas kritik mot den ekonomiska globaliseringen, liksom förslaget att u-länder skulle tillåtas skydda sina marknader, vilket sågs som ett uttryck för ”missriktad välvilja” då det skulle leda till högre priser samt hindra den regionala handeln mellan länderna. Pagrotsky menade att det var u-länderna som gynnades av ”rättvisa spelregler” inom WTO. Han skrev att öppna marknader gav tillväxt vilket var en förutsättning för att utplåna fattigdomen, och att utan tillväxt saknades förutsättningar för att föra ”en aktiv politik för social och ekonomisk trygghet, rättsäkerhet, korruptionsbekämpning och makroekonomisk stabilitet”. Fria kapitalrörelser möjliggör för utvecklingsländer att låna till egna investeringsprojekt, hävdade han. Gällande stödet för globaliseringen i Sverige sågs det som en ”pedagogisk” uppgift att ”skapa samförstånd om vad globaliseringen egentligen är” och en stark välfärdsstat sågs som en förutsättning för stödet till ett öppet ekonomiskt system:

---

⁴⁶² Lars Heikensten, SvD D 000927.

⁴⁶³ Ibid.

Vi behöver skapa legitimitet för globalisering och öppnare handel på hemmaplan. Det gör vi bäst genom att föra en politik som erbjuder människor social och ekonomisk trygghet i tider av förändring... Den nordiska modellen visar på en möjlig väg för att få en bättre förståelse för globaliseringens positiva effekter. En stark välfärdsstat, som inte överger sina medborgare i svåra tider, motverkar rädslan för modernisering och förändringar.⁴⁶⁴

Gunnar Hökmark (m) ifrågasatte dock ministrarnas ”flört med frihandels fiender” och betonade åter att ett starkare stöd för globalisering behövde formuleras från politiskt håll. Att handelspolitiken i WTO hade misslyckats berodde delvis på att rörelsens krav inte gällde utökad liberalisering utan inskränkningar och regleringar, och att man arbetade för att mötena skulle ”stoppas”. ”Frihandels fiender” beskrevs på följande sätt:

Nationalistiska romantiker som inte vill låta den fria handeln rubba det gamla samhället. Socialistiska planekonomier som vill reglera och fördela varor och tjänster utifrån politiska diktat. Rika jordägare, monopolistiska fabriker, licensierade importörer och byråkratiska makthavare. De som räds det nya och de som skräms av det främmande. De som vill ta strid för det gemensamma lokala mot den frihet och mångfald som öppnas genom det gränslösa. De som vill bevara sin politiska makt i slutna samhällen och de som vill hindra sina medmänniskor från att gå i andra banor än de rätta och sanna. De som ser till kortsiktiga nationella intressen och de som vill sätta de enskilda människornas välfärdsförutsättningar under politisk kontroll.⁴⁶⁵

Motståndet mot ”frihandel” förknippades med särintressen som både menades tillhöra företagare som ville skydda sig mot konkurrens liksom fackföreningar och ”socialistiska planekonomier” som motsatte sig marknadsekonomi och ”friheten” som sådana.

En skarp kritik mot uppropet ”Motattack” uttrycktes av *Dagens Nyheter*s ledarskribent Svante Nycander. Nycander kommenterade den

---

⁴⁶⁴ Leif Pagrotsky, SvD D 001016.

⁴⁶⁵ Gunnar Hökmark, SvD D 001020.

”faktiskt existerande globaliseringen” med att ”det ekonomiska utbytet underlättas på ett sätt som främst gynnar de rika länderna... därför att några få ekonomiska stormakter bestämmer spelets regler”. Nycander menade också att u-länder borde tillåtas kopiera teknik från rikare länder utan att hindras av regler för ”intellektuell egendom” och att de fattiga länderna, liksom tidigare de rika länderna, borde tillåtas en viss initial protektionism för att skydda sina hemmamarknader. Kritiken mot talet om ”rättvisa spelregler” i världshandeln kommenterades ironiskt; ”Moçambique ska ha samma rätt att exportera mobiltelefoner, läkemedel och lastbilar som Sverige” och Nycander ställde ”globaliseringen i realiteten” mot en ”idealiserad” globalisering, ”den faktiskt existerande globaliseringen – kontra den i läroboken”.⁴⁶⁶ Jens Ergon från Attac ifrågasatte talet om ”globalisering” utifrån att den utgjordes av ”95 procent spekulation” och ”5 procent reell handel”.⁴⁶⁷

Företrädare för Naturskyddsföreningen ifrågasatte handelsministerns beskrivning av ”rättvisa spelregler” gällande handelsrelationerna och menade att ”i en värld av extrem ojämlikhet, inte bara mellan fattiga och rika länder men också mellan små och stora företag, så är ’rättvisa regler’ inte nödvändigtvis samma sak som ’likadana regler för alla’”. Författarna förespråkade en unilateral liberalisering av EU:s handelshinder, t.ex. för textilier, och de ansåg att Sverige skulle verka för att etablera en allians med u-länderna inför ordförandeskapet 2001. Reglerna för världshandeln ansågs i alltför stor utsträckning gynna de rika länderna då de inte tog hänsyn till maktrelationer mellan länderna. Man menade i polemik mot handelsministern att en del av problematiken för utvecklingsländerna utgjordes av ”dagens ramverk för globaliseringen”: WTO och IMF ”fungerar ofta som ett alltför obalanserat stöd för de rika länderna och framförallt för de transnationella företagen”.⁴⁶⁸

En globaliseringskritik som hade en koppling till EU-kritiken artikulerades mot slutet av året. Sveriges kommande EU-ordförandeskap samt protesterna i Nice kommenterades av EU-kritikern Hans Lindqvist (c). Denne kritiserade de nya beslutsregler som skulle träda i kraft inom EU inför den europeiska utvidgningen, vilket bland annat skulle ge

---

⁴⁶⁶ Svante Nycander, DN 001014.

⁴⁶⁷ Jens Ergon, DN K 011114.

⁴⁶⁸ Svante Sundberg m.fl., SvD D 00103.

möjlighet att genom kvalificerad majoritet fatta beslut om handels-, flykting- och privatiseringsfrågor. Lindqvist kritiserade Nice-fördragets konsekvenser för den svenska suveräniteten och möjligheten att motsätta sig EU:s handelspolitik på grund av den europeiska integrationen.⁴⁶⁹ Kritik mot Nicefördraget uttrycktes också av Per Gahrton. Denne menade att ”bara marknadens lagar gäller i den nyliberala globaliseringens namn” och diskuterade en ”New Protectionism”. Här formulerades ett av de få inlägg som uttryckligen kritiserade frihandel och förespråkade lokal produktion (”localisation”). Samtidigt refererade Gahrton globaliseringskritisk litteratur som hävdade att de flesta större EU-projekten var initierade av ”intensiv lobbying från ett antal mäktiga storföretagargrupper som velat vidga sina marknader och minska kontrollen över sin verksamhet”. Han ansåg att EU som ”storkapitalets motvikt” var en ”bluff” och beskrev EU som ”enbart en lokal förlängning av den liberala globaliseringen”:

Principen för EU och WTO är densamma: endast marknadens lagar skall gälla, alla andra hänsyn skall sopas åt sidan i den nyliberala globaliseringens namn. Det är det en växande folkrörelse vägrar godta. Och från och med Nice är EU definitivt flyttat från att uppfattas som en del av lösningen till att betraktas som en del av problemet, på samma sätt som WTO, IMF, Världsbanken, transnationella företag och så vidare.⁴⁷⁰

Aftonbladet var starkare EU-positiv och uppmanade socialdemokratin och den svenska vänstern att tydligare ta ställning för EU som institution för att hantera den globala kapitalismen och beklagade den skepsis inför ett utvidgat EU-samarbete som fanns inom delar av partiopinionen och i den övriga vänstern.⁴⁷¹

---

⁴⁶⁹ Hans Lindqvist, SvD D 001206.

⁴⁷⁰ Per Gahrton, AB K 010106.

⁴⁷¹ AB 001112.

5.2.3. Ett reformistiskt ”svar”

Samarbete mellan näringsliv och politiker samt ”företagens samhällsansvar” som lösning på globaliseringens problem blev ett tema efter de mer intensiva protesterna i Prag. I en osignerad artikel menade *Dagens Nyheters* ledarsida att demonstranterna hade ”fått rätt” i sin kritik av globalisering. Bland annat hade oljebolaget Shell annonserat i sin reklam att man lyssnade på demonstranternas ”oro” över globaliseringens konsekvenser. I *DN*-ledaren togs även programmet ”Global Compact” (ett frivilligt avtal initierat av FN som företag skrev under där de förband sig att följa vissa etiska riktlinjer i affärsverksamheten) upp som ett exempel på hur demonstranterna lyckats vända debatten om globalisering och fått företagsledare att tänka om i frågor som miljö och fattigdom. *Konsumentmakten* beskrevs som en ”motvikt” till möjliga exploaterande relationer, som en möjlighet till ”ansvarsutkrävande” av företagen:

Med multinationell företagsverksamhet följer ett multinationellt ansvar. Direktörer som inte tar det får betala ett högt pris... Bolaget ingår i ett osynligt kontrakt med konsumenterna, som i sin tur blir allt mer medvetna... Konsumentmakten skapar ett visserligen bristfälligt men allt starkare system för utkrävande av ansvar.⁴⁷²

En industriledare, Björn Svedberg (bl.a. styrelseordförande i Ericsson), beskrev också Global Compact som ett viktigt ”ansvarstagande” för näringsliv och företag. Svedberg skrev att storföretagens nya utmaningar inte bara handlade om att ”säkra traditionella mål som att generera vinster, tjäna aktieägarnas intressen, möta konsumenternas behov och erbjuda goda arbetsförhållanden”, utan också att vara ”ansvarsfulla samhällsmedlemmar” och vara ”uppmärksamma på externa reaktioner på företagets verksamhet”. Detta skrevs med utgångspunkt i att företagen ”med rätta [kan] anses vara den drivande kraften bakom globaliseringen” och att ”höga krav” därmed borde ställas på dem ”även utanför deras direkta ekonomiska ansvarsområden”. Argumentet för frihandel var att individuella företag visserligen kunde slås ut, eller regioner utsättas för hot i och med konkurrensen, men att den i ett ”bredare perspektiv” var

---

⁴⁷² DN 001008.

positiv då ”konkurrensen leder till pressade priser och bättre varor och tjänster för oss alla”.⁴⁷³

I ljuset av den etablerade kritiken mot globalisering, men också debattens polarisering, kom pläderingar för en ”medelväg” i debatten om ”politik eller ekonomi” att artikuleras. Annika Åhnberg (f.d. (v) och senare (s)) skrev på ledarplats i *DN* en artikel som manade till ett bejakande av globaliseringen av både ”politik” och ”ekonomi” i motsats till den polarisering hon ansåg hade präglat debatten mellan en höger som betraktar politiken som det ”ondas” inkarnation och demonstranter som enbart betraktar ”politiken” som det ”goda”. Hon frågade ”vilken planet” debattörerna befunnit sig på medan Berlinmuren fallit och menade att globaliseringen ledde till både ett behov av ”politik” och av ”kultur, teknik och ekonomi”, men att dessa inte kunde frikopplas från varandra:

På ena sidan hävdas att teknisk och ekonomisk utveckling, särskilt handel över gränserna, är ond och måste tuktas av politiken... För den andra sidan är det kläffingiga politiker och huliganer som är inkarnationen av det onda... Välfärd och demokrati byggs med en kombination av alla olika processer. Ekonomi, kultur, politik, teknik, inget av detta kan vi vara utan. En konstruktiv diskussion om globalisering borde därför inte handla om hur man kan stoppa antingen ekonomin eller politiken. Det borde handla om det motsatta hur man kan främja globaliseringen av ekonomin och politiken.⁴⁷⁴

5.3. Konklusion

Under sommaren och hösten år 2000 blev det tydligare att globaliseringen kopplades till individuell ”frihet” och ”demokratisering” av borgerliga debattörer. I diskussionen om u-länder kopplades globalisering, som ansågs bryta ned nationella barriärer, till ”frihet från statsmakten”, ”demokratisering” och ”enskilt ägande”. Globaliseringen förknippades med individuell frihet och ställdes i opposition till en ”repressiv” statsmakt i såväl Sverige som u-länder. Sådana ekvivalenskedjor uttrycktes frekvent av borgerligheten under sommaren och hösten, då vänster- och

---

⁴⁷³ SvD 001121.

⁴⁷⁴ Annika Åhnberg, DN 001208.

högermotstånd mot globaliseringen slogs samman till en antiliberal fiendekategori. I strävan efter att likställa den egna positionen med "solidaritet" och "allmänintresset", medan övriga positioner sågs som protektionistiska eller som uttryck för särintressen, kan också ett försök att skapa ett hegemoniskt projekt kring den egna positionen spåras. Dock använde sig borgerliga debattörer gentemot globaliseringskritikerna snarare av en "logic of equivalence" än en "logic of difference", d.v.s. av en totaliserande och utdefinierande strategi snarare än en överbyggande.

Ett annat tema var att globaliseringen var "hotad" av protesterna, och krav ställdes på att socialdemokratin skulle ta avstånd från globaliseringskritiken och försvara frihandeln. Detta kan ställas mot en tidigare föreställning om globalisering som en "given" eller "oundviklig" process. De eventuella negativa konsekvenserna av globalisering sammanfattades i begreppet "kreativ förstörelse". En mer socialliberal borgerlig position som såg motståndet mot globaliseringens omvandlingar som rimligt och begripligt etablerades dock. Den tog delvis avstånd från den övriga opinionsbildande borgerligheten och närmade sig den socialdemokratiska positionen. Denna position menade att kritikerna ville ha en "globalisering på de fattiga ländernas villkor" och välkomnade kritiken av orättvisorna.

Konsekvenser av globalisering som "kosmopolitism" och "demokratisering" var argument som delades av socialdemokratiska debattörer. Dessa konsekvenser av globalisering sågs som positiva men relativt "givna" följder av globaliseringen. Deras argumentation handlade istället om att det var globaliseringens "följdfrågor" som behövde diskuteras och hanteras. I försvaret av globaliseringen argumenterade bland annat handelsministern för att den var ett resultat av människors val i deras vardag, d.v.s. den var inte styrd "uppifrån".

Det fanns en viss samstämmighet i de ekonomiska argumenten för ekonomisk globalisering hos socialdemokratin och delar av borgerligheten. Båda parter argumenterade för globalisering i de fattiga ländernas intressen (handelsliberalisering, investeringsflöden) och för svenska företag och medborgare (konsumenter, pensionssparare), men synen på hur motståndet skulle förstås och hanteras skilde sig delvis åt. Socialdemokrater och reformistiskt orienterade borgerliga debattörer argumenterade vidare mot vad man uppfattade som globaliseringskritikernas ifrågasättande av frihandel och globalisering. De

argumenterade för internationellt politiskt samarbete som framkomliga vägar, m.a.o. en *reformistisk* hållning till globaliseringens problem. På ett generellt plan uttrycktes skiljelinjen mellan socialdemokratin och borgerligheten oftare i en mer generell diskussion om *politisk reglering* av globaliseringen, och i vilken grad globaliseringen hotade ”demokratin” eller inte gjorde det.

Mer moderata globaliseringskritiker som företrädare för Svenska Kyrkan förespråkade en ”inkludering av de exkluderade” där en annan globalisering ”som gynnar alla” artikulerades, liksom att ”utvecklingens bästa frukter kommer världsbefolkningen till del”. Det senare visade hur ”globalisering” var ett begrepp som det kunde artikuleras skilda förväntningar kring, som ett begrepp som uppfattas som något ”gott” men som definierades på radikalt olika sätt. Ett mer radikalt ”vänsterargument” var att Sverige, multinationella företag och IMF alla var delaktiga i en global *exploatering* av de fattiga länderna. Globaliseringskritiker betonade att regelverken för frihandeln gynnade de rika länderna och storföretagen samt att spelreglerna i världshandeln var utformade utan tanke på aktörernas styrka, att de därmed inte kunde betraktas som ”rättvisa spelregler”. En mer långtgående kritik mot den globalisering som utformades i de internationella institutionerna uttrycktes alltså av dessa. Ett av de få argumenten för protektionism uttrycktes från en ideologikritisk position av Per Gahrton (mp). En mer EU-kritisk position ifrågasatte att den nationella handelspolitiken bestämdes av EU och EU sågs i högre grad som en aktör som gick storföretagens ärenden än som en lösning på problemet med global rättvisa.

”Demokrati” var ett element som i högre grad var föremål för strid under hösten och knöts till frågan om demonstranternas förmåga att representera en större folkopinion. I en formell definition av ”demokrati” förknippades globaliseringen med spridning av demokratiska styrelseformer, medan ”demokrati” som deltagande i politiska processer (demonstranterna som en symbol för ”demokrati”, deltagande av fackföreningar i de internationella institutionerna) eller ett mer omfattande demokratibegrepp avvisades. Debattörer som stödde rörelsen menade istället att rörelsen och den ökade politiska aktivismen var ett tecken på ”demokrati”, och likställde ofta ”politisk reglering” av globaliseringen med ”demokratisering”.

En ”reformistisk” position formulerades av ett brett spektrum opinionsbildare och politiker under hösten 2000. *Dagens Nyheters* ledarsida gick från en mer kritisk syn på globaliseringskritikerna till en ”koopterande” som gav ”båda sidor rätt”. Argumentationen kan alltså i dessa debatter delas upp i en nyliberal position, en socialliberal position (där en viss allians skapades mellan socialdemokrater och en del borgerliga debattörer under hösten), och en tydligare (ideologi-)kritisk position som riktade en mer långtgående kritik mot frihandelssystemets konsekvenser för Syd.

Kapitel 6

Attac Sverige och globaliseringsdebatten år 2001

Attac Frankrike grundades i juni 1998.⁴⁷⁵ Attac Sverige bildades den första helgen i januari 2001 samtidigt med Sveriges övertagande av det roterande ordförandeskapet inom EU. Liksom tidigare kom debatterna som denna organisation väckte i relativt stor utsträckning att fokusera på frihandelsfrågan. Frihandel var också en av de frågor som regeringen hade föresatt sig att driva under ordförandeskapet. Även andra frågor som organisationen lyft fram, som pensionsfondernas placeringar, de fria kapitalrörelserna och förslaget på en Tobinskatt samt möjligheten att stänga eller reglera ”skatteparadisen” diskuterades i viss mån. Inläggen till försvar för globalisering fortsatte från borgerliga debattörer och näringslivet i samband med att Sverige övertog EU-ordförandeskapet i januari 2001.

Detta kapitel behandlar således debatter om globalisering som sträcker sig från Attacs bildande januari 2001 fram till årsskiftet.

6.1. Attac Sverige

Attac fick stor uppmärksamhet i svenska medier; enligt journalisten Staffan Heimerson skrevs i Sverige över 400 artiklar om organisationen under dess första månader.⁴⁷⁶ Attac blev också snabbt föremål för en rad kommentarer och kritik för vad man uppfattade som dess inställning till globalisering och frihandel. Debatten kom i stor utsträckning att handla om just frihandel, även om debatt också fördes om Tobinskatten. På grund av den utmaning organisationen utgjorde och den uppmärksamhet den väckte präglades hanteringen av Attac av försök att för egna syften ta över organisationens agenda, att ”rida på vågen” av rörelsens uppmärksamhet.

---

⁴⁷⁵ Clinell 2000:8.

⁴⁷⁶ Heimerson 2001.

Då inläggen i stor utsträckning både behandlade Attac som organisation och frågor om globalisering är detta avsnitt uppdelat dels i en redogörelse för ståndpunkter om Attac och den globaliseringskritiska rörelsen och temat ”politikens kris” som aktualiserades i anslutning till Attacs bildande, och dels i en redogörelse för frågor i debatten som mer uttryckligen berör globalisering som tema.

6.1.1. Politikens vitalisering eller hot mot demokratin?

En ambivalens gällande Attacs inverkan på den politiska demokratin och det politiska etablissemangets framträdde tidigt under våren 2001 på samtliga ledarsidor utom i *Svenska Dagbladet*, som var mer entydigt kritisk och fokuserade på det våld som förekom i demonstrationernas fotspår och beskrev proteströrelsen som protektionistisk och antimodern. *Svenska Dagbladet* skrev att ”för många, men inte alla, är organisationen förknippad med tegelstenar och blod” och beskrev sina förväntningar på organisationen med rubriken ”Kravaller eller inte”.⁴⁷⁷ Tobinskatten sågs som en omöjlig idé, som ett sätt att förena ”de som vill avskaffa frihandeln, protektionister som vill inskränka den eller känsliga personer som inte står ut med att vi inte lever i den bästa av världar”.⁴⁷⁸

Göran Skytte hävdade på *SvD:s* ledarsida att Attacs påståenden att parlamentariskt fattade beslut, såsom att ”offentliga tillgångar säljs ut, marknader avregleras och offentliga trygghetssystem monteras ner” hade gjorts ”utan demokratisk förankring” visade en ”illavarslande” antidemokratisk och konspirationsteoretisk hållning eftersom dessa beslut fattats av riksdag och regering tillsatta i demokratiska val. Skytte menade att Attacs kritik mot nyliberalismen som ”allenarådande” visade en konspiratorisk mentalitet som skyllde sociala problem på en allomfattande fiende, liknande kommunismens och nationalsocialismens. Han menade att formuleringarna hos Attac var ”illavarslande, åtminstone för oss som tror mer på parlamentarisk demokrati än på gatans parlament”, och att en ”djävulsbild” målades upp av marknadsekonomin

---

⁴⁷⁷ SvD 010105.

⁴⁷⁸ SvD 010109.

och ”nyliberalismen”.⁴⁷⁹ *Svenska Dagbladet* menade i en huvudledare att Attac var en ”frontorganisation för vänstern, främst inriktad mot moderniseringen inom socialdemokratien”.⁴⁸⁰

En opinionsundersökning från Temo ansågs visa att Attac inte hade särskilt starkt stöd bland unga⁴⁸¹ och på ledarsidorna ifrågasattes organisationen som ”folkrörelse” liksom dess stöd hos allmänheten. Journalisten Staffan Heimersons undersökning, beställd av Näringslivets Medieinstitut, visade att under hösten 2000 och våren 2001 hade över 400 tidningsartiklar med huvudsakligen positiva omdömen skrivits om Attac i Sverige, vilket sågs som ”okritisk lämmeljournalistik”.⁴⁸² *Svenska Dagbladet* hävdade att de fått en överdriven medieuppmärksamhet och att ”opportunistiska politiker” (främst inom socialdemokratien) genom att välkomna organisationen legitimerade ”en rörelse som i bästa fall bara är ett intellektuellt moras och i värsta fall bidrar till att bana väg för politiskt våld”.⁴⁸³

Attac välkomnades till en början av *Expressens* och *Dagens Nyheter*s ledarsidor. Talet om den nybildade rörelsen fokuserade bland annat temat ”politikens kris” och politikernas svårigheter att rekrytera medlemmar till partierna. *Dagens Nyheter* menade att globaliseringen ”onekligen [är] förknippad med problem” men ifrågasatte Attacs ”alternativ” i kritiken mot frihandeln samt argumenten för Tobinskatten. Likaså ifrågasattes EU-kritiken mot den nivå som rymde ”embryot till en beskattningsmakt, om medborgarna i medlemsländerna så skulle önska”.⁴⁸⁴

Ett annat tema som lyftes fram var Attacs/den globaliseringskritiska rörelsens ”politisering” av samhällsdebatten. *Expressen* skrev att Attac hade ”lyckats politisera en skenbart mekanisk och ansiktslös globaliseringsprocess”.⁴⁸⁵ *Dagens Nyheter* beskrev i en positiv ton hur ”engagemanget” var tillbaka och hur globaliseringen kommit in i medierna på grund av demonstrationer som ett uttryck för att ”politiken kommit tillbaka”. Samtidigt beklagades partiernas sätt att

---

⁴⁷⁹ Göran Skytte, SvD 010111.

⁴⁸⁰ Mats Johansson, SvD 010114.

⁴⁸¹ Arne Moberg, DN 010610.

⁴⁸² SvD 010511; Hanne Kjöllér, DN 050511.

⁴⁸³ Mats Johansson, SvD 010511.

⁴⁸⁴ DN 010105.

⁴⁸⁵ EX 010105.

hantera rörelserna genom att de bara ”nappar på krokarna” och politikernas initiativlöshet i förhållande till rörelsens vitalitet hävdades visa den etablerade partipolitikens fattigdom och förstelning. *DN* menade därför att ”först när också politikerna livas, kan politiken sägas ha kommit tillbaka på allvar”.⁴⁸⁶

Ett starkare ifrågasättande uttrycktes av *Dagens Nyheter* och *Expressen* en kort tid efter denna mer ”välkomnande” attityd. *DN* uttryckte i en kritisk artikel att Attac drog till sig medlemmar på samma sätt som ”70-talets enhetsfronter” där man samlas kring en rad ”mjuka frågor” medan en ”hård antiliberalt kärna” inom rörelsen ansågs ha en förankring i vänsterpartiet.⁴⁸⁷ *Expressen* ifrågasatte ”vad Attac gör så bra, som partierna gör så dåligt” och ställde således ”regeringsansvar” och ekonomiskt ansvar mot en mer ansvarslös ”idealism” med krav på omedelbara resultat.⁴⁸⁸

En ambivalens gentemot Attac uttrycktes också av *Aftonbladet*, även om attityden generellt var mer positiv än på de borgerliga ledarsidorna. Attac hyllades för att åter ha väckt det politiska engagemanget och skribenten Helle Klein välkomnade den ”nya” politiska generationens ankomst, ”Generation E – som i engagemang” från den tidigare ”ironiska generationen”.⁴⁸⁹ Hon uttryckte en välkomnande attityd gentemot den nyväckta ”solidariteten” samt såg det ökade politiska engagemanget som ett svar på ”politikens kris”. I en annan artikel sades att globaliseringen hade försvagat de nationella parlamenten och här ifrågasattes framförallt politikernas och riksdagsledamöternas hyllande av proteströrelsen. Klein menade att politikernas agerande och förhoppningar gentemot organisationen kunde ses som ett symptom på en allvarligare kris för politiken då globaliseringen tycktes undergräva riksdagens och politikernas handlingsutrymme och försvaga politiken:

---

⁴⁸⁶ DN 010109.

⁴⁸⁷ DN 010116.

⁴⁸⁸ Cecilia Garne, EX 010116.

⁴⁸⁹ Helle Klein, AB 010403.

Kanske hör etablissemangets snabba anammande av Attacs krav ihop med att aktivisterna inte uppfattas som hot mot de etablerade själva? Den som inte anser sig ha någon makt blir inte utmanad av nya sociala rörelser. Tvärtom blir Attacs engagemang mot globaliseringens negativa konsekvenser ett hopp för visionslösa parlamentariker. Så kanske äntligen politiken kan få nytt liv, tycks de tänka... Kampen om värderingarna och makten sker i dag på det lokala och globala planet. Alltmedan riksdagen reduceras till ett kuriöst inslag i konstitutionen med mer ceremoniell än reell betydelse.⁴⁹⁰

Riksdagen sågs som utmanad av både globaliseringen och EU (ovanifrån) och av protesterörelsen och lokalpolitiker som tog ”saken i egna händer” och struntade i regeringsbeslut (underifrån). Klein menade att ”Det är hög tid att bestämma vad som ska bestämmas av vem och när.”⁴⁹¹

Aftonbladet försvarade dock rörelsen mot den kritik den utsattes för under våren. Ledarskribenten Jesper Bengtsson argumenterade för att organisationen borde knyta an de globala frågorna till lokala orättvisor och ”koppla samman de stora frågorna med de lokala, så att människor kan gå in och påverka sin egen verklighet”, och därmed bygga upp en rörelse som långsiktigt kunde förändra samhället även efter att mediernas kameror slocknat.⁴⁹² Bengtsson skrev att ”socialdemokratin har uppenbarligen förstått sprängkraften i människors oro över klassklyftor och ökad global konkurrens” och argumenterade för vikten av att den partipolitiska vänstern knöt ”starka band till moderna protesterörelser”.⁴⁹³

På borgerliga ledarsidor tillskrevs Attac tidvis ståndpunkter som ”protektionism” och ”utvecklingsfientlighet”. *Svenska Dagbladet* ställde globaliseringskritikernas ”antimoderna” attityd mot globalisering som ”modernisering” i en ”linjär” moderniseringsvision.⁴⁹⁴ *SvD* ansåg att organisationen var fientlig till ekonomisk och teknisk utveckling. ”Tekn. dr.” Lars Bern skrev i en kommentar om rörelsen att de inte förstod att den nya ekonomin och övergången till ett postindustriellt samhälle ledde till arbetsuppgifter som var mer humana än i den äldre ekonomin: ”det är förvånande att människor som förespråkar humanitet och solidaritet

---

⁴⁹⁰ Helle Klein, AB 010207.

⁴⁹¹ Ibid.

⁴⁹² Jesper Bengtsson, AB 010206.

⁴⁹³ Jesper Bengtsson, AB 010407.

⁴⁹⁴ T.ex. Mats Johansson, SvD 010513.

återfinns i denna krets”.⁴⁹⁵ Globaliseringskritiken beskrevs av *Dagens Nyheter*s politiske redaktör Niklas Ekdal som nostalgisk och antimodern och som ”en i grunden konservativ kritik av vår tids konsumtion och globala varumärken”:

Den kanadensiska journalisten Naomi Kleins debattbok har samma utgångspunkt, liksom för övrigt det mesta av den antiglobaliseringslitteratur som utkommit på senare år. Det var bättre förr. Mycket av kritiken mot globaliseringen och logofieringen av våra liv bygger på föreställningen att det funnits ett jungfruligt och förnuftigt förut. Det är en bluff. Världen var inte bättre före Nike och Coca-Cola. För de flesta människor var den bara trist, fattig och farlig.⁴⁹⁶

Expressen ställde sig positiv till den globaliseringskritiska rörelsen som politisk kraft och menade att det fanns ”mycket i den nya aktivismen som en socialliberal och idealistisk höger borde välkomna”, bland annat främlingskapet inför staten och rörelsens tro på civilsamhället samt att ”det är väl utmärkt att medborgarna aktiverar sig och utövar makt som konsumenter” inom rörelsen.⁴⁹⁷ Även om kritik i sak riktades mot Tobinskatten lyfte ledarskribenten Ann-Charlotte Martéus fram att organisationerna lyckats politisera globaliseringen och lyfta fram de internationella institutionernas roll i globaliseringen:

Globaliseringskritikernas viktiga insats är i stället att de har riktat ljuset mot och höjt medvetenheten om internationella organisationer som IMF, WTO och Världsbanken. Demokratisk insyn i, kunnighet om och inflytande över dessa organs implicita värderingar och verksamheter är viktiga. Då kan de mycket väl användas som globala redskap för ekonomisk rättvisa.⁴⁹⁸

Martéus ifrågasatte de övriga borgerliga ledarsidornas beskrivning av kritiken med att det visserligen var felaktigt att inte handla eller bojkotta varor från fattiga länder på grund av sämre arbetsvillkor och löner och att

---

⁴⁹⁵ Lars Bern, SvD 010217.

⁴⁹⁶ Niklas Ekdal, DN 010408.

⁴⁹⁷ Anna Dahlberg, EX 010329.

⁴⁹⁸ Ann-Charlotte Martéus, EX 010404.

multinationella företag gav bättre levnadsvillkor för fattiga, men samtidigt framhölls att

...vi kan och ska hålla koll på vad företagen har för sig – och ställa krav. Att göra det är inte att vara antiglobalistiskt [sic]. Det är globalism i ordets rätta bemärkelse.⁴⁹⁹

6.1.2. "Frihandel nu!"

Frihandel var ett centralt tema i debatten under våren. Det fördes kampanjer under våren i anslutning till det svenska ordförandeskapet, där det krävdes att EU öppnade sina marknader för u-länder. Ett upprop skrivet av i stor utsträckning samma debattörer som "Motattack", denna gång med industriledaren Percy Barnevik i spetsen, välkomnade att handelsministern och statsministern i efterdyningarna av "demonstrationsvågorna" i Seattle hade "visat sig starka i sin övertygelse om frihandelns fördelar". De beskrev det som ett "solidaritetsarbete" för den svenska regeringen att förmå EU att öppna sina marknader för fattiga länder trots det potentiella motstånd detta kunde stöta på från de "intressegrupper" som drabbades, men förespråkade att omställningarna skulle fortskrida och hanteras genom en utbildningspolitik som tillät dem som förlorade arbetet att ställa om till andra yrken. Man argumenterade också för att Sverige borde verka för en unilateral liberalisering inom EU då frihandel ansågs ge vinster oavsett om den andra parten öppnade sina marknader eller ej. I artikeln skrevs att öppnandet av marknaderna var ett centralt solidaritetsarbete som kunde ställas mot ett "Fort Europa" som stängde sina gränser för andra länders varor och för flyktingar:

"Det är vårt anseende och vår lojalitet med våra käraste principer som står och faller med vår vilja att här och nu, genom omedelbar frihandel, ge världens fattiga en möjlighet att av egen kraft förbättra sina livsvillkor".⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁹ Ann-Charlotte Martéus, EX 010410.

⁵⁰⁰ Percy Barnevik m.fl., DN D 010103.

Handelsminister Leif Pagrotsky välkomnade Attac vid dess bildande och menade att organisationen strävade efter ”samma mål som den socialdemokratiska regeringen: rättvisare fördelning av globaliseringens möjligheter och kraftfullare politik mot dess negativa konsekvenser.” I denna betoning på ”reglering” och ”styrning” jämfördes regeringens ståndpunkt med globaliseringskritikernas:

Grundläggande är övertygelsen att globaliseringen kan, och måste, styras med politiska beslut – nationellt, regionalt och globalt. Utvecklingen är inte förutbestämd och styrd av en osynlig hand.⁵⁰¹

I en andra artikel uttryckte handelsministern en rad förbehåll gällande Attacs politiska förslag och krav på politikerna, bl.a. att Tobinskatten inte kunde ses som det enda sättet att hantera globaliseringens problem, eller ses som den enda lösningen på problemen: ”Det finns inget enkelt enskilt grepp som i ett slag löser de problem som globaliseringen blottlägger och ibland förstärker. Det krävs ett brett angreppssätt.” Handelsministern menade att organisationen var tvungen att likt politikerna lära sig hantera ”bevärliga intressekonflikter”, och att arbetet med att forma globaliseringen ”så att den skapar nya och bättre relationer mellan länder och folk” var ”mödosamt” och inte löstes med drömmar om en ”quick fix”. Organisationens solidaritet vad gällde frihandel ifrågasattes också utifrån Attacs franska grens åsikter om avreglering av den europeiska jordbrukspolitiken. Han frågade om han hade organisationens ”stöd” i förslaget, som verkade kunna stöta på motstånd i EU.⁵⁰²

Attac svarade på det senare inlägget med att flera u-länder i handelsförhandlingar hade försökt få igenom att man från handelsavtalen skulle få undanta de livsmedelsmarknader som var avsedda för lokal livsmedelsförsörjning. De kritiserade även att utvecklingsländer för att få en liten del av marknadstillträdet tvingades avreglera sina marknader i en takt som skulle vara otänkbar i Europa. De föreslog att ge de fattigaste länderna fritt tillträde till EU:s marknad utan krav på motprestationer från dessa länder.⁵⁰³

---

⁵⁰¹ Leif Pagrotsky, AB D 010105.

⁵⁰² Leif Pagrotsky, EX D 010125.

⁵⁰³ Hans Abrahamsson m.fl., EX D 010207.

Ekonomen Lars Pålsson Syll hävdade att Attac var ett uttryck för att ”ekonomismens omvärdering av alla värden har nått vägs ände” och att stödet till organisationen tydde på att nyliberalismen började förlora problemformuleringsprivilegiet: ”Nu vill människor själva åter sätta gränser för hur långt marknadens djungellag ska få gälla”.⁵⁰⁴ Ett annat tema var den återkommande kritiken mot högerns idealiserade tal om ”globalisering” och ”frihandel”, som ställdes mot ”globaliseringen i verkligheten”. Ekonomen Claes Cronér poängterade att världshandeln inte var fri på grund av förekomster av monopol och karteller samt att det var finanskapitalet som dominerade världshandeln:

Globaliseringen har visserligen ökat resursrörligheten, tillgängligheten och informationen så att verkligheten närmat sig teorins postulat. Men inskränkningar förekommer: handelsblock, karteller, oligopol, monopol, oönskade miljöeffekter... kampen mot kapitalets inneboende koncentrationstendenser är ojämn. Världen är lika långt från fri konkurrens och frihandel år 2000 som den var år 1900... Vad gäller frihandeln kan hindren synas överstygiga. Världshandelns asymmetri, koncentration till ett fåtal länder och företag, internhandelns omfattning, förekomsten av monopol och karteller, omfattningen av finansiella transaktioner eller spekulation och alla oönskade sidoeffekter av handel och investeringar gör att frihandelns försvarare har en svår uppgift.⁵⁰⁵

Likaså påpekade Cronér att en stor andel av handelstransaktionerna bestod av företagsinterna affärer och att ”frihandeln” således huvudsakligen var en frihandel inom företagen, vilket således var en handel mer präglad av ”monopol” och ”oligopol” än av en marknadsmässig ”frihet”, och att ”500 storföretag står för 70 procent av världshandeln, internhandeln är dominerande”.⁵⁰⁶

Andra debattörer betonade omfördelning av resurser och beskrev ett ”behov” av en ”omglobalisering så att välståndsutvecklingen bättre än hittills kommer de sämst ställda till del”.⁵⁰⁷ Organisationens inställning till EU formulerades av medlemmen Andreas Foller som menade att Attac varken skulle ta ställning för eller mot EU så länge inte

---

⁵⁰⁴ Lars Pålsson Syll, AB D 010310.

⁵⁰⁵ Claes Cronér, AB D 010106.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Örjan Appelqvist, SvD D 010124.

”makt förskjuts inom Unionen så att ett fåtal politiker och tjänstemän (läs: Kommissionen) får möjlighet att utan politisk förankring föra en huvudlös politik för avregleringar och nedmontering av våra trygghetssystem utan möjlighet för medborgare och nationella politiker att påverka”. Kraven som ställdes gällde en ”Tobin-zon” i EU, bekämpande av ekonomisk brottslighet och skatteparadis, försvar av offentlig service, avskrivning av fattiga länders skulder, motverkan av nya maktbefogenheter för EU-kommissionen i framtida handelsavtal, en ”radikal reformering” av den europeiska jordbrukspolitiken (avskaffande av subventionerna inom EU), samt ”ett verkligt ekonomiskt, socialt och kulturellt partnerskap med länder i syd som ger utrymme för genuin utveckling till skillnad från dagens frihandelszoner”.⁵⁰⁸ De omfattande påtryckningarna mot rörelsen att stödja nedmonteringen av den europeiska jordbrukspolitiken ledde till att en medlem artikulerade sin ståndpunkt i en artikel med titeln ”Attacs solidaritet med Syd segrar”:

Det finns olika åsikter inom Attac om handel, men solidariteten med syd kommer att segra. Att använda våra skattepengar till att försämma för oss själva som konsumenter samtidigt som vi nekar fattiga producenter i syd möjlighet att höja sin välfärd är ohållbart.⁵⁰⁹

”Solidaritet” var ett fortsatt stridstema i debatten. Ekonomer från City-Universitetet, Saco och Handels Utredningsinstitut menade att rörelsen hade ”andra politiska mål” än de uppgivna, nämligen att underminera stödet för det öppna samhället och marknadsekonomin och att Attac trots påståendet att de ville bidra till fattiga länders möjligheter att delta i globaliseringen i själva verket motverkade detta:

---

⁵⁰⁸ Andreas Foller, EX D 010106.

⁵⁰⁹ Markus Larsson, SvD 010302.

Attac säger sig hävda de fattigas rätt att ta del av globaliseringen. Om detta verkligen vore deras mål borde de verka för att den fria rörligheten för arbete, kapital och varor inte bara skulle råda mellan EU-länder utan mellan alla demokratiska länder i världen. Detta skulle öka möjligheterna för enskilda människor i tredje världen att skapa ett bättre liv. Det skulle också minska den stora orättvisa som är förknippad med att det är var man råkar vara född som bestämmer vilket liv man kan leva.⁵¹⁰

Ekonomerna menade att de positiva följderna av fria kapitalrörelser var svårare att förklara än ”känsloladdade ord som spekulation och finanskriser”. De argumenterade för fria kapitalrörelser på grund av att de ger möjlighet till lån för investeringsprojekt i utvecklingsländer samt för frihandel då de hävdade att det fanns ett samband mellan ekonomiska och politiska friheter, d.v.s. att ”marknadsekonomin och demokratin går hand i hand”. Attacs hot mot ”friheten” åsyftade uppenbarligen ”näringsfriheten” vilken ställdes mot ”slutna samhällen” och ”protektionism”. De såg Tobinskatten som ”ogenomförbar” och menade att den istället användes för att ”svärta ner marknadsekonomens fundament, nämligen den fria handeln”. Tove Lifvendahl menade att politikerna artikulerat sitt stöd till Attac och Tobinskatten i ett egenintresse, då globaliseringen var ett större hot mot den politiska makten i Sverige än för de fattiga länderna och den politiska makten ville öka eller återta sitt omfång. Hon hävdade vidare att kritiken var elitistisk samtidigt som det ”folkliga” (u-ländernas intressen) knöts till den nyliberala positionen:

För vad som har hänt parallellt under de senaste tio, tjugo, trettio åren då mer än 20 miljoner brasilianska bönder har hävt sig ur fattigdom, och när antalet hemlösa i Calcutta har minskat från 1,5 miljoner till 80 000, är att politiker tappat en del av sin makt och nu är beredda att göra allt för att få tillbaka den... Respekten för individens fri- och rättigheter, demokrati i betydelsen makt över sitt liv och sina livsval och rätten att äga och att handla med vem man vill – där är de fundamentala nämnare som har skapat förutsättningar för människor att förändra sin livssituation. Men nu vill en liten politisk elit kasta grus i maskineriet och försöka omdefiniera och omvärdera vad som har hänt.⁵¹¹

---

⁵¹⁰ Niklas Berggren m.fl., AB 010222.

⁵¹¹ Tove Lifvendahl, SvD 010111b.

Expressens ledarkampanj ”Frihandel nu!” var ett led i en mer övergripande ”kampanj”, som även drevs av den svenska regeringen, för att förmå EU:s medlemsländer att öppna sina gränser för handel från de fattigaste länderna. I artikelserien präglades ledarsidans syn på frihandel av en ambivalens. Å ena sidan beskrevs frihandeln som ”demokratiserande” och ”välståndsskapande”. Det framhölls att ”globalisering” i bemärkelsen investeringar, informationsteknik och turism gjorde världen mera ”genomskinlig”: ”Morgongymnastik i all ära, men om det är något som världens auktoritära regimer har att frukta så är det det fria flödet av människor, varor och kapital”.⁵¹² I anslutning till förhandlingarna om Kinas inträde i WTO formulerades liknande argument, att ”globaliseringsfällan blir en fälla för diktaturen”.⁵¹³ *Expressen* menade att problemet med globaliseringen inte var att de fattiga länderna drabbades av ”utsugning” eller ”exploatering” utan av ”marginalisering” i den globala ekonomin.⁵¹⁴

Å andra sidan sågs globalisering som något som skapade maktlöshet i det politiska livet och därmed bidrog till en misstro mot partipolitiken, minskat engagemang o.s.v. I en artikel behandlades Ericsson, vars mobiltelefoner å ena sidan hade varit behjälpliga i störtandet av den filippinska regimen men som å andra sidan dagen efter hade varslat 500 anställda i Linköping på grund av låga vinster:

Två sidor av globaliseringen visar sig alltså samtidigt. I det ena fallet lyckas ett folk ta kontrollen genom de verktyg som den nya tekniken skapat, i det andra har människorna över huvud taget ingen möjlighet att påverka. Den politiska makten är i båda avseenden handfallen och maktlös. Vi kan redan se resultaten av detta: Den svenska misstron mot politiken ökar för varje dag. Fast det gäller inte all politik, utan bara den som bedrivs av riksdagspartierna. De politiska protestgrupperna växer sig däremot allt starkare – och särskilt starka blir de rörelser som ställer sig kritiska till globaliseringshyllningarna, som till exempel Attac och WTO-protestanterna.⁵¹⁵

---

⁵¹² EX 010225.

⁵¹³ EX 010220.

⁵¹⁴ EX 010516.

⁵¹⁵ EX 010127.

Expressen menade att den fria handeln och rörligheten inom EU och ”den hyperkapitalistiska utvecklingen som förändrar hela innebörden i begreppet samhälle” samt utfrysningen av olika former av nationalism från det politiska etablissemanget hade ”lämnat fältet fritt” för populistiska rörelser att ta initiativet till en politisk diskussion om ”det lilla samhället” och ställa det i opposition till EU.⁵¹⁶

Svenska Dagbladet lyfte enbart fram positiva samband mellan ”politisk och ekonomisk frihet, mellan marknadsekonomi och demokrati”. I en artikel citerades en essä i Wall Street Journal om frihandeln som ”informationsbärande och därmed strukturförändrande”. Ett andra argument var att de fattiga länderna skulle bli förhindrade att få en välståndsökning genom talet om att kasta ”grus i maskineriet”, liksom att detta var ett hån mot de fattiga ländernas möjlighet att ”liksom föredömena i Asien med eget arbete ta sig ur fattigdomsfällan”.⁵¹⁷

Positionen i globaliseringsfrågan från ledande skikt i arbetarrörelsen artikuleras på ett tydligt sätt under våren då Thomas Östros (s) och LO:s Wanja Lundby-Wedin presenterade ett nytt s-partiprogram. De beskrev fackföreningsrörelsens och socialdemokratins ”unika strävan att kombinera jämlikhet och frihet” genom att ”förena rättvisa och tillväxt”. Socialdemokratins beskrevs som ett ”antikapitalistiskt parti” som samtidigt ”bejakade marknadsekonomin”. De menade i polemik mot borgerligheten att tron på välfärdssamhället som ett sammanhållande kitt var starkare än någonsin och var något som kunde ge stöd åt framväxten av ett ”internationaliserat kunskapssamhälle”. I artikeln tog skribenterna åter ställning för EU och frihandel med samtida krav på regleringar:

---

⁵¹⁶ EX 010226.

⁵¹⁷ SvD 010211.

Vi är övertygade om att frihandel utifrån globala och rättvisa regler kan vara ett kraftfullt verktyg för att nå högre ekonomisk tillväxt och ökat globalt välstånd. Men då måste regeringar och arbetsgivare, i samverkan med de fackliga organisationerna, ta ett gemensamt ansvar för att garantera mänskliga rättigheter i arbetslivet. Vi menar också att EU-samarbetet kan användas som en kraft när globaliseringen utsätter välfärdsstaten för tryck. Genom EU kan vi gemensamt sätta stopp för illojal skattekonkurrens och social dumping, som försvagar förutsättningarna för ett modernt välfärdssamhälle. Om vi på detta sätt förmår EU att stärka och utveckla välfärdsstaten blir EU-samarbetet ett mycket viktigt och tydligt vänsterprojekt.⁵¹⁸

Den mest radikala kritiken mot globaliseringen i svensk debatt kom liksom tidigare från utländska globaliseringskritiker som John Pilger och Naomi Klein, vilka publicerades på *Aftonbladets* kultursida. Klein ifrågasatte starkt formeln frihandel= demokrati och menade att i frågan om de latinamerikanska ländernas anslutning till FTAA⁵¹⁹ var frågan en annan: ”Debatten handlar om demokrati: Vilka bestämmelser och villkor måste de fattiga länderna underkasta sig för att bli godkända som handelspartner eller mottagare av investeringar?”⁵²⁰ John Pilger beskrev globaliseringen som en ”utsortering” och gallring av människor, som ”en sorts geopolitisk fascism”, där stora delar av Afrika plundrades genom skuldberoende men samtidigt stängdes ute från den globala ekonomin. Han menade att ett ”nytt kallt krig” hade inletts mot ”de grundläggande och universella människovärdena: rätten till anständigt liv, rätten till trygghet och verklig demokrati”.⁵²¹

6.1.3. Tobinskatten, Lundin Oil-skandalen

Tobinskatten avvisades av samtliga borgerliga ledarsidor och det politiska stödet till skatten uppfattades av dessa som antingen ogenomtänkt och känslomässigt eller som populistiskt motiverat. I anslutning till ett

---

⁵¹⁸ Tomas Östros och Wanja Lundby-Wedin, AB D 010422.

⁵¹⁹ Free Trade Area of the Americas.

⁵²⁰ Naomi Klein, AB K 010402.

⁵²¹ John Pilger, AB K 010531.

seminarium i riksdagen om skatten i april menade *Dagens Nyheter*s Peter Wolodarski att ”en ny skatt” enbart var ideologisk ”terapi” för en ”handlingsförlamad vänster” men att den inte kunde väntas leda till mer stabilitet i det finansiella systemet.⁵²² I en *DN*-artikel ställdes ett alternativt förslag för att förebygga finansiella kriser från Finansinspektionen, som beskrevs som ”tekniskt komplicerat”, ”fyllt av detaljer” och ”oglamoröst” i motsats till Tobinskatten som sågs som en ”enkel lösning”.⁵²³

SEB-ekonomen Klas Eklund, som hade argumenterat mot Tobinskatten under riksdagsseminariet, skrev att den inte kunde leda till de mål man önskade och att syftet var att återuppliva ”politik i största allmänhet” utan tanke på de ekonomiska konsekvenserna av skatten.⁵²⁴ På *Expressens* ledarsida skrevs att det var viktigare att satsa på frihandelsinitiativet för de 48 fattigaste länderna än att ”odla Tobins tulipanaros”.⁵²⁵ Skatten sågs som ett uttryck för att ”skillnaden mellan fattiga och rika blivit outhärdlig” för unga människor men att deras ”lidelse” var förlösad om den ägnades åt en Tobinskatt.⁵²⁶

Motargumenten mot skatten var att den skulle hindra den korta valutahandeln och öka växlingskostnaderna, samt fördyra pensionsplaceringar, fördyra lån för utvecklingsländer för egna investeringar och inte kunna hindra valutakriser på grund av de alltför stora förlusterna för placerare att hålla pengarna kvar i ett krisdrabbat land.⁵²⁷ Ett annat argument var att skatten var ett sätt för opportunistiska politiker att vinna politiska poänger samtidigt som den var ”ogenomförbar” och att idén tjänade andra politiska syften såsom att inskränka frihandeln och undergräva legitimiteten för marknadsekonomin.⁵²⁸ De huvudsakliga argumenten *för* skatten handlade om att försöka hindra valutakriser, bidra till en omfördelning av resurser mellan fattiga och rika länder och möjliggöra en ”demokratisering” av den globala ekonomin.⁵²⁹

---

⁵²² Peter Wolodarski, DN 010404.

⁵²³ DN 010122.

⁵²⁴ Klas Eklund, SvD 010417.

⁵²⁵ Ann-Charlotte Martéus, EX 010517.

⁵²⁶ Ann-Charlotte Martéus, EX 010404.

⁵²⁷ T.ex. SvD 010114; EX 010227; Peter Wolodarski, DN 010404; DN 010122.

⁵²⁸ Niclas Berggren m. fl., SvD D 010326.

⁵²⁹ Andreas Foller, EX 010106.

De multinationella företagen, deras verksamhet och legitimitet blev också en fråga under våren, i anslutning till en ”skandal” kring oljebolaget Lundin Oils agerande i Sudan, där människorättsorganisationer hade rapporterat att företaget hade samarbetat med regimen och drivit bort befolkningar i letandet efter olja. Annika Åhnberg försvarade överenskommelsen Global Compact⁵³⁰ som ett sätt att ”bryta de invanda mönstren i debatten om globalisering”, där debattörerna antingen beskyllde ”politiken” eller ”marknaden” för globaliseringens problem. Hon menade att oljebolaget och Carl Bildt hade gjort denna överenskommelse en ”björntjänst” och skadat dess legitimitet genom att hänvisa till sin anslutning till Global Compact när skandalen hade uppdragats.⁵³¹ I en osignerad artikel på *Dagens Nyheters* ledarsida hävdades också att oljebolagets agerande undergrävde förtroendet för överenskommelsen. Samtidigt som en del av globaliseringskritikernas ifrågasättande av de multinationella företagen accepterades, betonades de positiva konsekvenserna av globalisering och multinationellt företagande: investeringar höjer välbefindandet i ett land, internationell närvaro kunde verka positivt för stapplande demokratier, att konsumentmakten kunde ”straffa” företag som betedde sig illa, och att aktieförsäljning var ytterligare ett sätt att påverka företagets agerande.⁵³²

6.1.4. Inför Göteborgstoppmötet

De väntade demonstrationerna vid EU-toppmötet ledde till argument återigen formulerades för storföretags verksamhet i u-länder. *DN:s* ledarskribent Isobel Hadley-Kamptz menade att de fattiga inte var ”bjudna” till ”folksamlingen mot globalisering” i Göteborg och att de inte heller ”ville komma” då kritiken mot globaliseringen låg i rak motsats till utvecklingsländernas egna intressen. Argumentet var att fattiga länder erbjöds såväl bättre arbeten som högre levnadsstandard genom de multinationella företagens närvaro:

---

⁵³⁰ Se kapitel 5.

⁵³¹ Annika Åhnberg, DN 010405.

⁵³² DN 010404.

För det är ju så, att det inte är vi i väst som tjänar mest på globalisering. De som verkligen tjänar på det är indiska bönder som kan skicka sina barn till skolan, eller thailändska kvinnor, som genom jobb i västföretag gjort sig mer oberoende av sina män och som därmed har möjlighet att lämna till exempel ett misshandelsförhållande.⁵³³

Svenska Dagbladet upprepade i anslutning till utgivningen av Timbro-ideologen Johan Norbergs bok *Till världskapitalismens försvar*⁵³⁴ argumenten för globalisering vad gällde konsekvenser för välstånd och jämlikhet. *SvD* menade att boken var en nyttig läsning ”både för dem som står utanför och dem som befinner sig innanför kravallstaket”, d.v.s. både demonstranterna och EU-politikerna vilka båda sades vara ”antiglobalister” i meningen att de hindrade eller motarbetade frihandels utbredning.⁵³⁵

Fackets svala engagemang inför EU-toppmötet i Göteborg kritiserades också. Ursula Berge, Agora, kritiserade LO för dess passivitet i frågan om en ”globalisering av demokratin”. Med det avsågs dels införandet av en Tobinskatt som en politisk ”murbräcka” mot den oreglerade internationella finanshandeln, och dels ett arbete för facklig organisationsrätt i hela världen: ”Facket måste globaliseras, om man i grunden vill att arbetstagares rättigheter inte alltid ska underställas den globala frihandeln”.⁵³⁶ LO-ordföranden Wanja Lundby-Wedin svarade på kritiken men menade att också de nya rörelserna hade mycket att lära sig av facket: ”...jag är övertygad om att vi i de ’gamla’ rörelserna har mycket att lära av Attacs och andras arbetsformer och förmåga till mobilisering, men jag är lika övertygad om att dessa nya rörelser har mycket att lära av oss när det gäller att omsätta radikala krav i verkliga samhällsförändringar”.⁵³⁷

---

⁵³³ Isobel Hadley-Kamptz, DN 010614.

⁵³⁴ Norberg 2001.

⁵³⁵ SvD 010605.

⁵³⁶ Ursula Berge, SvD D 010608; även Magnus Linton EX K 010611.

⁵³⁷ Wanja Lundby-Wedin, EX K 010612.

6.2. Från Göteborgskravallerna till 11 september

Denna avslutande empiriska del behandlar debatterna om globalisering som följde på demonstrationerna i anslutning till EU-toppmötet i Göteborg och G8-mötet i Genua under sommaren 2001 samt debatten om globalisering i anslutning till terrorattacken den 11 september och frihandelsmötet i Doha, Qatar. Liksom tidigare överskuggades sakfrågan (globalisering) tidvis av debatter om demonstrationer och politiskt våld, men en mer principiell debatt om globalisering fördes också. Efter kravallerna i Göteborg och Genua kom en stor del av debatten om globalisering att centreras kring det eskalerande våldet vid toppmötena. Samtidigt ledde demonstrationerna också till att delvis nya argument formulerades.

Statsvetaren Jeffrey M. Ayres hävdar att vid demonstrationerna i Genua hade utvecklingen i den internationella debatten gått mot att politiker, media och företagsledare i allt högre grad lyssnade på proteströrelsens kritik, och att den ”Washington Consensus” som hade utgjort grunden för den globalistiska diskursen höll på att krackelera. Terrorattacken den 11 september hade dock gjort det lättare att, särskilt i USA, jämställa globaliseringskritiska protester med ”terrorism”. Samtidigt sökte den amerikanska regeringen, nu ledd av republikanen George W. Bush, att återinföra en nyliberal agenda i den internationella politiken (kanske med en nyvunnen legitimitet efter attentatet).⁵³⁸ Denna utveckling återspeglas också delvis i mitt material.

6.2.1. Våld, systemkritik och politisk analys

Aftonbladets ledarsida menade efter Göteborgstoppmötet, demonstrationerna och kravallerna att de våldsamma aktivisterna hade försvårat för demonstranterna som helhet och för ”upprorets demokratiska sida” med seminarier och folkbildning. Ledaren varnade för att ”hela vänstern” riskerade förlora ”både på den mediala logiken, och på

---

⁵³⁸ Ayres 2004:24-25.

några hundra människors galenskap” om allmänheten nu tog avstånd från hela folkrörelsen som fanns representerad i Göteborg på grund av mediebildens.⁵³⁹ Jesper Bengtsson betonade efter de våldsamma kravallerna i Genua att ”Svarta blocket är inte en del av den demokratiska vänstern” och att de var tvungna att frysas ut. Risken sadades vara att om våldsverkarna dominerade scenen för mycket och demonstrationerna urartade i kravaller riskerade resultatet av våldet bara bli att ”medborgarna, inte minst arbetarklassen, vänder sig mot hela proteströrelsen”.⁵⁴⁰ *Aftonbladet* uppmanade de sociala rörelserna att ”mota bort våldsverkarna från sina led” och att fortsätta med den aktiva dialogen som arbetsmodell.⁵⁴¹

På *Svenska Dagbladets* ledarsida intogs en hårdare inställning med fokus på våld och ”antidemokratiska tendenser”. Mats Johansson menade att alltför många kommentatorer ”relativiserade” våldet i Göteborg och att ansvaret lades på ”Persson, EU och McDonaldsimperialismen”, inte på ”de rödsvarta” som hade kastat stenarna.⁵⁴² Skribenten Göran Skytte menade likaledes att ”Som man sår får man skörda” och att de (”vänstereliten”) som officiellt hade kritiserat EU och globaliseringen och ”kallat vår ekonomi för odemokratisk” hade hjälpt till att legitimera våldet i Göteborg.⁵⁴³ Tove Lifvendahl menade också att de organisationer som gick sida vid sida med våldsamma demonstranter och skribenter som stödde rörelsen legitimerade de senare och därmed bar ”ansvar” för vänstervåldet.⁵⁴⁴ Johan Norberg menade att kravallerna i Göteborg hindrade en utbredning av frihandel genom EU, vilket demonstranterna borde verka för; istället ”...hörs bara ljudet av vinande stenar”.⁵⁴⁵

*Dagens Nyheter*s Hans Bergström frågade om det nu var så att demonstranterna önskade en balans mellan ekonomi och politik ”varför rörelsens huvudmål nu tycks vara att hindra att politiker träffas på internationell nivå?”. Bergström menade att demonstranterna gjorde ”det bästa till det godas fiende, ”FN eller inget alls” men poängterade att

---

⁵³⁹ AB 010621.

⁵⁴⁰ Jesper Bengtsson, AB 010721.

⁵⁴¹ AB 010807.

⁵⁴² Mats Johansson, SvD 010624.

⁵⁴³ Göran Skytte, SvD 010618.

⁵⁴⁴ Tove Lifvendahl, SvD 010621.

⁵⁴⁵ Johan Norberg, EX D 010617.

”minsta eftertanke säger att det internationella samarbetet måste ta sig olika former för att fungera”.⁵⁴⁶

En viss förståelse uttrycktes dock för orsakerna till protest. *Expressens* politiske redaktör PM Nilsson tog avstånd från de övriga borgerliga ledarsidorna och menade att reaktionen från borgerligheten gentemot globaliseringsmotståndet hade varit ”polisiär”, samt att den visade en ”total oförståelse för internationaliseringens verklighet” som att makt suggs upp från demokratiska stater och flyttas till internationella institutioner.⁵⁴⁷ PM Nilsson fortsatte stödja den globaliseringskritiska rörelsens vilja till dialog om politiska alternativ, även om dess politiska analys avvisades:

Jag delar inte antiglobaliseringsrörelsens analys, men jag bejakar dess tro på att vi som medborgare kan välja vilken slags värld vi vill leva i. Det är inte omöjligt att lösa stora frågor som fattigdom, aids och miljöproblem. Det är inte omöjligt att överbrygga globala klassklyftor. Det är inte omöjligt att öppna den rika världens gränser, inte bara för varor utan också för människor. Framtiden är inte given, den är förhandlingsbar.⁵⁴⁸

Gudrun Schyman (v) uttryckte att man inte fick glömma ”bakgrunden” till protesterna, nämligen en ”bred EU-skepticism som grundar sig på att människor ser Europas Förenta Stater växa fram”, en militarisering av EU, att asylrätten ”urholkas” och att avståndet mellan ”folk och folkvalda” skapade ”frustration” och utgjorde grunden för protesterna.⁵⁴⁹ UNDP-chefen Mark Malloch Brown menade att protesterna speglade en oro för en framtid med ökande klyftor också i de nordiska välfärdsstaterna.⁵⁵⁰

En debatt uppstod inom Attac när fackföreningsmannen Bror Perjus, som var en av de mer framträdande ”etablerade” namnen inom organisationen, ifrågasatte Attacs ”systemkritiska” politiska analys vilken delvis kunde förklara organisationens EU-motstånd och ”acceptans” av det politiska våldet. Rörelsens fortsatta utveckling efter

---

⁵⁴⁶ Hans Bergström, DN 010724.

⁵⁴⁷ PM Nilsson, EX 010628.

⁵⁴⁸ PM Nilsson, EX 010725.

⁵⁴⁹ Gudrun Schyman, SvD D 010701.

⁵⁵⁰ Mark Malloch Brown, SvD D 010710.

Göteborgskravallerna framställdes som ett val mellan att bli ”en del av den ’systemkritiska rörelsen’” eller bli ”en del av en bred medborgarrörelse för demokratin globalisering”. Perjus skrev om EU som lösning på globaliseringens problem:

Attac Sverige har gått vilse på grund av en oklar demokratisyn och en felaktig analys av det politiska läget i Sverige, Europa och globalt. De som dominerar i Attac Sveriges GA⁵⁵¹ är fortfarande starkt upptagna av EU-motståndet. De har inte insett att de nationellt begränsade demokratierna har nått vägs ände på grund av ekonomins globalisering... Med den utgångspunkten så blir bilden av EU en helt annan, inte ett hot mot de nationella demokratiernas självbestämmande utan ett framtida löfte om en demokratisk nivå som fungerar ovanför nationalstaten och som samtidigt stärker den nationella demokratin i förhållande till det globalt rörliga kapitalet. Därför menar jag att Attac Sverige måste snarast ta ställning för EU och acceptera EU som ett verktyg, faktiskt ett av de bästa verktygen för att uppnå de mål som Attac kämpar för. Attac bör också ta ställning för EMU och för ett svenskt medlemskap i EMU och för motsvarande politiska, ekonomiska och monetära unioner i andra världsdelar, samt ett FN som verkligen får funktionen och kraften av att vara en världsregering.⁵⁵²

Perjus inlägg fick genomslag på *Aftonbladets* och *Dagens Nyheters* ledarsidor, där Attacs inställning till politisk demokrati delvis ifrågasattes. Attacs ”Gemensamma Arbetsgrupp” svarade i en artikel att ”Medan EU å ena sidan utgör nyliberalismens spjutspets kan det också för oss européer bli det mest effektiva sättet att bekämpa nyliberalismen som sådan” men att kritik behövdes mot unionen för ett ”mer solidariskt Europa”. De menade att avhoppet var ett sätt att få organisationen att anta ”en okritiskt EMU-positiv hållning”. Skribenterna betonade dock inför ”allmänheten” att ”Attac kommer även i fortsättningen förbli en pluralistisk, öppet diskuterande medborgarrörelse”.⁵⁵³

Aftonbladet anknöt stundtals till protesterörelsens mer radikala kritik och såg dess ”emancipatoriska” potential även om dess analys inte alltid accepterades och det politiska våldet kritiserades starkt. Tidningen reagerade på talet om ”antiglobaliseringsrörelse” och menade att rörelsen

---

⁵⁵¹ Gemensamma Arbetsgrupp.

⁵⁵² Bror Perjus, DN D 010721.

⁵⁵³ Örjan Appelqvist m.fl., DN D 010726.

var en produkt av globaliseringen, ”som en reaktion mot det gränslösa kapitalet har den själv gått över gränserna”:

De flesta inser alltså globaliseringens fördelar, liksom de förstår att det inte är möjligt att ha en fungerande ekonomi utan marknad. Men det kan ju rimligen inte, som liberaler så ofta hävdar, betyda att diskussionen är avslutad. Proteströrelsen ställer de viktiga följdfrågorna: Hur ska vi hantera globaliseringen när den är ett faktum? ABB:s nervösa reaktioner på en kortsiktig nedgång i konjunkturen är ett exempel på ryckigheten i den globala ekonomin... Det breda motståndet handlar i grunden om fördelning, eller snarare bristen på sådan. Proteströrelsen är en jämlikhetsrörelse.⁵⁵⁴

Angående den allmänna opinionen menade *Aftonbladet* att en opinionsundersökning om frihandeln visade att svenska folket å ena sidan såg positivt på frihandel och globalisering, men att invändningarna, såsom krav på förbud mot barnarbete, också hade stöd. *Aftonbladet* menade att ”när kapitalet är internationellt måste också demokratin och politiken vara det” och tog resultaten till intäkt för att ”det måste finnas folkliga motvikt till det globala kapitalet – den internationella fackföreningsrörelsen är ett exempel”.⁵⁵⁵ Relationen till den globaliseringskritiska rörelsen beskrevs som att ”mittenvänstern” var tvungen att hitta en strategi för att ”bemöta den del av vänstern som vänder både globalisering och frihandel ryggen” och samtidigt bemöta de ”nya högerkrafterna” i Europa.⁵⁵⁶

En syn på globaliseringen som ett hot mot ”demokratin”, och ett fördjupat demokratiarbete på lokal nivå som lösning på detta problem uttrycktes i en artikel av globaliseringskritikern Naomi Klein. Alternativet till en utveckling som gjorde den representativa demokratin maktlös kunde vara ”en alternativ form av demokrati där medborgarna verkligen deltar”.⁵⁵⁷ *Aftonbladets* Helle Klein delade uppskattande Naomi Kleins kritik och menade att utflyttningen av företag och dåliga arbetsvillkor i

---

⁵⁵⁴ AB 010726.

⁵⁵⁵ AB 010709.

⁵⁵⁶ AB 010702.

⁵⁵⁷ Naomi Klein, AB K 010905.

utvecklingsländer var delar av en ”ordning som föraktar människovärdet och demokratin”, att problemen berörde såväl arbetaren i Sverige som studenten i USA och den jordlöse bonden i Thailand.⁵⁵⁸

LO-ordföranden markerade LO:s position i en mer offensiv artikel att ”kapitalet ska inte ha monopol på globaliseringen” och en rad förslag såsom fackföreningars rätt till sympatiåtgärder, införandet av en Tobinskatt och införandet av mänskliga rättigheter i handelsavtalen diskuterades. Kritiken mot facket för att vara ”mot” globaliseringen avvisades men krav ställdes på reglering av den globala ekonomin:

Vi inom fackföreningsrörelsen får ibland höra att vi skulle vara emot globaliseringen. Det är fel. Globaliseringen rymmer enorma möjligheter för alla oss som tror på internationell solidaritet och från LO:s sida är vi övertygade om att frihandel utifrån rättvisa regler kan vara ett kraftfullt verktyg för både tillväxt och välbefinnande. Men ekonomi och välbefinnande måste byggas på folkligt inflytande och demokratisk påverkan. Därför är det viktigt för oss att arbeta för en globalisering som bygger på demokrati och mänskliga rättigheter, inte på ökade klyftor mellan människor och länder.⁵⁵⁹

Inför kommande protester under hösten mot IMF och Världsbanken ifrågasatte Carl Tham rörelsens metoder och menade att demonstranterna i mindre grad borde inrikta sig på de internationella institutionerna och istället adressera de nationella regeringarna. Tham betonade att det fortfarande var nationalstaterna som skapade reglerna för globaliseringen och att även om frihandel och teknologi ”skapar ett beroende till omvärlden” gör nationell politik en avgörande skillnad vad gäller frågor om jämlikhet och fördelning.⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁸ Helle Klein AB 010905.

⁵⁵⁹ Wanja Lundby-Wedin, AB D 010807.

⁵⁶⁰ Carl Tham, AB D 010824.

6.2.2. Storföretagen och globaliseringen

En rad debattartiklar riktade sig till den globaliseringskritiska rörelsen efter sommarens våldsamma protester, vilka konfronterade vad man uppfattade som rörelsens politiska analys. Företagsledaren Percy Barnevik skrev inför ett World Economic Forum-möte i Salzburg att globaliseringen ”lyft upp drygt en miljon människor ur fattigdomen” och att marknadsekonomi och öppenhet hade gett en stegvis demokratisering i diktaturländer. Ett centralt argument för globaliseringen var den aggregerade välståndsökning som den hävdades leda till: ”Den viktigaste effekten av denna utveckling, som sammantaget litet slarvigt kallas ’globalisering’, är att drygt en miljard människor i u-världen på ett par decennier lyfts upp ur fattigdomen till ett bättre liv och att i dag tre miljarder människor lever ’utan fattigdom’”. Samtidigt betonade Barnevik att problemet inte var att de fattiga länderna ”sugs ut” utan att de stod utanför de stora investerings- och handelsflödena vilket var orsaken till deras fattigdom, inte utsugning: ”Det är för litet globalisering som är problemet, inte för mycket”.⁵⁶¹

I en andra artikel hävdade Barnevik att kravet på miljö- och socialklausuler hade fått stöd av ”det ideella frihandelsmotståndet” men att de verkliga vinnarna bakom förslaget hade varit ”protektionistiska företag och fackföreningar i USA som ville förstärka muren mot u-länderna.” Problemet med förslaget på ”socialklausuler” sades vara att ”Tvingas man införa dyra socialförsäkringar, innan produktiviteten ökat tillräckligt, leder detta inte till mer välmående arbetare utan till arbetslösa arbetare”. Barnevik menade att medlemmarna i de ”ideella NGOs” som drevs av en äkta känsla för att förbättra u-ländernas position borde rikta demonstrationerna mot de egna regeringarna så att tullmurarna rivs och att de dragits in i en ”ohelig allians” med protektionistiska fackföreningar vid Seattle-mötet. Han menade också att ”den tysta majoriteten konsumenter” som vann på liberaliseringen borde höras gentemot ”högljudda särintressen på hemmaplan”. Argumentet att de multinationella företagens storlek gav dem alltför stor makt (51 av de största 100 ekonomierna var företag) ifrågasattes då företagen hela tiden

---

⁵⁶¹ Percy Barnevik, DN D 010629.

var utsatta för kundernas dom och deras egen förmåga att vara konkurrenskraftiga.⁵⁶²

Ekonomiprofessorn Assar Lindbeck menade i polemik mot demonstranterna att ”globaliseringsmotståndet” byggde på en paradox då man motarbetade institutioner som EU som skulle kunna hantera miljöproblem på en övernationell nivå. Han menade att slutsatsen att globaliseringen på handelsns område inte gått långt nog gick ”på tvärs med protektionistiska och nationalistiska drag hos bl.a. den franska Attacrörelsen”. Om demonstranterna önskade tillträde för utvecklingsländerna till de rika ländernas marknader var problemet inte att WTO var för starkt utan tvärtom ”för svagt” för att kunna hävda sig mot ”särrentressen”. Angående globaliseringen menade han att ”ekonomins internationalisering” inte kunde hindras då den var ett resultat av ”ny teknologi och av människors önskan att själva få välja information, konsumtion och livsstil oberoende av vad nationella regeringar, företagare och byråkrater tycker.”⁵⁶³

Ekonomen Johan Lönnroth (v) gick i försvar för rörelsen genom att hävda att rörelsen hade bejakat marknadsekonomi som sådan. Lönnroth menade också att kapitalismen hade skapat välstånd i vissa länder och på ett positivt sätt trängt undan ”feodalismen” i en rad länder och skapat möjligheter till utveckling och därför fungerade ”befriande” i u-länder:

Förhoppningsvis har den moderna vänstern insett att marxisterna hade mer rätt än beroendeteoretikerna. Kapitalismens undanträngande av feodalismen har tillsammans med avvecklingen av en rad handelsrestriktioner vält en rad nationella diktaturer över ända och med vissa undantag (Afrika) bidragit till en viss utjämning av globala inkomstskillnader. Dagens seriösa kapitalismkritik vänder sig inte mot globaliseringen i sig, utan mot bristen på nationell och internationell demokratisk makt över det globalt rörliga finanskapitalet och mot maktlösheten för arbetande människor i av kapitalister diktatoriskt styrda arbetsplatser och företag.⁵⁶⁴

---

⁵⁶² Percy Barnevik, DN D 010630.

⁵⁶³ Assar Lindbeck, DN D 010826.

⁵⁶⁴ Johan Lönnroth, DN D 010909.

6.2.3. En reversibel globalisering?

I ljuset av terrorattacken den 11 september diskuterades på de borgerliga ledarsidorna risken för en ”sluten värld” vilket man menade huvudsakligen skulle drabba de fattiga länderna:

Det är först nu som det har blivit tydligt vad vi förlorar när världen blir en mer sluten plats. Åter påminns vi om hur ofantligt högt priset blev när den förra globaliseringen fick ett abrupt slut i och med första världskriget. Dessutom skulle Europas regeringar behöva sättas under hårt tryck just nu. Ty ju mindre globaliseringen diskuteras, desto enklare blir det för dem att bygga vidare på den mur som hindrar både människor och varor från att komma in i Europa. Låt oss inte glömma att det fortfarande är världens fattiga som förlorar mest på att Europa och världen blir mera sluten.⁵⁶⁵

Perspektivet att globaliseringen var *reversibel* och beroende av politisk vilja och stöd för dess fortlevnad uttrycktes av *Dagens Nybeters* ledarsida som skrev att ”Globaliseringen fortsätter bara så länge vi vill det”. *Svenska Dagbladet* menade att förra gången man trodde globaliseringen var oundviklig ”var före första världskriget”.⁵⁶⁶ I anslutning till frågan om demokratin var ”hotad” efter terrorattacken skrev *Svenska Dagbladet* att utvecklingen i världen visade att de som försökte motarbeta globaliseringen och hindra ledarna att träffas ”står på fel sida”.⁵⁶⁷ Att statsministern i regeringsförklaringen betonade skyldigheten att försvara den parlamentariska demokratin mot ”terror” i dess olika former sågs som positivt efter terrorattacken och ”sommarens vänsterextremistiska demonstrationsvåld”.⁵⁶⁸

I anslutning till det förestående frihandelsmötet i Doha, Qatar upplät *Aftonbladet* debattplats för inlägg för och emot globalisering och frihandel för att diskutera hur protesterna mot globalisering skulle se ut efter terrorattacken. Attacs America Vera-Zavala menade att ”den nyliberala globaliseringen” hade lett till en utveckling mot ”allt mindre

---

⁵⁶⁵ DN 011015.

⁵⁶⁶ SvD 011205.

⁵⁶⁷ SvD 011013.

⁵⁶⁸ SvD 010919.

demokrati”. Hon menade också att den globaliseringskritiska rörelsen riktat blickarna mot ”makten” i världen:

Globaliseringen har medfört att makt, genom politiska beslut, har flyttats från nationella parlament till globala institutioner. Däremot har politiker glömt bort att tala om det för oss. Den största enskilda insatsen som globaliseringsrörelsen har gjort: vi har startat en bred samhällsdebatt om globaliseringen och dess negativa konsekvenser. Nu vet alltfler var makten finns.⁵⁶⁹

Vera-Zavala beskrev lokal, deltagande demokrati som en lösning på globaliseringens demokratiproblem och hon beskrev rörelsens projekt att bygga ”fördjupande deltagande demokratier på lokal nivå” som ett vapen i kampen mot ”nyliberalismen”:

Det här kan bli vårt vapen i kampen mot nyliberalismen. Vi måste vara allt som de vi kritiserar inte är. Vi måste vara både globala och lokala och vi måste låta medborgare på ett mer aktivt sätt delta i demokratin. Demokrati handlar om makt och inflytande och om inte vi tar initiativet över den demokratiska arenan kommer någon annan att göra det. Vi måste bygga den demokrati som har tagits ifrån oss.⁵⁷⁰

Timbros Johan Norberg betonade globaliseringens ekonomiska tillväxt för fattiga länder och den ökade rörligheten som globaliseringen medfört, som nu hotades av terrorattacken den 11 september.⁵⁷¹ En brittisk globaliseringskritisk opinionsbildare, Paul Kingsnorth, menade att talet om ett samband mellan globalisering, frihet och demokrati var ett ”hyckleri”. I artikeln menade han att ”verkligheten” i de fattiga länderna stod i skarp kontrast mot den officiella retoriken om globalisering och tendensen att sammankoppla ”handel” med ”frihet” och ”demokrati”. De som gynnades av detta hävdade han ”i vanlig ordning” var västerländska och amerikanska företag. Omfattande privatiseringar i Syd

---

⁵⁶⁹ America Vera-Zavala, AB D 011030.

⁵⁷⁰ Ibid.

⁵⁷¹ Johan Norberg, AB D 011108. Ett förtydligande av skiljelinjerna i globaliseringsdebatten framgick av utgivningen av kontrahenternas gemensamma bok ”Global rättvisa är möjlig”, där Vera-Zavala och Norberg skrev varsin halva av boken utifrån respektive perspektiv (Norberg och Vera-Zavala, 2001).

skulle kunna skapa ännu värre motreaktioner mot västvärlden än terrorattacken 11 september.⁵⁷²

I anslutning till det förestående WTO-mötet i Doha blev också frihandel mer generellt åter föremål för debatt. Både skilda och gemensamma ståndpunkter i frihandelsfrågan mellan LO och den politiska borgerligheten/näringslivet manifesterades åter. LO-ekonomen Monica Itri Arvidsson menade i polemik mot Attac att det skulle vara ”europiska bönder” och ”nationella storägare”, inte fattiga bönder i tredje världen eller ”den lilla människan” i Sverige som tjänade på lokal handel och stängda gränser, genom minskat omvandlingstryck som ledde till minskad produktkvalitet och lägre effektivitet. Hon menade vidare att minskad handel särskilt skulle drabba låginkomsttagare och att ”Vägen till demokratiskt inflytande över marknaden går inte via lokal handel och stängda gränser utan via internationell löntagar- och konsumentmakt”. Argumenten för socialklausuler formulerades med den retoriska frågan om vi själva skulle vilja se ”våra barn” arbeta ”under vedervärdiga arbetsförhållanden” och att ”den stat som grundar sitt välstånd på att missbruka arbetskraften hör inte hemma i den demokratiska, moderna tiden”.⁵⁷³ I ett genmäle skrev Johan Norberg att den exportledda industrialiseringen hade möjliggjort det svenska välståndet och att det var en dubbel bestraffning att de fattiga ”är för fattiga för att få handla med oss”. Det sades också att handeln verkade frihetsskapande och därför inte borde begränsas till demokratiska stater utan istället ses som ett medel för demokratisering:

Det är farligt därför att handeln är en viktig komponent i demokratiseringen av ett samhälle. Det beror på att handel ger ett land nya internationella intryck och på att det skapar alternativa, ekonomiska kraftpunkter vid sidan av staten. Dessutom tycks det som att människor som får frihet i något avseende får mersmak och kräver även politisk frihet. Statistiken visar att en person som har rätt att handla med utlandet också har fyra gånger så stor chans att leva i en demokrati. Monica Itri Arvidsson borde ställa sig frågan varför det är kinesiska reformister och liberaler som vill att Kina ska bli medlem i Världshandelsorganisationen, medan gammalkommunister, säkerhetstjänsten och armén är emot.⁵⁷⁴

---

⁵⁷² Paul Kingsnorth, AB D 011027.

⁵⁷³ Monica Itri Arvidsson, SvD D 011020.

⁵⁷⁴ Johan Norberg, SvD D 011112.

Slutligen skrev Leif Pagrotsky angående WTO-förhandlingarna att Sverige skulle arbeta för ökat marknadstillträde för utvecklingsländer ”i utbyte” mot diskussioner om socialklausuler och miljövillkor i fattiga länder. Han intog ett mer realpolitiskt perspektiv där, även om kritiker kallade sådana förhandlingar om liberalisering för ”utpressning”, var det den enda vägen till ”framsteg” inom världshandeln. En global aggregerad välståndsökning var det huvudsakliga argumentet där ytterligare liberaliseringar av världsekonomin skulle kunna ge vinster på 4000 miljarder per år: ”det är som om hela Kanada lades till världsekonomin, varje år”. Samtidigt betonades även vikten av ”fördelning” med en allmänt hållen retorik: ”Precis som jag vill ha ett jämlikt och rättvist Sverige vill jag också ha en jämlik och rättvis värld”.⁵⁷⁵

I frågan om kyrkans ”vänstervridning” i globaliseringsfrågan kritiserade moderatledaren Bo Lundgren ärkebiskopen för att agera ”vänstermegafon”. Lundgren menade att inga argument fanns för att ett land förlorat på att utöka den fria handeln med omvärlden och kritiserade kyrkan för att hellre tala ”om utjämning av det existerande välståndet än om hur välståndet skall kunna öka i de fattiga länderna” samt att det var genom frihandel som Sverige ”en gång besegrade svälten”.⁵⁷⁶ Ärkebiskopen menade att han såg globaliseringen som ”främst något positivt” men hävdade att det gick att göra det till ”en verklig globalisering där jordens alla invånare får del av den globala samhällsutvecklingens bästa frukter”. Det betonades att kritiken mot globaliseringens konsekvenser inte handlade om något alternativt ekonomiskt system utan om att ”ställa frågorna om utvecklingens riktning”.⁵⁷⁷

Argumentationen för den globaliserade kapitalismen fortsatte under hösten bl.a. från *Svenska Dagbladet* som försvarade företagen mot kritiken med att stora företag lättare övergick från att bli ”kända” till ”ökända” och att de blev mer beroende av kundernas gunst och synligare ju större de var. Konsumentmakten artikulerades alltså åter här som ett argument för de transnationella företagen.⁵⁷⁸ Denna argumentation

---

⁵⁷⁵ Leif Pagrotsky, AB D 011109.

⁵⁷⁶ Bo Lundgren, DN D 011128.

⁵⁷⁷ KG Hammar, DN D 011205.

⁵⁷⁸ SvD 010924.

framfördes även av Timbros Johan Norberg, som menade att Naomi Kleins kritik mot globaliseringen egentligen handlade om att vilja undergräva förtroendet för marknadsekonomin genom att angripa storföretagen. Norberg menade att de stora varumärkena borde ses som ett argument för kapitalismen då företagen hela tiden är utsatta för konsumenternas dom när de är mer synliga och "I ett system av fri konkurrens måste företag göra bra och säkra produkter och behandla anställda, kunder och miljö väl för att överleva".⁵⁷⁹

En utveckling efter årens intensifierade globaliseringsdebatt var att WTO-regelverken nu kom att kritiseras hårdare även på de borgerliga ledarsidorna, vilket visar hur den globaliseringskritiska rörelsens kritik trots ett tidvis stort motstånd fick ett visst genomslag i debatten. *Expressens* ledarsida kritiserade WTO:s patentavtal "Trips"⁵⁸⁰ som tillhörande "globaliseringens barnsjukdomar". Alla nuvarande rika länder hade i början av sin utveckling kopierat rikare länders teknik men länderna i Syd hindrades göra detta på grund av Trips-avtalets reglering av "intellektuell egendom". Samma avtal hade förvägrat fattiga länder att kopiera billig aids-medicin medan USA och Kanada efter terrorattacken struntade i patentavtalet för att kopiera medicin mot mjältbrand efter nya terrorhot.⁵⁸¹

Dagens Nyheter menade att syftet att skapa marknadstillträde för de fattiga länderna inte handlade om "generositet" utan om "rättvisa i dess ursprungligaste form: alla måste få en rimlig chans". De rika länderna kunde inte "fortsätta gynna oss själva och med vänster hand kasta ett symboliskt köttben till utvecklingsländerna i form av bistånd". Proteströrelsen beskrevs också nu på ett mer positivt sätt och sammankopplades inte i samma grad med "protektionistiska intressen".⁵⁸² Skribenten Isobel Hadley-Kamptz skrev att majoriteten av demonstranterna ville att globaliseringen skulle ske "också på de fattigas villkor", vilket var något som sades alltför sällan, men hon kritiserade att man ansåg Nike vara ett värre problem än juntan i Burma eller diktatorer som Zimbabwes Robert Mugabe.⁵⁸³ Här beskrevs åter u-ländernas

---

⁵⁷⁹ Johan Norberg, EX D 011022.

⁵⁸⁰ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights.

⁵⁸¹ EX 011103.

⁵⁸² DN 011109.

⁵⁸³ Isobel Hadley-Kamptz, DN 011231.

problem som *internt skapade*, d.v.s. skapade av felaktig ekonomisk politik som inte tillät länderna att dra nytta av världsmarknadens möjligheter, snarare än som ett resultat av den ekonomiska globaliseringen, d.v.s. som *externt skapade*.

Aftonbladet framhöll vikten av ett socialdemokratiskt stöd till de engagerade rörelserna i en rad artiklar under hösten:

Det är livsnödvändigt att socialdemokratin går med i kampen om hur den nya världsordningen ska se ut. Greppar partiet ungdomars engagemang i frågor om globalisering, tredje världens marginalisering och internationell solidaritet har socialdemokratin en unik möjlighet att stärka och modernisera sin politik – och ge grundläggande värderingar om frihet och jämlikhet kraft på nytt.⁵⁸⁴

Ledarsidan menade att den politiska högern, bland annat genom protesterna, nu hade blivit ”omkörd” i den politiska debatten. Medan man höll med borgerliga debattörer om ett samband mellan spridning av demokrati och marknadsekonomi framhölls med en typisk formulering att det handlade om att ”demokratin måste få en roll även på den globala arenan”. *Aftonbladet* betonade att motståndet mot globalisering inte gällde demonstranterna utan globaliseringens följder, att den globala världsordningen var ”orättvis” och ”ojämlik”:

Författaren Jonas Johansson⁵⁸⁵ försöker bevisa att globalisering, det vill säga ökad världshandel och kommunikationer mellan länderna, per definition leder till ökad demokrati. Det är lätt att hålla med Johansson. Sambandet är tydligt. Men efter en genomläsning av den här senaste rapporten från Svenskt Näringsliv kan man inte undgå att ställa sig frågan: Vem är det egentligen ni argumenterar emot?... Kritiken handlar alltså inte om globaliseringen som sådan, utan om hur en global världsordning kan göras mer rättvis och jämlik. Det är uppenbart att globaliseringen även skapat ökade klyftor mellan de allra fattigaste och de allra rikaste länderna. Det är lika uppenbart att nya konfliktlinjer dragits upp inom respektive stater. Nedläggningarna av fabriker i Gislaved, Degerfors och Karlskrona skapar ny fattigdom i Sverige. Det är också ett resultat av globaliseringen.⁵⁸⁶

---

⁵⁸⁴ AB 011025.

⁵⁸⁵ Artikeln refererade till en undersökning från Svenskt Näringsliv med titeln ”Globalisering och demokrati” skriven av statsvetaren Jonas Johansson (Johansson 2001).

⁵⁸⁶ AB 011223.

Expressens ledarsida argumenterade för att protesterna innebar en ”vitalisering” av politiken och välkomnade ungdomars åter ökande politiska intresse, liksom det stigande antalet medlemmar i de politiska ungdomsförbunden. Detta menades vara en följd av protesternas tydliggörande av de ideologiska positionerna i globaliseringsfrågan.⁵⁸⁷

6.3. Konklusion

Efter den 11 september återkom varningarna för att globaliseringen var en ”reversibel” process i globaliseringsdebatten. Den mest radikala kritiken mot globalisering uttrycktes, liksom tidigare, av utländska ”kritiker” i debattartiklar på kultursidorna. Svenska globaliseringskritiska debattörer formulerade en fortsatt ideologikritik mot talet om ”globalisering”, med argument som att frihandeln i själva verket inte var ”fri”, och kapitalets koncentrationstendenser ställdes mot talet om en marknadsmässig ”frihet”, ”fri konkurrens” etc. De betonade även vikten av fördelning och mer generellt av ”demokratisk/politisk kontroll” av globaliseringen samt av en ”omglobalisering” som skulle komma de fattiga länderna bättre till del.

Globalisering kopplades även samman med ”modernisering”. Från en nyliberal position fortsatte debattörer att kritisera globaliseringskritiker för ”antimodernism” i en linjär moderniseringsuppfattning. I viss mån delades dock även kopplingen globalisering – modernisering av vänstern: Johan Lönnroth (v) såg från ett vänsterperspektiv globaliseringen som moderniserande, som hade ”vält diktaturer över ända” och även lett till en viss välståndsökning i fattiga länder.

Frågan om *demokrati* knöts i debatten inte minst till Attac och frågan om ”politikens kris” där organisationen både sågs som ett ”svar” på denna kris, men samtidigt visade politikernas maktlöshet gentemot de globala krafterna. Det välkomnades att globaliseringsprocessen hade

---

⁵⁸⁷ EX 011128.

”politiserats” och att talet om den ”enda vägens politik” hade mattats av. Deras insats beskrevs (förutom av *Svenska Dagbladet*) som en välkommen ”politisering” av samhällsdebatten, även om våldsanvändning kritiserades och rörelsens inställning till parlamentarisk demokrati stundtals ifrågasattes. Den formella demokratin försvarades av framförallt *SvD* som menade att rörelserna hade en antidemokratisk hållning. Detta blev ännu tydligare efter terrorattacken den 11 september, då en mer eller mindre uttalad ekvivalens mellan terrorismen och det ”vänsterextremistiska demonstrationsvåldet” gjordes. Sambanden mellan marknadsekonomi, frihandel och demokrati fortsatte att inskräpas av *Svenska Dagbladet* och företrädare för näringslivets organisationer.

Liksom tidigare strävade särskilt den nyliberala borgerligheten att etablera ett hegemoniskt intresse kring den egna positionen genom att artikulera motparten (Attac) som en protektionistisk och elitistisk organisation, medan den egna positionen konstruerades som ”frihetlig” och ”folklig” och som ett ”allmänintresse”. Dessa debattörer artikulerade ”frihet” som ett centralt värde och ett argument för globalisering, medan motståndarna ansågs vilja misskreditera ”friheten” och ”marknadsekonomi”. Andra debattörer menade att globaliseringen visserligen kunde hota de europeiska välfärdsstaterna och därför kritiserades av fackföreningar och politiker, men låg i längden i både u-ländernas och konsumenternas intressen. I försvaret av globalisering, pekade borgerliga debattörer, förutom på argumentet om ökad frihet, på den aggregerade välstandsökningen som sades uppkomma av globaliseringen. Dock kom även *Svenska Dagbladets* ledarsida att ta upp vissa problem med kapitalismen, främst i relation till börskapitalismens krav på omedelbar avkastning. ”Konsumentmakten” formulerades som en motvikt till bilden av storföretagens dominans i världen.

Socialdemokratin uppvisade en ambivalens, då man å ena sidan välkomnade rörelsen och kritiserade globaliseringen utifrån jämlikhets- och demokratiaspekter samt utifrån globaliseringens konsekvenser för löntagarna. Å andra sidan ifrågasattes rörelsens inställning till frihandel, särskilt i jordbruksfrågan, och dess kritik mot EU och andra internationella samarbetsformer. Å ena sidan diskuterades globaliseringens ”hot mot demokrati och människovärde” när det handlade dess konsekvenser för löntagarna. Å andra sidan formulerades av både LO och socialdemokrater ett stöd för ekonomisk globalisering

som låg både i konsumenternas och i u-ländernas intresse. Man såg en viss välståndsökning i världen liksom ”demokratisering” som mer eller mindre *givna vinster* av globalisering men poängterade att det var ”följdfrågorna” som var tvungna att diskuteras. Handelsministern länkade samman socialdemokratins position med globaliseringskritikerna med att båda strävade efter att ”styra globaliseringen med politiska beslut”.

En underliggande konflikt visade sig i relationen mellan facket och den globaliseringskritiska rörelsen. Fackföreningsmannen Bror Perjus avhopp från Attac kan också ses som en återspeglning av denna skillnad i ståndpunkter. *Aftonbladet* menade att våldswerkarna i Göteborg inte var ”en del av den demokratiska dialogen” och att de franska bönderna var protektionistiska men att proteströrelsen i övrigt insett globaliseringens fördelar liksom att ”man inte kan ha en fungerande ekonomi utan marknad”. Ledarsidan hävdade också att socialdemokratien behövde möta den del av vänstern som vände frihandel och globalisering ryggen. Samtidigt knöt *Aftonbladet* socialdemokratins och den egna positionen även till den globaliseringskritiska rörelsens ”emancipatoriska” potential, och när löntagarnas intressen diskuterades beskrevs globaliseringen mer kritiskt.

En ”reformistisk” position som delades av debattörer inom både socialdemokratien och borgerligheten och som förespråkade möjligheten att reglera globaliseringen genom internationella institutioner som EU, WTO, gemensam valuta o.s.v. var också tydlig under debatterna 2001. Denna reformistiska ståndpunkt, där det visserligen kunde rymmas skilda åsikter i sakfrågorna (globalisering, frihandel), visade, liksom tidigare, även på en skiljelinje i den politiska högern mellan en socialliberal och en nyliberal position. Den ”reformistiska” lösningen gällande EU som ett svar på globaliseringen ifrågasattes inte uttryckligen av Attac, men Vera-Zavalas starkare ifrågasättande av internationella institutioner och visade på en implicit kritik av den reformistiska positionen.

Vi kan urskilja vissa återkommande ”politiska svar” som var etablerade i debatten under slutet av denna period: 1) ”konsumentreglerad” kapitalism och ökad frihandel för fattiga länder, 2) socialklausuler och ”politisk reglering” av globaliseringen på en generell nivå genom bl.a. EU-samarbete med en bibehållen frihandelsagenda, samt 3) ”lokal demokrati” som motvikt till globaliseringen, omfördelning genom t.ex. en Tobinskatt, samt (i mindre grad artikulerat under 2001)

tillåtande av viss protektionism för u-länder. En generell slutsats från undersökningen är att konfliktlinjerna mellan debattens parter låg relativt fast vid undersökningsperiodens slut, trots socialdemokratins och borgerlighetens strävan att "vinna över" den globaliseringskritiska rörelsen till de egna ståndpunkterna.

IV

DEL IV: LAISSEZ-FAIRE, SYSTEMKRITIK ELLER REFORMISM? SLUTSATSER OCH DISKUSSION

Kapitel 7

Den svenska globaliseringsdiskursens normativa struktur

I detta kapitel skall jag utifrån de genomförda studierna rekonstruera den studerade diskursens *normativa struktur* genom en diskussion om kontingens och permanens, vilket i metodkapitlet definierades som en kartläggning av ståndpunkter och föreställningar som är omstridda respektive icke omstridda. Dessutom skall jag ge en beskrivning av de övergripande positionerna i debatten. I denna genomgång kommer jag att relatera till tidigare forskning och kartläggningar av globaliseringsdiskursens normativitet.⁵⁸⁸

7.1. Diskursens ”gränser”: permanens

Ett sätt att få grepp om ”den normativa strukturen” i globaliseringsdebatten är att ta fasta på kontingens och permanens i diskursen. Vad gäller permanensen, d.v.s. de oomstridda områdena i globaliseringsdiskursen, så var två övergripande normer som det var svårt att ifrågasätta ”frihandel” och ”internationalism”. Dessa två begrepp kan sägas utgöra *gränser* för diskursen i så motto att det i svensk debatt var svårt att träda utanför dessa gränser och ändå vara med i samtalet.

”Frihandel” och internationell ekonomisk öppenhet förespråkades visserligen starkt av de flesta av världens regeringar och av de internationella finansiella institutionerna under denna period.⁵⁸⁹ Detta förespråkande var en del av den ”Washington Consensus” som var rådande i de internationella finansiella institutionerna vid denna tidpunkt.

---

⁵⁸⁸ Om inget annat anges så är slutsatserna som diskuteras i detta kapitel hämtade från kapitel 4-6; ibland hänvisar jag, om så är nödvändigt för att vidga min bas av exempel, även till den översiktliga kartläggning av ståndpunkter och positioner i globaliseringsdebatten som helhet som gjordes i kapitel 3.

⁵⁸⁹ Jfr t.ex. Rupert 2001; Kanbur 2001; Andersson 2001; Ayres 2004.

Ett sådant förespråkande integrerades med en självbild av Sverige som ett frihandlande land, med frekventa påminnelser om att frihandeln var ”en del av Sveriges ekonomiska historia”. Det fanns några exempel på ifrågasättande av frihandeln, t.ex. i relation till dess ekonomiska effektivitet och med hänsyn till miljökonsekvenser, vilket visar att debatten inte var helt sluten på detta område, men de starka reaktionerna mot frihandelskritiken bekräftar att den var ett högt värderat fenomen i Sverige.

Leif Lewin visar i sin avhandling *Planbushållningsdebatten* att socialdemokratin tidigt tog ställning för frihandel, dock på 1930-talet (efter kohandeln med bondeförbundet) med undantag för jordbruket.⁵⁹⁰ Ekonomikern Lennart Schön menar att ”Sverige är ett litet land som under hela tillväxten haft ett stort och växande utlandsberoende”⁵⁹¹ även om han framhåller att hemmamarknaden haft en viktig betydelse för utvecklingen av nya produkter och innovationer, medan exportmarknaderna haft betydelse för rationalisering av produktionen och möjligheter till större avsättning.⁵⁹² Statsvetaren Peter Katzenstein menar att svensk industri intog en exportorientering tidigare än sina nordiska grannar, och att den svenska industrialiseringen efter 1870 gjorde landet tidigt och oavbrutet involverat i världsmarknaderna, vilket gjorde att man relativt sent utvecklade en inhemsk marknad för industrin.⁵⁹³ Katzenstein kallar den modell som präglar länder med ett stort utlandsberoende för ”*demokratisk korporatism*”,⁵⁹⁴ ett förhållningssätt som han menar förklarar den gemensamma uppslutningen över de politiska blockgränserna för frihandel i Sverige, något som också skapar en samförståndskultur: ”An open economy and a position of international marginality generate a common outlook shared across the main political divisions in domestic politics.”⁵⁹⁵

En konsensus fanns mellan arbetarrörelsen och borgerligheten att mildra de påfrestningar för arbetskraften som uppstod genom konkurrens genom att hantera omställningarna med hjälp av en utbildningspolitik som tillät omställningar till nya yrken. Detta är likaså i

---

⁵⁹⁰ Lewin 1967:90.

⁵⁹¹ Schön 2007:34.

⁵⁹² Ibid.:37.

⁵⁹³ Katzenstein 1985:176.

⁵⁹⁴ Ibid.:32.

⁵⁹⁵ Ibid.:200.

linje med t.ex. Katzensteins bild av ”small states in world markets”: små länder med stort utlandsberoende hanterar branschnedläggningar genom omställningar i produktionen och genom arbetsmarknadspolitik, inte genom protektionism.⁵⁹⁶ Den generella uppslutningen kring frihandeln, och stundtals kring synen på hur globaliseringens omställningar skulle hanteras (genom utbildning och rationaliseringar) hos dominerande samhällsdebattörer i Sverige, visar således, trots visst erkännande av kritiken, hur frihandel i många avseenden kan ses som ett *hegemoniskt värde* i den svenska kontexten.

Överlag kan också konstateras att knappast någon av de rörelser eller frivilligorganisationer som kom till tals i globaliseringsdebatten förespråkade protektionism i någon form för Sveriges del. Det enda stråket av en sådan diskursiv position fanns i en artikel av Per Gahrton (mp), som hänvisade till miljökonsekvenser av den ökade frihandeln och globaliseringen och förespråkade ökad lokal produktion (”localisation”) snarare än mer globalisering. Ett vanligt argument från globaliseringskritiska debattörer var däremot att tillåta länder i Syd att skydda sina hemmamarknader och spirande industrigrenar gentemot konkurrens under ett inledningsskede, ett argument som inramades i ett *rättviseperspektiv*. Detta var dock ett argument som inte fick nämnvärt stöd eller uppmärksamhet av vare sig arbetarrörelsen eller borgerligheten. ”Marknadsekonomi” var också ett oomstritt värde som inte gärna kunde ifrågasättas i debatten, och acceptansen av ”marknadsekonomiska principer” kopplades ibland även samman med acceptansen av ”frihandel”. Flera av de debattörer som intog en globaliseringskritisk position (t.ex. Svenska Kyrkan) påpekade också att man accepterade marknadsekonomi, att diskussionen inte handlade om vilket ekonomiskt system man skulle ha utan om fördelningen av dess resultat.

En andra aspekt av globaliseringen som var i princip oomstridd var den positivt laddade föreställningen om ”internationalism” och ”ömsesidigt beroende” som ibland låg till grund för globaliseringsbegreppet. De flesta debattörer artikulerade positiva förväntningar på en *framtida globalisering*, och i ett sådant sammanhang värderades globaliseringsbegreppet i grunden *positivt* av de flesta av debattens parter. Dock laddades dessa förväntningar på olika sätt utifrån

---

⁵⁹⁶ Katzenstein, 1985; jfr. Hansson 1990.

aktörernas ideologiska hemvist. Dessa skilda föreställningar om globaliseringen kan ses som uttryck för det som Koselleck kallar historiska erfarenheter och förväntningshorisonter.⁵⁹⁷

Vissa globaliseringskritiker såg dock globalisering som mer entydigt negativt, som kolonialism, exploatering o.s.v., ofta utifrån en position som kritiserade den ”dominerande” bilden av globalisering. Riskerna för att förknippas med en nationalistisk position kan dock ha försvårat framförandet av kritik mot den ekonomiska globaliseringen, på ett liknande sätt som frihandelskritiken riskerade kopplas samman med ”kommunism” och ”protektionism”. Nationalistiska argument företrädde enbart i ett inlägg (av socialantropologen Kajsa Ekholm Friedman) och var något som starkt stigmatiserades.

För det tredje kan en underliggande föreställning om globalisering som ”modernisering” kan också spåras. Medan ställningstagandet för globaliseringen kopplades samman med internationalism, frihandel och öppenhet, relaterades globaliseringen också till en föreställning om Sverige som ett ”modernt” land och en starkt positiv värdering av ”det moderna”. Särskilt den linjärt moderniseringsorienterade nyliberalismen, som företrädde av *SVD:s* ledarsida, visade en intensiv strävan att försöka knyta ”det moderna”, ”internationalism” och ”framsteg” till den egna positionen och de asymmetriska motbegreppen⁵⁹⁸ (”bakåtsträvande”, ”nationalism”, ”antimodernism”) till de politiska motståndarna. En diskursiv strategi från borgerliga debattörer var att anspela på en koppling mellan ”ekonomisk protektionism” (vilket ofta var hur kraven på politisk reglering av den ekonomiska globaliseringen uppfattades) och ”kulturell nationalism” där Frankrike ibland blev det ifrågasatta (”antiliberala”) motexemplet. Kritiken mot frihandel och globalisering karakteriserades på ett övergripande plan, särskilt från den linjärt moderniseringsorienterade nyliberalismen, som *antimodernism*. Här uttrycktes också ett mer reservationslöst och okritiskt bejakande av ”gränslöshet” och ”förändring”.

Aftonbladets ledarsida strävade efter att etablera en ”kosmopolitisk” vänsterposition med argument för fördjupat EU-

---

⁵⁹⁷ Koselleck 1985.

⁵⁹⁸ Koselleck 1985, t.ex. s. 161.

samarbete samt ifrågasatte stundtals den nationella suveränitetsprincipen med hänsyn till t.ex. mänskliga rättigheter. Man distanserade sig också från den övriga vänsterns EU-skeptiska hållning. I *Aftonbladet* beskrevs också ”globalisering” tidvis som synonymt med ”modernisering” och värderades i huvudsak positivt. Samtidigt fanns mer problematiserande diskussioner om globaliseringens ”gränslöshet”. Ledarskribenten Helle Klein diskuterade kritiskt globaliseringens omvandlande tendenser när det handlade om otrygghet på arbetsmarknaden, ökade krav på flexibilitet i arbetslivet, ökad upplevelse av rotlöshet liksom upplevd distans till den politiska makten. Även *Expressen* tog upp hur EU-medlemskapet och frihandeln mer generellt gav upphov till nationalistiska motreaktioner.

Ett fjärde tema som hade bred uppslutning bland de politiskt dominerande debattörerna var kraven som ställdes på proteströrelsen att inte avvisa de internationella institutionerna utan att ansluta sig till en *reformistisk lösning* på globaliseringens problem. Som nämdes i inledningen har opinionsundersökningar (SOM, EU-Barometern) visat ett något svagare stöd för den globaliseringskritiska rörelsen i Sverige jämfört med andra EU-länder. Ett sådant svagt stöd för rörelsens kritik kan också ha haft en koppling till en relativt utbredd tilltro hos allmänheten till de korporativistiska arrangemangen mellan arbetarrörelsen och näringslivet, till en svensk samförståndskultur och till den ”low-voltage politics” som Katzenstein menar är ett resultat av en sådan kultur.⁵⁹⁹ Man lyckades dock inte vinna över företrädare för den globaliseringskritiska rörelsen till denna ”reformistiska” position.

7.2. Diskursens skiljelinjer: kontingens

Att behandla kontingensen, d v s de oomstridda områdena i globaliseringsdiskursen, är något svårare. Delvis har detta att göra med att jag behandlat globaliseringsdiskursen som *en* diskurs och att den därmed självklart blir mer heterogen än om den hade analyserats som flera diskurser, varför relativt många områden i diskursen kan betraktas som präglade av kontingens. För att diskutera konfliktlinjerna kommer jag att ta hjälp av Göran Collstes beskrivning över globaliseringsdebattens

---

⁵⁹⁹ Ibid.:32.

normativa modeller. Enligt Collste handlar oenigheten i globaliseringsdebatten om vilka normer som det ekonomiska systemet bör realisera.⁶⁰⁰ Collstes slutsats är alltså att debatterna om ”den globala ekonomins etik” strukturerades efter normativa modeller baserade på värdena ”(aggregerad) nytta”, ”äganderätt/frihet”, ”rättvisa” (genom omfördelning), samt ”radikal demokrati”. De två första värdena menar Collste utgjorde grunden för den position som försvarade den globala ekonomins funktionssätt medan kritikerna försvarade de två senare.⁶⁰¹

Jag har visat att Collstes beskrivning av globaliseringsdebatten i många avseenden överensstämmer med den analys som jag har gjort, dock med undantag för att företrädare för arbetarrörelsen (socialdemokratin, facket) i högre grad än vad Collste visat argumenterat för *politisk reglering* av den ekonomiska globaliseringen. Det tål att upprepas att på den diskursiva nivån så utmejslade sig en specifik socialdemokratisk position, skild från ”högerens”. Skiljelinjen mellan socialdemokratin och borgerligheten visade sig i övrigt på en mer abstrakt politisk nivå, med en debatt om ideologiska allmänbegrepp såsom ”demokrati”, ”frihet”, ”solidaritet” och ”rättvisa”.

I den socialdemokratiska positionen var strävan efter ”politisk styrning” och en betoning på ”fördelning” av globaliseringens ekonomiska vinster stundtals jämställd med betoningen på ekonomisk nytta. Med en analogi hämtad från Margareta Oudhuis kan arbetarrörelsens position karakteriseras som en pendling mellan linjerna ”produktivitet” respektive ”emancipation”. Den första linjen refererar till begrepp som effektivitet, rationalitet och produktivitet och ”innebär att med hjälp av ett alltmer rationaliserat näringsliv skapa förutsättningar för en *rättvisare fördelning* av de ökade resurser som därigenom tänks bli följderna” [kursivering i original].⁶⁰² Den andra linjen omfattar tanken att ”med olika medel stötta arbetarklassens frigörelseprocess... Det centrala inom ramen för detta perspektiv är att ge människorna själva möjlighet att utvecklas i enlighet med sin bestämning, att vara delaktiga i och ha inflytande över samhällets olika sfärer och områden”.⁶⁰³

---

⁶⁰⁰ Collste 2002:116.

⁶⁰¹ Collste 2004: 74-78.

⁶⁰² Oudhuis 1998:51.

⁶⁰³ Ibid.:48-49.

Till argument som kan räknas till produktivitetens linje kan t.ex. nämnas de vinster som konsumenterna, svenskt näringsliv och utvecklingsländer kunde göra av den ekonomiska globaliseringen. En ”emancipatorisk” linje kan spåras i anknytningen till den globaliseringskritiska rörelsens ”vitalisering” av politiken, och till hur man ställde ”politiken” och ”demokratin” i motsats till ekonomins makt. Båda linjerna var framträdande hos *Aftonbladet*, även om ”produktivitetens linje” framhölls starkare i socialdemokratiska debattartiklar. Forskaren Tom Tilton karakteriserar den socialdemokratiska ideologin som en uppfattning att tillväxt främjas av en bättre fördelning, och att ekonomisk effektivitet därmed inte behöver stå i motsats till en jämnare fördelning av produktionsresultaten. Fokuseringen på *kontroll av marknadsekonomin* snarare än på en socialisering av produktionsmedlen, som Tilton också diskuterar som utmärkande för socialdemokratisk ideologi,⁶⁰⁴ visades också i formuleringarna om ”politisk styrning av” och ”demokratisk kontroll över” globaliseringen, samtidigt som den ekonomiska globaliseringen i övrigt i stora drag accepterades.

I den nyliberala positionen var istället ”ägarätt” och ”frihet” mer framträdande värden, då ägarätt (som generell princip) och enskilt ägande bedömdes som centrala för att välbefinnandets utveckling skulle komma de fattiga ländernas befolkningar till del och ge dem ”egenmakt”. ”Frihet” blev ett framträdande begrepp för den nyliberala borgerligheten, samtidigt som den formella demokratis principer försvarades mot ett mer omfattande demokratibegrepp. ”Ägarätt” sågs både som ett intrinsiskt värde (ett värde som hyllades för dess egen skull) och som en förutsättning för välbefinnande. Det fanns också exempel på vad David Held benämner ”konkurrensgrundad elitdemokrati”⁶⁰⁵, där väljarna anses okunniga och demokratis funktion enbart är att tillhandahålla ett system för att ge möjlighet för utbildade och upplysta eliter att tävla om makten: de demokratiska valen är här det som ger de upplysta härskarna legitimitet. Den nyliberala borgerlighetens resonemang hade också vissa likheter med public choice-ideologin, då politiker i motsats till tjänstemän ansågs alltför lätt falla för ”särintressen” på grund av deras behov att maximera sitt väljarstöd.⁶⁰⁶

---

⁶⁰⁴ Tilton 1988:372-374.

⁶⁰⁵ Held 1996, kapitel 5.

⁶⁰⁶ Jfr Udéhn 2002.

Globaliseringskritiker tenderade däremot att betona ”distributiv rättvisa” och ”deltagande demokrati” som överordnade värden framför ”aggregerad nytta” och ”äganderätt”, vilket också stämmer med Collstes analys.

Jag ska också diskutera de *intressen* som aktörerna försökte etablera som hegemoniska i diskursen, genom försöken att knyta ”allmänintresset” till den egna positionen. Borgerliga debattörer artikulerade ekonomisk globalisering i ”Syds” och ”konsumenternas” intressen. Globaliseringens vinster ansågs främst komma dessa grupper till del, medan fackföreningarna sågs som ”särintressen” (en position som i argumentationen inte innefattade näringslivet, vars intressen konstruerades som sammanfallande med konsumenternas och ”u-ländernas”), och fackföreningar och ”u-länder” konstruerades som *antagonister* vad gällde intressen. Den dominerande arbetarrörelsens linje (socialdemokratin och LO) var istället att se socialklausuler i världshandeln som uttryck för ett tillvaratagande av den globala ”arbetarklassens” intressen, samtidigt som ekonomisk globalisering även ansågs ligga i konsumenters och Syds intressen. Vissa globaliseringskritiker hävdade istället att globaliseringen var uttryck för en *exploatering* av fattiga länder och gav således uttryck för ett grundläggande ifrågasättande av globaliseringsprojektet, där även socialdemokratin ibland innefattades i en ”exploaterande” position.

Man tvistade om och sökte visa att man hade ”svenska folkets” stöd genom opinionsundersökningar som ”Svenskarna och frihandeln”. Detta var uttryck för en *politisk kamp* i globaliseringsdiskursen, vilken jag relaterat till Laclau och Mouffes begrepp ”logic of difference” respektive ”logic of equivalence”. Användningen av en logic of equivalence, där antagonistiska positioner marginaliseras och där de egna ekvivalenskedjorna är slutna och utdefinierande, var inledningsvis tydligast hos globaliseringskritiker (särskilt i MAI-debatten) och senare, och mer högröstat, i den nyliberala positionen. I arbetarrörelsen var en logic of difference vanligare, där man sökte vinna över globaliseringskritikerna till den egna positionen genom att *vidga* sin position i globaliseringsdebatten.

7.3. Diskursens positioner: en sammanfattning och diskussion

En mer utarbetad kartläggning av globaliseringsdiskursens positioner ges i David Held och Anthony McGrews bok *Den omstridda globaliseringen*. De urskiljer sex sådana positioner: nyliberaler, liberala internationalister, institutionella reformanhängare, globala omdanare, etatister/protektionister och radikaler.⁶⁰⁷ Jag kommer att i denna genomgång av diskursens positioner i viss utsträckning bygga på deras teoretiska kartläggning och problematisera några aspekter av den i slutet av avsnittet.

7.3.1. En nyliberal position

En *nyliberal* position i debatten företrädde framförallt av skribenter med institutionell hemvist i näringslivets tankesmedjor såsom Svensk Handel, Svenskt Näringsliv, Timbro, de borgerliga partierna (främst (m) och (fp) samt dessa partiers ungdomsförbund) och *SvD*:s ledarsida. Vad utmärkte då denna nyliberala position?

Globaliseringsbegreppet knöts i denna position ofta till ”liberalisering” och mer generellt till ”liberal” och ”liberalism”. Ofta var det globaliseringens påstådda fiender som underförstått fick definiera den innebörd man lade i begreppet: ekvivalenskedjor som ”antiglobalisering—protektionism—nationalism—fascism—slutenhet—socialism och fascism—ofrihet” ställdes mot en lika tydligt positiv kedja: ”globalisering—frihandel—internationalism—öppenhet—liberalism—frihet”. Denna ”logic of equivalence” var något av ett retoriskt kännetecken för den nyliberala borgerligheten. Det är påtagligt med vilken entydighet man talade om globalisering från stora delar av den politiska borgerligheten och näringslivet under denna period, särskilt från denna nyliberala position (som kan skiljas från ett socialliberalt borgerligt stråk i debatten). De ”internationalistiska” konnotationerna som knöts till globaliseringen i denna position gjorde också avståndstagandet till det negativa motbegreppet ”nationalism” ännu starkare.

---

⁶⁰⁷ Held och McGrew 2003, kapitel 8.

Ett samband mellan ”globalisering” och ”demokratisering” var en ofta uttalad förhoppning även av skribenter som jag inte hänfört till den nyliberala positionen (*Expressens* ledarsida), till exempel att den nya informationstekniken och internationell öppenhet skulle leda till ett fall för ett auktoritärt kinesiskt styre. Här fanns således en överlappning med en socialliberalt orienterad borgerlighet, men betoningen låg på spridningen av den formella demokratins institutioner och spridningen av marknadsekonomi, snarare än på ett djupnande internationellt samarbete och ömsesidigt beroende, som i den *liberal-internationalistiska* positionen.

Historikern Albert Hirschman beskriver hur de klassiska liberalerna (1700-1800-tal) argumenterade för att kommers och handel leder till fredligare samhällen på grund av oviljan att störa tillväxtens funktioner och därmed försvarar för ”despotiska härskare” att kontrollera samhällen eller starta krig liksom framkallar mer civiliserade manér mellan och inom nationerna. Denna ståndpunkt hade Montesquieu och Sir James Steuart som främsta företrädare, och Hirschman sammanfattar ståndpunkten i uttrycket ”la doux commerce”.⁶⁰⁸ I den samtida globaliseringsdebatten har en sådan ståndpunkt om globaliseringens ”civiliserande” tendenser på grund av staternas beroende av marknaden framförts bl.a. av New York Times-journalisten Thomas Friedman,⁶⁰⁹ som tidvis citerades i debatten. En sådan ”internationalism” förenades i denna position med en mer aggressiv liberalism, ett förespråkande av en liten eller minimal stat och ett stundtals ifrågasättande av de internationella institutionernas förtjänster och nytta.

Frånvaron av konservativa och nationalistiskt orienterade argument, och det starka avvisandet av dem hos den politiska borgerligheten, är något anmärkningsvärt. Dock har bland annat Kristina Boréus visat att moderaterna rörde sig bort från konservatismen i och med valet av Gösta Bohman som partiledare redan i slutet av 1970-talet. Betoningen på modernisering, frihet, formell demokrati och ny teknik liksom en frånvaro av konservativa eller socialliberala argument var också det framträdande kännetecknet hos den nyliberala borgerligheten i mitt material. Ett annat kännetecken var förespråkandet av en mycket liten grad av politisk reglering av globaliseringen, som främst syftade till att

---

⁶⁰⁸ Hirschman 1977.

⁶⁰⁹ Friedman 2000.

”främja global ekonomisk integration genom avvecklandet av handels- och investeringshinder”.⁶¹⁰

7.3.2. En globalreformistisk position

En andra position var bredare och korresponderar i stor utsträckning med den överlappande ståndpunkt som Held och McGrew benämner ”kosmopolitiska sociala demokrater”.⁶¹¹ I denna ståndpunkt grupperar Held och McGrew samman den *liberal-internationalistiska positionen* med dess fokus på internationellt beroende och därav följande fred och demokratisering, *de institutionella reformanhängarna* som huvudsakligen är intresserade av ett ökat medborgerligt deltagande i de internationella institutionernas beslutsprocesser och framförallt möjligheten till ett ökat ansvarsutkrävande, samt de *globala omdanarna*, som menar att globaliseringen kan och bör styras, och som i likhet med de institutionella reformanhängarna eftersträvar en ”demokratisering” av de internationella institutionerna. Aktörerna som jag grupperat i denna position har således en relativt stor bredd vad gäller institutionell hemvist: från *Aftonbladets* ledarsida och arbetarrörelsen generellt (framträdande socialdemokrater, LO-ordföranden), till *Expressens* ledarsida samt vissa borgerliga debattörer med ett reformistiskt och socialliberalt språk.

Gemensamt för denna position är framförallt förespråkandet av en *politisk reformism* vad gällde de internationella institutionerna och vad gällde globaliseringens politiska reglering, ett grundläggande accepterande av den ekonomiska globaliseringen jämsides med en kritik mot dess sociala konsekvenser (dock i varierande grad beroende på aktör). Gemensamma ståndpunkter var betoningen på ”demokratisering” som en grundläggande positiv konsekvens av globalisering, samtidigt som olika medel för att öka legitimiteten för globaliseringen förespråkades, däribland ökat EU-samarbete och tidvis även social- eller miljöklausuler i världshandeln. För en socialliberal borgerlighet var de viktigaste argumenten för globaliseringen knutna till de liberal-internationalistiska idéerna om ”fred” och ”demokrati”. I den reformistiska socialdemokratin

---

⁶¹⁰ Held och McGrew 2003:124.

⁶¹¹ Ibid.:122.

var argumenten om ”politisk styrning” och kritiken mot ”fördelningsmässiga konsekvenser” av globaliseringen lika viktiga som argumenten om demokratisering och en aggregerad välståndsökning. Debattörerna såg demokratisering och välståndsökning som relativt givna positiva konsekvenser av globaliseringen samtidigt som det var globaliseringens ”följdproblem” som var i behov av politiska åtgärder. Ett centralt argument, som också delades av den socialliberala borgerligheten, var att de internationella institutionerna var nödvändiga och att en reformering av dessa utgjorde den största möjligheten för att nå förändring, varför de och deras arbetssätt borde accepteras givet vissa reformer i ”demokratiserande” riktning. Detta kan ställas mot en mer laissez-faire-betonad och kritisk syn på de internationella institutionerna i den nyliberala positionen (särskilt *SvD*:s ledarsida).

Den ”liberala internationalismens” betoning på internationellt samarbete och den ekonomiska globaliseringen som framkallande ett ”fredligt” internationellt klimat som tvingar stater att samarbeta, och framtvingar demokratiska regeringar, hade som nämnades ovan en genklang hos både nyliberaler och socialliberaler i betoningen på globaliseringen som ”budbärare för demokratin”. Den hade dock sitt främsta uttryck hos *Expressens* ledarsida, som i sin syn på möjligheter till internationella kompromisser, internationell fred och internationellt samarbete, kritiserade USA för att förhindra dessa möjligheter genom ett unilateralt beteende i världspolitiken.

”Globala omdanare” är en position som i vissa avseenden liknar den internationella ”reformerade” socialdemokratin. Held och McGrew beskriver de ”globala omdanarna” som en position som riktar kritik mot globaliseringens fördelningsmässiga konsekvenser, men som har en relativt öppen hållning vad gäller dess innehåll och form.⁶¹² Ett annat tema som utmärkte delar av den reformistiska socialdemokratin var fokuseringen på individuella rättigheter och dess tendens att både bejaka globalisering och marknadsekonomi, men samtidigt ställa krav på ”humanisering” av globaliseringen. Olle Svenning beskriver omorienteringen i de socialistiska partierna under 1990-talet som ett uttryck för en vilja att i viss mån ”reformera” kapitalismen men framförallt att fokus förskjuts från på kamp mot kapitalismen till

---

⁶¹² Ibid.:131.

mänskliga fri- och rättigheter. Detta kan också ha gjort det enklare för *Aftonbladet* att t.ex. välkomna en rörelse för sexuellt likaberättigande ("Queer") än en antikapitalistisk rörelse: "Den ideologiska identitet som karakteriserar den nya europeiska vänstern kan kallas radikalt liberal eller kanske kulturradikal. Respekten för marknadsekonomin förenas med en viss strävan till utjämning och till kamp för mänskliga fri- och rättigheter mot intolerans, rasism och kvinnofientlighet".⁶¹³

Hos "institutionella reformanhängare" är enligt Held och McGrew ett huvudargument att man i de internationella institutionerna ska finna starkare påtryckningsmedel gentemot staterna för att få dem att binda sig till internationella åtaganden och att öka det medborgerliga deltagandet för civilsamhället i beslut som fattas inom de internationella institutionerna. Denna typ av argument var dock mindre framträdande i materialet.

7.3.3. En radikal/etatistisk position

Slutligen utkristalliserar sig en position där debattörerna dels argumenterade utifrån mer eller mindre "etatistiska" linjer i så motto att man argumenterade "skeptiskt" mot föreställningen om globaliseringens omfattning och mot talet om globaliseringens omvälvande konsekvenser för suveränitet och autonomi, såg i högre grad den ekonomiska globaliseringen som ett *politiskt projekt* och riktade en större misstänksamhet mot de internationella ekonomiska institutionerna. Dels fanns argument (dock mindre framträdande) som baserade sig på en "radikal" position i globaliseringsdebatten, med en betoning på demokratiskt ansvarsutkrävande och ett förespråkande av "radikal", deltagande" och "lokal" demokrati. Den ekvivalenskedja som konstruerades mellan den egna linjen och den politiska motståndarens gick i denna position stundtals mellan "folkvilja—parlament—utvecklingsländer—rättvisa" kontra "marknadens diktatur—storföretagsdominans—rika länder—orättvisa". Det enda uttryckliga ifrågasättandet av frihandel och ett förespråkande av lokal produktion

---

⁶¹³ Svenning 2000:244.

och protektionism som ekonomisk modell (med hänvisning till miljöskäl) kom från (mp):s Per Gahrton.

De argument som kan betecknas som etatistiska gällde framförallt synen på globaliseringen som framdriven av regeringarna och pådriven av storkapitalets intressen. I den svenska debatten förenades en sådan ståndpunkt ofta med en EU-kritisk position. Den mest framträdande globaliseringskritiken formulerades dels av ledande företrädare för miljöpartiet och vänsterpartiet (och var här närmare en etatistisk EU-kritisk position, där Sveriges suveränitet, ”internationalism” genom arvet efter Olof Palme och en viss fortlevnad av en skeptisk syn på globaliseringens realitet och djupgående verkningar), dels av utländska kritiker som översattes och publicerades på kultursidorna (huvudsakligen John Pilger och Naomi Klein i *Aftonbladet*). Försvaret av den nationella parlamentariska demokratin i opposition mot världsmarknadens ”krav” var också tydligt bland kritikerna i MAI-debatten.

Den ”etatistiska” positionen hade också en motsvarighet i den delen av socialdemokratin som argumenterar på ett ”*skeptiskt*” sätt i den internationella globaliseringsdebatten, d.v.s. som menar att globaliseringsdebatten är ”överdriven”, och som ser nationalstaterna som de drivande motorerna i den ”internationaliserade” ekonomin. Dessa skiljelinjer inom socialdemokratin kan, något tillspetsat, jämföras med den tidigare debatten mellan ”förnyare” och ”traditionalister” i undersökningsperiodens början, där just en central aspekt av traditionalisternas ifrågasättande av globalisering som teoretiskt begrepp, och som ekonomiskt-politiskt fenomen gällde dess ”verkliga” genomslag och konsekvenserna för statlig makt och styrning.

Det tydligaste exemplet på en ”radikal” position var Attacs America Vera-Zavalas diskussion om ”radikal, deltagande demokrati”. Konflikten mellan Attac och fackföreningsmannen Bror Perjus, som lämnade Attac på grund av dess EU-kritiska hållning, underströk också den globaliseringskritiska rörelsens ifrågasättande av den ”reformistiska lösningen” från dominerande delar av arbetarrörelsen (EU och EMU som ”lösningar” på globaliseringens problem). De artiklar från organisationen Attac som fanns i materialet visar på en starkare skepsis mot globala och regionala institutioner som Världsbanken och EU. Hos globaliseringskritiska debattörer fanns ibland en syn på globaliseringen

som ”exploatering”, och ett försvar av den nationella välfärden kombinerat med en betoning på orättvisor för Syd i världshandeln.

Den ”radikala” positionen med dess betoning på lokal demokrati, lokal produktion och gräsrotsdemokrati, samt opposition mot den internationella världsmarknaden, är dock inte starkt framträdande i materialet. Internationellt har sådana ståndpunkter, med ett fokus på ”avglobalisering” och omorganisering av ekonomin företrätts av framträdande globaliseringskritiker från Syd som t.ex. Walden Bello från tankesmedjan Focus on the Global South.⁶¹⁴ I svensk debatt försvarades nationalstatens beslutsmakt gentemot internationella bestämmelser och institutioner (MAI-avtalet, WTO-bestämmelser, EU-fördrag) av debattörer från vänster- och miljöpartiet, vilket visar att en del av den etablerade globaliseringskritiken i Sverige hade en etatistisk karaktär. Det har dock varit något besvärligare att klassificera den globaliseringskritiska rörelsen i diskursens spektrum på grund av att dess debattutrymme till stora delar begränsades till ett försvar av den egna rörelsens legitimitet.

7.4. Diskussion

Held och McGrew hävdar att en grundläggande skiljelinje mellan de sex positioner som de räknar upp är att de tre första positionerna är ”för” globalisering och de tre sista är ”mot” globalisering.⁶¹⁵ Held och McGrew menar att ”mot” i detta sammanhang innebär ett avvisande av den nuvarande formen av globaliseringen, vilket först och främst omfattar den ekonomiska globaliseringen; ”fri” handel, fria kapitalrörelser och multinationell företagsverksamhet. Det är dock svårt att entydigt dela upp debattörerna i ”bevarare” respektive ”motståndare”. Den ekonomiska globaliseringens regelverk och institutioner gick som vi såg inte heller fria från kritik från det nyliberala lägret, där nyttan av de internationella institutionerna stundtals ifrågasattes och där en relativt långtgående kritik riktades mot dessa och mot EU, som i vissa avseenden sågs som hinder för den fria världsmarknadens förverkligande. Istället kan konstateras att samtliga debattörer i någon mån formulerade krav på förändringar av den

---

⁶¹⁴ Bello 2003.

⁶¹⁵ Held och McGrew 2003:122.

ekonomiska globaliseringen. Dock bör det påpekas att Held och McGrews beskrivning av debattens konfliktlinjer troligen är färgad av deras egen ståndpunkt som de betecknar som närliggande en ”kosmopolitisk social demokrati”.⁶¹⁶

I övrigt faller dock den svenska globaliseringsdiskursens positioner huvudsakligen inom ramen för deras karakterisering av globaliseringsdebatten. En aspekt som jag uppfattat som en central skiljelinje i debatten är alltså synen på *politisk reglering* av den ekonomiska globaliseringen, vilket har gjort att jag urskiljt tre övergripande positioner i materialet. Avhandlingens titel är således hämtad från den huvudsakliga uppdelningen mellan en *nyliberal* diskursiv argumentationslinje; en relativt bred *reformistisk* position vad gällde synen på de internationella organisationerna (WTO, EU, IMF, Världsbanken, FN) samt en position som i stor utsträckning utmanade både denna reformistiska position och den nyliberala, både med avseende på de internationella institutionernas välvilja och möjlighet till reformering, och med avseende på möjligheten att reformera den globala ekonomin, och som i detta avseende kan betecknas som *systemkritisk*.

---

⁶¹⁶ Held och McGrew 2003:159.

Kapitel 8

Ett nytt politiskt landskap framträder?

Diskussionen om vänster-högerskalans existens och fortlevnad i OECD-länderna har en relativt lång historia. Själva indelningen i vänster-höger härstammar från franska revolutionen, där de som ville förändra samhället (vilket innefattade den tidens liberaler och socialister) placerade sig till vänster om kungen, och de som ville bevara den rådande samhällsordningen (konservativa) satte sig till höger om kungen. Sedan franska revolutionen har uppdelningen i vänster och höger fortlevt, men en diskussion om uppluckring av vänster-högerskalan fördes på 1960-talet, då Herbert Tingsten drev tesen att socialdemokraterna hade gett upp sina socialistiska ideal. Tingsten såg politiken mer och mer närma sig en administrativ funktion utan större åsiktsskillnader mellan partierna,⁶¹⁷ medan Leif Lewin i sin avhandling år 1967⁶¹⁸ argumenterade för att socialdemokratin var socialismen trogen genom sitt socialistiska frihetsbegrepp.

Som diskuterades i inledningen har en föreställning om upplösningen av politiska konflikter till förmån för ett rationellt administrerande existerat inom samhällsvetenskapen sedan Weber och Mannheim. Den fördes över till efterkrigstidens moderniseringstänkande om ”konvergens” och sedan vidare till tiden efter Berlinmurens fall och den ekonomiska globaliseringens genombrott på 1990-talet. Hur ska man då förhålla sig till frågan om ett eventuellt borttynande av denna ideologiska konflikt i kölvattnet av globaliseringen, som har påverkat det politiska livet och av vissa anses ha inneburit en minskad relevans för den politiska vänster-högerskalan?

8.1. Slutsatser om vänster-högerdikotomin från de empiriska studierna

Kapitel 3-6 har visat att den politiska debatten kring globaliseringsfrågan uppvisade en fortsatt grundläggande delning mellan vänster- och

---

⁶¹⁷ Tingsten 1966.

⁶¹⁸ Lewin 1967.

högerblocken i politiken, och att en diskursiv skärpning av dessa skiljelinjer ägde rum i anslutning till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar. I kapitel 3 såg vi att perioden 1992-1996 präglades av uppfattningen av globaliseringen som en opåverkbar process vilken ställde krav på ”anpassning” av den ekonomiska politiken. 1997 var en särskilt intensifierad debattperiod, där också demokratibegreppet blev laddat och där blockkonflikten vänster-höger framträdde tydligare än de tidigare åren. Tre konfliktteman under detta år var relationen arbete-kapital, kontroversen kring Syd och globaliseringen samt globaliseringens konsekvenser för ”demokratin”. Under 1998-1999 uttrycktes dock en tydligare vilja till samförstånd mellan näringslivet och arbetarrörelsen för att klara den svenska konkurrenskraften, särskilt från socialdemokratiens (*Aftonbladets*) sida.

Konflikten mellan parterna förändrades delvis under åren 2000 och 2001 som en konsekvens av den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar och vi kan tala om att ett nytt ”drama” uppstod. Trots de hegemoniska interventionerna i debatten (försöken att vinna över den globaliseringskritiska rörelsen (och allmänheten) till den egna politiska agendan) kunde vi se att skiljelinjerna mellan debattörerna kvarstod vid undersökningsperiodens slut. I relation till den globaliseringskritiska rörelsen framträdde två grundläggande skiljelinjer mellan ”vänster” och ”höger”, nämligen en grundläggande skiljelinje gällande synen på a) social fördelning och b) politikens ställning. Dessa skiljelinjer var etablerade sedan tidigare, men deras betydelse förtydligades i dessa debatter.

Vi kan också tala om en ”vänstervåg” i materialet i så motto att den globaliseringskritiska rörelsen framtvingade en viss radikaliserings i debatten. Även om denna radikaliserings främst gällde *Aftonbladet* fick den även ett begränsat genomslag inom den etablerade socialdemokratin. Den globaliseringskritiska rörelsen knöts på ett positivt sätt till en ”politiserings” av samhällslivet och den offentliga debatten av många debattörer, med undantag av de nyliberala. En partiell vänstervåg visades alltså främst i en viss diskursiv radikaliserings från socialdemokratiskt håll, knuten till begrepp som ”politiken”, ”demokratin” samt (dock i något lägre grad) till ”rättvisa” och ”fördelning”, men också i en förskjutning mot en reformistisk hållning hos den mer rörliga socialliberala borgerligheten.

Sammanfattningsvis kan vi dra slutsatsen att den svenska globaliseringsdebatten, särskilt i anslutning till de ”critical discourse moments” som uppstod i anslutning till den globaliseringskritiska rörelsens mobiliseringar, uppvisade en grundläggande rågång mellan positioner som traditionellt tillskrivits ”vänster” och ”höger”. Materialet visar att en central skiljelinje mellan vänster och höger gick i synen på de begrepp som Collste identifierade (frihet, äganderätt, omfördelande rättvisa och radikal demokrati), men att det också kan argumenteras för att socialdemokratin intog en självständig position i debatten. Att en politisering och polarisering av samhällsdebatten ägde rum efter den globaliseringskritiska rörelsens inträde på scenen har i viss mån antytts av tidigare studier som behandlat globaliseringsdebatten,⁶¹⁹ men det intressanta är att inte heller bland de etablerade politiska aktörerna (mellan arbetarrörelsen och borgerligheten/näringslivet) kan en sådan konvergens mellan vänster och höger spåras, utan istället tillkom en retorisk skärpning av konfliktlinjerna mellan dessa aktörer. Påståendet att globaliseringen skulle leda till en konvergens i de politiska positionerna håller alltså inte på flera avgörande punkter.

För det första kan talet om en ideologisk konvergens ifrågasättas utifrån mitt material och istället hävdas att debattens parter *divergerade* ideologiskt. För det andra vill jag hävda att debatten snarare strukturerades efter ett *kontinuum* som i viktiga avseenden följde en skala vänster-höger, än följde en polariserad dualistisk struktur.

8.2. Bortom eller inom vänster-högerskalan?

Avslutningsvis kan sägas att den svenska globaliseringsdiskursen uppvisade en relativt tydlig indelning i positioner i som kan knytas till ”vänster” respektive ”höger” och att antagonismen mellan parterna låg fast. Jag har hävdad i mina analyser att centrala politiska begrepp och argument som delar vänster- och högerblocken i politiken också var tydligt närvarande i den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen, till exempel på följande områden:

---

⁶¹⁹ Collste 2002; Collste 2004; Ayres 2004.

skillnaden mellan en betoning på ett ”formellt” kontra ett ”deltagande” och mer omfattande demokratibegrepp

ett förespråkande av ”fria” marknadskrafter respektive en betoning på fördelning och politisk styrning

betoningen på konsumenternas och näringslivets intressen respektive löntagarnas

betoningen frihandel som uttryck för ”solidaritet” respektive på bistånd som uttryck för detsamma

den olikartade användningen av och betoningen på begrepp som ”frihet” och ”demokrati” respektive ”rättvisa” och ”jämlighet” av aktörer som har sin institutionella hemvist i vänster- respektive högerblocken i de dominerande organisationerna i svensk politik.

Två breda teoretiska trender i synen på globaliseringens konsekvenser för den politiska vänster-högerskalan identifierades i inledningen. Debattörer som Giddens⁶²⁰ och Beck⁶²¹ har hävdats att konfliktlinjer med anknytning till frågor om miljö, migration, könsroller, sexualitet och den ”internationella-globala” dimensionen får en mer framträdande roll i jämförelse med konflikter med anknytning till ”arbete-kapital”. Globaliseringen och frågor knutna till den hävdades av Giddens kräva andra ”svar” än den traditionella ”emancipatoriska” politiken. Inom statsvetenskaplig forskning och forskningen om ”nya sociala rörelser” har också hävdats att nya konfliktlinjer i samhället har fått ett genombrott. Ett visst stöd ges till denna uppfattning då diskussionen om ”det globala” som en kulturell dimension av gränslöshet, frågor om etnicitet, kön och sexualitet var mer framträdande i debatterna i kapitel 3, medan debatterna i kapitel 4-6 var mer koncentrerade kring den ekonomiska dimensionen. Frågan om nationell suveränitet var en komplicerande dimension där den dominerande socialdemokratin försökte artikulera en ”globalistisk” vänsterposition och högern nästan unisont avvisade ”det nationella”.

Min studie har visat att andra dimensioner vid sidan av konflikten arbete/kapital, vilka kan jämföras med det Beck kallar för

---

⁶²⁰ Giddens 1994.

⁶²¹ Beck 1996.

”andra modernitetens konflikter” och Giddens ”life politics”, visserligen komplicerar debattfältet, men att vänster-högerdimensionen strukturerade den svenska politiken (och den svenska globaliseringsdebatten) starkast, och att denna dimension fortsatt var den klart dominerande. Den andra tesen som diskuterades i inledningen, om ”konvergens” som ett resultat av globalisering, har också klart kunnat ifrågasättas.

I undersökningsperiodens början (1994) ställde en debattör frågan ”Kanske har de skillnader i ideologisk syn som alltid utgjort drivkraften i den representativa demokratin för alltid förlorat i värde... [i spåren av] globaliseringen av marknaderna och informationsflödet”.⁶²² Min avhandling visar, med slutpunkt sju år senare, att en sådan diagnos knappast kan betraktas som bekräftad.

---

⁶²² DN 940514.

Summary in English

I Introduction: No globalization without representation!

The theoretical discussions on globalization have to a large extent centred on ontological and epistemological questions, i.e. whether globalization really ‘exists’ or what methods and data should be used to grasp the content of globalization. Less empirical research has been done on the *discursive construction of globalization*, while globalization has been subject to hotly opposed views and for this reason its discursive dimensions should deserve attention. This study therefore examines the discursive construction of globalization, and more specifically, the normative structure of the globalization discourse in the context of the press debate in Sweden, during the years 1992-2001. Furthermore, differing assertions have been made about the consequences of globalization for the left-right dimension. The study discerns two distinct perspectives on the subject: a ‘convergence’ assumption and an assumption of ‘new conflict dimensions’. The dissertation has two purposes: to map and analyze the normative structure of this discourse and to examine whether globalization caused a ‘convergence’ in Swedish politics. In the remaining subsections of *Chapter 1*, I give a brief overview of the political and ideological context of the dissertation, namely: the main actors in the press debates which are studied; neoliberalism as a project and as an ideology; and the rise of the ‘alter-globalization movement’ in the Swedish and global contexts.

Chapter 2 presents the material which is the basis of my analysis, and the method used in the study, which takes its point of departure in the discourse theory of Laclau and Mouffe. The concept of discourse is defined in the context of the dissertation, where equivalence is made between ‘discourse’ and the *field* of debate which is structured around the nodal point/empty signifier ‘globalization’. The discernible and structured clusters of standpoints are instead labelled as ‘positions’. A brief discussion is also given about the concept of hegemony and the logics of equivalence and difference in this context. The concepts from Laclau and Mouffe which are put to use in the final chapters are ‘contingency’, ‘permanence’, logic of difference’, ‘logic of equivalence’ and ‘chain of

equivalence'. Some use is also made of Laclau and Mouffe's notion of 'hegemonical interventions'. The empirical material is then presented and discussed. It consists of articles from four major Swedish newspapers, and the articles are editorials and debate articles, i.e. articles with an opinion-making purpose. The concept of 'critical discourse moments' is introduced, which explains my focus on intensified periods of debate to discern a normative structure. Furthermore, the role of the mass media in providing a space for public debate is discussed, along with questions about the institutional location of the actors in the debate and to which extent the institutional location determines the actors' standpoints.

II The establishing of a globalization discourse in Sweden

In this part of the dissertation, a general overview is given of the establishing of a globalization discourse in Sweden. The empirical basis for the analysis consists of over 1000 articles containing the concept 'globalization'. The study resulted in a breakdown of the globalization debate into four relatively distinct periods. 1992-1996 is a period mainly conceptualizing globalization as 'unavoidable', in need of political and economic 'adaptation' by the various actors in the debate. The period of 1997 saw the debate focused on increasing ideological conflict, especially in three areas: the interests of workers vs. capital; the issue of developing countries, poverty and global inequality; and the consequences of globalization for national 'democracy'. In this period, the dividing lines between actors to the left and right in Swedish politics sharpened, while concern for the social consequences of globalization was expressed more frequently. During 1998-1999, a greater degree of consensus could be found in the debate to maintain national 'competitiveness', although many controversies still remained. The need for increasing European integration, either as a 'counterweight' to globalization or as a requirement for economic competitiveness, was also to a large extent a shared standpoint. The years 2000-2001 saw the issues of 'cosmopolitanism' and 'internationalism' becoming important themes. After the terrorist attack on the World Trade Center in New York on September 11, 2001, globalization was increasingly seen as 'reversible', which can be contrasted with the initial conceptualization of globalization as 'unavoidable'.

III The intensification of the globalization debate

In these chapters, debates which were mainly initiated as a consequence of the mobilizations of the 'alter-globalization movement' are examined and analysed. It is argued that the debate culture on globalization is intensified during these 'critical discourse moments', which is why they have been chosen for a closer examination. Chapter 4 analyzes the debates in relation to the Multilateral Agreement on Investments (MAI) and the WTO Summit in Seattle in 1999. Chapter 5 analyzes debates in relation to movement mobilizations during the first half of the year 2000 and the first appearance of movement organization Attac in Sweden, as well as debates conducted in relation to the IMF/World Bank Summit in Prague, autumn 2000. Chapter 6 analyzes the debates sparked by the formal constituting of Attac Sweden in early 2001, and other debates closely related to issues of the 'alter-globalization movement'. The chapter ends with a study of the debates provoked by the mobilizations at the EU Summit in Gothenburg in June 2001. These debates culminated after the attack on the World Trade Center in New York in September and in relation to the WTO Summit in Doha in November the same year. Each chapter ends with a Conclusion summarizing the most important results. A result from these studies is that the hegemonical interventions in the debates failed, and that the structure of the debate was consolidated into three main relatively antagonistic positions. Three general 'political answers' to globalization are discerned: (1) consumer or 'self-regulated globalization and further increased economic globalization; (2) political regulation of globalization through the means of the European Union and social and environmental clauses in institutions like WTO while sustaining a 'free trade' agenda; (3) 'local democracy', a Tobin Tax to promote economic redistribution and allowing a certain amount of protectionism for developing countries.

IV Laissez-faire, system-criticism or reformism? Conclusions and discussion

These chapters (7 and 8) form a discussion of the research questions. Chapter 7 consists of an examination of the normative structure in the Swedish opinion-making globalization discourse. The first part is organized around Laclau and Mouffe's concepts of 'permanence' and 'contingency' (contested vs. uncontested dimensions of the discourse). I find that three aspects of the discourse that were largely uncontested were the desirability of 'free trade', 'internationalism' and 'modernism'. The strong defence for free trade is mainly explained by the widespread perception of Sweden as a country economically dependent on the outside world. The shared appreciation of 'internationalism' (although differently perceived) is seen as an aspect of the positive expectations on globalization which were tied to its 'borderless' connotations. 'Modernization' was also positively conceptualized, but was also used to shut down critics as 'anti-modernists'. Furthermore, 'reformism' was commonly articulated as an alternative to the critical views of the 'alter-globalization movement' on globalization.

The contested dimensions of the debate are largely seen as revolving around to what extent and how globalization should be politically controlled. The norms which Göran Collste has seen as defining the normative structure – 'economic utility', 'right of possession', 'democracy' and 'justice' – are also confirmed as norms which were dividing the parties of the debate. However, the position of social democracy is emphasized as taking a middle ground here with political regulation but sustaining the support for an 'open economy'.

The analysis is then abstracted to a discussion of the more general positions which structured the discourse. Three general positions are discerned and discussed: a 'neoliberal', a 'global-reformist' and a 'radical/statist' position. The analysis largely corresponds to David Held and Anthony McGrew's characterization of the globalization debate, consisting of 'neoliberal', 'liberal-internationalist', 'institutional reformist', 'global transformist', 'statist/protectionist' and 'radical' positions, although their schema is subsumed into three broader ones.

Chapter 8 concludes with a discussion of the continuing relevance for the left-right dimension. Taken as a whole, the debate is seen as characterized by a '*divergence*' in political positions rather than by 'convergence'. The debates were also relatively clearly structured around an ideological *continuum* commonly attributed to the left-right dimension. The thesis of 'new political dimensions' is however given some support, when taking into account the dimensions of internationalism/cosmopolitanism, individual rights (related to, for example, sexuality and ethnicity) and ecological issues. These issues were mainly discussed in the debates described in part II of the dissertation.

REFERENSER

- Andersson, Erik (2001) *Globaliseringens politiska ekonomi: en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Ayres, Jeffrey M. (2004) "Framing Collective Action against Neoliberalism: The Case Of the 'Anti-globalization' Movement". *Journal of World-Systems Research*, X (I): 11-34.
- Bauman, Zygmunt (1998) *Globalization: The Human Consequences*. London: Polity, 1998.
- Beck, Ulrich (1996) *Att uppfinna det politiska: bidrag till en teori om reflexiv modernisering*. Göteborg: Daidalos.
- Bello, Walden (2002) *Deglobalization: Ideas for a New World Economy*. Zed Books: London.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2000) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bobbio, Norberto (1998) *Vänster och höger: essä om en politisk distinktion*. Stockholm: Atlas.
- Boglund, Anders, Eliäson, Sven och Månson, Per (1993) *Kapital, rationalitet och social sammanhållning*. Stockholm: Prisma.
- Boréus, Kristina (1994) *Högervåg: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*. Stockholm: Tiden.
- Castells, Manuel (1999-2000) *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur*, band 1-3. Göteborg: Daidalos.
- Chilton, Paul (1987) "Metaphor, Euphemism and the Militarization of Language". *Current Research on Peace and Violence*, 10 (1): 7-19.
- Collste, Göran (2002) "Den globala ekonomins etik". I Öygarden, Geir Angell (red.) *Vår tids ekonomism. En kritik av nationalekonomin*. Umeå: Boréa.
- Collste, Göran (2004) *Globalisering och global rättvisa*. Lund: Studentlitteratur.
- Clinell, Bim (2000) *Attac: gräsrotternas revolt mot marknaden*. Stockholm: Agora.
- Cox, Robert W. (1997) "Economic Globalization and the Limits to Liberal Democracy". I McGrew, Anthony (red.) *The Transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy*. Cambridge: Polity Press.

- De Vylder, Stefan, (2002) *Utvecklingens drivkrafter: om fattigdom, rikedom och rättvisa i världen*. Stockholm: Forum Syds förlag.
- Della Porta, Donatella och Diani, Mario (red.) (2006) *Social Movements: An Introduction*. (2. uppl.) Malden MA.: Blackwell.
- Diebert, Ronald J. (2000) "International Plug 'n Play? Citizen Activism, the Internet and Global Public Policy". *International Studies Perspectives*, 1 (3): 255-272.
- Drezner, Daniel W. (2001) "Globalization and Policy Convergence". *International Studies Review*, 3 (1): 53-78.
- Eisenstadt, S.N. (1974) "Studies of Modernization and Sociological Theory". *History and Theory*, 13 (3): 225-252.
- Ellingson, Stephen (1995) "Understanding the Dialectic of Discourse and Collective Action: Public Debate and Rioting in Antebellum Cincinnati". *American Journal of Sociology*, 101 (1): 100-144.
- Ekecrantz, Jan (2004) "Media Discourses on the World Social Forums: Towards Comparative Analyses". *Contemporanea: Revista de Comunicação e Cultura*, 2 (2).
- Elmbrant, Björn (1993) *Så föll den svenska modellen*. Stockholm: T. Fischer & Co.
- Elmbrant, Björn (2000) *Hyperkapitalismen*. Stockholm: Atlas.
- Engberg, Jan och Lane, Jan-Erik (1980) "Internationalisering och autonomi". *Statsvetenskaplig Tidskrift*, (5) 1980.
- Fisch, Peer C. och Hirsch, Paul M. (2005) "The Discourse of Globalization: Framing and Sensemaking of an Emerging Concept". *American Sociological Review*, (70): 29-52.
- Foller, Andreas (2001) "MAI och makten: om kommunikativ makt och demokrati i en internationell beslutsprocess". I Eriksson, Leif och Hettne, Björn (red.) *Makt och internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Form, William (1979) "Comparative Industrial Sociology and the Convergence Hypothesis". *Annual Review of Sociology*, (5): 1-25.
- Forrester, Viviane (1998) *Den ekonomiska terrorn*. Stockholm: Norstedt.
- Foucault, Michel (1993) *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm; Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.

- Friedman, Thomas (2000) *The Lexus and the Olive Tree*. London: HarperCollin.
- Frolund Thomsen, Jens Peter och Andersen, Heine (1999) "Modern marxistisk teori". I Andersen, Heine och Kaspersen, Lars Bo (red.) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Fukuyama, Francis (1992) *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Gamson, William A. och Modigliani, André (1989) "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach". *The American Journal of Sociology*, 95 (1): 1-37.
- Geertz, Clifford (1973) *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Garrett, Geoffrey (1998) *Partisan Politics in the Global Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1994) *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Guillén, Mario (2001) "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble? A Critique of Five Key Debates in the Social Science Literature". *Annual Review of Sociology*, (27): 235–60.
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2005) *Massmedier: en bok om press, radio och TV*. (8. helt omarb. uppl.) Stockholm: Bonnier.
- Hansson, Göte (1990) "Den internationaliserade ekonomins autonomi". I Hansson, Göte och Stenelo, Lars-Göran (red.) *Makt och internationalisering*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Harvey, David (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Held, David (1996) *Demokratimodeller: från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Göteborg: Daidalos.
- Held, David m.fl. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. London: Polity.
- Held, David och McGrew, Anthony (2003) *Den omstridda globaliseringen*. Göteborg: Daidalos.
- Heimerson, Staffan (2001) *Attac utan motstånd: en studie i lämmeljournalistik*. Stockholm: Näringslivets Mediainstitut.

- Hirschman, Albert O. (1997) *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism Before Its Triumph*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Hirst, Paul Q. och Thompson, Grahame (1996) *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Cambridge: Polity Press.
- Holmberg, Sören och Oscarsson, Henrik (2004) *Väljare: svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Howarth, David (2000) *Discourse*. Buckingham: Open University Press.
- “Industrial Society” (1998) I Marshall, Gordon (red.) *A Dictionary of Sociology*. (2. uppl.) Oxford: Oxford University Press.
- Jacobsson, Kerstin (1997) *Så gott som demokrati: om demokratifrågan i EU-debatten*. Umeå: Boréa.
- Jonasson, Jonas (2001) *Globalisering och demokrati. Finns det ett samband?* Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- Kanbur, Ravi (2001) “Economic Policy, Distribution and Poverty: The Nature of Disagreements”. *World Development*, 29 (6): 1083-1094.
- Katzenstein, Peter J. (1985) *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe*. Ithaca: Cornell University Press.
- Klein, Naomi (2003) *Stängsel och öppningar: rapporter från globaliseringens frontlinjer*. Stockholm: Ordfront.
- Kobrin, Stephen J. (1998) “The MAI and the Clash of Globalizations”. *Foreign Policy*, (112): 97-102.
- Koselleck, Reinhart (1985) *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Laclau, Ernesto och Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony & Socialist Strategy*. London: Verso.
- Larsson, Bengt (2001) *Bankkrisen, medierna och politiken: offentliga tolkningar och reaktioner på 90-talets bankkris*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet
- Larsson, Reidar (1997) *Politiska ideologier i vår tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Lewin, Leif (1967) *Planhushållningsdebatten*. (2 uppl.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- Lindgren, Sven-Åke (1997) *Politikerna och ekobrotten: en diskursanalys*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Lindström, Marie (1996) DN debatt: *en undersökning av representativitet och urvalsprinciper på DN debatt november 1995*. Rådet för mångfald inom massmedierna.
- Mannheim, Karl (1936) *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Martin, Hans-Peter och Schumann, Harald (1997) *Globaliseringsfällan: angreppet på demokrati och välfärd*. Stockholm; Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Melucci, Alberto (1992) *Nomader i nuet: sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Meyer, John W. m.fl. (1997) "World Society and the Nation State". *The American Journal of Sociology*, 103 (1): 144-181.
- Norberg, Johan och Werenfels Röttorp, Paula (2000) *Från Lutherhjälpen till skyltfönsterkrossare: rapport från Svensk Handel: augusti 2000*. Stockholm: Svensk Handel.
- Norberg, Johan (2001) *Till världskapitalismens försvar*. Stockholm: Timbro.
- Norberg, Johan och Vera-Zavala, America (2001) *Global rättvisa är möjlig*. Skarpnäck: Pocky/Tranan.
- Nord, Lars (2001) *Vår tids ledare: en studie av den svenska dagspressens politiska opinionsbildning*. Stockholm: Carlsson.
- Nordvall, Henrik (2008) *I skärningspunkten mellan det globala och det lokala. Tolkningsprocesser och koalitionsbyggande i organiseringen av lokala sociala forum*. Linköping Studies in Behavioral Science No. 125, Linköpings Universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande.
- OECD 1998: *The Multilateral Agreement on Investment Draft Consolidated Text, 22 april 1998*.
- O'Brien, Robert. et al. (2000) *Contesting Global Governance: Multilateral Economic Institutions and Global Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ohmae, Kenichi (1990) *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*. New York: HarperBusiness.

- Olesen, Thomas (2002) *Long Distance Zapatismo. Globalization and the Construction of Solidarity*. Department of Political Science, University of Aarhus.
- Oscarsson, Henrik (1998) *Den svenska partirymden: väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg Studies in Politics 54, Göteborgs Universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oudhuis, Margareta (1999) *Vägen till jämlikhet: en analys av den svenska arbetarrörelsens syn på effektivitet och emancipation i arbetslivet*. Atlas akademi: Stockholm.
- Patton, Michael Quinn (2002) *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: SAGE.
- Ricoeur, Paul (1986) *Lectures on Ideology and Utopia*. New York: Columbia Univ. Press.
- Robertson, Roland (1992) *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Robertson, Roland och Khondker, Habib Haque (1998) "Discourses of Globalization". *International Sociology*, 13 (1): 25-40.
- Rojas, Mauricio (1998) *Valsar om arbetets slut*. Stockholm: Timbro.
- Rupert, Mark (2000) *Ideologies of Globalization: Contending Visions of a New World Order*. London; New York, N.Y.: Routledge.
- Schön, Lennart (2007) *En modern svensk ekonomisk historia: tillväxt och omvandling under två sekel*. (2. [rev.] uppl.) Stockholm: SNS förlag.
- SOU (2000:1) *En uthållig demokrati!: politik för folkstyrelse på 2000-talet: Demokratiutredningens betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Stråth, Bo (1998) *Mellan två fonder: LO och den svenska modellen*. Stockholm: Atlas.
- Svenning, Olle (2000) *Vänstern i Europa: de nya liberalerna?* Stockholm: Atlas.
- Therborn, Göran (2000) *Questions of Global Processes of (In)Equality*. Paper Presented at the Conference "Global Processes of (In)Equality", Saltsjöbaden, Stockholm, September 26-28th 2000.
- Thörn, Håkan (1997) *Modernitet, sociologi och sociala rörelser*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.

- Thörn, Håkan (1999) ”Vad är globalisering? Sociologin utmanad”. *Sociologisk Forskning*, (4): 77-113.
- Thörn, Håkan (2002) *Globaliseringens dimensioner: nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Tilton, Tom (1989) ”Ideologins roll i socialdemokratisk politik”. I Misgeld, Klaus m.fl. (red.) *Socialdemokratins samhälle: SAP och Sverige under 100 år*. Stockholm: Tiden.
- Tingsten, Herbert (1966) *Från idéer till idyll: den lyckliga demokratien*. Stockholm: Norstedt.
- Touraine, Alain (1981) *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tullock, Gordon (1982) *Den politiska marknaden: en introduktion till public choice-skolan*. Stockholm: Timbro.
- Udéhén, Lars (2001) ”Public Choice: En teori om eller mot politiken?”. I Øygarden, Geir Angell (red.) *Vår tids ekonomism: en kritik av nationalekonomi*. Umeå: Boréa.
- Wahlgren, Anna (1998) *DN Debatt och Brännpunkt: en studie i vad debattforumen i Dagens Nyheter respektive Svenska Dagbladet betyder för samhällsdebatten*. Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms Universitet.
- Wennerhag, Magnus m.fl. (2006) *Aktivister: sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyelse*. Stockholm: Atlas.
- Wennerhag, Magnus (2008) *Global rörelse. Den globala rättviserörelsen och modernitetens omvandlingar*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Winther Jørgensen, Marianne, och Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Övriga källor

Presstext- <http://www.presstext.se/>

Mediearkivet- <http://www.retriever-info.com/mase.php?lang=se>

Nationalencyklopedin- <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/>

Aftonbladet 1992-2001.

Dagens Nyheter 1992-2001.

Expressen 1992-2001.

Svenska Dagbladet 1992-2001.

Snabbprotokoll 1997/98:88. Riksdagsdebatt om MAI-avtalet 980327.

GÖTEBORG STUDIES IN SOCIOLOGY

1. Furåker, Bengt (ed): *Employment, Unemployment, Marginalization. Studies on Contemporary Labour Markets*. Department of Sociology, Göteborg University/Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2001.
2. Berglund, Tomas: *Attityder till arbete i Västeuropa och USA. Teoretiska perspektiv och analyser av data från sex länder*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
3. Larsson, Bengt: *Bankkrisen, medierna och politiken. Offentliga tolkningar och reaktioner på 90-talets bankkris*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
4. Blomquist, Bo: *Förskolebarnets relation till sin familj. Förändrade förutsättningar och föreställningar 1950-1990*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
5. Hansen, Lars: *The Division of Labour in Post-Industrial Societies*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
6. Gustafson, Per: *Place, Place Attachment and Mobility: Three Sociological Studies*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
7. Rigné, Eva Marie: *Profession, Science, and State – Psychology in Sweden 1968-1990*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
8. Persson, Anders: *I kräftans tecken. En historiesociologisk studie av cancerforskningens samhällseliga villkor i Sverige och USA under 1900-talet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
9. Brnic, Anita: *Speaking of Nationality. On Narratives of National Belonging and the 'Immigrant'*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
10. Korp, Peter: *Hälsopromotion - en sociologisk studie av hälsofrämjandets institutionalisering*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
11. Sobis, Iwona: *Employment Service in Transition: Adaptation of a Socialist Employment Agency to a Market Economy. A Case Study of Lodz, Poland 1989-1998*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
12. Hellum, Merete: *Förförd av Eros. Kön och moral bland utländska kvinnor på en grekisk ö*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
13. Carlson, Marie: *Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.

14. Hansson, Agneta: *Praktiskt taget. Aktionsforskning som teori och praktik – i spåren på LOM*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
15. Engdahl, Oskar: *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshore-marknader och ekonomisk brottslighet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
16. Rolandsson, Bertil: *Facket, informationsteknologin och politiken. Strategier och perspektiv inom LO 1976-1996*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
17. Schedin, Stefan: *Ekonomisk ojämlikhet. Inkomstfördelning och inkomstskillnader i Sverige under 1980- och 1990-talen*. 2003. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
18. Morner, Claudia G: *Självständigt beroende. Ensamstående mammors försörjningsstrategier*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
19. Wennerström, Ulla-Britt: *Den kvinnliga klassresan*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
20. Wingfors, Stina S: *Socionomyrkets professionalisering*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
21. Tursunovic, Mirzet: *Fostran till demokrati: Tre sociologiska delstudier av bosniska ungdomars politiska socialisering*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
22. Alinia, Minoo: *Spaces of Diasporas: Kurdish Identities, Experiences of Otherness and Politics of Belonging*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
23. Chronholm, Anders: *Föräldraledig pappa – Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
24. Seldén, Daniel: *Om det som är. Ontologins metodologiska relevans inom positivism, relativism och kritisk realism*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.
25. Winell-Garvén, Irene: *Vägen till Parnassen. En sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864-1939*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.
26. Engström, Pär: *Samtal och ledarskap. En studie av medarbetarsamtal i grundskolan*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.
27. Eydal, Guðny Björk: *Family Policy in Iceland 1944-1984*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.

28. Ekbrand, Hans: *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2006.
29. Eriksson, Ylva Ulfsdotter: *Yrke, Status & Genus. En sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2006.
30. Flisbäck, Marita: *Att lära sig konstens regler. En sociologisk studie av osäkra framtidsinvesteringar*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2006.
31. Berntsson, Paula: *Läraryrket, förskollärare och statushöjande strategier*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2006.
32. Latta, Mia: *Public Transfers and Private Help. Support networks of marginalised and poor individuals in Sweden in the 1990s*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2007.
33. Persson, Sofia: *Läraryrkets uppkomst och förändring: en sociologisk studie av lärarens villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen ca. 1800-2000*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2008.
34. Bengtsson, Mattias: *Individen stämplar in. Arbetet facket och lönen i sociologisk belysning*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2008.
35. Sjöstrand, Glenn: *Gåvan i Gnosjö. Företagares relationer i ett industriellt distrikt*. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2008.
36. Pellbring, Mats: *Laissez-faire, systemkritik eller reformism? En studie av den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen i dagspress, 1992-2001*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet 2008.

DOKTORSAVHANDLINGAR VID SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN FR O M 1995

59. Börjesson, Mats: Sanningen om brottslingen. Rättspsykiatri som kartläggning av livsöden i samhällets tjänst under 1900-talet. 1995.
60. Ljung, Margareta: Lyft jorden mot himlen - växande i kvinnogrupper och kvinnliga nätverk. 1995.
61. Björkemarken, Mariann: *Implementeringsanalys som komplement vid utvärdering - en fråga om perspektiv och förklaring*. 1995.
62. Håkansson, Kristina: *Förändringsstrategier i arbetslivet*. 1995.
63. Blomsterberg, Marianne: *Garanterade karriärer? Om social styrning och sysselsättningspolitik för ungdomar*. 1996.
64. Kohlström, Gulli: *Identitetsförändring vid anpassning till funktionshinder/handikapp*. 1996.
65. Larsson, Patrik: *Hemtjänsten ur tre perspektiv - En studie bland äldre, anställda och ledning*. 1996.
66. Oskarsson, Hermann: *En klasstrukturs uppkomst och utveckling. Akureyri 1860-1940*. 1996.
67. Thörn, Håkan: *Modernitet, sociologi och sociala rörelser/Rörelser i det moderna: Politik, modernitet och kollektiv identitet i Europa 1789-1989*. 1997.
68. Einarsdottir, Torgerdur: *Läkaryrket i förändring. En studie av den medicinska professionens heterogenisering och könsdifferentiering*. 1997.
69. Åberg, Jan-Olof: *Det rationella och det legitima. En studie av utvärderingars teori och praktik*. 1997.
70. Pham Van Bich: *The Changes of the Vietnamese Family in the Red River Delta*. 1997.
71. Lalander, Philip: *Anden i flaskan. Alkoholens betydelser i olika ungdomsgrupper*. 1998.
72. Eriksson, Birgitta: *Arbetet i människors liv*. 1998.
73. Bartley, Kristina: *Barnpolitik och barnets rättigheter*. 1998.
74. Nordström, Monica: *Yttre villkor och inre möten. Hemtjänsten som organisation*. 1998.
75. Stier, Jonas: *Dimensions and Experiences of Human Identity. An Analytical Toolkit and Empirical Illustration*. 1998.
76. Jerkeby, Stefan: *Slutna cirklar. Om civila moståndsrörelser i Norge och Danmark 1940-45*. 1999.

77. Oudhuis, Margareta: *Vägen till jämlikhet. En analys av den svenska arbetarrörelsens syn på effektivitet och emancipation i arbetslivet.* 1999.
78. Johansson, Anna: *La Mujer Sufrida – The Suffering Woman. Narratives on Femininity among Women in a Nicaraguan Barrio.* 1999.
79. Theandersson, Christer: *Jobbet – för lön, lust eller andra värden.* 2000.
80. Carle, Jan: *Opinion och aktion. En sociologisk studie av ungdomar och miljö.* 2000.
81. Öhrn, Ingbritt: *Livet, identiteten och kronisk sjukdom. En socialpsykologisk studie av unga vuxna diabetiker.* 2000.
82. Mossberg Sand, Ann-Britt: *Ansvar, kärlek och försörjning. Om anställda anhörigvårdare i Sverige.* 2000.
83. Berglund, Tomas: *Attityder till arbete i Västeuropa och USA. Teoretiska perspektiv och analyser av data från sex länder.* 2001.
84. Larsson, Bengt: *Bankkrisen, medierna och politiken. Offentliga tolkningar och reaktioner på 90-talets bankkris.* 2001.
85. Blomquist, Bo: *Förskolebarnets relation till sin familj. Förändrade förutsättningar och föreställningar 1950-1990.* 2001.
86. Hansen, Lars: *The Division of Labour in Post-Industrial Societies.* 2001.
87. Björk, Micael: *Upplösningens dialektik. Bildningsmål och politisk modernitet i Sverige kring sekelskiftet 1900.* 2002.
88. Gustafson, Per: *Place, Place Attachment and Mobility: Three Sociological Studies.* 2002.
89. Rigné, Eva Marie: *Profession, Science, and State – Psychology in Sweden 1968-1990.* 2002.
90. Persson, Anders: *I kraftans tecken. En historiesociologisk studie av cancerforskningens samhällseliga villkor i Sverige och USA under 1900-talet.* 2002.
91. Brnic, Anita: *Speaking of Nationality. On Narratives of National Belonging and the 'Immigrant'.* 2002.
92. Korp, Peter: *Hälsopromotion - en sociologisk studie av hälsofrämjandets institutionalisering.* 2002.
93. Sobis, Iwona: *Employment Service in Transition: Adaptation of a Socialist Employment Agency to a Market Economy. A Case Study of Lodz, Poland 1989-1998.* 2002.
94. Hellum, Merete: *Förförd av Eros. Kön och moral bland utländska kvinnor på en grekisk ö.* 2002.
95. Carlson, Marie: *Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen.* 2002.

96. Hansson, Agneta: *Praktiskt taget. Aktionsforskning som teori och praktik – i spåren efter LOM*. 2003.
97. Engdahl, Oskar: *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshore-marknader och ekonomisk brottslighet*. 2003.
98. Rolandsson, Bertil: *Facket, informationsteknologin och politiken. Strategier och perspektiv inom LO 1976-1996*. 2003.
99. Schedin, Stefan: *Ekonomisk ojämlikhet. Inkomstfördelning och inkomstkilnader i Sverige under 1980- och 1990-talen*. 2003.
100. Morner, Claudia G: *Självständigt beroende. Ensamstående mammors försörjningsstrategier*. 2003.
101. Wennerström, Ulla-Britt: *Den kvinnliga klassresan*. 2003.
102. Wingfors, Stina S: *Sociomyrkets professionalisering*. 2004.
103. Tursunovic, Mirzet: *Fostran till demokrati: Tre sociologiska delstudier av bosniska ungdomars politiska socialisering*. 2004.
104. Thörn, Catharina: *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. 2004.
105. Alinia, Minoo: *Spaces of Diasporas: Kurdish Identities, Experiences of Otherness and Politics of Belonging*. 2004.
106. Chronholm, Anders: *Föräldraledig pappa – Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. 2004.
107. Seldén, Daniel: *Om det som är. Ontologins metodologiska relevans inom positivism, relativism och kritisk realism*. 2005.
108. Winell-Garvén, Irene: *Vägen till Parnassen. En sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864-1939*. 2005
109. Engström, Pär: *Samtal och ledarskap. En studie av medarbetarsamtal i grundskolan*. 2005
110. Löfstrand, Cecilia: *Hemlöshetens politik – lokal policy och praktik*. 2005
111. Eydal, Guðny Björk: *Family Policy in Iceland 1944-1984*. 2005
112. Ekbrand, Hans: *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. 2006
113. Eriksson, Ylva Ulfsdotter: *Yrke, Status & Genus. En sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. 2006
114. Flisbäck, Marita: *Att lära sig konstens regler. En sociologisk studie av osäkra framtidsinvesteringar*. 2006
115. Berntsson, Paula: *Läraryrket, Förskolelärare och Statushöjande Strategier. Ett könsperspektiv på professionalisering*. 2006
116. Latta, Mia: *Public Transfers and Private Help. Support networks of marginalised and poor individuals in Sweden in the 1990s*. 2007

117. Persson, Sofia: *Lärarkets uppkomst och förändring: en sociologisk analys av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen ca 1800-2000*. 2008
118. Bengtsson, Mattias: *Individen stämplar in. Arbetet facket och lönen i sociologisk belysning*. 2008.
119. Sjöstrand, Glenn: *Gåvan i Gnosjö. Företagares relationer i ett industriellt distrikt*. 2008.
120. Pellbring, Mats: *Laissez-faire, systemkritik eller reformism? En studie av den svenska opinionsbildande globaliseringsdiskursen i dagspress, 1992-2001*. 2008.